

**ANKARA ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

**EĞİTİMİN KÜLTÜREL TEMELLERİ ANABİLİM DALI
EĞİTİM FELSEFESİ PROGRAMI**

**GEORGI LOZANOV'UN
ÖĞRENME VE ÖĞRETİM KURAMI**

DOKTORA TEZİ

SEÇİL TÜRKÖZ

**ANKARA
EYLÜL, 2023**

**ANKARA ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

**EĞİTİMİN KÜLTÜREL TEMELLERİ ANABİLİM DALI
EĞİTİM FELSEFESİ PROGRAMI**

**GEORGI LOZANOV'UN
ÖĞRENME VE ÖĞRETİM KURAMI**

DOKTORA TEZİ

SEÇİL TÜRKÖZ

DANIŞMAN: PROF. DR. HASAN HALUK ERDEM

**ANKARA
EYLÜL, 2023**

Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürlüğüne,

Seçil TÜRKÖZ adlı öğrencinin hazırladığı “Georgi Lozanov’un Öğrenme ve Öğretim Kuramı” başlıklı bu çalışma, Eğitimin Kültürel Temelleri Anabilim Dalı / Eğitim Felsefesi Programı’nda jüri üyelerince oy birliği ile **Doktora Tezi** olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyeleri

İmza

Başkan

.....

Üye

.....

Üye

.....

Üye

.....

Üye

.....

ONAY

Bu tez Ankara Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Öğretim Yönetmeliği’nin ilgili maddeleri uyarınca, jüri üyeleri tarafından ... tarihinde, Enstitü Yönetim Kurulu tarafından ise tarihinde kabul edilmiştir.

.....

Prof. Dr. Mehmet İkbâl YETİŞİR
Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürü

ETİK İLKELERE UYGUNLUK BİLDİRİMİ

Tez içindeki bütün bilgileri akademik yazım kurallarına uygun biçimde raporlaştırdığımı ve bunları etik ilkelere (atıfta bulunulan tüm yapıtlara kaynaklarda yer verilmesi, tezde kullanılan bilgi ve belgelere resmi yollarla ulaşılması ve bunların aslı bozulmadan kullanılması vb.) uygun olarak elde ettiğimi ve sunduğumu bildiririm.

Seçil TÜRKÖZ

ÖZET

GEORGI LOZANOV'UN ÖĞRENME VE ÖĞRETİM KURAMI

TÜRKÖZ, Seçil

Doktora Tezi, Eğitimin Kültürel Temelleri Anabilim Dalı

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Hasan Haluk Erdem

Eylül, 2023, xvi +202 Sayfa

Bu çalışmanın amacı, Georgi Lozanov'un her insanda henüz açığa çıkmamış kapasiteler/rezervler olduğu, uygun öğrenme ve çevre koşulları sağlandığında bu rezervlerin herkeste açığa çıkabileceği düşüncesinden hareketle geliştirdiği öğrenme ve öğretim kuramını derinlemesine incelemektir. Bu temel amaç kapsamında, çalışmada Lozanov'un öğrenme-öğretim kuramının görünümü olan Suggestopedia/Reservopedia'nın hangi temeller üzerinde inşa edildiği; Lozanov'un eğitime atfettiği anlam, rol ve sorumluluklar ile eğitimle aşmaya çalıştığı sorunlar ele alınmaktadır. Çalışma, Lozanov'un öğrenme kuramcıları arasındaki özgül yerini belirlemeyi de hedeflemektedir. Çalışmada ayrıca Lozanov'un insan potansiyeliyle ilişkilendirdiği belli başlı kavramların çözümlemeleri yapılmakta ve bu kavramların en önemlisi olan telkin kavramını Lozanov'un nasıl alımladığı, alanyazında telkin olgusuna ilişkin öne çıkan bazı önemli tanım ve görüşler çerçevesinde belirginleştirilmeye çalışılmaktadır.

Çalışma nitel bir araştırma olup veriler belgesel tarama (doküman analizi) tekniğiyle elde edilmiştir. Bu kapsamda, Lozanov'un Bulgaristan'daki özel arşivi de dahil olmak üzere erişilebilen İngilizce metinleri taranarak öğrenme kuramının ve uygulamalarının kapsamlı ve bütünsel bir biçimde çözümlenmesi ve sentezlenmesi amaçlanmıştır. Verilerin analizi, Lozanov'un öğrenmeye ilişkin problemleri Sovyet fizyolojik psikoloji geleneği ile güncel beyin ve bellek araştırmalarından hareketle, insan beyninin doğal işleyiş (psikofizyolojik) yasalarına dayandırarak açıkladığı; insanın kapasitelerinin sınırlı olduğuna ilişkin olumsuz öğrenmelerini öğrenmemiş hale getirerek (desuggest) onu zihinsel açıdan özgürleştirme istencini ve böylece insan potansiyeliyle ilgili yeni ve olumlu toplumsal normlar oluşturmayı ve insanı çevresiyle ilişkileri

içinde bir bütün olarak geliştirmeyi hedeflediğini ortaya koymaktadır. Lozanov'un kuram ve uygulama arasında sürekli bir etkileşim kurmaya çalıştığı da söylenebilir.

Lozanov, sözcüklerin yanı sıra sözsüz iletişim unsurlarının önemine yaptığı vurguyla da öğrenme ortamlarından başlayarak insancıl ve şiddetsiz iletişimin yönünü göstermeyi hedeflemiştir. Ona göre yeni eğitimle kurulacak kültür ve toplumsal düzen zarif ve insancıl diyaloglar temelinde yükselmelidir. Bunun gerçekleşebilmesi ise eğitim vizyonumuzun ve öğretmenlik mesleğinin dönüşümüyle yakından ilintilidir.

Çalışma, aynı zamanda Lozanov'un öğrenme ve öğretim kuramının çağdaş eğitim söylemini şekillendiren beyin temelli öğrenme, bilginin disiplinlerarası doğası, yaşamın her alanındaki hızlı dönüşüm, sanat, yaratıcılık, eleştirel düşünme, etik beceriler, şiddetsiz iletişim, barış eğitimi, yaşam boyu öğrenme gibi geniş yelpazede çeşitli konulara ışık tutabileceğini de ortaya koymaktadır.

Anahtar Sözcükler: Georgi Lozanov, Suggestopedia, Reservopedia, Beyin, Eğitim.

ABSTRACT

GEORGI LOZANOV’S THEORY OF LEARNING AND TEACHING

TÜRKÖZ, Seçil

Dissertation, Department of Cultural Foundations of Education

Supervisor: Prof. Dr. Hasan Haluk Erdem

September, 2023, xvi + 202 Pages

The aim of this study is to thoroughly scrutinize Georgi Lozanov’s theory of learning and teaching, which he developed with the thought that there are untapped capacities/reserves in everyone that have yet to be released and that these reserve capacities can be actualized as long as appropriate learning and conducive environmental conditions are provided. Within the framework of this main objective, in the present study, the foundations of Suggestopedia-Reservopedia, which embodies Lozanov’s theory of learning and teaching; the meaning, roles and responsibilities that Lozanov attributes to education and the challenges that he endeavours to overcome through education are discussed. The study also aims to identify Lozanov’s peculiar status among learning theorists. In the study, the fundamental concepts that Lozanov associates with human potential are also analyzed and how he perceives the concept of suggestion, which is the crux of his educational thought, have been elucidated alongside some significant definitions and views of suggestion in the literature.

The study is a qualitative research, and the data were obtained through literature review (document analysis) technique. Within this context, it is aimed to analyze and synthesize Lozanov’s theory of learning and teaching both comprehensively and globally by reviewing Lozanov’s accessible English texts, including the texts in his private archive in Bulgaria. The analysis of the data has revealed that Lozanov expounds the problems related to learning on the basis of natural functioning (psychophysiological laws) of the human brain, drawing on contemporary brain and memory research, alongside the Soviet physiological psychology tradition; that he aims to liberate the individual mentally by undoing negative learning with regard to the limited nature of human capacities; his desire to establish new and affirmative social suggestive norms concerning human potential;

that he aims to develop the individuals as a whole within their interactions with the environment. It can also be argued that Lozanov strives to establish a continuous interaction between theory and practice.

Through his emphasis on the significance of non-verbal communication elements as well as words, Lozanov also aims to demonstrate the direction of humane and non-violent communication commencing from learning environments. Accordingly, the new culture and social order to be established must be based on graceful and humane dialogues. Undoubtedly, the realization of this is closely related to the transformation of our educational vision and the teaching profession.

The study also reveals that Lozanov's theory of learning and teaching can cast light upon a wide range of issues framing contemporary educational discourse such as brain-based learning, the interdisciplinary nature of knowledge, rapid transformation in all spheres of life, art, creativity, critical thinking, ethical skills, nonviolent communication, peace education and lifelong learning.

Key Words: Georgi Lozanov, Suggestopedia, Reservopedia, Brain, Education.

ÖNSÖZ

“Tarihin, gözlerimizi insanın keşfedilmemiş olanaklarına çevirmemizi gerektirdiği bir zamanın eşiğindeyiz.” (Georgi Lozanov, Foundations of Suggestology, 1973:87)

İnsan potansiyelinin, insan sağlığı ve gelişimi öncelenerek güvenli bir biçimde nasıl açığa çıkarılabileceği ve dolayısıyla insan öğrenmesinin nasıl bir doğası olduğu soruları, bu tez çalışmasının odağı olan Prof. Dr. Georgi Lozanov’un, deyim yerindeyse bir ömür adayarak yanıtlamaya çalıştığı sorular arasında olmuştur. Lozanov’un psikiyatri, psikoterapi, nöroloji ve fizyoloji alanlarındaki uzmanlıkları araştırmalarına sağlam bir zemin sunarken, kendisi de insanlık tarihinin en önemli çalışmalarından birinin öncüsü olmuştur. Fransız eğitimci Robert Galisson’un *La Suggestion dans L’enseignement* kitabında belirttiği gibi, Lozanov’dan önce hiç kimse bu kadar ileri gitmeye cesaret edememiş ve çok az araştırmacı onun kadar kapsamlı araştırmalar yapıp bu kadar önemli sonuçlar elde edebilmiştir. Lozanov, zamanla zincirdeki yerini alacak ve tarih ona hak ettiği gerçek değeri verecektir.

Bu konuya karşı akademik merakım, UNESCO’nun, Suggestopedia eğitiminin etkinliğini onaylayarak tüm dünyada yaygınlaştırılmasını önerdiği bir raporu olduğunu öğrendiğim sırada başladı. O dönemde internette yaptığım araştırmalar sonucunda Dr. Lozanov’un 3.1.1999 tarihli bir mektubuna rastlamıştım. Bu mektupta Dr. Lozanov, 1970’lerden o güne dek Suggestopedia hakkındaki yanlış anlaşılmalara ve yanlış uygulamalara dikkat çekiyor ve tüm bunlarla geliştirdiği sistemin bir ilgisi olmadığını belirtiyordu. Dahası Suggestopedia’yı uygulayabilmek için bu konuda gerekli eğitimlerin alınması üzerinde duruyordu. İşin doğrusunu, kaynağından öğrenmek amacıyla çok geçmeden 2008 Eylül’ünde kendimi Dr. Lozanov’un öğrencisi olarak Bulgaristan’daki eğitimlerinden birinde buldum. Kendisini ziyaretlerim 2009, 2010, 2011’de de çeşitli vesilelerle devam etti. Konuyla ilgili okuyup öğrendikçe ve konunun aslını kendisinden dinledikçe merakım daha da arttı ve içimde daha çok araştırma yapma isteği ve heyecanı duymaya başladım. Yüksek lisans tezimde aynı konu üzerinde deneysel bir çalışma yapmış olsam da yıllar içinde okuyup öğrendiklerimle konuyu doktora düzeyinde de çalışmak istedim. Böyle bir arka bahçede filizlenip gelişen bu tez diyebilirim ki içimdeki inancın, tutkunun ve tahammülün bir tezahürüdür.

Bu uzun süreçte yanımda olan ve beni destekleyen herkese kalpten teşekkürlerimi sunarım. Başta, inancıma inanarak bu konuyu çalışma isteğimi kabul eden danışmanım Prof. Dr. Hasan Haluk ERDEM olmak üzere, tez izleme komitemde yer alarak önerileriyle çalışmama yön veren Prof. Dr. Mustafa SEVER ve Prof. Dr. Mehmet Ali DOMBAYCI'ya içten teşekkür ederim. Tez jürisinde yer alarak, değerli katkılarını cömertçe sunan Prof. Dr. Rıfat MİSER'e ve yapıcı yaklaşımıyla Doç. Dr. Mustafa GÜNAY'a ayrıca teşekkürü bir borç bilirim.

İyi ki tedrisatından geçtim dediğim, her dersi zihnimde farklı ufuklar açan ve her sohbeti bir ders niteliğinde olan eğitim felsefesinin feneri çok değerli Prof. Dr. Hasan ÜNDER hocama içten teşekkürlerimi sunarım. Kendisini tanımaktan mutlu olduğum Doç. Dr. Raşit ÇELİK'e ve doktora eğitimim süresince kendilerinden ders aldığım tüm hocalarıma öğrettikleri her şey için teşekkür ederim.

Öğrencilik yaşamımın en unutulmaz yıllarını geçirdiğim ve bana daima ilham ve güç kaynağı olan Boğaziçi Üniversitesi'ne, kazandırdığı tüm evrensel değerler için ve bu değerleri zihnime iğne oyası gibi işledikleri için öğrenciliğim boyunca kendilerinden ders aldığım tüm hocalarıma teşekkür ederim.

En başından beri bu konuyla ilgili heyecanıma ortak olup beni inançla dinlediği için dostum ve meslektaşım Dr. Öğr. Üyesi Ebru AK'a; doktora öğrenciliğim süresince her daim ve her koşulda tüm içtenlikleriyle yanımda olduklarını hissettirdikleri için Dr. Özge CANGÖKÇE KOÇ'a ve Dr. Funda DEMİREL'e çok teşekkür ederim.

Tez sürecinde azimle ilerlememde büyük rol oynayan ve yaşamım boyunca en büyük destekçilerim olan, üzerimdeki emeklerini hiçbir zaman ödeyemeyeceğim, huzur, güven ve sevgi kaynağım canım anneme, canım babama ve canım kardeşime tüm kalbimle sonsuz teşekkür ederim

Bana olan inancı ve güveniyle attığım adımları her koşulda destekleyen yaşam kaynağım biricik eşime; bu tezi yazarken kendilerinden çokça vakit çaldığım için onlara olan özür borcumu sözlerle ifade edemeyeceğim, bu tezle birlikte büyüyen gözümün ışığı canım oğluma ve canım kızıma sonsuz teşekkür ederim.

Bilgeliği ve rehberliğiyle her daim yolumu aydınlatıp kolaylaştıran çok değerli Mehmet PARPUDAR ağabeyime ve ömrüm boyunca öğrencisi olmanın haklı onurunu yaşayacağım Prof. Dr. Georgi LOZANOV'a tüm öğrettikleri ve yaşamıma kattıkları için müteşekkirim. İnanıyorum ki onun çalışmaları insana, eğitime ve yaşama bakışımızda yeni farkındalıklar ve yeni ufuklar doğuracaktır.

Canım yavrularım
Doğukan ve İnci Dila'ya...

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ETİK İLKELERE UYGUNLUK BİLDİRİMİ.....	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	vi
ÖNSÖZ.....	viii
İÇİNDEKİLER.....	xi
KISALTMALAR.....	xvii
BÖLÜM 1.....	1
GİRİŞ.....	1
Problem.....	1
Amaç	7
Önem.....	8
Sınırlılıklar	10
BÖLÜM 2.....	11
KAVRAMSAL ÇERÇEVE ve İLGİLİ ARAŞTIRMALAR	11
Öğrenme Kavramı.....	11
Öğrenme Kuramı	12
Öğrenme ve Öğretim İlişkisi.....	13
Klasik Öğrenme Kuramları.....	14
Öğrenme Alanında İlk Çalışmalar	16
Wilhelm Wundt (1832-1929) ve İradecilik	16
Edward Bradford Titchener (1867-1927) ve Yapısalcılık	17
William James (1842-1910) ve İşlevselcilik	17
Hermann Ebbinghaus (1850-1909) ve Çağrışımıcılık.....	18
Çağdaş Öğrenme Kuramları	19
Davranışçı Öğrenme Kuramları	19
John Broadus Watson (1878-1958) ve Bitişiklik Kuramı.....	19
Edward Lee Thorndike (1874-1949) Bağlaşımcılık/Bağlantıcılık	20
Clark Leonard Hull (1884-1952) ve Sistematik Davranışçılık.....	21
Edwin Ray Guthrie (1886–1959) ve Bitişiklik Kuramı.....	21
Burrhus Frederic Skinner (1904-1990) ve Edimsel Koşullama	22

Bilişsel Ağırlıklı Davranışçı Kuramlar	24
Edward Chace Tolman (1886-1959) ve İşaret/ Beklenti Gestalt Kuramı	24
Albert Bandura (1925-2021) ve Bilişsel Sosyal Öğrenme Kuramı	25
Bilişsel Öğrenme Kuramları	27
Gestalt	27
Jerome Bruner (1915-2016) ve Buluş Yoluyla Öğrenme	28
David Paul Ausubel (1918-2008) ve Anlamlı Öğrenme	29
Bilişsel Bilgi İşlem Kuramı	30
Atkinson-Shiffrin Kuramı	30
Endel Tulving Kuramı	31
Robert Mills Gagné Kuramı	31
George Armitage Miller Kuramı	31
Yapılandırmacı Öğrenme Kuramı	32
Jean Piaget (1896-1980) ve Bilişsel Yapılandırmacılık	32
Lev Vygotski (1896-1934) ve Soysal -Kültürel Yapılandırmacılık	33
Hümanist (İnsancıl) Öğrenme Kuramı	34
Carl Rogers (1902-1987)	35
Abraham Maslow (1908-1970)	35
Nörofizyolojik (Beyin Temelli) Öğrenme Kuramı	35
Öğrenmenin Sinirbilimsel Temelleri	36
Zihin/Beyin Problemi	36
İnsan Beynine İlişkin İlk Önemli Bulgular	38
Beyinle İlgili Geliştirilen Bazı Model ve Kuramlar	39
Donald Hebb'in Hücre Topluluğu ve Faz Ardaşıklığı Modeli	39
Sperry ve Ornstein'in Ayırık (Split) Beyin Modeli	43
MacLean'ın Üçlü Beyin (Triune) Kuramı	43
Beyin Temelli Öğrenmenin Kısa Tarihçesi	43
Beyin Temelli Öğrenmenin İlkeleri	44
BÖLÜM 3	47
YÖNTEM	47
Araştırmanın Modeli	47
Araştırma Belgesi	47
Verilerin Toplanması	48
Verilerin Çözümlemesi	50

BÖLÜM 4.....	53
BULGULAR ve YORUMLAR.....	53
Lozanov'un Öğrenme ve Öğretim Kuramının Köklerine İlişkin Bulgular.....	53
Sovyet Fizyolojik Psikoloji Geleneğinin Düşünsel Kökleri	53
Sovyet Fizyolojik Psikoloji Geleneğinin Öncüleri, Öne Çıkan Bazı Eğilimler ve Temel Meseleler.....	58
Dimitri Uznadze'nin (1886-1950) Bilimsel Çalışmaları.....	65
Ivan Petroviç Pavlov'un (1849-1936) Bilimsel Çalışmaları	68
Koşulsuz ve Koşullu Refleksler.....	69
Koşullamanın Temel Kavramları	70
Harekete Geçirme ve Engelleme (Ket Vurma)	70
Birinci ve İkinci İşaret Sistemleri	71
Organizma ve Çevre	72
Lozanov'da İnsan Doğası ve Öğrenme Arasındaki İlişkiye Dair Bulgular	73
Çoklu Benlikler (Multiple Personality).....	74
Eğitim, Bütün İnsan ve Kişilik Gelişimi	75
Lozanov'a Göre İnsan ve Çevre Arasındaki İlişkiye Dair Bulgular	77
Birey-Toplum İlişkisi ve Toplumsal Normlar	79
Lozanov'un Bilginin Doğası Hakkındaki Görüşlerine İlişkin Bulgular	82
Bilinçdışı (Bilinç ötesi), Bilinç, Bellek ve Dikkat	82
Farkındalığın Olmadığı Algılama, Zayıf ya da Eşik Altı Uyarılar.....	83
Lozanov'un Geleneksel Eğitimi Eleştirisine İlişkin Bulgular	86
Lozanov'un Öğrenme ve Öğretim Kuramında Öne Çıkan Kavramlara İlişkin Bulgular	90
Suggestopedia Kavramı	90
Koruyucu (Preventive) Suggestopedia.....	92
Desuggestopedia Kavramı	93
Reservopedia Kavramı	93
Alanyazında ve Lozanov'un Düşünce Sisteminde Telkin Kavramıyla İlgili Bulgular.....	94
Alanyazında Telkin Kavramıyla İlgili Bazı Görüş ve Tanımlar.....	94
Lozanov'un Düşünce Sisteminde Telkin.....	102
Kendiliğinden (Spontane), Nazik bir İletişim Biçimi Olarak Telkin.....	103
Beynin İşlevsel Rezervlerini Açığa Çıkaran Telkinin Özellikleri	105
Lozanov'un Telkin Araştırmalarına İlişkin Bulgular	105

Lozanov'un Telkin Araştırmaları: Deneyler ve Suggestopedia'nın Doğuşu.....	106
1. Dönem: 1950'lerde Psikiyatrist Olarak Çalıştığı Dönem.....	106
2. Dönem: 1960'larda Yabancı Dil Öğretiminde Bellek Deneyleri.....	107
1965 Deneyi.....	107
1966 Deneyi.....	110
Hipermnazi (Yüksek Bellek).....	111
3. Dönem: 1970'lerde Bulgaristan Milli Eğitim Bakanlığı ile Ortak Yürütülen Okul Deneyleri ve Avusturya Deneyleri.....	114
Bulgaristan Okul Deneyleri	114
Avusturya Deneyleri.	116
4. Dönem: 1980-1990	119
5. Dönem: 1990-2000.	120
6. Dönem: 2000'ler ve Sonrası	120
Lozanov'un Öğrenme ve Öğretim Kuramının Bilimsel (Nöropsikolojik / Nörofizyolojik) Temellerine İlişkin Bulgular	121
Yeni Bir Bilimin Olanığı: Telkin Bilim (Suggestology) ve Psikofizyolojik Temelleri.....	122
Suggestopedia/Reservopedia'nın Dayandığı Beyin Kuramları.....	124
Yer Belirlemecilik (Localization), Eşgüçlülük (Equipotentialism) ve Holografik Beyin Kuramları.	124
Lozanov'un Beyin Kuramı	126
Lozanov'un Öğrenme-Öğretim Kuramının Sanat ve Estetik Temellerine İlişkin Bulgular	129
Evelyna Gateva'ya Dair: İnsan-Sanat Anlayışı ve Sanat Deneyleri	129
Gateva'ya Göre İnsan	130
Gateva'nın Sanat Anlayışı	131
Sanat Deneyleri.....	134
Lozanov'a Göre İnsan Potansiyelini Açığa Çıkaran Öğrenme ve Öğretim Süreçlerinin (Suggestopedia/Reservopedia) Araçları, Yasaları, İlkeleri, Aşamaları ve Öğretim Programlarına Yansımalarına İlişkin Bulgular.....	136
Suggestopedia/Reservopedia Süreçlerinde Araçlar.....	137
Psikolojik Araçlar.....	137
Didaktik Araçlar.....	137
Sanatsal Araçlar	138

Suggestopedia/Reservopedia Süreçlerinde Olmazsa Olmaz (Condicio Sine Qua Non) Yasalar	139
Sevgi Yasası.	139
Özgürlük Yasası	140
Öğretmenin İnancı	141
Pygmalion.	141
Artırılmış İçerik Yasası	142
Bütün-Parça Parça-Bütün Yasası	142
Altın Oran Yasası.	144
Klasik Sanat ve Estetik Yasası	145
Suggestopedia/Reservopedia'nın İlkeleri.....	146
Suggestopedia/Reservopedia Uygulamalarının Aşamaları	146
Aşama I: Giriş (Introduction).	147
Aşama 2: Dinleti Oturumları (Concert Sessions)	147
Aktif Dinleti Oturumu (Melodram).	148
Pasif Dinleti Oturumu (Resital).	149
Aşama 3: Ayrıntılandırma (Elaboration).....	149
Aşama 4: Uygulayım (Performance)	150
Lozanov'un Eğitim ve İletişim İlişkisi Hakkındaki Görüşleriyle İlgili Bulgular	150
Sözsüz İletişimin Unsurları ve Öğrenme ve Öğretim Süreçlerindeki Rolü	151
Çift Düzlemsellik (Double-planeness).....	151
Tonlama (Intonation).	152
Ritim (Rhythm).....	153
Güvenilirlik (Prestij ve Otorite).....	154
Çocuksulaşma (Infantalization).	154
Derin Psikolojik Rahatlama, Dinleti Durumu, Sözde Pasiflik. (Concentrative Relaxation, Concert State, Pseudopassiveness).....	155
Suggestopedia /Reservopedia Süreçlerinin Öğretim Programlarına Yansımaları.	156
1.Duygu ve Mantık Arasında Denge Sağlanması	157
2. Ders Tasarımında Bilinç ve Bilinçdışı Arasında Denge Sağlanması.	157
3. Konular Arasında Disiplinlerarası Bütünlüğün Sağlanması	158
Ders Kitabı, Öğretim Materyalleri ve Öğretmenin (Suggestopedagogun) Özelliklerine İlişkin Bulgular	158
Ders Kitabı ve Öğretim Materyallerinin Özellikleri	158

Suggestopedagog Olarak Öğretmen, Rolü ve Özellikleri	158
Lozanov'un Öğrenme ve Öğretim Kuramının Doğasına ve Genel Görünümüne İlişkin Bulgular	161
Suggestopedia/Reservopedia Süreçlerinin Bütüncül, Psikohijyenik, Psikoterapötik, Psikoprofilaktik Doğası.....	161
Lozanov'un Öğrenme ve Öğretim Kuramının Genel Görünümü	163
Lozanov'un Görüşlerinin Öğrenme Kuramları Çerçevesinde Değerlendirilmesine İlişkin Bulgular	164
BÖLÜM 5.....	175
SONUÇLAR VE ÖNERİLER.....	175
Sonuçlar	175
Öneriler	182
KAYNAKLAR	185
EKLER	197
EK 1. Etik Kurul Onayı	198
EK 2. Görsel	199
EK 3. Görsel	200
BENZERLİK BİLDİRİMİ	201
ÖZGEÇMİŞ.....	202

KISALTMALAR

Çev.	Çevirmen
Ed.	Editör
Eds.	Editörler
pp.	(Page) Sayfa
ss.	Sayfa
Vb.	Ve Benzeri
Vd.	Ve Diğerleri
IQ.	(Intelligent Quotient) Zekâ katsayısı
UNESCO	(The United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization) Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü.

BÖLÜM 1

GİRİŞ

Araştırmanın bu bölümünde problem durumu, araştırmanın amacı ve önemine dair arka plan bilgisiyle sınırlılıklarına yer verilmiştir.

Problem

Eski toplumlardan günümüze dek yaşam hakkında düşünmek, yaşamı iyileştirmenin, yaşamda kalabilmenin bir yolu olarak görülen öğrenme konusu üzerinde düşünmeyi gerektirmiştir. Aristoteles de gençlerin, erdeme ilişkin olsun, en iyi yaşama ilişkin olsun neler öğrenmeleri gerektiği konusunda genel bir anlaşılmaya varılamıyor, onlara verilecek eğitimin, ruh karakterinden daha çok zekâyâ mı yöneltileceği de aydınlanmış değil, (Aristoteles, çev.1975) sözleriyle dönemindeki tartışmalara dikkat çekmiştir.

Eski Yunan'da şehir devletinin yükselişinden bugüne kadar insana dair tartışmalar belli bir düşünce ekseninde dönüp durmuştur. Bu düşünceler zihinsel güç, akıl, zekâ ya da zihniyet sahibi olmak gibi kavramlarla dile getirilen becerilerin varlığına ve önemine dikkat çekmektedir. İnsanın özüne ilişkin bitmek bilmeyen arayış, beraberinde bilgi arayışının mercek altına alınmasını getirmiş ve bilmeyi belirleyen becerilere özel bir önem atfedilmiştir. Gerek Platon'un filozof yöneticisi gerekse bir ortaçağ manastırındaki kâtip ya da laboratuvara kapanmış bilim insanı olsun, zihinsel gücünü kullanabilen insan hep ayrı bir yere konmuştur (Gardner, 2021:57).

Her çağda eğitimli olmak ise farklı becerileri öğrenmeyi gerektirmiş ve öğrenciler çağın gereksinimleri doğrultusunda eğitilmişlerdir. Bugünün öğrencisinin deneyimi de nesiller önce geliştirilen ve eğitim sistemlerinin çerçevesini oluşturan doğrusal ve hiyerarşik öğrenme yapılarına göre tasarlanan eğitim anlayışlarından farklıdır (Wilmarth, 2010:81).

Bugünün dünyasının belirleyici özelliklerinden biri de hızdır. Günümüzdeki hızlı ilerleyişlere ve öğrencilerin bilgiye ne kadar hızlı erişebildiğine baktığımızda, büyük değişimlerin yaşandığı bir dönemde yaşadığımız açıktır (Sheskey, 2010: 209). Öte

yandan, giderek artan sayıda bilgi kanalından gelen bilgideki üstel artış¹, günümüz öğrencilerini, bilgiyi eleştirel olarak analiz edebilmenin yanı sıra, kısa süre içinde yoğun bilgileri öğrenmek, yorumlamak ve anlamlandırmak zorunda bırakmıştır (Gut, 2011:138). Şu an dünyamız, hem buna dahil olan insan sayısı hem de üretilen fikirlerin kapsamı ve sonuçları bakımından Rönesans dönemini gölgede bırakacak tüm zamanların en büyük değişimini yaşamaktadır. Bu yeni dönemde eğitimin odak noktası ise bilmek ve hatırlamadan, anlamaya, bilgeliğe ve yaşam boyu öğrenmeye kaymıştır (Treadwell, 2011:7-8).

Friedman, düz bir dünyada geliştirilmesi gereken ilk ve en önemli yeteneğin, öğrenmeyi öğrenmek, eski şeyler yapmanın yeni yollarını ya da süreklilikle yeni şeyler yapmanın yollarını öğrenmek olduğunu belirtmiştir. Friedman, farklı noktaları birleştirerek sentez yapabilmenin önemine dikkat çekerek, bağlantı kurabilmek için noktaları bilmemiz gerektiğini, bunun için de liberal sanatlara gereksinimimiz olduğunu, matematik ve fen bilimlerinde olduğu kadar sanat, müzik, edebiyat öğretimine de önem verilmesi gerektiğini vurgulamıştır (Friedman, 2007: 309-316). Ne var ki tarımın keşfinden beri en büyük dönüşümlerden biri olan 18. yüzyılın Sanayi Devrimi ve buna bağlı olarak bilimin sanayiye uygulanması, bilgi türleri arasında “bilim eğitimi” ve “edebiyat eğitimi” ya da entelektüeller ve doğa bilimcileri şeklinde keskin bir ayrım, iki ayrı kültür yaratmıştır (Snow, 1999). Snow, kültürün bölünmüşlüğüne insanı gereğinden fazla hissizleştirdiğini hem sanat hem bilim alanlarının birbirinden haberdar edilmesi suretiyle aradaki iletişimin onarılması gerektiğine dikkat çekmiştir (Snow, 1999:202). Snow’un bu haklı vurgusuna karşın günümüzde eğitim süreçlerinde bilim ve sanat alanları arasında sağlam bir ilişki kurulabildiğini ve bu yönde yeterli bir çaba olduğunu söyleyebilmek güç görünmektedir.

Yirminci yüzyılda bilgi dallarının giderek artması sonucu ortaya çıkan iş bölümü ve buna bağlı olarak parça üzerindeki aşırı vurgu, eş deyişle, belli bir alanda aşırı uzmanlaşma, bilgi dalları arasındaki ilişkilerin kavranmasını ve bütünün giderek görülmesini güçleştirmiştir. Morin’e göre parçalara ayrılmış, mekanist, ayırıcı, indirgeyici zekâ dünyanın karmaşıklığını birbirinden ayrılmış bölümler şeklinde parçalar, sorunları parçalara ayırır, birbirine bağlanmış olanı böler ve çokboyutluluğu tekboyutlaştırır. Sorunlar ne kadar çok boyutlu olursa çok boyutlu düşünme kapasitesi de

¹ Kurzweil’e göre 21. yüzyılda yaşayacağımız yüzyıllık bir teknolojik gelişme olmayacak; yaklaşık yirmi bin yıllık ilerlemeye ya da 20. yüzyılda kaydedilen ilerlemenin bin katı ilerlemeye tanık olacağız (Kurzweil, 2017:25).

o kadar zayıflar ve böyle bir kör zekâ insanı bilinçsiz ve sorumsuz kılar (Morin, 2013: 21). Parça bütün ilişkisi konusunda sinirbilim alanında doğan bağlantısal bütünsellik perspektifi de yaşamdaki temel yapıtaşının bütünü oluşturan parçalar arasındaki bağlantısallık bilgisi olduğunu ortaya koymuştur. Bu yeni yöntemde parçalar değil, onların birbirleriyle ve bütünle ilişkileri esastır (Kılıç 2021:30-36).

John Dewey de okulu yaşamla ilişkilendirmenin önemi ve farklı disiplinler arasındaki ilişkiler üzerinde durmuştur. Yüzyılı aşkın bir süre önce Dewey, disiplinlerarası temaların değerini anlamada zamanının ötesindeydi. Ancak her şeyin birbirine bağlı olduğu yirmi birinci yüzyıl dünyasında birçok soruna çözüm bulabilmemiz için birden fazla bilgi alanından yararlanmamız gerektiği artık kaçınılmazdır (Kay & Greenhill, 2011:52).

Öğrenmenin geliştirmeyi amaçladığı yetenekler söz konusu olduğunda ise bir öğrencinin başarısının, eğitiminin mi yoksa doğal yeteneklerinin mi sonucu olduğu konusunda sürgit tartışmalar bulunmaktadır. Kökleri insan doğası kavramında bulunan potansiyel kavramı genellikle iki türlü açılanmaktadır: İlki, insan potansiyelinin doğuştan (nature) olduğu, diğer görüş ise çevrenin, eş deyişle, koşulların ve yetiştirilmenin (nurture) insan kapasiteleri üzerinde etkili olduğudur. Tartışmanın doğuştancı tarafında olanlar, düşük akademik performans gösteren öğrencilerin akademik yaşam için biçilmiş kaftan olmadığını ve eğitimlerini devam ettirme çabalarının hem toplum için kaynak israfı hem de öğrenci için anlamsız bir işkence olduğunu savunurken, çevreciler, başarısız öğrencilerin, başarısız bir eğitim sisteminin göstergesi olduğunu ve eğitimin hayal kırıklığına uğrattığı öğrenciler için daha çok gayret sarf etmemenin ise büyük haksızlık olacağını ileri sürerler (Marley-Payne, 2021:143).

Son yıllarda beyin araştırmalarında kaydedilen ilerlemeler, öğrenmeye ve öğretime karşı bakışta önemli değişikliklere yol açmıştır. John Dewey’in bir asır önce deneyimin önemi konusundaki tezi, beynin nasıl geliştiği ve öğrendiği konusundaki anlayışımızı aydınlatan beyin araştırmalarıyla doğrulanmıştır (Johnson & Templeton, 2011:122). Böylece Scheffler’in (1985:11) de belirttiği “insan potansiyelinin değişmezliği bir mittin ibarettir” görüşü bilimsel araştırma bulgularıyla da ortaya konmuştur. Araştırmacılar, 1990’larda beyin gelişimi, insana özgü kapasitelerin ve zekânın nasıl geliştirilebileceği konularında kayda değer kazanımlar elde etmiştir. Beynin durağan ve değişmez olduğu görüşü, deneyimle beslenen, dinamik bir organ olduğu görüşüyle yer değiştirmiştir (Diamond & Hopson 1998:1). Günümüzde de sinirbilim ve psikoloji alanlarında elde edilen bulgular insana ve insan potansiyeline ilişkin

görüşlerimizi etkilemeye devam etmekte, “çocuk potansiyeline ait sınırın önceden belirlenmediğini, aslında gelişim sırasında bu potansiyelin yaratıldığını ve çevrenin görüldüğünden çok ama çok daha karmaşık ancak daha lütufkâr olduğunu göstermektedir” (Richardson, 2020:8).

Geçen yüzyıl, makinelerin insanın yerini alabileceğini, bu yüzyıl ise geliştirilen teknolojilerin insanın sol beyninden hızlı ve doğru işlemler yürütebildiğini göstermiştir. Pink, bu çağda bilgisayarların ya da robotların daha hızlı veya daha iyi yapamayacağı alanlarda gelişmemiz gerektiğini ve gelişmişliğin bir göstergesi olarak hayal gücü, yaratıcılık ve empati becerilerimizi geliştirmenin önemine dikkat çekerek “yüksek konsept ve yüksek dokunuş”un hâkim olduğu bir geleceğin giderek daha önemli olacağının altını çizmiştir. Yüksek konsept, örüntüleri ve fırsatları tespit edebilmek, sanatsal ve duygusal güzellik yaratmak, tatmin edici bir anlatı oluşturmak ve görünüşte ilgisiz fikirleri birleştirebilme becerisidir. Yüksek dokunuş ise başkalarıyla empati kurma, insan etkileşiminin inceliklerini anlama, kendinde neşe bulma ve neşeyi başkalarında ortaya çıkarma, amaç ve anlam peşinde koşarken sıradan olanın ötesine geçebilme yeteneğini içerir (Pink, 2006:51-52).

Günümüzde yaşanan hızlı toplumsal ve teknolojik değişimler nedeniyle okulları çağın gereklerine göre daha etkili yerler haline getirerek eğitime rehberlik edecek kuram ve uygulamalara duyulan ihtiyaç her geçen gün artmaktadır. Zira bugünün dünyası geçmiş dönemlerin eğitim sistemlerine yön veren kuramların geliştirildiği zamandan oldukça farklıdır. Bu bağlamda, üzerinde durulabilecek ve eğitimde güncel arayış ve meselelere rehberlik edebilecek kuramlardan biri de Lozanov’un Suggestopedia/Reservopedia adı verilen öğrenme ve öğretme kuramıdır.

Ancak Lozanov’la ilgili çalışmalara bakıldığında bu çalışmaların çoğunlukla dil öğretimi alanıyla sınırlı olduğu göze çarpmaktadır. Konuyla ilgili kitap ve makalelerde, Lozanov’un bazı kavram ve görüşlerine yer verilmekle birlikte bunların genellikle üstünkörü ele alındığı ve dar bir alana hapsedildiği, dahası eksik, yanlış ve doğru bilgilerin bir arada harmanlandığı görülmektedir. Dolayısıyla alanyazında Lozanov’un görüşlerini bir bütün olarak inceleyen çalışmaların eksikliği ve konunun çoğunlukla dil öğretimi kapsamında ele alınması ve dahası ele alınış biçimi bu çalışmaya ilham veren çıkış noktalarından biridir.

Lozanov’un görüşlerine üniversitelerin eğitim fakültelerinde dil öğretim yöntemleri derslerinde okutulan, hizmet öncesi ve hizmet içi öğretmen eğitimleri için yazılmış çeşitli kitaplarda yer verilmiştir. J. C. Richards ve T. S. Rodgers’ın *Approaches*

and Methods in Language Teaching (2001), Diane Larsen Freeman'ın *Techniques and Principles in Language Teaching* (2003), Douglas Brown ve Heekyeong Lee'nin *Teaching by Principles* (2015), James Harmer'ın *Practice of English Language Teaching* (2015), B. Kumaravadivelu'nun *Understanding Language Teaching: From Method to Post-Method* (2008) Lozanov'a yer veren başlıca kitaplar arasında sayılabilir.

Richards ve Rodgers, kitaplarının “Alternative Approaches and Methods” başlıklı ikinci bölümünde, Suggestopedia ya da Desuggestopedia konusunu “telkin bilimden türetilen belirli bir öğrenme seti” olarak oldukça dar kapsamda ve basitçe öğrenme setine indirgeyerek tanımlamışlardır. Yazarlar kitapta klasik Suggestopedia uygulamalarında yeri olmayan “ritmik nefes kullanımından” da bahsederler. Richards ve Rodgers (2001:100) Suggestopedia'nın en göze çarpan özellikleri arasında sınıfın dekorasyonunu, mobilyasını, düzenlenişini, müzik kullanımını ve öğretmenin otoritesini sayarlar. Sınıfta uygun öğrenme koşullarının oluşturulması Lozanov'a göre önemli olmakla birlikte konunun sınıfın dekorasyon ve düzenleniş biçimine indirgenmiş olması burada dikkat çekicidir. Öğretmenin otoritesi ise Lozanov'un, özgün kaynaklarında üzerinde durduğu kavramlardan biridir. Ancak Lozanov, bu kavramı otoriteriyenlik anlamında değil, öğretmenin prestiji ya da güvenilirliği anlamında ele almaktadır. Diğer yandan, Richards ve Rodgers, Lozanov'un anlamlı bütün metin üzerinde durduğunu ve Lozanov'a göre artan bellek yetisiyle birlikte başka olumlu sonuçlar da elde edildiğini doğru biçimde aktarmışlardır. Kitapta, yazarların Suggestopedia'nın hem akademik yönden parlak hem de parlak olmayan öğrenciler için başarılı sonuçlar getirdiğine dair haklı iddialarının yerinde olduğu söylenebilir. Richards ve Rodgers, alanyazında çoğunlukla dil öğretim yöntemi olarak anılan Suggestopedia'yı henüz geliştirilmekte olduğu yetmişli yıllardaki haliyle ele aldıkları için ders aşamalarını açıkladıkları kısım da bütünüyle doğru değildir.

Richards ve Rodgers, Suggestopedia tekniklerinden istediğimizi seçip uygulayabileceğimizi belirtmeler de burada önemle altı çizilmesi gereken nokta, bu tekniklerin herhangi bir eğitim sürecinde katkı sağlayabileceği ancak bu tür uygulamaları Suggestopedia olarak adlandırmanın doğru olmayacağıdır. Nitekim Lozanov, *Suggestology and Outlines of Suggestopedy* kitabının “Eclectic Combinations of Different Educational Systems” başlığı altında bazı uzmanların Suggestopedia'yı kabul etmekle birlikte diğer eğitim sistemleriyle birleştirme yolları aradıklarını, Suggestopedia'nın belli ilkelerden oluştuğunu ve bütünlüğünün bozulmaması gerektiğini göz ardı ettiklerini yazar. Lozanov'a göre eklektik yaklaşım Suggestopedia'nın etkisini azaltma riskini de beraberinde getirecektir (Lozanov, 1978a:337).

Douglas Brown ve Heekyeong Lee *Teaching by Principle* (2015) kitabının “A Century of Language Teaching” başlıklı ikinci bölümünde Suggestopedia’nın, öğrenme için doğru koşullar sağlandığında insan beyninin yoğun miktarda bilgi işleyebileceği tezine dayandığını, bu koşullar arasında psikolojik rahatlama ve öğretmenin kontrolü ele alması olduğunu yazar (Brown & Lee, 2015:24-25). Lozanov’un rahatlama üzerinde geniş kapsamlı deneyleri bulunmaktadır ancak rahatlamanın buradaki anlamını açıklamak gerekir. Lozanov, rahatlamaı “neşe, gerilimden uzak oluş ve derin psikolojik rahatlama” anlamında kullanmaktadır (Lozanov, 1978b:31). Lozanov’a göre “rahatlama, eğer yönlendirilmez, dikte edilmez ve daha çok kendiliğinden oluşursa zihinsel ve bedensel faaliyetler üzerinde olumlu etkiler oluşturur” (Lozanov, 2009:95). Yazarların, kontrolün öğretmende olduğu ifadesi ise dayatmayı ima ettiğinden Lozanov’un görüşleriyle bütünüyle çelişkili olduğu söylenebilir.

Jeremy Harmer *The Practice of English Language Teaching* (2015) kitabının “Four Old Humanistic Methods” başlığı altında Suggestopedia’ya çok kısa yer vererek öğrenme ortamlarında, duyuşsal filtrenin azalması için öğrencilerin rahatlaması gerektiği, öğrenci ve öğretmen arasında çocuk-ebeveyn ilişkisi kurulduğu, travmatik konulardan kaçınıldığı, üç aşamalı ders sürecinde öğretmenin Barok müzik eşliğinde içeriği okuduğuna dair açıklamalarıyla konuyu oldukça yüzeysel ve eksik olarak aktarır (Harmer, 2015:64).

Techniques and Principles in Language Teaching kitabında Diane Larsen-Freeman (2003) konuyla ilgili gözleme dayalı bilgi aktarır ve konuyu “Desuggestopedia” başlığı altında ele alır. Diğer yazarlardan farklı olarak yazarın, önsözde Lozanov’dan aldığı geri bildirimlerden yararlandığını belirtmesi dikkat çekicidir. Kumaravadivelu, kitabının “Designer Nonmethods” başlıklı yazısında Suggestopedia’nın hümanist yaklaşımlardan biri olduğunu belirterek, psikolojik bir kavram olan telkin yoluyla öğrenmeye karşı psikolojik bentleri aşmayı hedeflediğini; müzik, sanat, drama gibi güzel sanatlar yoluyla öğretmenlerin, öğrenme korkusunu bertaraf ederek rahat ortamlar oluşturmaları gerektiğini yazar (Kumaravedivelu, 2006:92-94). Her iki yazarın da konuyla ilgili vurguları doğru olmakla birlikte, konuya kitaplarının sınırları içinde değindikleri için yüzeysel olarak ele aldıkları söylenebilir. Söz konusu kitapların hiçbirinde ise Reservopedia kavramının olmadığı görülmektedir.

Daha önce de belirtildiği üzere, Lozanov’un çalışmalarını kapsamlı olarak inceleyen çalışmaların eksikliği ve görüşlerinin eğitim bilimlerinde yaygın olarak bilinmemesi bu çalışmanın temel hareket noktalarından biridir. Çalışmada, Lozanov’un

Suggestopedia/Reservopedia adını verdiği öğrenme ve öğretim kuramının doğası ve temelleri tüm boyutlarıyla incelenmektedir.

Amaç

Bu çalışmanın amacı, Georgi Lozanov'un, Suggestopedia/Reservopedia olarak adlandırılan öğrenme ve öğretim kuramını derinlemesine incelemektir. Bu ana problem kapsamında çalışmanın odaklandığı alt amaçlar şu şekildedir:

1. Lozanov'un öğrenme ve öğretim kuramının kökleri nedir?
2. Lozanov'a göre insan doğası ve öğrenme arasında nasıl bir ilişki vardır?
3. Lozanov'a göre insan ve çevre arasında nasıl bir ilişki vardır?
4. Lozanov'un bilginin doğası hakkındaki görüşleri nelerdir?
5. Lozanov'un geleneksel eğitim hakkındaki eleştirileri nelerdir?
6. Lozanov'un öğrenme-öğretim kuramında öne çıkan kavramlar nelerdir?
 - a) Suggestopedia, Koruyucu Suggestopedia, Desuggestopedia ve Reservopedia nedir?
 - b) Telkin kavramına ilişkin alanyazında belli başlı görüş ve tanımlar nedir?
 - c) Lozanov'un telkine kavramına atfettiği anlam nedir?
 - d) Lozanov'un telkinle ilgili araştırmaları nelerdir?
7. Lozanov'un öğrenme ve öğretim kuramının bilimsel (nöropsikolojik/nörofizyolojik) temelleri nedir?
8. Lozanov'un öğrenme ve öğretim kuramının sanat ve estetik temelleri nedir?
9. Suggestopedia/Reservopedia süreçlerinde araçlar, yasalar, ilkeler ve ders aşamaları nelerdir?
10. Lozanov'a göre eğitim ve iletişim arasında nasıl bir ilişki vardır?
11. Suggestopedia/Reservopedia süreçleri öğretim programlarına nasıl yansımaktadır?
12. Lozanov'a göre ders kitabı, öğretim materyalleri ve öğretmenin özellikleri nelerdir?
13. Lozanov'un öğrenme ve öğretim kuramının nasıl bir doğası ve genel görünümü vardır?
14. Lozanov'un öğrenme kuramının, öğrenme kuramları arasındaki yeri nedir?

Önem

Çalışma, çevresinden aldığı telkinler neticesinde birçok kişinin öğrenmeye karşı tutumunun ve buna bağlı olarak da entelektüel performansının olumsuz yönde etkilendiğini ileri süren ve insan gelişiminin önündeki en büyük engellerden biri olarak gördüğü olumsuz toplumsal telkinlerden, telkin bilimin (Suggestology) rehberliğinde özgürleşebilmenin olanağını gösteren Lozanov'un eğitime ilişkin görüşlerinin alanyazına kazandırılması açısından önemlidir. Nitekim Lozanov, öğrenmenin doğasını anlamak amacıyla insan üzerinde yürüttüğü derinlikli ve uzun soluklu çalışmalarına karşın çoğunlukla bilinmeyen ya da göz ardı edilen bir eğitimci olmuştur. Lozanov, öğrenmeyi ampirik yollarla açıklarken, çağın dinamiklerine uygun, etkili öğrenme ve öğretme süreçlerini imkân dâhiline getirmesi açısından önemlidir.

Lozanov'un öğrenme ve öğretim kuramının 1978 yılında UNESCO tarafından etkinliği kabul edilerek dünya eğitim sistemlerinde ivedilikle yaygınlaştırılması konusunda önerilmesi son derece dikkate değerdir. UNESCO'nun bazı önerileri arasında, Suggestopedia'nın eğitim süreçlerinde özellikle okuma-yazmayı öğrenme süreçlerinde kullanılması; gelişmekte olan ülkelerde Suggestopedia'ya özellikle ilkökul eğitiminde yer verilmesi; farklı sosyal ve kültürel ortamlarda etkilerini daha iyi anlayabilmek için kültürlerarası çalışmalar yapılması; disleksi üzerinde Suggestopedia'nın etkilerinin araştırılması; farklı alanlardan gelen araştırmacı ve öğretmenlerden oluşacak bir grupla öğretim materyalleri geliştirilmesi; Suggestopedia'nın uzun süreli etkilerinin incelenmesi ve telkin bilimin nörolojik temellerine ilişkin araştırmaların sürdürülmesi sayılabilir (Lozanov, 2009:212).

Lozanov'un 2009 yılında yayımlanan Suggestopedia/Reservopedia son kitabında ilk kez kullandığı Reservopedia kavramı ise alanyazında henüz yerleşik bir kavram değildir. Suggestopedia, alanyazında genellikle hızlı/hızlandırılmış (accelerated) öğrenme olarak ön plana çıkarılırken, Lozanov'un telkin kuramı ve bu kuramın insan potansiyeliyle ilişkisine çoğunlukla değinilmediği, Sovyet fizyolojik psikolojisine dayanan bilimsel temellerinin çoğunlukla gözden kaçtığı, dahası, Lozanov'un en önemli kavramsallaştırmalarından biri olan telkini hangi anlamda kullandığının çok bilinmediği anlaşılmaktadır. Alanyazına baktığımızda ise telkinin, çoğunlukla olumsuz anlamlarda kullanıldığı, eğitim süreçlerinde çoğunlukla önemsenmediği, nörofizyolojik bir kavram olarak anılmaktan çok psikolojik ya da sosyolojik bir olgu olarak tanımlandığı görülmektedir. İnsan potansiyelinin nasıl edimselleşebileceğinin belirlenmesi açısından

telkin olgusunun insan davranışları üzerindeki etkilerinin sorgulanması önemlidir. Sonia Dougal (2011:20), Lozanov'un telkine atfettiği anlamı, diğer anlamlarından ayırtırmak için büyük harfle "Telkin" olarak yazılması gerektiğini (Suggestion with a capital S) ve Lozanov'un, insan gelişimi açısından telkini olumlu bir unsur olarak ele aldığı için apayrı bir yere konumlandığını söyler. Dolayısıyla, Lozanov'un bu kavrama atfettiği anlamın ön plana çıkarılması insan potansiyeliyle ilgilenen herkes açısından önem taşımaktadır.

Lozanov'un psikiyatri, fizyoloji, psikoloji, sinirbilim, klasik sanat, göstergebilim gibi alanlardan sentezlediği çok boyutlu öğrenme ve öğretim kuramının eğitimdeki güncel arayışlara nasıl çözüm olabileceği ise araştırılmamıştır. Dahası, Lozanov, görüşleri ve araştırmaları itibarıyla çoğunlukla dar bir çerçeveden okunmuş ya da yanlış yorumlanmıştır².

Sıklıkla dikkatlerden kaçan ancak altı önemle çizilmesi gereken bir diğer nokta da Lozanov'un, alanyazında beyin tabanlı, beyin temelli, beyin uyumlu öğrenme isimleriyle bilinen ve beyin yapısı ve işlevleri üzerine temellendirilen öğrenme kuramının öncülerinden biri olmasıdır. Eric Jensen, *Teaching with the Brain in Mind* kitabında, Lozanov'a beyin tabanlı öğrenmeye yön verenlerden biri olarak gönderme yapar ve beyin tabanlı öğrenmenin, "beyinle ilgili son bulgulara dayanan araştırma" anlamına geldiğini belirtir (2005:4) Bu iki anlamda önemlidir. İlki, Lozanov'un beyin temelli öğrenmenin öncülerinden biri olması açısından onu araştırılmaya değer kılar. İkincisi, güncel beyin araştırmalarına göre geliştirilebilecek biçimde esnek olması açısından da Lozanov'un kuram ve uygulamalarının önemini ortaya koyar. Lozanov, beyin ve bellek araştırmalarından elde edilen bulguların eğitim süreçlerine nasıl aktarılacağını göstermesinin yanı sıra, izlenceden, ders kitabına, öğretmen yetiştirmeden çevrenin düzenlenmesi konularına kadar geniş yelpazede çeşitli konulara ışık tutan bir öğrenme kuramı ve buna bağlı uygulamalar ortaya koyması açısından da önem taşımaktadır.

Düşünce tarihinin eski dönemlerinden beri insan doğası ve insanın ne olduğu tartışılmıştır. On yedinci yüzyılın ortalarından itibaren Aydınlanma Dönemi'nde bilim, insanı anlamaya ve bilimin yöntemlerini insanlara uygulamak yoluyla insanlığın sorunlarını çözmenin yegâne yolu olarak görülmüştür (Stevenson, Haberman, Wright & Witt, 2018:216). Bu yeni modern çağ, insan kapasitelerinin, aklının farkındalığı ve

² Lozanov, Suggestopedia/Reservopedia (2009) kitabında Suggestopedia uygulamalarının alanyazında hipnoz, NLP (sinirsel dil programlama), yönlendirilmiş nefes egzersizleri, yönlendirilmiş imgeleme, süper öğrenme, beyin alfa dalgaları ve yavaş barok müzikle ya da yalnızca sınıf ortamının özel fiziki ortamıyla ilişkilendirilmesini eleştirerek Suggestopedia'nın anılan bu kavramlarla özellikle yan yana getirilmemesi gerektiğinin altını çizer.

dünyadaki insan yaşamı için umuda güven ile karakterize edilmiştir (Livingston, 2006). Aydınlanma düşünürleri insan doğasını bilirse daha iyi bir dünya inşa etmek için insanları nasıl eğiteceğimizi, deneyimi kontrol edersek eylemi de edebileceğimizi söylemişlerdir (Smith, 2015: 35). Çalışmalarını insanın nasıl öğrendiğini anlamaya adanmış Lozanov, insan davranışlarını ve doğasını anlamak amacıyla dikkate değer çabalardan birini ortaya koyduğu için de önemlidir. İnsanı potansiyelleri olan bütün bir varlık olarak ele alan Lozanov, insan beyninde öğrenmenin hangi psikofizyolojik yasalarla gerçekleşebileceğini ortaya koyması açısından da önemlidir.

Bu çalışmanın, öncelikle Lozanov'un özel arşivinden çıkarılan kendi kaynaklarından yararlanılarak tercüme edilmesi ve 2009 yılında yayımlanan Suggestopedia/Reservopedia adlı son kitabına sıklıkla başvurularak konuyu tarihsel bir perspektifle ve güncelliğiyle aydınlatmaya çalışması açısından da önemli olduğu ileri sürülebilir. Ulusal bilim alanımızda, Lozanov ve çalışmaları açısından yeni sayılabilecek bu tezin eksiklikleriyle de olsa konuyu olduğu haliyle ve kapsamlı olarak ele alan ilk çalışma olması açısından da önemli olduğu söylenebilir.

Sınırlılıklar

Bu çalışma, Lozanov'un özel arşivi de dahil olmak üzere erişilebilen İngilizce kaleme aldığı kaynaklarıyla sınırlandırılmış olup Bulgarca metinleri çalışmaya dahil edilmemiştir.

BÖLÜM 2

KAVRAMSAL ÇERÇEVE ve İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

Tezin bu bölümünde, öğrenme alanındaki çalışmaların tarihsel olarak nasıl bir seyir izlediğinin anlaşılması ve Lozanov'un öğrenme üzerine yaptığı çalışmaların belirginleştirilip değerlendirilmesi için gerekli olan kavramsal çerçeve ve ilgili araştırmalar ele alınacaktır.

Öğrenme Kavramı

Öğrenme, çağdaş psikoloji alanındaki en önemli konulardan ve tanımlanması zor kavramlardan biridir. Öğrenmenin, edim ve deneyim yoluyla kazanılan kavrama, bilgi, anlama olduğu yönündeki yaygın tanımı ise “kavrama, bilgi, anlama” kavramlarının belirsizliğinden dolayı çoğu psikolog tarafından kabul görmemiştir. Bunun yerine, gözlemlenebilir davranış değişikliklerini ifade eden öğrenme tanımı daha çok kabul görmüştür. Öğrenmeyle ilgili yaygın tanımlardan biri Gregory A. Kimble tarafından yapılmıştır. Bu tanıma göre öğrenme, edimin pekiştirilmesi sonucunda ortaya çıkan davranıştaki kalıcı değişimdir. Öğrenme, davranıştaki olası değişim anlamına gelirken edim bu olasılığın davranışa dönüştürülmesidir (Olson ve Hergenhahn, 2016:1-4).

Schunk'a göre öğrenme, bilgi, beceri, strateji, inanç, tutum ve davranışların edinimi ve değiştirilmesini içermektedir. Öğrenmenin doğası konusunda farklı görüşler olsa da öğrenmenin davranışlarda ya da davranış kapasitesinde oluşan ve uygulamadan, deneyimin çeşitli biçimlerine kadar farklı alanlarda kalıcı bir değişiklik olduğu yönündeki görüş, öğrenmenin bilişsel yönüne dair tutarlı bir açıklama getirmesi ve birçok eğitimcinin öğrenmenin temeli olduğunu düşündüğü ölçütleri yakalaması açısından önemlidir (Schunk, 2014:1-2).

Morgan, öğrenmeyi tekrar ya da yaşantı sonucu oluşan devamlı bir değişiklik olarak tanımlamaktadır. Bu tanımda üç unsur bulunmaktadır 1. Öğrenme davranışta bir değişikliktir. Bu değişiklik, iyi yönde olduğu gibi kötü yönde de olabilir. 2. Öğrenme tekrar ya da yaşantı sonucu gerçekleşir. Büyüme, olgunlaşma ya da sakatlanma sonucu meydana gelen değişiklikler öğrenme değildir. Dolayısıyla öğrenme doğuştan gelen ve

türe özgü davranışlardan ayrılmaktadır 3. Öğrenme adını alabilmesi için değişikliğin hayli uzun bir süre devam etmesi gerekir. Bu tanım güdü, yorgunluk, fizyolojik uyum gibi unsurlara bağlı değişiklikleri öğrenme tanımının dışında bırakmaktadır (Morgan, 1995: 77).

Morris'e göre öğrenme yaşantı ya da tekrarlar yoluyla davranışta ya da potansiyel davranışta kalıcı değişikliklere yol açan bir süreçtir (Morris, 2002:196). Carlson ise öğrenmeyi yaşantılar yoluyla sinir sistemimizde ve böylece davranışlarımızda değişiklik meydana getiren bir süreç olarak tanımlamaktadır (Carlson, 2014:337). Ormrod, öğrenmenin yaşantı sonucunda zihinsel simge ya da bağlantılarımızdaki değişiklik olduğunu belirtmektedir. Kişi, tamamiyle yeni bir davranış sergilediğinde, halihazırdaki davranışının sıklığını, hızını, yoğunluğunu, karmaşıklığını değiştirdiğinde ve belirli bir uyarıcıya farklı şekilde tepki verdiğinde öğrendiğini söyleriz (Ormrod, 2013: 4).

Öğrenme Kuramı

Öğrenme kuramları, insanların çevresiyle etkileşimi sonucu kendini ve çevresini geliştirecek yetenekler kazanmasını dizgesel biçimde inceleyen kuramlardır. Diğer bilim alanlarında olduğu gibi öğrenme alanında çalışan araştırmacılar da bilimsel kanunlarla ilgilenmişlerdir. Bilimsel kanunlar iki önemli amaç taşır: 1. Pratik uygulamalardır. Kanun ne kadar kapsamlı formüle edilmişse çevreyi kontrol etmek de o kadar fazladır. 2. Bilimsel kanunlar nedir, niçin, nasıl gibi soruları yanıtlayarak dünya ile ilgili bilgi verirler (Çelen, 1999: 16-19).

Öğrenme kuramları, öğrenmenin altında yatan mekanizmaları açıklar. Öğrenme ilkeleri öğrenme için hangi unsurların önemli olduğunu saptayarak bu unsurların öğrenme üzerindeki etkisini tanımlarken, kuramlar bu unsurların neden önemli olduğunu ortaya koyar (Ormrod, 2013:5).

Öğrenmeyle ilgili bir kuram, öğrenme hakkındaki ilkeler ve kurallar dizisidir. Kuram oluşturma süreci ise yenilenebilirdir, araştırma birikimsel olmaya meyillidir ve soruşturmanın her seviyesinde elde edilen sonuçlar sonraki seviyeleri etkilemektedir. Böylece bir kuram, sürekli değişikliklere uğrar. Bu durumda öğrenme kuramı, öğrenmeyle ilgili sonuçları açıklar ve öğrenmenin yeniden oluşacağı koşulları tahmin eder. Araştırmacıların bakış açıları ise öğrenmeyle ilintili hangi soruların araştırılacağını, hangi kuramsal çerçevenin oluşturulacağını belirler. Örneğin, davranışçı yaklaşımlar,

öğrenmenin hem çevresel hem de davranışsal olarak gözlemlenip ölçülebilir olaylara göre anlaşılabilceği üzerinde dururken, bilişsel yaklaşımlar, öğrenmenin içsel süreçleriyle ilgilenirler. Sosyal psikologlar ise öğrenmeyi, öğrenen ve onun sosyokültürel çevresi arasındaki etkileşim olarak ele alır (Driscoll, 2012:2-7).

Farklı öğrenme kuramlarının ortaya çıkması ise birçok araştırmacının öğrenme olgusuna farklı açılardan yaklaşımlarından ve farklı önsezilerle donanmış olmalarından kaynaklanmaktadır. Araştırmacıların ilk görüşleri veya oluşturdıkları hipotezler sonuçları etkilemektedir (Phillips & Soltis, 2019:4).

Öğrenme ve Öğretim İlişkisi

Öğrenme kuramlarının en önemli katkısı öğrenmeyi geliştiren öğretim üzerinde olmuştur. Ancak tarihsel olarak öğrenme kuramı ve öğretim arasında çok az bağlantı olmuştur. Bunun sebeplerinden biri bu alanlarda farklı ilgi alanlarına sahip kişilerin olması olabilir. Şöyle ki öğrenme kuramcılarının ve araştırmacılarının çoğu psikologtu ve öğrenme araştırmaları, çoğunlukla insan dışındaki türlerde gerçekleştirildi. Hayvanlar üzerinde yapılan araştırmalarda faydalı sonuçlar elde edilmesine karşın bu tür araştırmalar eğitim süreçlerinin tam olarak anlaşılmasına olanak vermeyebilir. Öğrenmeden farklı olarak öğretim alanı ise öğretim metotlarını, öğrenme ortamlarına uygulamaya yönelik eğitimcilerin alanı olmuştur. Bu durum öğrenme süreçlerinin, eğitimsel değişkenlerden nasıl etkilendiğini anlamamız konusunda çoğunlukla iyi sonuçlar vermemiştir. Öğrenme ve öğretim arasında birliğin olmamasının ikinci nedeni ise öğretimin psikoloji gibi bilim değil, sanat olduğu yönündeki inançla ilgilidir. Bir sanat olarak öğretim de diğer sanat türlerinde olduğu gibi bilimsel araştırma ve incelemenin konusu olabilir ve bilimsel araştırmalar yoluyla geliştirilebilir. Üçüncü neden, öğrenme ve öğretim alanlarında farklı kuramsal ilkelerin geçerli olduğu düşüncesidir. Oysaki öğrenme ve öğretim karşılıklı biçimde birbirlerini etkiler. Dördüncü neden ise geleneksel araştırma yöntemlerinin iki süreci aynı anda incelemek için yeterli olmadığıdır (Schunk, 2014:21-22).

Uygur'un (2007:133-135) belirttiği gibi eğitim kuramsallığı içerir, bunu göz ardı etmek ise eğitimin anlamını zedeler. Eğitim, kuram ile eylemi birlikte özümsemiş olduğundan ne kurama ne de eyleme indirgenebilir, bir bakıma kuramsa bir bakıma eylemdir. Kuram ile eylem eğitimde sürekli olarak birbirleriyle yardımlaşır. Kuram ile

eylemdeki birliği parçalayıp bölerek eğitimi kavramaya çalışmak mantığa aykırıdır. Gutek ise ğretim, ahlaki yatırım olduğu için kuram ve uygulamanın dikkatli sentezini gerektirdiğini, uygulamasız kuramın yararsız olduğunu, kuram ile yönlendirilmeyen uygulamanın ise hedefine ulaşmadığını ileri sürer (Gutek, 2014:2).

Klasik ğrenme Kuramları

Platon, *Menon* yapıtında, bir şeyin öğrenilmesi, insanın daha önce bilmediği bir doğrunun keşfedilmesini gerektirir, ancak kişi söz konusu doğruyu daha önce bilmiyorsa, bulduğunun aradığı doğru olduğunu nasıl tanımlayabilir şeklinde bir akıl yürütür. Platon’a göre kişi bir önermenin doğruluğunu önceden bilmiyorsa, öğrendiğinde de onun doğru olup olmadığını söyleyemez. Bununla birlikte kişi, bildiği şeyi de öğrenemez. Kısaca insan hiçbir şey öğrenemez, yalnızca bildiklerini anımsar. Tüm evrensel temel ilkeler insanların zihinlerinde önceden bulunmaktadır. Duyu deneyimlerinin belleği uyarması sonucunda zihinde olan bilgi bilince çıkartılmaktadır (Honer, Hunt & Okholm, 2020:130).

Platon, insanlar üzerinde etki uyandıracak örnek ve öykülerle de ilgilenmiştir. Burada dinleyiciler kendilerine sunulan öyküleri kavramak için yeterli deneyime sahip olmasalardı, ğrenemeyeceklerdi. Bu durumda, öğrenmek daha önceden bir şeyler biliniyorsa mümkündür. Daha önce bilinenler de onlardan önce bir şeyler bilinmişse öğrenilmiştir şeklinde bir döngünün içine gireriz. Platon, bu sonsuz döngüden kurtulmak için bilginin doğuştan olduğunu savunmuştur (Phillips & Soltis, 2019:10).

Aristoteles, Platon’dan farklı olarak, duysal tecrübeyi tüm bilginin kaynağı olarak görmüş, bu nedenle de ampirisit (duyumcu) olarak etiketlenmiştir. Aristoteles, bilginin ampirik olduğu görüşünü ortaya koyarken çağrışım ilkelerini belleğe uygulamıştır. Onun ağrışımcılık formülasyonuna göre bir nesnenin deneyimi ya da çağrışımı o nesneye benzer diğer nesnelerin çağrışımına (benzerlik yasası) neden olur; tezat şeylerin çağrışımı (tezat yasası) sayesinde ya da ilgili nesne (bitişiklik yasası) sayesinde deneyimlenir. Aristoteles, bununla birlikte iki nesnenin birlikte deneyimlendiğini ve daha çok birincinin deneyiminin ya da çağrışımının ikincinin çağrışımını tetiklediğini ileri sürer. Bu görüş “sıklık yasası” olarak bilinmektedir (Olson & Hergenbahn, 2016:30).

Aristoteles, bellek kavramını da öne sürerek, tanıma ve geri çağırışım belleklerini tanımlamıştır. Ona göre bellek, deneyimlerle kazanılan imgelerin depolandığı bölümdür. Aristoteles, bellekte düzenlenen bilginin hatırlanmasının kolay olduğunu ve bunun çağırışımaya dayalı olduğunu belirtmiştir (Çelen, 1999:25-26).

On yedinci yüzyılda René Descartes, Platon'un rasyonalizmini yeniden canlandırmış ve tözcü bir anlayışla matematik, mantık, fizik ve hareket yasalarının yanı sıra, Tanrı düşüncesinin de doğuştan olduğunu ve algılara güvenilmemesi gerektiğini savunmuştur. Gözlem yoluyla öğrenmek mümkün olmakla birlikte, algılar yanıltıcıdır ve deneyimin değişen akışında doğuştan gelen akıl yürütme gücünü kullanmamız gerekir. Descartes'ın doğuştancı tezine tepkiler, kökleri Aristoteles'e dayanan İngiliz ampiristlerinden gelmiştir. Aristoteles, aklın, dünyaya üzerinde yazı yazılmamış bir tablet, boş bir levha olarak geldiğini ileri sürmüştür. John Locke, on yedinci yüzyılda bu görüşü yeniden benimsemiş ve zihni, Descartes'ın "hazine evi" metaforuyla taban tabana zıt olan boş bir dolaba benzetmiştir. Locke, Descartes'in rasyonalist görüşüne tepki göstermiş ve Avrupalıların, Yeni Dünya'da yerli halklara kötü davranışlarını haklı göstermek için doğuştan gelen fikirler tezini öne sürmelerinden rahatsızlık duymuştur. Eğer tüm insanlar Hristiyan Tanrı fikrine sahipse, o zaman diğer tanrılara inanmak ya da Hristiyanlığa uygun olmayan biçimde davranmak için haklı bir sebep yoktur. Locke, dinin de kanıta ve akla dayanması gerektiğini, bilginin doğuştan değil, duyular yoluyla elde edildiğini ileri sürmüştür (Prinz, 2012:84). Locke'un görüşleri çağdaş terminolojiyle ifade edilecek olursa, bilgi, dışımızdaki nesnelerin bir ya da daha çok duyu organını uyardığı ve beyinde fiziksel ya da elektriksel değişikliğe yol açan karmaşık nöro-kimyasal bir sürecin ürünüdür (Honer, vd., 2020: 129).

Rasyonalizm ve ampirizmin uzantısı olan bu tartışmalar, iki bin yıldır Batı felsefesini meşgul etmektedir. Ancak bu yalnızca felsefi bir tartışma değildir. Geçen yüzyılda bu konu bilimde de önemli bir konu haline gelmiş ve filozoflar gibi bilim insanları da iki kutup arasında gidip gelmiştir. Yirminci yüzyılın ilk yarısında baskın görüşlerden biri olan davranışçılık, bilinçli zihin durumlarının varlığını kabul etmediği için, geleneksel anlamda duyumcu olmamakla birlikte, duyumculuğun temel öğretisini benimsemiş ve doğuştancı görüşün karşısında yer alarak her bilginin koşullandırma yoluyla öğrenilebildiğini öne sürmüştür (Prinz, 2012:85-86). Felsefi görüşler ve öğrenme kuramları birbirleriyle tam olarak örtüşmese de eşleşme çoğu zaman belirgindir. Örneğin, koşullama kuramları, deneysel olup uyarıcı ve tepki arasındaki ilişkiyi öne çıkarırken,

bilişsel kuramlar daha çok akılcıdır, biliş ve inanç arasındaki bağa vurgu yapar (Schunk, 2014:12).

Öğrenme Alanında İlk Çalışmalar

Asırlar boyunca Platon ve Aristoteles'e kadar geriye gittiğimizde bile insan davranışları ve düşünme süreçleri merak uyandırmıştır. 1800'lerin sonundan önce felsefecileri yüzyıllardır düşündüren sorulara bilimsel yöntem uygulanamamıştır (Morris, 2002:20). Bu kapsamda, felsefecilerin çağlar boyu kafa yordukları sorulara bilimsel yöntemi uygulayan ve böylece çağdaş öğrenme kuramlarına zemin hazırlayan öncüleri ele almamız yerinde olacaktır.

Wilhelm Wundt (1832-1929) ve İradecilik

Bir felsefeci ve fizyolog olan Wundt, 1879'da ilk psikoloji laboratuvarını kurmuş ve zihin problemlerine deneysel metodolojiyi uygulayarak bir ilki başlatmıştır. Wundt, duyum ve algı gibi basit zihinsel işlevlerin laboratuvar ortamında incelenebileceğini ileri sürerken, daha yüksek zihinsel süreçlerin deney yoluyla araştırılamayacağını düşünmüştür. Wundt'un odaklandığı inceleme alanı insanın bilinci olmuştur. Wundt, İngiliz duyumcularının bilinç unsurlarının durağan varlıklar olduğu ve zihin atomlarının edilgen bir şekilde mekanik çağrışım süreciyle bağlandığı görüşünü kabul etmemiştir. Ona göre, bilinç, kendi içeriğini düzenleme konusunda çok daha etkindir. Wundt, zihnin kendi kendisini düzenleyebilme yeteneği üzerinde odaklandığı için sistemi "iradecilik" (voluntarism) olarak adlandırılmıştır. Bu kavram, iradenin, zihnin içeriğini yüksek düzeyli düşünce süreçlerine göre düzenleyebilme kapasitesini ifade eder. Bilinç deneyimleri ise ancak onu yaşayan kişilerce gözlemlenebilir. Wundt, bunun yöntemi olarak da kökleri Sokrates'e kadar uzanan içebakışı önermiştir. Wundt'un bu yönetime getirdiği yenilik, içebakış koşulları üzerinde deneysel kontrol sağlamış olmasıdır (Schultz & Schultz, 2007: 132-141).

Edward Bradford Titchener (1867-1927) ve Yapısalcılık

On dokuzuncu yüzyıl süresince kimya ve fizik alanlarında molekülün elementlere ve atomlara ayrıştırılması, psikologları, karmaşık deneyimleri oluşturan zihinsel elementlerin araştırılması yönünde teşvik etmiştir. Bir kimyagerin, suyu hidrojen ve oksijene ayrıştırması gibi psikologlar da sözgelimi, limonatanın tadını ya da algıyı, tatlı, buruk olarak elementlerine ayrıştırabileceklerdir. Wundt'un öğrencisi olan Titchener, psikolojinin bu alanını tanımlamak için zihinsel yapıların incelenmesi anlamına gelen "yapısalcılık" kavramını ortaya koymuştur (Smith, Nolen-Holeksama, Fredericson & Loftus, 2012:6). Yapısalcılık, çağrışımıcılıkla deneysel yöntemin birleşimini temsil etmektedir (Schunk, 2014:14). Titchener'in amacı bilinci kendisini oluşturan parçalara ayırmak, bilinç elemanlarının birleştiği yasaları belirlemek ve bu elemanları fizyolojik koşullarıyla bağlantılı olarak incelemektir (Schultz & Schultz, 2007: 186).

William James (1842-1910) ve İşlevselcilik

William James, Wundt ve Titchener'in tezlerinin yanlış olduğunu düşünmüştür. James, Wundt'un yaşantının atomları olarak gördüğü ilişkilerden arınmış saf duyular diye bir şeyin olmadığını savunmuştur. James'e göre zihnimiz sürekli deneyimlerimizi gözden geçirerek zamansal olarak ileri geri giderek, başlayıp durarak bağ kurmaktadır. Bilinç, algı ve bağların, duygu ve duyuların birbirinden ayrılmadığı sürekli bir akış içindedir. Bu çerçevede bir muza baktığımızda uzun, sarı bir nesne değil, muz görürüz. Muzu tanımasaydık onu her gördüğümüzde yeniden ne olduğunu keşfetmemiz gerekirdi. Zihinsel bağlar deneyimlerimizden yararlanmamızı sağlamaktadır. James'in ortaya koyduğu "işlevselci yaklaşım" öğrenme, duyum ve algının ötesine geçerek organizmanın algı ve öğrenme yeteneklerini işlev görecektir biçimde nasıl kullandığını ele alır. James, günlük yaşamdaki deneyimlerin önemine yaptığı vurguyla da öznel içebakış yöntemini savunmuştur (Morris, 2002:21). İşlevselci paradigma, öğrenme ve çevreye uyum sağlama arasındaki ilişkiyi vurguladığı için Darwin'in etkisini yansıtmaktadır (Olson & Hergenhahn, 2016: 46).

Hermann Ebbinghaus (1850-1909) ve Çağrışımıcılık

Wundt'un yüksek zihinsel süreçlerle ilgili deney yapılamayacağı tezine karşı çıkarak öğrenme ve bellek konularını deneysel olarak ilk inceleyen psikolog Hermann Ebbinghaus olmuştur. Ebbinghaus, çağrışım ve öğrenmeye bakışı kökten değiştirmiştir. Ondan önceki araştırmalar, daha önceden oluşmuş çağrışımların nasıl şekillendiğiyle ilgileniyordu. Ebbinghaus, farklı bir yoldan giderek çağrışımların oluşumuyla ilgilendi. Böylece çağrışımların hangi koşullar altında oluştuğunu kontrol ederek öğrenme araştırmalarını daha nesnel düzeyde gerçekleştirmenin önü açtı (Schultz & Schultz, 2007: 153-154).

Ebbinghaus, deneylerinde çağrışımıcılığın önemli ilkelerinden biri olan ve bir deneyim ne kadar sık tekrarlanırsa o deneyimin o kadar kolay anımsandığını vurgulayan sıklık yasasına odaklandı. Bu görüşü test etmek için daha önceki deneyimlerden etkilenmemiş materyale ihtiyaç duydu (Olson & Hergenhahn, 2016: 40). Ebbinghaus'un yaptığı çalışma, dizisel öğrenmeyi ya da bir listedeki sözcüklerin tam ve aynı sırada hatırlanıncaya kadar ezberlenmesini gerektirmektedir. Bu listeler, her biri iki sessiz harf ve aralarında bir sesli harften oluşan ve anlamsız hece denilen üç harfli hecelerden oluşmaktadır. Bir liste öğrenildikten sonra listenin yeniden öğrenilmesi belirli zaman aralıklarından (hemen, saat, gün, ay) sonra test edilmiştir. Öğrenmeden ilk dakikalar ve saatler sonrasında kazanılan bilgi miktarında (listedeki sözcük sayısında) belirgin bir düşüş tespit edilmiştir. Hatırlama aralığı uzadıkça, bellekte kalan bilginin oranı azalmakta ve sonunda sabit hale gelmektedir. Ebbinghaus'un unutma eğrisine göre, unutma, önemli ölçüde başlangıçtaki öğrenmenin oldukça kısa süre sonrasında gerçekleşmektedir. Bu evreyi geçen bir şey bellekte daha iyi kalmakta ve daha yavaş oranda unutulmaktadır (Terry, 2012:271-273).

Ebbinghaus, listedeki hecelerin sayısı, listelerin sayısı ve ilgili listeyi öğrenmek için harcanan zamanın miktarı gibi unsurları sistematik olarak değiştirerek, belleğe ilişkin bazı olguları deneysel olarak doğrulamıştır. Ebbinghaus'un bulgularına göre öğrenilecek materyal arttıkça öğrenme daha uzun sürmekte ve hatırlama daha da zorlaşmaktadır. Ebbinghaus, sözel öğrenme deneylerinde ilk önce unutmanın çok hızlı olduğunu, ancak zamanla unutmanın yavaşladığını gösteren klasik unutma eğrisiyle de ünlüdür (Driscoll, 2012:19).

Çağdaş Öğrenme Kuramları

Bu bölümde, davranışçı kuramlar, bilişsel ağırlıklı davranışçı kuramlar, bilişsel kuramlar, bilişsel bilgi işleme kuramları, yapılandırmacı kuramlar, hümanist öğrenme kuramları ve nörofizyolojik öğrenme kuramı ele alınacaktır.

Davranışçı Öğrenme Kuramları

Davranışçılar, bilinç düzeyindeki deneyimin merkezi konumuna karşı çıkarak öğrenmeyi uyaran tepki kavramları çerçevesinde açıklamaktadır. Onlara göre bütün davranışlar koşullanma sonucu oluşmakta, çevre ise belirli alışkanlıkları pekiştirerek davranışı biçimlendirmektedir. Eğitim ya da özel çalışmalar sonucu ortaya çıkan davranış biçimleri, koşullu tepkilerin birbirleriyle bağlantılı yapılarından fazlası değildir. Rus fizyolog Ivan Pavlov'un koşullu tepki üzerindeki çalışmaları davranışsal çalışmaların önemli bir alanı olarak görülmekle birlikte davranışçılık Watson ile etki kazanmıştır (Smith vd.,2012:7).

John Broadus Watson (1878-1958) ve Bitişiklik Kuramı. Pavlov'un klasik koşullanma çalışmalarından etkilenen ve kimilerince davranışçılığın kurucusu olarak görülen Watson'un, Guthrie, Hull, Thorndike, B.F. Skinner gibi davranışçılar üzerinde önemli etkisi olmuştur. Watson, W. Wundt ve öğrencisi E.B. Tichener gibi işlevselcilerin içebakış yöntemini kabul etmeyerek insan davranışı hakkındaki bilgilerin, güvenilirliği tartışmalı içebakış yöntemine, hayal, zihin, duyum, algı gibi tarifi zor kavramlara ve belirli kişilerin iç gözlemlerine dayandırılmamasını, kanunlara, genel prensiplere varabilmek için bilimin kabul edebileceği diğer yolların aranıp denenmesi gerektiğini ileri sürmüştür (Arık, 1995:150-158).

Watson, içgüdüleri ve kalıtım yoluyla gelen yetenekleri kabul etmemiş, insanı koşullanmalarının bir ürünü olarak görmüştür. İçgüdü olarak görülen davranışların, aslında toplumsal olarak koşullanmış tepkiler olduğunu, öğrenmenin insan davranışını anlamada önemli rolü olduğu görüşüyle aşırı çevreci bir tutum sergilemiştir. Watson'un çevreye atfettiği bu önem, yetişkinlerin çocukları nasıl isterlerse o şekilde eğitip istedikleri insan modelini yetiştirebileceği imasını taşımaktadır (Schultz & Schultz: 2007: 438).

Watson, çevreden başka insanı biçimlendiren başka bir unsuru kabul etmediğinden, çevre şartları daha iyi bir şekilde düzenlendiğinde uygun tepkilerin öğrenilebileceğini savunur. İyi çevre koşulları, iyi tepkilerin koşullanmasına sebep olur. Yeniden eğitimle aksayan birçok davranış düzeltilebilir, çocukluğundan beri uygun tepkileri kazanan bireylerden oluşacak yetişkinler toplumu da gelişmiş, ahlaklı ve problemsiz olur (Arık, 1995:153).

Watson, zekâ testlerinin arkasındaki temel amacın, performans düzeyine, yaşa ve benzerlerine göre bireyleri sınıflandırmak, eksiklikleri ve özel yetenekleri, ırk ve cinsiyet farklılıklarına göre ortaya çıkarmak olduğunu ileri sürerek bu testleri eleştirmiştir. Watson'a göre, eğilimleri kalıtım yoluyla açıklamak toplumun da işine yarar bir durumdur. Öncelikle, bizi başkalarından ayırdığı için atalarımızla övünmeyi severiz. Bir centilmen olmanın üç kuşak ve hatta daha uzun zaman aldığını düşünmek hoşumuza gider. Diğer yandan, eğilimlerin ve özelliklerin kalıtsal olduğuna olan inanç, gençleri yetiştirirken yetişkini suçlu duruma düşürmekten kurtarır. Anne, oğlu hata yaptığında hangisini sevmiyorsa ya babasına ya da dedesine çekmiş, der. Bir baba ise kızı inatçı davranışlar sergilediğinde “hık demiş, anasının burnundan düşmüş işte!” der (Watson, 2017:35-83).

Watson, her ne kadar öğrenmenin koşullanmanın bir sonucu olduğunu düşünse de koşullanmanın pekiştirece bağlı olduğuna inanmamıştır. Watson'a göre, öğrenme, olaylar birbirlerini kısa süre içinde takip ettiklerinde oluşmaktadır. Çünkü olaylar, birlikte daha sık ortaya çıktıkça aralarındaki ilişki güçlenmektedir (Olson & Hergenhahn, 2016:183).

Edward Lee Thorndike (1874-1949) Bağlaşımıcılık/Bağlantıcılık. Psikoloji üzerinde önemli bir etkisi olan Thorndike, işlevselcilik okulundan davranışçılık okuluna geçişin bir temsilcisi olarak görülebilir. (Hergenhahn & Henley: 2014:355). Thorndike, gözlemlenebilir davranışlar, uyarıcı ve tepki arasındaki somut bağ üzerinde odaklanan nesnel ve mekanik bir öğrenme anlayışına sahip olmakla birlikte zihinsel ve öznel süreçlerle de ilgilenmiştir. Ona göre davranışı anlamak için onu en küçük parçası olan uyarıcı tepki birimlerine indirgemek gerekir. (Schulz & Schulz, 2007:385-386).

Thorndike'in bağlantıcılık kavramı, insan da dahil olmak üzere tüm hayvan türlerinde, belirli bir uyarıcı ve tepki arasında (U-T) sinirsel bağın kurulduğu görüşüne dayanır. Thorndike'in bu kavramı ileri sürmesine yol açan ise iç gözleme dayalı varsayımlardan ziyade olgusal sonuçlara veya fiilen gözlemlenen verilere sıkı sıkıya bağlı

kalma konusundaki tercihi olmuştur. (Goodenough, 1950:292). Bu çerçevede öğrenme, bağ kurmak anlamına gelmektedir. Bağlantıcılık, Thorndike’ın çağrışımıcılığa yönelik deneysel bir yaklaşımıdır (Schultz & Schultz, 2007:385).

Clark Leonard Hull (1884-1952) ve Sistematik Davranışçılık. Hull, *Davranış İlkeleri* kitabıyla tüm davranışları kapsayan kuramsal bir çerçevenin ana hatlarını çizerek Amerika’da öğrenme alanında önemli bir yer edinmiştir. Nesnel davranışçı psikolojiye kendisini adanayan Hull, sisteminde herhangi bir zihinsel veya ruhsal kavrama yer vermeyen radikal bir davranışçıydı. Hull, insan davranışını, organizma ve çevre arasında süregelen bir etkileşim olarak ele almıştır. Çevre tarafından sağlanan nesnel uyarıcı, organizma tarafından verilen nesnel davranışsal tepkiler, gözlemlenebilir olgular olmakla birlikte, bu etkileşim, gözlemlenebilir uyarıcı-tepki terimleriyle birebir tanımlanamayan daha geniş bir çevrede meydana gelmektedir. Söz konusu geniş çevre, organizmanın kendine özgü çevresine biyolojik uyumudur. Buna göre organizma gereksinimi olduğunda onu giderecek yönde davranmaktadır (Schultz & Schultz, 2007:475-476).

Edwin Ray Guthrie (1886–1959) ve Bitişiklik Kuramı. Guthrie, tüm öğrenme olgularının Aristoteles’in yasalarından biri olan çağrışımıcılıkla açıklanabileceği düşüncesindedir (Hergenhahn & Henley, 2014: 409). Bu nedenle, onun davranışçılık kuramı çağrışımıcılık paradigmalarının içine de yerleştirilebilir. Guthrie, Thorndike ve Pavlov gibi kuramcılar tarafından ortaya konulan kuralların karmaşık olduğunu düşüncesiyle, bu karmaşık kurallar yerine öğrenmenin yalnızca bitişiklik yasasıyla açıklanabileceğini savunmuştur (Olson & Hergenhahn, 2016:193).

Bitişiklik yasasına göre, öğrenme, uyarıcı örüntüsü ile tepki arasındaki bitişikliğin sonucudur. Öğrenme, uyarıcı örüntüsü ile tepki arasındaki eşleşmeden sonra tamamlanır ve yapılan tekrarlar bağın gücünü etkilemez. Bitişiklik ve tek deneme öğrenme ilkeleri “sonunculuk” ya da “yenilik” ilkesini gerektirir. Buna göre, belli bir durumda son olarak hangi davranışı gösterdiysek aynı durumla tekrar karşılaştığımızda yine aynı davranışı gösterme eğiliminde oluruz (Senemoğlu, 2015:121-122).

Aristoteles’in yasalarından biri de sıklık yasasıdır ve bu yasaya göre bir ilişkinin gücü tekrara bağlıdır. Guthrie, tek deneme öğrenme ilkesi ile sıklık yasasını reddeder. Öğrenme, uyarıcı ve tepki arasında yalnız bir kez eşleşmeden sonra gerçekleşir ve çağrışım tam gücüne ulaşır. Guthrie, pratik yapmanın performansı neden geliştirdiği

sorusuyla da ilgilenmiş ve bu çerçevede “eylem” ve “hareketler” arasındaki farkı vurgulamıştır. Ona göre, hareketler kasların kasılmasıdır ya hep ya hiç ilkesine göre öğrenilmekte ve tek denemeden sonra uyarıcı ile bitişiklik kurulmamaktadır. Eylemler ise birçok hareketten oluşmaktadır ve çevrede neyi değiştirdiği ile açıklanmaktadır. Sözelimi, mektup yazmak, yemek yemek, top atmak, kitap okumak birer eylemdir. Eylemler tekrar gerektirir ve tek bir denemede öğrenilmez. Eylemler birçok hareketten oluştuğu gibi beceriler de birçok eylemden oluşmaktadır. Örneğin, golf oynamak, araba kullanmak çok sayıda uyarıcı-tepki çağrışımını içeren karmaşık becerilerden oluşur ve her bir bağ ya da çağrışım ilk denemede güçlü bir şekilde öğrenilmektedir. Ancak gerekli çağrışımların oluşması için alıştırma yapmak zaman almaktadır (Olson & Hergenhahn, 2016:194-196).

Burrhus Frederic Skinner (1904-1990) ve Edimsel Koşullama. Skinner’ın çalışmaları, uygulamalı ve kuramsal psikolojinin yanı sıra, insan ve hayvan eğitiminden, davranış terapisi ve karar verme araştırmalarına kadar birçok alanı etkilemiştir. Çalışmaları programlanmış öğrenme makinelerinin de geliştirilmesine yol açmıştır. Skinner’ın ilgilendiği temel konulardan biri laboratuvar bulgularıyla, insan sorunlarına nasıl çözüm getirilebileceği olmuştur (Hergenhahn & Olson, 2001:116-75). Skinner’ın deyişiyle bu, dünyayı laboratuvara dönüştürmek değil, deneysel bilimin uygulamalarını genel olarak dünyaya yaymak meselesidir (Skinner, 1999:319).

Skinner’a göre organizmanın içinde davranışı açıklayacak hiçbir şey yoktur. Bizler içimizdeki güçler değil, çevredeki güçler yani dış dünya tarafından işletiliriz. Skinner’ın bu betimleyici davranışçılığına “boş organizma yaklaşımı” denilir (Schultz & Schultz, 2007:487). Ona göre, sıradan insan, çevresinin bir ürünüdür, başarılı insanlar da yine diğer insanların ve yaşam öykülerindeki bazı durumların ürünüdür (Skinner, 2005a:8-9). Davranış, evrende organizmayı etkileyebilecek herhangi bir olay anlamına gelen çevrenin işlevidir. Çevreyi değiştiren insan olsa da insanı belirleyen çevresidir (Skinner, 2005a:257-448).

Skinner’a (2002:185) göre, aynı türlerin bireyleri arasında doğuştan farklılıklar yoktur. Katıksız bir çevreciliğin kanıtı yeterince açıktır, insanların farklı yerlerde farklı olması muhtemelen bulundukları yere bağlıdır. Bir kimse elverişsiz koşulları olan bir çocukluktan üstün bir konuma geldiğinde karmaşık çevre unsuru hakkında makul bir açıklama yapamadığımız için, başarıyı o insanın takdire şayan bir yetisine atfederiz.

Örneğin, Lincoln'ü kötü bir okul sisteminde başarılı olduğu için takdir etsek de onun eğitilmiş biri olmasını sağlayan içindeki şey değildir. Lincoln'ün eğitim ortamı kesinlikle plansız olsa da davranışlarını olumlu yönde etkilemiştir. Lincoln, eşsiz bir adamdı ancak çocukluğunun koşulları da eşsizdi (Skinner, 1999:34).

Skinner'a göre uyanırken sürekli olarak çevreden etkileniriz ve eylemlerimizin çoğu da bu durumu pekiştirir. Edimsel koşullanma yoluyla çevre, dengemizi koruduğumuz, yürüdüğümüz, oyun oynadığımız, aletleri kullandığımız, konuştuğumuz, yazdığımız, bir tekneyle yelken açtığımız, araba sürdüğümüz ya da bir uçakla uçtuğumuz temel repertuarı oluşturur. Çevrede bir değişiklik -yeni bir araba, yeni bir arkadaş, yeni bir ilgi alanı, yeni bir iş, yeni bir yer- bizi hazırlıksız yakalayabilir, ama eskileri bırakıp yeni şeyler öğrendikçe davranışlarımız hızla değişir (Skinner, 2005a:66).

Edimsel koşullama, bir davranışın kendi doğurduğu sonuçlara göre değişikliğe uğramasıdır. Bu yaklaşım, organizmaların davranışlarıyla çevreleri arasındaki ilişkilere odaklanır ve çevrede meydana gelen değişimler hakkında bilgi toplayarak davranışı anlamaya çalışır (Reynolds,1977:1).

Pavlovcu koşullamada davranışsal tepki özel gözlemlenebilir bir uyarıcı tarafından ortaya çıkarılır. Skinner bu tür tepkilere “tepki davranışı” (respondent behavior) adını vermiştir. Edimsel davranış ise gözlemlenebilen herhangi bir dış uyarıcı olmadan ortaya çıkar. Organizmanın tepkisi doğal, bilinen ve gözlemlenebilen herhangi bir uyarıcı ile ilişkili değildir. Bunun anlamı, uyarıcının bulunmaması değil, uyarıcının fark edilmemesidir. Sözgelimi, Pavlov'un köpek deneyinde, köpek uyarıcıyı ele geçirmek için kendi başına hareket edemezken, Skinner kutusundaki fare, edimsel hareketiyle, yani manivelaya bastığında yiyeceği alır ve manivelaya basana kadar yiyecek alamaz. Birkaç pekiştirmeden sonra koşullanma çoğunlukla hızlanır. Skinner, bu deneylerinden kazanım yasasını (law of acquisition) oluşturmuştur. Buna göre bir edimin gücü, edimin bir uyarıcı tarafından izlenmesi durumunda artmaktadır (Schultz & Schultz, 2007:491).

Walden Two eserinde Skinner, öğrenme ilkelerini, model bir toplum inşasında kullanmaya çalışmıştır. Skinner, kitabın önsözünde eğitimin, kültür aktarımı olması ve dolayısıyla hayatta kalmakla ilgisi olması bakımından önemine dikkat çeker. Bir kültür, kişilerin davranışlarını olumlu yönde güçlendirmeli, olumsuz pekiştireçler yaratmaktan kaçınılmalıdır. Sanatçılar, besteciler, yazarlar tarafından güzel ve heyecan verici hale getirilen bir dünya, hayatta kalmak için biyolojik ihtiyaçları karşılayan bir dünya kadar önemlidir. Skinner, insanların kavga etmeksizin bir arada yaşadıkları, çok çalışmak zorunda olmadan üretim yaptıkları, çocuklarını daha iyi yetiştirdikleri bir toplum

oluşturmanın politika meselesi olmadığını, davranış bilimi meselesi olduğunu ileri sürmüştür.

Skinner, (1999:271) sınıfın, kendi kültürü olan bir tür topluluk olduğunu ve böyle bir kültürü, dünyada genel olarak değer verdiğimiz onur ve özgürlük standartlarına uyarak tasarlayabileceğimizin altını çizmiştir. Etkili toplumsal kontrol araçlarını ne kadar çabuk bulursak, insan potansiyelini tam olarak gerçekleştirebilecek bir kültürü de o kadar çabuk yaratabiliriz. Eğitimi gerçekten geliştirmeye çalışanlar bu nedenle hem büyük bir sorumluluk taşırlar hem de muazzam bir fırsatla karşı karşıyalardır.

Skinner, bir gün, etkili eğitim tekniklerine sahip olduğumuzda ve tüm öğrenciler ders programında belirtilen tüm hedef davranışları kazanıp yıl sonundaki final sınavında tüm soruları doğru yanıtlayıp ödül aldığında böyle bir sistemi tüm öğrencileri mükemmelleştirdiği ve hepsini aynı kıldığı gerekçesiyle reddetmeli miyiz sorusuyla başarıyı özel yeteneklere atıfla açıklayanları eleştirir. Özel yetenek görüşünü savunanlar, mevcut sistem kötü öğrenciler üretecek kadar kusurlu olmasına karşın iyi öğrencinin öğrenebildiğini söyler. Skinner, kendi kendine öğrenen öğrenciye hayranlık besleyerek öğrenme sürecini öğrencinin “içinde var olana” atfederek öğretme sorumluluğunun bir kısmından kurtulduğumuzu ve böylece süreci akılsallaştırdığımızı ileri sürer. O nedenledir ki şiiri okuyandan çok onu ezbere bilene, cevabı bulmak için nereye bakacağını bilenden çok cevabı bilene hayranlık duyarız (Skinner, 1999:34-47).

Skinner, doğru koşullar sağlandığında insanın öğrenebileceği düşüncesindedir. Ancak bir anda yeni bir kültür kurulamaz çünkü toplumun daha önceki sosyal çevresi de bunda etkilidir (Skinner, 1999:267).

Bilişsel Ağırlıklı Davranışçı Kuramlar

Davranışçı kuramlar ile bilişsel kuramlar arasında bir köprü oluşturan ve her iki kurama özgü nitelikler barındıran Tolman ve Bandura'nın kuramları bu başlık altında ele alınabilir.

Edward Chace Tolman (1886-1959) ve İşaret/ Beklenti Gestalt Kuramı. Tolman'ın öğrenme kuramı, Gestalt kuramı ve davranışçılığın bir karışımı olarak görülebilir. O da davranışçılar gibi içebakış yöntemine karşı çıkarak psikolojinin nesnel olması gerektiğini savundu. Davranışçılarla çatıştığı nokta ise onların davranışları küçük

parçalara bölerek çalışmalarıydı. Oysa bütüncül davranış da nesnel ve sistematik olarak ele alınabilirdi. Bu çerçevede Tolman'ın yöntemsel olarak davranışçı, metafiziksel olarak bilişselci bir kuramcı olduğu ve davranışı, bilişsel süreçleri keşfetmek amacıyla incelediği söylenebilir (Olson & Hergenhahn, 2016: 287-288).

Tolman'ın odaklandığı tüm nokta organizmanın toplam tepkileri yani “molar” davranışlarıdır. Bu davranışın temel özelliği ise amaçlı oluşudur. Diğer bir deyişle, tüm davranışlar kimi hedef konuların başarılması amacına yöneliktir. İnsan ve hayvandaki öğrenme gerçeği, amaçlılığın davranışsal bir kanıtıdır. Tolman'a göre çevresel uyarıcı, fizyolojik güdü, kalıtım, önceki eğitim ve yaş davranışı başlatan beş bağımsız ara değişken konumundadır (Schultz & Schultz, 2007: 466-468).

Tolman'a göre, organizma, uyaran tepki ilişkilerini bitişiklik ya da ödülle kazanmamakta, bilgiyi çevreden seçici bir şekilde almakta ve öğrendikçe zihin haritaları oluşturmaktadır. Zihindeki bilişsel haritalar doğrudan gözlemlenemediği için bu organizmanın davranışlarından çıkarılmalıdır (Driscoll, 2012: 237). Organizma, bilişsel harita geliştirdikten sonra herhangi bir yoldan özel hedefe erişebilse de genellikle en kısa ya da en az çaba gerektiren yolu seçer. Tolman, bu durumu “en az çaba ilkesi” olarak adlandırmıştır. Organizma, bilişsel haritanın oluşumu sırasında ise beklentilerden yararlanır. Beklentiler, neyin, neye neden olacağına ilişkin önsezilerdir. Deneme niteliğindeki beklentiler ise hipotezlerdir. Deneyim tarafından doğrulanan hipotezler korunmakta ve bilişsel harita bu süreçte gelişmektedir. Sürekli olarak doğrulanan beklenti ise “araç-amaç-hazır oluş ya da inanca” dönüşmektedir (Olson & Hergenhahn, 2016: 291).

Albert Bandura (1925-2021) ve Bilişsel Sosyal Öğrenme Kuramı. Çalışmalarını önceleri “sosyal-davranışçılık” daha sonra ise “sosyal bilişsel kuram” olarak nitelendiren Bandura, Miller ve Dollard'ın *Sosyal Öğrenme ve Taklit (1941)* kitabından etkilenerek ortaya koyduğu görüşleriyle günümüzde “gözlemsel öğrenme” olarak kabul edilen öğrenme alanının öncülerinden biri olmuştur. En iyi modellerin niteliklerinin gözlemlenmesi ve örnek alınması için öğrencilere bu örneklerin sunulması temeline dayanan gözlemleyerek öğrenmenin köklerini Aristoteles ve Platon'da görmek mümkündür. Bu tür bir öğrenme asırlar boyunca çok önemsenmemiş, taklit yoluyla öğrenenlerde ise bunun doğal bir eğilim olduğu varsayılmıştır. Gözleme dayalı öğrenme konusunda ilk deneysel çalışmalar Thorndike ve Watson tarafından yapılmış ve ikisinin

de araştırma bulguları hayvanlarda öğrenmenin doğrudan deneyimle gerçekleştiğini, dolaylı deneyimin öğrenmede etkili olmadığını ortaya koymuştur. Gözlemleyerek öğrenmeye dayalı deneysel çalışmalar Miller ve Dollard'ın çalışmalarından sonra canlanmaya başlamıştır. Miller ve Dollard, bu öğrenme tipinin yaygın olduğunu ve bunun Hull'ın öğrenme kuramı bağlamında nesnel olarak açıklanabileceğini düşünmüşlerdir. Taklit davranışı ya da dolaylı deneyim araçsal koşullanmanın bir türüdür ve bu tür davranışlar pekiştirildiğinde diğer davranışlar gibi güçlenmektedir. Taklit tepkileri ortaya çıkıp pekiştirilmediğinde ise öğrenme gerçekleşmemektedir. Bu tür açıklamaların, Thorndike ve Watson'un görüşleriyle ve kabul gören öğrenme kuramlarıyla da uyumlu olduğu söylenebilir. Gözlemeyerek öğrenmenin Skinnerci açıklaması ise Miller ve Dollard'ınkinden oldukça benzerdir. İlk olarak bir modelin davranışı gözlemlenir, sonra gözleyen, modelin tepkisini eşleştirir ve son olarak da eşleşmiş olan tepki pekiştirilir. Son yapılan araştırma bulguları Thorndike, Watson, Miller, Dollard ve Skinner'ın yanıldığını, hayvanların da diğer bireyleri gözlemleyerek oldukça karmaşık öğrenmeleri gerçekleştirebildiklerini göstermiştir (Olson & Hergenhahn, 2016: 312-315).

Bandura, davranışlarımızın pekiştirme sonucu değiştiği konusunda Skinner ile aynı görüşü paylaşmasına karşın pekiştirme yokluğunda da davranışın öğrenileceğini ampirik olarak göstermiştir. İnsan, başkalarının davranışlarını ve bu davranışların sonuçlarını gözlemleyerek dolaylı pekiştirmeler (vicarious reinforcement) yoluyla da öğrenir. Henüz denememiş davranışların sonuçlarını tasavvur ederek ve aynı şekilde gözümüzde canlandırarak davranışlarımızı düzenleyebiliriz. Bandura'ya göre Skinner'ın ileri sürdüğü gibi uyarıcı ile tepki ya da davranış ile pekiştireç arasında doğrudan bir bağlantı yoktur; bunun yerine uyarıcı ile tepki arasında aracı bir mekanizma vardır ve bu mekanizma bilişsel süreçlerdir (Schultz & Schultz, 2007:505).

Bandura, Miller ve Dollard'ın gözlemleyerek öğrenme yaklaşımını da eleştirmiştir. Bandura'ya göre gözlemleyerek öğrenme sürekli gerçekleşmektedir. Bilgi aktaran her şeyi model olarak alırız. Bu kapsamda, gazeteler, televizyon ve filmler önemli oranda öğrenme sağlayan modeller olarak önemlidir. Gözlemleyerek öğrenme, “dikkate dayalı süreçler, belleğe dayalı süreçler, davranış üretim süreçleri ve motivasyonel süreçler” olmak üzere dört süreçten oluşur. Bandura'nın öğrenme kuramındaki önemli kavramlardan biri de “karşılıklı belirleyiciliktir.” Bu kavram, kişinin davranışı ve çevre unsurunun onun bir sonraki davranışını belirlemede karşılıklı etkileşim içinde olduğunu ifade eder. Bandura, insan davranışlarının çoğunun dışsal ödül ya da cezalarla değil, kişinin kendisi tarafından düzenlendiğini ileri sürmüştür. Kişinin ne yapabileceğine dair

inançlarını temsil eden, doğrudan ya da dolaylı, başarılı ya da başarısız deneyimleriyle gelişen “algılanan öz yeterlik” öz düzenleme davranışında önemli rol oynamaktadır. İçsel pekiştirme ise kişinin davranışını dışsal pekiştirmeden daha çok etkilemektedir (Olson & Hergenhahn, 2016: 317-338).

Bilişsel Öğrenme Kuramları

Bilişsel perspektif, davranışcılığın, sınırlayıcılığına ve insanın karmaşık etkinliklerini görmezden gelme eğilimi içerisinde oluşuna bir tepkiyi temsil etmekte, algılama, hatırlama, akıl yürütme, karar verme ve problem çözme gibi zihinsel süreçlerle ilgilenmektedir (Smith, vd.:2012:11).

Gestalt. 20. yüzyılın başında davranışçılık Amerika’da yaygınlaşırken eş zamanlı olarak Almanya’da Gestalt yaklaşımı ortaya çıkmıştır. Gestalt, “form” ya da “konfigürasyon” anlamına gelen Almanca bir sözcüktür ve Max Wertheimer ve çalışma arkadaşları Kurt Koffka ve Wolfgang Köhler tarafından geliştirilmiştir. Gestaltçıların başlıca ilgi alanları algıdır ve algısal deneyimlerin uyaran tarafından oluşturulan yapıya ve deneyimin organizasyonuna dayandığını ileri sürmüşlerdir. Gestaltçılar, öğrenme, bellek ve problem çözme üzerindeki çalışmalarıyla bilişsel psikolojiye zemin hazırlamışlardır (Smith, vd.,:2012:8).

Gestaltçıların sloganı, “bütünü parçalarına ayırmak onu bozmaktır” şeklindedir. Sözgelimi, Monalisa tablosunu önce bir koluna, sonra diğer koluna, daha sonra burnuna ya da ağzına bakıp değerlendiremediğimiz gibi, bir senfoni orkestrasını da her müzisyenin farklı katılımını analiz ederek anlayamayız. Melodi, müzisyenlerin çaldığı notaların toplamından farklıdır. Bu çerçevede vurgu, bireysel parçaların değil, bütünün üzerindedir (Olson & Hergenhahn, 2016:241).

Gestalt kuramcıları öncelikle algısal olguları inceledikleri için öğrenmeye de algıdaki özel bir problem olarak bakmışlardır. Yüzün üstünde algısal ilkeyi araştıran Gestaltçılar, algı, öğrenme ve bellek gibi tüm zihinsel olaylar için geçerli olan ilkenin “prägnaz” ya da öz olduğunu ileri sürmüşlerdir. Bu ilkeye göre, her psikolojik olayın anlamlı, tam ve basit olmak gibi bir eğilimi vardır. Gestaltçıların, öğrenme ve bellek temalarıyla doğrudan ilişkili olan algı ilkesi ise “tamamlama” ilkesidir. Bu ilke, dünyaya mevcut koşullar altında onu asgari ölçüde anlamlı yapacak şekilde tepki verdiğimiz ileri

süren prägnaz yasasına uymaktadır. Diğer bir deyişle, eksik deneyimleri tamamlama eğilimi gösteririz. Sözelimi, kişi küçük bir boşluk olmasa neredeyse yuvarlak olan eğilimli bir çizgi gördüğünde bu boşluğu algısal olarak tamamlayarak ona âdeta bir çembermiş gibi tepki verir. Gestaltçılara göre, öğrenme bilişsel bir olgudur. Organizma, bir problemin çözümü için gerekli olan unsurların tümü üzerinde düşündükten sonra çözümü bir anda içgörüyü görebilir. İçgörü ile kazanılan çözümle ilgili performans çoğunlukla düzgün ve hatasızdır ve uzun süre akılda kalarak kolaylıkla diğer problemlere uygulanabilir. Bir problemi çözerken öğrenilen bir ilkenin başka problemlere uygulanmasına ise “aktarma” denir. Gestalt hareketini başlatan Wertheimer, geleneksel öğretimdeki iki öğretim yaklaşımının anlayış gelişimini engellediğini belirtmiştir. Bu yaklaşımların ilki, mantığa yapılan vurgudur. Gerek tümevarım gerekse tümdengelim, mantıksal yargıya ulaşmada izlenmesi gereken yolu gösterir. Dolayısıyla, kurallar kısıtlı bir problem alanıyla ilgili olsa da problem çözme yeteneğini etkilemez. Anlayışı engelleyen diğer öğretim ise çağrışımıcılıktır. Bu öğretim, uyarıcı-tepki bağlantılarını tekrarlama, ezberleme ve dışsal pekiştirme aracılığıyla öğrenme üzerinde durur. Wertheimer, bu koşullar altında öğrenmenin olacağına inansa da içgörüselle öğrenmenin daha etkili olduğu düşüncesindedir. Ona göre öğrenme, kişinin duygu, tutum, algı ve zekâsına bağlıdır (Olson & Hergenhahn, 2016: 244-256).

Jerome Bruner (1915-2016) ve Buluş Yoluyla Öğrenme. Bruner, öğrenme süreçlerinde öğrencinin “konu alanı yapısını” doğru anlamasının önemi üzerinde durmuştur. Öğrenci, konu alanının yapısını anlamaya odaklandığında öğrenme daha yararlı, anlamlı ve akılda kalıcı olmaktadır. Bunun için de öğrencinin öğrenirken aktif olması, anahtar ilkeleri kendisinin belirlemesi ve buluş yapması gerekir. Buluş yoluyla öğrenme, öğrencinin kendi etkinliklerine ve gözlemlerine dayanarak yargıya varmasını önceler. Bu tip öğrenmede, öğretmen hazır bilgiyi, kavramları, ilkeleri öğrenciye sunmaktan çok, onun bağımsız, kendi kendine öğrenebileceği ortamı oluşturarak ve gerektiğinde ipuçları sağlayarak öğrencileri deney yapmaya, soru sormaya, kavram ve ilkeleri bulmaya teşvik etmelidir. Buluş yoluyla öğrenmenin üstün özelliği, öğrencinin merak güdüsünü uyandırması ve güdülenmesini yanıtları keşfedinceye kadar sürdürebilmesidir. Böylece öğrenciler, bilgiyi özümsemekten çok analiz edip sentez yapmaya teşvik edilirler. Bruner’in burada amacı, öğrencilerin kendi başına öğrenebilen bağımsız, öz yeterliğe sahip bireyler olmasını sağlamaktır (Senemoğlu, 2015:464-467).

Bruner, her konunun her yaştan öğrenciye anlamlı bir biçimde öğretilebileceğini ileri sürmüş ve bu görüşü yanlış yorumlandığı için de tartışma yaratmıştır. Aslında Bruner bu düşüncesiyle, içeriğin yaş ilerledikçe artan zorluk seviyelerine göre daha karmaşık biçimlerde tekrar incelenmesi üzerinde durur. Sözelimi, çocuklar trajedi, komedi gibi kavramları edebi terimlerle açıklayamazlar da sezgisel olarak komedilerin komik, trajedilerin hüznü olduğunu anlayabilirler. Dolayısıyla öğrencileri, konularla bir kere karşılaştırmak yerine gelişimlerine ve hazır bulunuşluklarına göre konuları karmaşıktırıp spiral ya da sarmal bir müfredat tasarlayarak içerikle tekrar tekrar karşılaştırmalı ve bilgi farklı yollarla temsil edilmelidir (Schunk, 2014:343-344).

Bruner'in üzerinde durduğu önemli temalardan biri de sezgidir. Bruner'e göre, sezgisel ve analitik düşünme birbirini tamamlamaktadır. Kişi, başka yolla ulaşılması mümkün olmayan ya da analitik düşünme yoluyla daha yavaş ulaşabileceği çözümlere sezgisel düşünme yoluyla ulaşabilir. Sezgisel yolla ulaşılan çözümler imkân dahilindeyse analitik yöntemlerle de gözden geçirilmelidir (Bruner, 2021:48-49).

David Paul Ausubel (1918-2008) ve Anlamlı Öğrenme. Ausubel'in geliştirdiği bilişsel bir kuram olan “anlam oluşturarak öğrenme” yeni bilginin, uzun süreli bellekte benzer kavramlarla ilişkilendirilmesi yoluyla öğrenilmesi demektir. Yeni bilgi, bellekteki bilgiyi genişletir, düzeltir ya da detaylandırır. Keşif yoluyla öğrenmede kullanılan tümevarımla akıl yürütme yöntemine karşılık, Ausubel'in modeli tümdengelimle akıl yürütme üzerinde durur. Öncelikle genel düşünceler sonrasında ise belirli konular öğretilir. Öğretmen, bilgiyi ilişkili küçük parçalara ayırmaları ve yeni bilgileri bellekteki ilişkili bilgilerle birleştirmeleri konusunda öğrencilere destek verir. Bilişsel bilgi işleme açısından bu modelin amacı, bellekteki yeni bilgilerle ağlar arasında ilişki kurmak yoluyla öğrenme ağını genişletmektir (Schunk, 2014: 283-284).

Anlamlı bir şekilde bilgiyi öğrenmek Ebbinghaus ile başlayan sözel öğrenme araştırmalarına dayanmaktadır. Ebbinghaus, öğrenmenin geçmiş ilişkiler ya da anlam tarafından bozulmaması gerektiğini savunurken, Ausubel anlamı, bilişsel deneyimin merkezine yerleştirmiştir. Onun düşüncesinde, Ebbinghaus tarafından geliştirilen anlamdan yoksun hecelerle öğrenmeye çalışmak anlamsızdır. Bunun yerine düz yazı ya da bazı uzunlukta metinler kullanılmalıdır. Anlam metnin içindedir ve öğrenenin dışında değildir. Ausubel, anlamlı öğrenme ve keşif yoluyla öğrenmeyi de ayırmıştır. Anlamlı öğrenme, öğrencilerin bilgiyi kendi kendilerine keşfetmeleri yerine, bilginin açıklayıcı

öğretim tarzıyla sunulmasıdır. Anlamlı öğrenmenin üç koşulu bulunmaktadır. İlki, öğrencinin anlamlı öğrenmeyi kullanması gerekliliğidir. Ezberin olduğu yerde anlamlı öğrenme gerçekleşmez. Bu da öğrenme görevlerinin ve materyallerin düzenlenmesini, okunmaya değer ve anlamlı olmasını gerektirir. Üçüncü ve en önemli koşul ise öğrencilerin halihazırda ne bildiği ve bu bilgileri öğrenmeleri gereken konularla nasıl ilişkilendirecekleridir (Driscoll, 2012:128-131).

Ausubel'e göre öğrenci, hangi bilginin önemli olduğunu, hangi ipuçlarının çözüme ulaştırdığını bilmeyebilir; bu nedenle ilkeler, kavramlar, düşünceler sunuş yoluyla (expository teaching) anlamlı bir biçimde öğretilmelidir. Sunuş yoluyla öğretme yaklaşımının dört temel niteliği bulunmaktadır. İlki, bu tip öğrenmenin öğretmen ve öğrenci arasında yoğun bir etkileşim gerektirmesidir. İkincisi, sunuş yoluyla öğrenmenin bol örnekler ve özellikle de soyut kavramların anlamlı hale gelebilmesi için görsel ve diğer duyu organlarına hitap eden uyarıcılar gerektirmesidir. Üçüncüsü, sunuş yoluyla öğrenme genelden özele doğrudur. Dördüncüsü, öğretimin adım adım ilerlemesidir (Senemoğlu, 2015:472-474).

Bilişsel Bilgi İşlem Kuramı

II. Dünya Savaşı'nın ardından bilgisayarların ortaya çıkışı öğrenme, bellek ve algıyla ilgili daha önce yapılmış çalışmaları yorumlamak için bir çerçeve sağlamıştır. Günümüzde “bilişsel bilgi işlem kuramı” olarak adlandırılan ise temelde çeşitli görüşlerin bir araya gelmesidir. Bu görüşe göre, öğrenen, bir bilgisayara benzeyen bilgi işlemcisidir (Driscoll, 2012:82).

Bilgi işleme kuramının yanıt aradığı sorular şu şekildedir: 1. Yeni bilgi dışarıdan nasıl alınmaktadır? 2. Alınan yeni bilgi nasıl işlenmektedir? 3. Bilgi uzun süreli nasıl depolanmaktadır? 4. Depolanan bilgi nasıl geriye getirilip hatırlanmaktadır? (Senemoğlu, 2015: 270). Bu kuramın gelişiminde rol oynayan isimler arasında Richard Atkinson-Richard Shiffrin, Endel Tulving, Robert Mills Gagné ve George Armitage Miller sayılabilir.

Atkinson-Shiffrin Kuramı. Atkinson-Shiffrin kuramının ana ilkeleri şunlardır: Çevreden alınan bilgi ilk olarak duyuşal depoya yerleşir. Duyu organlarının çevreden topladığı tüm bilgiyi barındıran duyuşal depo kısa sürelidir ve geçicidir. Duyuşal depoda

dikkat edilen bilgi bu depodan çıkarak kısa süreli belleğe iletilir. Kısa süreli bellekteki bilgi farkında olduğumuz ve kolayca ulaşabildiğimiz bilgidir ancak buradaki bilgi de yaklaşık 20 saniye içinde kaybolur. Bilginin kaybolmaması için birçok kez tekrar edilmesi gerekir. Bilgi kısa süreli bellekten uzun süreli belleğe “detaylandırma” adı verilen bilgiyi işleme süreciyle aktarılabilir. Uzun süreli bellek, erişime açık tüm bilgilerin tutulduğu yerdir. Araştırmalar, uzun süreli belleğin kapasitesinin sınırsız olduğunu ortaya koymuştur. Bilgi uzun süreli bellekten geri çağırma yoluyla elde edilir ve yeniden kısa süreli belleğe iletilir (Smith, vd., 2012: 269).

Endel Tulving Kuramı. Uzun süreli bellek, kısa süreli bellekten farklı olarak görece bir devamlılığa ya da sürekliliğe sahiptir ve bu bellek epizodik (anısal) ve semantik (anlamsal) bellek olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Episodik bellek, olayların ne zaman ve nerede gerçekleştiğine ilişkin zamansal ve bağlamsal kişisel bilgi içerir. Böylece hatıraların ne zaman ve hangi tarihte yaşandığını hatırlayabiliriz. Semantik bellek ise genel bilgilerimizi depolar. Olayları, kelimeleri, dil ve dilbilgisi kurallarını içerir ancak bilginin ne zaman ve nasıl öğrenildiğiyle ilgili anıları içermez (Terry, 2012:339).

Robert Mills Gagné Kuramı. Gagné, davranışçılığın ilkeleriyle bilgi işlem kuramının ilkelerini birleştirerek öğrenme-öğretme sürecinin tasarlanmasına yönelik önemli katkılar sağlamıştır (Erden ve Akman, 1997:178). Gagné, öğrenenin, hem içsel hem de dışsal bir dizi öğrenme koşullunun göz önünde bulundurulması gerektiğini ileri sürmüştür (Gagné 1970). Bilgi işlem kuramını kendi kuramına bir temel olarak gördüğü için, öğrenme koşulları önceden kodlanmış bilgi gibi hem içsel olayları hem de kodlamayı kolaylaştırmak için detaylandırma yöntemi gibi dışsal olaylarla öğrenme sırasında oluştuğu düşünülen ve belirli işlemleri kolaylaştırmak için tasarlanan kodlama, saklama, hatırlama gibi yöntemleri ve kuralları kapsamaktadır (Driscoll, 2012:397).

George Armitage Miller Kuramı. Miller’e göre kısa süreli bellek 7+- birim bilgi kapasitesine sahiptir, eş deyişle, kapasite açısından sınırlıdır ve yalnızca küçük miktar bilgi tutabilir. Bir birim, bir harf, kelime ya da sayı gibi anlamlı bir parçadır. Bilgi miktarı bölünerek ya da anlamlı bir şekilde birleştirilerek artırılabilir. Sözgelimi 555-1960 telefon numarası 7 birimden oluşmaktadır ve kolayca sınıflandırılıp düzenli kümeler haline

getirilebilip şu iki birime indirgendiğinde kolayca hatırlanabilir: Üç adet beş ve Kennedy'nin başkan seçildiği yıl (Schunk, 2014:133-154).

Yapılandırmacı Öğrenme Kuramı

Yapılandırmacılık bütün bir kuram değildir, dışsal, içsel ve diyalektik olmak üzere üç farklı bakış açısıyla ele alınabilir. Dışsal yapılandırmacılığa göre, bilgi kazanımı dış dünyada var olan yapıların yeniden inşa edilmesi sürecidir. Bilgi, dış dünyaki deneyimler, öğretimler ve örneklerle etkileşim yoluyla oluşturulur. Çağdaş bilgi işleme kuramları bu düşünceyi şema ve bellek ağları gibi kavramlarla yansıtmaktadır. Buna karşılık, içsel yapılandırmacılığa göre bilgi, deneyim, öğretim, sosyal etkileşim yoluyla kazanılan dış dünyanın bir yansıması değildir ve soyutlamacı bilişsel etkinlik yoluyla gelişir. Zihinsel yapılar da daha önceki yapılardan oluşmaktadır. Piaget'in bilişsel gelişim kuramının bu çerçeveye uyduğu söylenebilir. İçsel yapılandırmacılıktan farklı olarak Vyotksi gibi diyalektik yapılandırmacılar, bilginin insanlarla ve çevreyle etkileşimleri sonucunda oluştuğunu ileri sürerler. Bu bakış açısı, Bandura'nın sosyal bilişsel kuramı, Bruner'in gelişim kuramı ve çeşitli motivasyon kuramlarıyla uyumludur (Schunk, 2014:238).

Jean Piaget (1896-1980) ve Bilişsel Yapılandırmacılık. Çağdaş öğrenme ve bilişsel gelişim kuramları üzerinde önemli etkisi olan çalışmalarıyla bilinen Piaget, özellikle felsefenin, bilginin kökenini araştıran epistemoloji dalına ilgisi nedeniyle, bilginin nereden geldiği ve gelişirken aldığı biçimleri keşfetmek için çocukların nasıl düşündükleri ve çevrelerindeki dünya hakkında bilgiyi nasıl yapılandırdıklarına ilişkin çeşitli araştırmalar yapmıştır (Ormrod, 2013:289-290). Piaget, öğrenmeyi biyolojik bir yaklaşımla, organizmanın uyarlayıcı bir fonksiyonu olarak ele alarak öğrenmeyi kişinin çevresiyle ilişkilerinde başarılı olabilmesi için çeşitli yapılar inşa etmesi ve bu yapılarda değişiklikler yapması olarak tanımlamıştır (Phillips & Soltis, 2019:7).

Piaget'in öğrenme kuramında “zekâ, şema, özümseme ve düzenleme (uyum sağlama), dengeleme, içselleştirme” kavramları önemli bir yere sahiptir. Piaget, öncelikle zekânın, zekâ testlerinden elde edilen doğru cevap sayısı olarak tanımlanmasını reddetmiştir. Ona göre zeki davranış, hayatta kalabilmesi için organizmayı uygun koşullara en çok yaklaştıran davranıştır. Zekâ dinamiktir, organizmanın biyolojik gelişimine ve deneyimine bağlı olarak değişmektedir. Piaget'in üzerinde durduğu

kavramlardan biri de “şema”dır. Şema, belirli bir şekilde harekete geçme potansiyelidir. Sözelimi, “yakalama şeması” bir şeyleri yakalama yeteneği demektir ve yakalama davranışlarının meydana gelmesini sağlayan bilişsel yapı olarak ele alınabilir. Şema, organizmanın çevresine nasıl tepki vereceğini belirler. Çocuk büyüdükçe çevresi ile baş etme yolları da değiştiği için çocuğun kullandığı şemalar da değişmektedir. Organizmanın sahip olduğu şema sayısı organizmanın bilişsel yapısını oluşturur. Bilişsel yapı ile çevreye tepki verme süreci ise “özümseme” olarak adlandırılır. Bu yapı değiştikçe çevrenin farklı yönleri özümseme ve yapı “düzenleme” süreciyle değişir. Mevcut bilişsel yapılar yeni durumlara yanıt vermek için uygun olduğu durumlarda “özümseme”, uygun bilişsel durumların olmadığı durumlarda ise “düzenleme” yapılır. Bu çerçevede, tüm deneyimlerimiz eşit derecede “özümseme” sürecine karşılık gelen hatırlama ile bilme ve bilişsel yapıda değişimle sonuçlanan “düzenleme” süreçlerinden oluşmaktadır. Diğer bir deyişle, fiziksel dünyaya önceki deneyimlerimize göre tepki veririz (özümseme) ancak her deneyimimizin daha önce karşılaşmadığımız bir yönü vardır. Deneyimimizin bu farklı yönleri, bilişsel yapıımızda zihinsel gelişimimiz için bir araç olan ve düzenleme denilen bazı değişimler oluşturur. Bu değişime, kabaca “öğrenme” denilebilir. Zihinsel gelişimin gücü ise “dengeleme” yoluyla olur. Dengeleme, dengeye doğru bir dürtü, çocuklardaki istikrarlı gelişim için en önemli motivasyonel kavramlardan biri ya da kişinin deneyimlerini düzenlemeye karşı doğuştan gelen bir eğilim olarak ele alınabilir (Olson & Hergenhahn, 2016:270-273).

Lev Vygotski (1896-1934) ve Sosyal -Kültürel Yapılandırmacılık. Vygotski, önceleri Pavlov’un refleksoloji ve koşullanmayla ilgili görüşlerinden etkilense de zamanla bu görüşlerden uzaklaşarak kendi kültürel-tarihsel kuramını geliştirmiştir. Bu kurama göre bireysel gelişim, içinde yaşanılan sosyal ve kültürel bağlam göz önünde bulundurulmaksızın anlaşılamaz (Driscoll, 2012: 277-278).

Vygotski, çevrelerine yalnızca tepki verebilen hayvanlardan farklı olarak insanın, amaçları doğrultusunda çevresini değiştirebilme yeteneği olduğunu savunur (Schunk, 2014: 242). Ona göre hangi yiyeceklerin yenileceğini bulma, bir yerden başka bir yere en iyi nasıl gidileceğini keşfetme gibi bazı bilişsel süreçler çeşitli türlerde görülmekle birlikte, insan, öğrenme, bellek ve mantıksal akıl yürütme gibi amaçlı ve odaklı daha yüksek zihinsel işlevleri geliştirme konusunda benzersizdir. İnsanın zihinsel işlevler kazanma kapasitesi biyolojik olarak mevcut olmakla birlikte yüksek zihinsel işlevler için

toplum ve kültür önemlidir. Yetişkinler, günlük konuşmalar ve eğitim yoluyla ya da nesneler, olaylar ve insan deneyimleriyle ilişkilendirdikleri anlamları -dil, matematiksel semboller, sanat, müzik gibi yollarla- çocuklara iletirler ya da onlara aracılık ederler. Bunun yanı sıra, her kültür, yaşamı daha etkili ve verimli kılan ve karşılaştıkları çeşitli görev ve sorunlarla baş etmelerine yardımcı olacak özel fiziksel ve bilişsel araçları da çocuklara aktarır. Vygotski'ye göre farklı kültürler çocuğa farklı bilişsel araçları aktardığı için farklı kültürlerde yetişen çocuklar arasında bilişsel yetenekleri açısından farklılıkların olması kaçınılmazdır. Önemli bilişsel araçlardan biri de dildir. Kendi kendine konuşma çocukların bilişsel gelişimleri açısından önemlidir. Kendi kendine konuşarak çocuklar davranışlarını yönlendirip yönetmeyi ve böylece kendilerini düzenlemeyi öğrenir. Vygotski, daha yüksek zihinsel işlevlerin gelişimini sosyal etkileşimle ilişkilendirmiştir. Çocuk, yetişkinlerle konuşarak, kültüründeki sözcükleri, kavramları, sembol ve stratejileri öğrenerek içselleştirir; yalnızca yetişkinlerden değil, akranlarıyla etkileşim yoluyla da öğrenir. Ancak çocuk, sosyal çevresinde görüp duyduğu her şeyi tamamiyle içselleştirmeyi; onları kendi ihtiyaçları ve amaçlarına göre dönüştürür ya da yapılandırır. Vygotski, çocuğun gelişimini iki düzeyde ele alır. İlki, onun kimseden yardım almadan kendi başına yapabileceği işin üst sınırı olan “gerçekçi gelişim düzeyi”dir. İkincisi ise kendisinden daha bilgili birinin yardımıyla yapabileceği işin üst sınırı olan “potansiyel gelişim düzeyi”dir. Çocuğun, kendi başına yapamadığı, başkalarının rehberliğiyle yapabildiği görevlerin aralığı da “yakınsak gelişim alanı”dır. Bu alan, daha yeni ortaya çıkan, olgunlaşmamış öğrenme ve problem çözme yeteneklerini içerir. Çocuğun bazı yardım ve desteklerle başarabileceği görevler onu kendi başına yapabileceği görevlerden daha çok geliştirir. Yakınsak gelişim alanında yapılan görevler en üst düzey bilişsel gelişme ve öğrenmeyi sağlamaktadır (Ormrod, 2013:314-318).

Hümanist (İnsancıl) Öğrenme Kuramı

1960'ların başında Amerika'da üçüncü güç olarak bilinen insancıl (hümanistik) yaklaşım gelişmeye başladı. Bu hareket, psikolojideki iki temel güç olan davranışçılık ve psikanalizin karşısında bir hareket olarak yer aldı. İnsancıl hareket, bilinçli deneyimler, insan doğasının bütünlüğüne olan inanç, özgür irade, spontanlık, bireyin yaratıcı gücü ve insan koşullarıyla ilintili tüm unsurların araştırılması konuları üzerinde durmuştur

(Schultz & Schultz, 2007:665-666). Carl Rogers ve Abraham Maslow bu ekolün iki önemli temsilcisidir.

Carl Rogers (1902-1987). Rogers’a göre yaşamın amacı genetik taslağımızı gerçekleştirerek olabileceğimizin en iyisi olmaktır. Rogers, insanı daha iyi olmaya iten biyolojik mekanizmayı “gerçekleştirme eğilimi” adını vermiştir. Bu biyolojik eğilim tüm canlılarda olmakla birlikte, insan bir de benlik kavramı ya da kendisinin imgesini taşımaktadır. Doğuştan getirdiğimiz potansiyelimizi gerçekleştirmeye çalıştığımız gibi, kim olduğumuz ve ne yapmak istediğimiz konusundaki potansiyelimizi de gerçekleştirmeye çalışırız. Rogers’ın kendini gerçekleştirme eğilimi olarak adlandırdığı bu kurama göre, insan kendisinin nasıl olduğunu düşünürse o imgeye uygun yaşayıp davranmaya başlar. Kişinin doğuştan getirdiği özellikleriyle benlik kavramı uyduğu zaman ise tüm yönleriyle işlevsel bir kişiye dönüşür. Rogers’a göre bireyler koşulsuz olumlu kabul ile yetiştirilirse ya da kendi davranış, duygu ve tutumlarına bakılmaksızın kabul görürlerse kendilerini gerçekleştirme eğilimleri de o kadar artar (Morris, 2002: 469).

Abraham Maslow (1908-1970). Maslow’un görüşleri, Rogers’ınkiyle birçok bakımdan örtüşmektedir. Maslow, özgül olarak, temel biyolojik gereksinimler karşılandığı zaman önemli hale gelen ve daha karmaşık psikolojik güdülenmelere doğru uzanan bir gereksinimler hiyerarşisi olduğunu ileri sürdü. Buna göre yiyecek ve güvenliği sağlamak gibi gereksinimler karşılanmadığında estetik ve entelektüel gereksinimler daha az önem taşır. Maslow’a göre, insandaki en yüksek güdü ancak tüm gereksinimler karşılandıktan sonra yerine getirilecek olan kendini gerçekleştirme güdüsüdür (Smith, vd.,2012: 478).

Nörofizyolojik (Beyin Temelli) Öğrenme Kuramı

Bu bölümde, nörofizyolojik (beyin temelli) öğrenme kuramı ve bu kurama zemin oluşturan bazı önemli gelişmeler ele alınacaktır.

Öğrenmenin Sinirbilimsel Temelleri. Beynin tüm davranışları kontrol ettiği artık bilinen bir gerçektir. Beynin yapısal organizasyonunda oluşan somut değişimler, öğrenme deneyiminin sonucu olarak davranışlarımıza yansımaktadır. Öğrenmeyi davranışsal olarak araştıran kuramcılarının çoğu, ortaya koydukları bulguları somut ve fizyolojik mekanizmalara dayandırmayı amaçlamışlardır. Sözelimi, Pavlov, koşullanma deneyleriyle temelde beynin nasıl çalıştığını anlamak istemiştir. Bu araştırmacıları, davranışsal düzeyde elde ettikleri sonuçları nörobiyolojik mekanizmalarla ilişkilendirmekten alıkoyan sebep ise teknolojik yetersizlik olmuştur (Alıcı, 2010: 189). Son yıllarda gelişen teknolojiyle birlikte beyin araştırmalarındaki artış öğrenmenin sinirbilim temellerinin anlaşılmasına önemli katkılar sağlamıştır. Bu kapsamda, öğrenmenin sinirbilimsel temellerinin zeminini oluşturan ve geçmişi eski çağlara dayanan beyin-zihin problemine ve insan beynine ilişkin elde edilen bazı önemli olgulara yer vermek yerinde olacaktır.

Zihin/Beyin Problemi. Ampirik psikolojinin kurucusu olarak kabul edilen ve Pisagor felsefe okulunun üyesi olan Krotonlu Alkmeon, 2500 yıl önce bilinçli deneyimin beyin maddesinin içinde olduğunu ve tüm duyuşal farkındalığın da beyin tarafından düzenlendiğini ileri sürdü. Ondan elli yıl sonra Hipokrat da duyuşların beyinde yer aldığı görüşünü benimsedi (Schwartz & Begley, 2015:3). Platon ise zihni beyinle ilişkilendirerek beynin zihinsel süreçlerin merkezi olduğunu düşündü. Öğrencisi Aristoteles ise, zihnin merkezinin kalp olduğu ve beynin kalbi soğutmakla sorumlu bir organ olduğu yönünde bir görüş ortaya koydu (Canan, 2017:117).

Zihin ve madde problemi antik Yunan felsefesi kadar eski olsa da Descartes, zihnin maddi dünyadan farklı bir nitelikte olduğunu ortaya atan ilk modern bilimsel düşünürdür. Descartes, iki adet paralel ve bir o kadar da ayrı gerçeklik alanının varlığını kabul etti: subjektif zihnin özü düşünce olan düşünme tözü “res cogitans” ve maddesel dünyanın genişletilmiş tözü “res extensa.” Descartes, zihinsel ve beyin de dahil olmak üzere maddesel şeylerin birbirinden ayrı olduğunu iddia etti. Maddesel cisimler yer kaplamaktadır ve bu maddelerin davranışı bir maddenin diğerini itmesi ile açıklanabilir. Tüm canlı varlıklar bir saat gibi yalnızca otomatik olarak davranan ya da hareket eden makinelerdir. Descartes, beyni determinist kurallarla yönetilen bir makine, bedeni ise bir otomat olarak gördü. *Traite de l’homme* (1664) kitabında ilginç bir illüstrasyonla refleksleri ele aldı. Kitapta bir adamın, ayağını ateşe uzanmış olarak gösteriyor, sıcak

mesajı duyuşal sinirlerden kafaya, sonra yeniden bacaktaki bir kasa iletiliyordu. Onun izlediğı bu yol nöral bağlantıyla ilgili ilk örneklerden biridir. Descartes, zihni ise maddeden farklı olarak uzamsallık ve ağırlıktan yoksun oluşuyla tanımladı ve bilinçli öznel deneyimin bilimsel olarak sorgulanamayacağını savundu. Maddi ve manevi olanın ontolojik olarak ikiye ayrılmasının sonucunda bilim, fiziksel olanın zihinsel dünyada nasıl dışı vurulduğunu açıklamayı bir yana bıraktı. Böylece “kartezyen düalizmi” doğdu (Schwartz & Begley, 2015: 10-12).

Descartes, beden ve zihnin her ne kadar birbirlerinden ayrı olsalar da beden zihinsel duyuma, düşüncelerin de bedeni hareket ettirdiğı varsayımından yola çıkarak bu soruna “etkileşimcilik” kuramıyla bir açıklık getirdi. Etkileşimcilik, zihinle beden arasındaki nedenselliğı ortaya koyan ve zihinle beden arasındaki etkileşimin beyindeki kotalaksı bezde gerçekleştiğini ileri süren bir kuramdır. Ancak beyin de beden bir parçası olduğı için problemi çözmemektedir (Honer vd.,2020: 184).

Descartes’ın öğrencisi olan ve on sekizinci yüzyıl materyalizminin kurucusu olarak kabul edilen doktor Julien Offray de la Mettrie, yaptığı araştırmalarla organik yaşamın mekanik nitelikte olduğunu, duyan, düşünen, isteyen ruhun da maddenin bir parçası olduğunu savundu. Ona göre ruh bedenin diğerk görevlerinden biridir ve bu görevin organı da beyindir. İnsan düşünebildiğı için hayvanlar karşısında bir üstünlük kazanmıştır ve ona bu üstünlüğü kazandıran beyin kıvrımlarının çok incelmış olmasıdır. Bu da insana hatırlama yetisi kazandırarak onun iyi yetişmesini sağlamıştır (Gökberk, 2014:314).

Descartes’ın tezini ortaya attıktan üç yüz yıl sonra bile filozoflar zihnin mi yoksa beyin mi yaşamın temel maddesi olduğı konusunda tartışmaya devam etmişlerdir³. Bu süreçte Descartes gibi zihinsel olayların tamamen fiziksel olaylarla açıklanamayacağını iddia edenlerle birlikte La Mettrie gibi materyalist görüşlerin birbirleriyle çatışan ontolojileri ortaya çıkmıştır. Leibniz, Berkeley, Hume, Kant, Mach ve James gibi düşünürler maddenin, zihnin objektif ve önemli bir biçimi olduğunu ileri sürerken, Hobbes, La Mettrie, Marx, Watson, Skinner ve Daniel Dennett gibi isimler zihnin özünde

³ Zihin beden sorununa dair felsefi tartışmalar aşırı karmaşık bir hal almıştır. Spinoza’nın çift yön kuramı (dual aspect theory), Melebranche’in vesileciliğı (occasionalism), Leibniz’in paralelciliğı (parallelism) ya da özdeşlik kuramı (identity theory), merkez durum kuramı (central state theory), tarafsız tekçilik (neutral monism), mantıksal davranışçılık (logical behaviorism), örnek fizikselciliğı (token physicalism), tür fizikselciliğı (type physicalism), örnek epifenomenalciliğı (token epiphenomenalism), anormal tekçilik (anomalous monism), belirimci maddecilik (emergent materialism), eleyici maddecilik (eliminative materialism), ve işlevselcilik (functionalism) gibi çeşitli kuramlar bulunmaktadır (Edelman ve Tononi, 2019:22).

maddeden başka bir şey olmadığını, zihnin tümüyle beyin maddesinden çıktığını öne sürmüşlerdir. Bilimsel materyalizmin 19. yüzyıl ortalarında yükselişi Kartezyen düalizmi gölgede bırakmış ve materyalizm ile bilim eş anlamlı hale gelmiştir. Materyalist düşünce, beynin ihtiyaç olan her şey olduğunu savunurken his, bellek, dikkat ve istek gibi zihnin kilit unsurlarını elimine ederek onların yerine nörokimyasal reaksiyonlar konması gerektiğini iddia etmiştir (Schwartz & Begley, 2015: 13-14). Bütünüyle öznel bir deneyim olması nedeniyle bazı filozofların bilinç konusunu bilimsel olarak çalışmanın olanaksız olduğunu düşünmesine karşın, bilimsenleri bilincin oluşmasına olanak sağlayan nörofizyolojik yapı ve mekanizmaların tespit edildiğine inanmaktadır (Alıcı, 2010:47).

Zihnin ve bilincin beynin işlevleriyle ya da en azından bazı işlevleriyle özdeş olduğunu savunan bazı maddeci yaklaşımlar bilincin ontolojik ve epistemolojik varlığını inkâr edecek kadar ileri gitmiş olmakla birlikte (Edelman ve Tononi, 2019:20), sinirbilim alanının bazı öncü isimleri zihin/beyin ikileminin materyalist tarafını sorgulamışlardır. Bu isimlerden biri olan Wilder Penfield (1891-1976), zihnin madde yönünü açıklamaya çalıştığı uzun kariyerinden sonra beyinle ilgili açıklamaların aslında yeterli olmadığı sonucuna varmıştır. Çağdaş nöropsikolojinin kurucusu Charles Sherrington (1857-1952), özgür irade de dahil olmak üzere beyin süreçlerinin öznel zihinsel olayların bütününden sorumlu tutulamayacağını öne sürmüştür. Sherrington'un öğrencilerinden biri olan Sir John Eccles de (1903-1997), benzer düşüncede olmuştur (Schwartz & Begley, 2015: 15). Geçmiş çok eskiye dayanan zihin beyin problemi konusundaki sürgit tartışmaları göz önünde bulundurarak Churcland'in (2018:535) de belirttiği zihin ve beynin yeterli bir kuramını sinir sistemlerinin yapısı ve organizasyonu hakkında önemli ayrıntıları bilmeden geliştiremeyeceğimizi söyleyebiliriz.

İnsan Beynine İlişkin İlk Önemli Bulgular. Davranış nörobilimindeki ilk bilimsel veriler beyindeki dil mekanizmasıyla ilgilidir. On dokuzuncu yüzyılın başlarından itibaren Gall ve Aubertin, dili beynin ön lobuyla, Dax ise sol beyinle ilişkilendirirken Broca otopsi yoluyla konuşamayan hastasında beyin lezyonunu gösteren ilk kişi olmuştur (Tanrıdağ, 2014:65).

Bir nöroanatomist olan Franz J. Gall otuzdan fazla yetiyi onlardan sorumlu olduğunu düşündüğü beynin özel bölgelerine yerleştirmeye çalışmıştır. Gall, belli serebral bölgelerdeki aşamanın yalnızca davranışta değil, aynı zamanda kafanın şeklinde de olduğunu savunmuştur. Gall'in frenolojisine (kafa taşı bilimi), ağır eleştirilerden birini

yapan Jean Marie Flourens, beyin işlevlerini belli bir bölgeye sınırlamayı işlevlerin her tarafa dağıldığını kanıtlamaya çalışmıştır. Flourens, beyin işlevlerinin dağılımcı olduğunu kanıtlamasına karşın, biliminsanları beyin işlevlerinin belli bölgelerde olduğu düşüncesini daha cazip bulmaya devam etmişlerdir (Driscoll, 2012: 313-314). Broca ve Wernicke'nin keşifleri de Gall'in farklı işlevlerden sorumlu beyin merkezleri olduğu görüşünü güçlendirmiştir (Gredler, 2017: 79).

Broca ve Wernicke'nin çalışmaları, dil bozukluklarını beyin korteksinin belli alanlarında oluşan tahribatlarla ilişkilendirmiştir. Bu bir anlamda dil yetisinin biyolojik temeline ilişkin bir keşif olarak kabul edilebilir. Broca'nın bu keşfiyle uzun yıllar boyunca, konuşmanın motor merkezinin sol yarımküre alın lobunda bulunduğu; bu bölgedeki aksamaların ise konuşma yitimiyle sonuçlanacağına ilişkin yaygın bir inanç oluştu. Carl Wernicke ise beynin sol şakak lobunun üst-arka tarafında oluşan hasarın anlamsız konuşmalara yol açtığını saptadı. Araştırmaları sonucunda Wernicke, her işlevin beyinde uzmanlaşmış ve birbirine bağlı alanlarca yerine getirildiğini ileri sürdü. Daha sonraki araştırmalar Broca alanı gibi özel bölgelerin varlığını desteklemedi. Karl Pribram (1975), on binin üzerinde yaptığı lobotomi sonrasında Broca bölgesinde hasar tespit ettiği kişilerin hiçbirinde konuşma yitimi olmadığını gözlemledi. Beynin elektrikle uyarılmasını içeren araştırma bulguları da (Ojeman G.A. 1991) konuşma merkezinin uzun yıllardır düşünülen aksine belli bir bölgede değil, beynin tümüne yayılmış farklı bölgelerin etkinliği olduğunu gösterdi. Bunun bir anlamı da beyinde bir işlevin hasar gördüğü yerin, belli bir dereceye kadar bu işlevin gerçekleştiği yer olarak kabul edilemeyeceğidir. (Lozanov, 2009: 124).

Beyinle İlgili Geliştirilen Bazı Model ve Kuramlar. Bu bölümde, beyinle ilgili öne çıkan bazı model ve kuramlar ele alınacaktır.

Donald Hebb'in Hücre Topluluğu ve Faz Ardaşıklığı Modeli. Donald Hebb, ileride nöroplastisite (beyin esnekliği) kavramına dönüşecek çalışmalar yapmıştır. *The Organization of Behavior* kitabında yeni şeyler öğrenerek beynimizi değiştirebileceğimizi ve bu değişikliğin nöronal düzeyde oluştuğunu belirtmiştir. Hebb, beynin, sinaptik düzeyde değiştirdiği bağlantılarla kendini yeniden modellediğini ileri sürmüştür. Hebbian kuram, sinaptik plastisite, nöroplastisite ya da beyin esnekliği olarak

bilinen kavramın temelini oluşturmaktadır. Beyin esnekliği, beynin iç ve dış etmenlerle adapte olabilme yeteneğinin de temelidir (Uzby, 2017:121).

Donald Hebb, 1949'da sinaptik plastisiteyi kabul ettiğinde serebral korteksin dinamik ve deneyimle sürekli yeniden modellendiğini gösteren kanıtlar mevcut olmakla birlikte, Hebb önerisinin çığır açacağını düşünmemiştir. O dönemde İspanyol nöroanatomist Ramon y Cajal'ın yetişkin beyninin yollarının sabit, sonlu ve değişmez olduğu görüşü yaygın bir şekilde kabul görmekteydi. 1950'lerde olgun korteks, sabit ve değişmezdir yönündeki sabitlik paradigması nörobilimin temel ilkelerinden biriydi. Bu nedenle, Hebb'in plastik beyin kavramı muhalif eleştirilere maruz kaldı (Schwartz & Begley, 2015: 128).

Önce Pavlov'un çalışmalarıyla ilgilenen Hebb, bu çalışmaların sınırlılıkları olduğu düşüncesiyle Gestalt psikolojisine, Karl Lashley ve Wilder Penfield'in çalışmalarına yönelmiştir. Lashley, özellikle Thorndike, Hull ve Watson gibi davranışçılar ile Pavlov ve Guthrie gibi çağrışımçıların beynin yapısının karmaşık bir santrale ya da aktarma istasyonuna benzediği görüşünün temellerini sarsmıştır. Bu kişiler, duyuşal olayların beynin belli alanlarını uyardığını, öğrenmenin sinirsel devrede değişikliğe yol açtığını ve böylece duyuşal uyarıların ilk önce uyarmakta olduğu alanlardan başka alanları da uyarmaya başladığını ileri sürdüler. Lashley, fare deneyleriyle beynin hasar gördüğü yerin ve hasar miktarının değil, beyin kabuğundaki hasarın öğrenme ve hatırlama süreçlerinde önemli olduğunu tespit etmiştir. Bu bulgu, Lashley'in "kütlesel işleyiş" ilkesinin temelini oluşturmaktadır. Bu ilkeye göre, beyin kabuğunda (korteks) hasar arttıkça, hasarın yeri neresi olursa olsun, buna bağlı olarak öğrenme ve bellekte kalıcılığın oranı azalmaktadır. Öğrenme süreçlerinde beyin kabuğu bir bütün olarak işlevini yerini getirmekte, onun bir parçası hasar gördüğünde geri kalan kısımlar tahrip edilen parçanın işlevini üstlenmektedir. Lashley, beyin kabuğunun bu özelliğini "eşit güçlölük" (equipotentiality) olarak adlandırmıştır. Sinirbilimin önemli isimlerinden biri olan Wilder Penfield ile de çalışan Hebb, Penfield'in hastalarının beyin ameliyatından sonraki psikolojik durumunu beş yıl boyunca incelemiştir. Burada Hebb, kuramıyla ilintili üç gözlemde bulunmuştur: 1.Beyin, davranışçıların ve çağrışımçıların düşündükleri gibi basit bir santral olarak işlememektedir. 2.Zekâ genetik olarak belirlenmiş değildir, aksine deneyimlerle oluşmaktadır. 3.Zekânın belirlenmesinde çocukluktaki deneyimler yetişkinlikteki deneyimlerden daha önemlidir. (Olson ve Hergenhahn, 2016: 344-34).

Hebb, nörofizyolojik öğrenme kuramında iki tür kortikal ögenin altını çizmiştir. Bu öğelerden ilki, basit bir bağlantının sinirsel karşılığı olan ve sık tekrarlanan uyarımlar

sonucu oluşan korteks ve altkortikal merkezlerdeki hücre demeti ya da hücre toplulukları (cell assembly), ikincisi ise sürekli uyarılan hücre demetlerinin oluşturduğu aşama zinciri, ardışık safha ya da evresel dizimlerdir (phase sequence) (Schunk, 2014:382).

Hebb, nörofizyolojik öğrenme kuramında çocukluktaki öğrenme ve yetişkinlikteki öğrenme diye adlandırdığı iki çeşit öğrenmeye dikkat çekmiştir. Çocukluktaki öğrenme, hücre kümeleriyle ardışık safhalardan oluşan ve Hebb'in çağrışımıcı öğrenme kuramlarının terimleriyle açıkladığı öğrenmedir. Çocukluktaki öğrenmeler, yetişkinlikteki öğrenmelerin çerçevesini belirlemekte, onları zenginleştirmekte ya da kısıtlamaktadır. Sözelimi, çocuk dil öğrenirken milyonlarca hücre kümesi ve ardışık safha oluştururken, yetişkinlikte ise yaratıcı safhaları çeşitli biçimlerde tekrar organize edip yeni şeyler üretmektedir (Senemoğlu, 2015:348). Hebb, önce yapıtaşlarının oluştuğu, yetişkin öğrenmesinin belirgin niteliğı olan kavrayış ve yaratıcılığın ise sonradan öğrenildiğı düşüncesindedir (Olson & Hergenhahn, 2016: 350).

Hebb, “kısıtlı ve imkânlı çevre” ya da “uyaranlar yönünden zengin ve yoksun çevre” kavramlarıyla da çevrenin öğrenme üzerindeki etkilerini göstermeye çalışmıştır. Uyaranlar yönünden yoksun ya da kısıtlı çevrenin, yaşamın ilk dönemlerinde öğrenme ve sinir sistemi üzerindeki olumsuz etkilerini bazı deneyler de ortaya koymaktadır. Bu deneylerden birini gerçekteştiren Alman oftalmolog von Senden, doğıştan kataraktlı yetişkinlerin, ameliyatın ardından görme sorunlarını tespit etmeye çalışmıştır. Kişiler, cisimlerin varlığını fark etseler de ne olduğunu yalnızca görsel ipuçlarıyla belirleyememişlerdir. Araştırmanın bulguları, şekil-zemin algısının doğıştan olduğunu ve çeşitli nesnelerle görsel deneyim kazanmanın, nesnelerin ayrı biçimlerini fark etmenin koşulu olduğunu ortaya koymuştur. Keza, Austin Riesen bir deneyde şempanzeleri, bebeklikten iki yaşına kadar tamamen karanlık bir ortamda büyötmüştür. Bu şempanzeler karanlıktan çıkarıldıktan sonra tamamen körmüş gibi davranmış, birkaç hafta içinde görmeye başladıklarında ise normal büyüyen şempanzeler gibi davranmışlardır. Hebb ise imkânlı çevrenin gelişimi ne kadar ilerletebileceğini anlamak için yaptığı bir dizi deneyde iki grup fare kullanmıştır. Bir grup fare Hebb'in laboratuvarında büyürken diğer grup fare evde serbestçe dolaşarak Hebb'in iki kızıyla oyunlar oynayarak büyümüştür. Birkaç hafta sonra iki grup karşılaştırıldığında ev farelerinin ödev performanslarının kafeste büyüyen farelere göre daha üstün olduğu tespit edilmiştir. Daha sonra Bennett, Diamond, Krech ve Rosenzweig'in deneyleri de Hebb'in deneylerini doğrulamıştır. Bulgulardan hareketle Hebb, uyaranlar yönünden zengin çevrenin sağıladığı duyusal çeşitliliğın hayvanlarda karmaşık ve çok sayıda sinirsel devre ve ağı oluşturduğu, bir kez oluştuğunda bu sinir

ağlarının yeni öğrenmelerde kullanıldığı, yoksunlaşmış çevrelerde yetişen hayvanların ise problem çözme yeteneklerinin düşük olduğu sonucuna varmıştır. Hebb, en iyi performans için de en uygun uyarılma düzeyi olması gerektiğini öne sürmüştür. Diğer bir deyişle, organizma, uykuluyken beyne iletilen duyuşsal bildirim kullanılmadığı gibi, uyarılma düzeyi çok yüksekken kortekse aşırı oranda bildirim ulaşmakta ve bu da zihin dağınıklığı, tepki çatışması ya da gereksiz davranışlara yol açmaktadır. Uyarılmanın çok yüksek ya da çok düşük olduğu durumlarda ise organizma çevrede değişiklik yapmaya çalışmaktadır. Uyarılma düzeyi çok yüksekken uyarıyı azaltma, çok düşükken ise uyarıyı artırma pekiştiricidir. Başka bir deyişle, duruma göre güdülenmeyi artırma ve azaltma pekiştirici olmaktadır (Olson & Hergenhahn, 2016: 346-351).

Hebb, kısa süreli ve uzun süreli bellek arasında da bir ayırım yapmıştır. Kısa süreli bellek, bir dakikadan daha az sürer ve buna çevresel bir artçı nöral etkinlik yol açar. Deneyim, sık tekrarlandığında ise uzun süreli belleğe yerleşir. Kısa süreli belleğin uzun süreli belleğe dönüşümüne ise “sağlamlaştırma” denir (Olson & Hergenhahn, 2016: 374).

Birçok sinirbilimci gibi Eric Kandel de Hebbian öğrenme ve belleğin oluşumuna eşlik eden moleküler değişiklikler üzerinde çalışmıştır. Kandel ve arkadaşları “Aplysia californica” ya da diğer adıyla deniz salyangozuyla yaptıkları bir çalışmada bu canlının hassas noktalarından birine su püskürterek elektrik şoku vermişlerdir. Bu uyarıcı, salyangozun kabuğuna geri kaçmasına ve böylece duyarlılaşmasına yol açmıştır. Buna deniz kabuğunun dünyasında “öğrenmek” denir. Salyangoz, bir dokunuşu bir şokun izleyeceğini hatırlayarak hemen kabuğuna çekilmiştir. Benzer biçimde Pavlov da köpeklerle zil sesi duyduklarında tükürük salgılamayı öğretmiştir. Kandel, böyle basit bir davranışın altında yatan nöral devreleri tespit ettikten sonra devrelerin nasıl değiştiğini belirlemiştir. Sözgelimi, hassaslaşan nöronların uzun süreli bir değişiklik geçirdiğini, uyarılan nöronların hassaslaşmamış nöronlara göre daha fazla nörotransmitter salgıladıklarını, bazı refleks hareketlerinin belli bir süre uyarıldıktan sonra önemli bir süre boyunca uzatılabileceğini keşfetmiştir. O halde deneyim salyangozun beyninden geçen şeylerde gözlemlenebilir, sabit değişiklikler üretmektedir. Kandel’in bu araştırması 2000 yılında fizyoloji ve tıpta Nobel Ödülü kazanarak beynin geçirdiği değişiklikleri, bellek ve öğrenmenin moleküler temelini en iyi ortaya koyan çalışmalardan biri olarak görülmüştür (Schwartz & Begley, 2015: 78-79).

Aristoteles ve ardından duyumcu filozoflar, öğrenmenin ve belleğin iki fikri ya da uyarıcıyı zihnin bağdaştırabilmesinden ya da aralarında kalıcı bir zihinsel bağlantı kurulabilmesinden dolayı olduğunu düşünmüşlerdi. Sinirbilimciler ise bu çağrışımlı

süreci yürütebilecek moleküler ve hücresel süreci gün ışığına çıkardılar (Kandel, 2011:368).

Sperry ve Ornstein'in Ayrık (Split) Beyin Modeli. Sperry ve arkadaşları epilepsi nöbetlerini önlemek amacıyla gerçekleştirdikleri bir dizi ameliyatta, insan beyninin iki yarımküresi arasındaki üç yüz milyon sinir ağını birbirine bağlayan ve “corpus callosum” adı verilen ağ kesmeye karar verdiler. Bu ameliyat sonrasında bir şekilde hastaların epilepsi nöbetlerinin sonlandığı görüldü ve bununla birlikte bazı şaşırtıcı sonuçlar elde edildi: Hastalar gözleriyle görmedikleri bir nesneyi sağ ellerinde tuttuklarında sözel olarak tanımlarken, sol elde tuttuklarında ise tanımlayamadılar (Ornstein, 2004:14-78). Sperry, ameliyatlardan sonucunda beynin iki yarımküresinin birbirlerinden bağımsız olarak farklı işlevlere sahip olduğunu öne sürdü. Ornstein'e göre sol beyin analitik, sözel ve matematiksel işlemlerde uzmanlaşmışken sağ beyin ise holistiktir (Malim & Birch, 1998:172).

MacLean'ın Üçlü Beyin (Triune) Kuramı. MacLean'e göre insan beyni evrimsel gelişimin ardışık üç aşamasını temsil eden üç katmandan oluşmaktadır. Bunlardan ilki, sağkalım davranışlarıyla ilintili olan sürüngen beyni, ikincisi duygularla bağlantılı olan limbik sistem ve bir diğeri de üst düzey düşünmeyle ilgili olan neokortekstir (Eagleman, 2013:112). Bu üçlü yapı, üç beyinden oluşan bir hiyerarşi oluşturur. Böyle bir yapı kendimize ve dünyaya oldukça farklı üç zihinsel bakış açısıyla bakmayı zorunlu kılar (MacLean, 1978:32).

Beyin Temelli Öğrenmenin Kısa Tarihçesi. Eğitim ve sinir bilim arasında köprü inşa eden ilk isimler arasında Henry Herbert Donaldson, Reuben Post Halleck ve Donald Hebb sayılabilir. Bir nörolog olan Henry Herbert Donaldson (1857-1938) *The Growth of the Brain: A Study of the Nervous System in Relation to Education* (1895) ve bir eğitimci olan Reuben Post Halleck (1859-1936) *The Education of the Central Nervous System: A Study of Foundations* isimli çalışmaları, nörobiyolojik bulguların eğitime uygulanmasına yönelik ilk girişimlerdir. Her ikisi de nörobilişsel süreçleri etkileyen çevre (okul, beslenme) ve içsel biyolojik özelliklerle (cinsiyet, beyin esnekliği ve kritik dönemler) ilgili unsurlarla ilgilenmişlerdir. Donaldson (1895) ve Halleck'in (1896) çalışmalarını özel kılan ise eğitimin psikoloji kuramlarının etkisi altında olduğu bir dönemde beyin ve

eğitim arasındaki ilişkiye açık bir şekilde odaklanmaları ve kritik dönem kavramıyla bağlantılı olarak ele aldıkları beyin plastisitesi kavramlarıdır (Théodoridou, Lazaros & Triarhou, 2009: 119-126). Donald Hebb ise tarihsel kökleri Descartes'a uzanan nörofizyolojik paradigmaların bir örneğini sunmuştur (Olson & Hergenhahn, 2016:408).

Beyin Temelli Öğrenmenin İlkeleri. Caine ve Caine tarafından beyin temelli eğitim ya da müfredatlara ilişkin 12 temel varsayım yapılmış ve bu varsayımlar Amerika da Ulusal Eğitim Birliği (National Education Association, NEA) sitesinde çevrimiçi olarak ilan edilmiştir. Caine ve Caine'nin belirlediği varsayımlar şöyledir (Olson & Hergenhahn, 2016: 410-411):

1. Beyin paralel bir işlemcidir.
2. Öğrenmeye tüm fizyoloji dahil olmaktadır.
3. Anlam arayışı doğuştandır. Gestalt kuramcıları ve Piaget de benzer görüşü paylaşmaktadır.
4. Örüntü oluşturma sürecinde anlam arayışı ortaya çıkar. Bu varsayım da Gestalt ilkesi olarak görülebilir.
5. Duygular örüntü oluşturmada önemlidir. Bu varsayım, duyguların, beklentilerin, eğilimlerin ve özsaygı gibi unsurların öğrenmeyi etkilediğini belirtmektedir. Pavlov, Tolman ve Bandura da benzer savları ileri sürmektedir.
6. Her beyin aynı anda parçaları ve bütünü algılar ve yaratır. Bu da başka bir Gestalt ilkesidir.
7. Hem odaklanmış dikkat hem de çevresel algılar öğrenmeye dahil olmaktadır. Yalnızca o anki ders değil, tüm öğrenme ortamı anlamlıdır. Bu da Gestalt alan ilkesinin bir ifadesidir.
8. Öğrenmeye her zaman bilinç ve bilinçaltı süreçler eşlik eder. O anki öğrenme test ortamında gösterilmese de daha sonraki bir zamanda öğrenmenin görülmesi bilinçaltı süreçlerin bir kanıtıdır. Bu görüşü hem Tolman hem de Bandura paylaşmaktadır.
9. Mekânsal veya yer öğrenme ve ezber öğrenme olmak üzere iki tür bellek sistemimiz bulunmaktadır. Tolman, mekânsal kavramları ve bilişsel haritaları ele almasına karşın çağdaş psikologlar kısa süreli bellek ve uzun süreli bellek, yöntemsel ya da işlemsel bellek, otobiyografik bellek -mekânsal ya da farklı türleri- epizodik bellek ve diğerlerini ortaya koymuşlardır.

10. Beyin, doğal mekânsal bellekte depolanan olgu ve becerileri en iyi zamanda anlar ve anımsar. Bu varsayım, Wertheimer tarafından ortaya konan Gestalt öğrenme ilkelerini anımsatmaktadır.
11. Öğrenme, güçlüklerle meydan okunarak ve tehditler baskılanarak gelişmektedir.
12. Her beyin benzersizdir. Bu görüş muhtemelen doğru olmakla birlikte doğrulanması olanaksız görünmektedir.

Caine ve Caine Beyin Temelli Öğrenme kitabında Amerika Birleşik Devletler’inde birçok okulun beyin temelli öğretimle ilgili olduğunu ve bunu uygulayan başarılı okullar arasında Stanford Üniversitesi’nin bütüncül öğrenmesi ile San Diego’daki Horton Okulu’nda Stephanie Merrit tarafından Amerikan eğitim sistemine uyarlanmış Lozanov’un beyin temelli hızlandırılmış öğrenme modelini gösterir. Caine ve Caine, ülkenin çeşitli yerlerindeki okullarda uygulanan beyin temelli eğitimden elde edilen sonuçların, başarının ırk, kültürel köken ve gelirle sınırlı olmadığını gösterdiğinin de altını çizmiştir (Caine & Caine, 2002:9-10).

BÖLÜM 3

YÖNTEM

Bu bölümde tezin araştırma modeli, araştırma belgesi, verilerin toplanması ve verilerin analizine ilişkin bilgiler ele alınmıştır.

Araştırmanın Modeli

Georgi Lozanov'un Suggestopedia/Reservopedia denilen öğrenme ve öğretim kuramını ayrıntılı ve bütünsel olarak serimlemeyi amaçlayan bu çalışma, belgesel tarama ya da doküman incelemesi modelinde betimsel bir çalışmadır. Belgesel tarama modeli geçmişte ya da mevcut olan bir durumu var olduğu haliyle tespit etmeyi hedefleyen araştırma modelidir. Araştırmaya konu olan olay, birey ya da nesne, kendi koşulları içerisinde, değiştirilmeden olduğu gibi tanımlanmaya çalışılır. Çeşitli alanlardaki tarihsel, betimsel, kitaplık gibi adlarla bilinen araştırmalar da birer tarama modellenli araştırmadır. Araştırma konusu doğrudan incelenebileceği gibi, yazılı belge, istatistik, resim, ses ve görüntü kayıtlarına, eski verilere ve alandaki kaynak kişilere başvurularak elde edilen dağınık veriler, araştırmacının kendi gözlemleri ile sistemli olarak bütünleştirilerek yorumlanabilir. Özellikle geçmişe dönük çalışmalarda, veri bulma ve kontrol güçlüğü tarama modeli ile yapılan bir araştırmanın iki temel sınırlılığıdır. Konuyla ilgili yeterli kayıt ya da kanıt bulunamayabilir ya da araştırmacının öngördüğü amaçlarla tutulmamış, hatırlanmamış ve verilmemiş olabilir. Bu nedenle tarama modellenli araştırmalarda kanıtların toplanıp değerlendirilmesi özel bir dikkat gerektirir. Tarihsel veri kaynaklarından toplanan her veri geçerlik ve önem açılarından eleştirel süzgeçten geçirilmelidir (Karasar, 2016: 109-110).

Araştırma Belgesi

Araştırma belgesi olarak konuyla ilgili dökümanlardan yararlanılmıştır. Çalışma, Lozanov'un düşünsel köklerini ve düşünce sistemini yansıtan *Suggestology and Outlines of Suggestopedy* (1978), *The Foreign Language Teacher's Suggestopedic Manual* (1988),

Suggestopedia/Reservopedia (2009) isimli kendi kitaplarıyla, erişilebilen İngilizce makalelerini ve Lozanov hakkında yazılmış ikincil kaynaklarla çalışmaya temel sağlayabilecek diğer kaynakları kapsamaktadır. Bu belgeler incelenerek araştırma sorularına yanıt aranmaktadır.

Verilerin Toplanması

Araştırmada, veri denince, araştırma amacını gerçekleştirmek, bir konuda karar verebilmek için gerekli olan kanıt (dayanak) akla gelir (Karasar, 2016:172). Nitel veri toplama yöntemleri, gözlem, doküman toplama, inceleme ve görüşme olarak ele alınabilir (Buran, 2015: 43). Belgelerin veri olarak kullanılması gözlem veya görüşme yapmaktan farklı değildir, olayların ayak izlerini takip etmek, yeni bakış açılarını kabul etmek ve her bir veriye karşı hassas olmak görüşme, gözlem yapma doküman analizinde önemlidir (Merriam, 2018: 142). Nitel araştırma, gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi nitel veri toplama yöntemlerinin kullanıldığı, algıların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konmasına yönelik nitel bir sürecin izlendiği araştırma olarak tanımlanabilir (Yıldırım ve Şimşek, 2016: 41).

Çalışmada veriler belgesel tarama (doküman analizi) tekniği ile toplanmıştır. Her araştırmada literatür taraması adı altında yapılan işlem bir belgesel taramadır. Belgesel tarama tekniği, var olan belgelerden veri toplama tekniğidir. Fotoğraf, film, ses, plak, video kayıt cihazları, CD'ler, bina ve heykel gibi kalıntılar, çeşitli araç-gereçler, mektup, rapor, kitap, ansiklopedi, resmi ve özel yazılar, yaşam öyküsü, anı, istatistik gibi kayıtlar taranan belgeler arasında olabilir. Belgesel tarama, belli bir amaca yönelik kaynakları bulma, okuma, not alma ve değerlendirme süreçlerini kapsar (Karasar, 2016, 229-230).

Lozanov'un metinlerinin bulunup okunması, çözümlenmesi, yorumlanması ve görüşlerinin öğrenme kuramları bağlamında değerlendirilip eğitimde güncel arayışlar çerçevesinde ele alınarak çıkarımlar yapılması çalışmada izlenen bazı yöntemlerdir. Çalışmada, genel tarama ve içerik çözümlemesi olarak ikiye ayrılan belgesel tarama tekniğinin, alanyazın ya da literatür taraması" olarak da isimlendirilen "genel tarama tekniği" kullanılmıştır. Literatür ya da alanyazın taraması "belirli bir konuda önceden yapılmış araştırmalarda elde edilen bilgilerin eleştirel bir bakış açısıyla incelenmesi, bu araştırmaların önemli noktalarını gözden geçirerek bir tartışma sunulmasıdır" (Kızıltepe, 2015:36).

Veriler, çalışmanın konusuyla ilintili İngilizce ve Türkçe birincil ve ikincil kaynaklardan elde edilmiştir. Çalışmada, veri kaynaklarını oluşturan Lozanov'un kendi kitap ve makaleleri birincil olmak üzere onun görüşlerini ele alan ikincil kaynaklarla çalışmaya zemin sağlayabilecek kaynaklar incelenmiştir. Lozanov ile ilgili her ne kadar bazı çalışmalar olsa da düşünce sistemini nesnelliğiyle ve var olduğu haliyle açıklayabilen yeterli çalışmaların olmaması alandaki en büyük boşluklardan biri olarak karşımıza çıkıyordu. Bunun temel nedenlerinden biri Lozanov'un ülkesindeki siyasi koşullar nedeniyle yasaklı olduğu süre içerisinde akademik çevrelerden uzak kalması ve bu yüzden görüşlerini paylaşmadığı için düşüncelerinin eksik ya da yanlış yorumlanmasıydı. Kimi araştırmacıların, Lozanov'un kendi kaynaklarındaki dilinin ve terminolojisinin anlaşılmasının zor olduğu yönündeki görüşleri de göz önünde bulundurulduğunda, Lozanov'un düşünce sisteminin temelini oluşturan önemli kavramların dikkatlerden kaçmasının ve görüşlerinin yabancı dil öğretimi alanıyla sınırlandırılarak dar bir çerçeveden okunmasının bir diğer sebebi böylece daha da açıklık kazandı. Bu nedenle, Lozanov'un yakın okumalarla incelenmesi ve bunun için de öncelikli olarak Lozanov'un kendi yazdığı metinlere yönelmek gerekiyordu. Lozanov'un birincil kaynaklarının bazıları erişime açık olmadığı için Bulgaristan'daki özel kütüphanesinden ve arşivinden elde edilen kaynaklarla da kaynakça zenginleştirilmeye çalışıldı. Çalışmada Lozanov'un İngilizce erişilebilen tüm yazılarına ve özellikle görüşlerinin olgunlaştığı ve Reservopedia kavramının altını çizdiği *Suggestopedia/Reservopedia (2009)* isimli son kitabına sıklıkla başvuruldu. Böylece Lozanov'un görüşlerinin alanyazında daha önce incelenmemiş yönlerine dikkat çekilerek konu güncel haliyle açılanmaya çalışıldı.

Çalışmada ayrıca, alanyazında ön plana çıkan belli başlı isimlerin öğrenmeyi nasıl alımladıkları irdelenerek Lozanov'un, görüş ve çalışmaları öğrenme kuramları kapsamında değerlendirilmeye çalışılmıştır. Elde edilen verilerin tamamı sınıflandırılarak sistemli olarak incelenmiş ve alınan notlar yardımıyla araştırmanın kavramsal çerçevesi oluşturulmuş ve çalışmanın konusuna, amaç ve alt amaçlarına bağlı olarak başlık ve alt başlıklar belirlenmiştir. Kaynaklardan elde edilen bulgular doğrultusunda sonuçlar değerlendirilerek yorumlanmış ve ön plana çıkan öneriler sunulmuştur.

İngilizce birincil ve ikincil tüm kaynakların çevirileri araştırmacı tarafından yapılmıştır. Araştırmaya veri sağlayan dokümanlara ulusal ya da uluslararası kütüphanelerden basılı ya da dijital olarak erişim sağlanmış, bazıları ise kişisel kütüphaneden ya da yayınevleri ve sahaflardan temin edilmiştir. Ayrıca veri doyumu elde

edilinceye kadar 2018 yazında Bulgaristan'da arşiv çalışması yapılmış ve on beş gün süreyle Lozanov'un özel arşivindeki ilgili kaynaklar taranmıştır.

Ayrıca, Lozanov'un yaşadığı dönemde kendisinden alınan kuramsal ve uygulamalı eğitimler, kişisel görüşmeler ve yazışmalarla da konu derinlemesine birinci el kaynağından bizzat öğrenilmeye çalışılmıştır. Bu dönemde, alanyazında konuyla ilgili öne çıkan bazı ikincil kaynakların güvenilirliği ve geçerliği hakkında Lozanov'dan bilgi alınmış ve ikincil kaynaklar bu doğrultuda seçilerek incelenmiştir. Sofya ve Sliven'de Suggestopedia'nın uygulandığı bazı eğitim merkezleri ziyaret edilerek gözlemlerde bulunulmuş, gözlemlerde alınan tanımlayıcı notlarla Suggestopedia uygulamalarındaki fiziki ortamın yanı sıra, uygulamaların psikolojik, iletişim ve sosyal yönüne odaklanılmış; fotoğraf ve video çekimleriyle veriler zenginleştirilmeye çalışılmıştır. Tüm bunlara ek olarak, gerek çalışma öncesinde gerek çalışma süresince Bulgaristan'da düzenlenen Suggestopedia konferanslarına katılmak suretiyle de konuyla ilgili derinlemesine bilgi edinilmeye çalışılmıştır.

Verilerin Çözümlemesi

Veri analizi, veriyi karakterize ederek tekrarlayan örüntüleri belirlemeyi içerir (Merriam, 2018:23). Nitel araştırma, büyük miktarlarda veriyi ayıklayarak ve bu verileri birkaç tema ya da kategoriye indirgeyerek karmaşık, zaman alıcı bir veriyi analizle meşgul olur (Creswell, 2013:49). Veri analizi verilerin anlamını dışarıya aktarma sürecidir. Verinin anlamını dışarıya aktarma, araştırmacının ne gördüğünü ve okuduğunu birleştirme, indirgeme ve yorumlamayı içeren anlam verme sürecidir. Veri analizi, somut veri parçaları ve soyut kavramlar, tümevarım ve tümdengelim arasında, tanımlama ve yorum arasında ileri ve geri adım atmayı içeren karmaşık bir süreçtir (Merriam, 2018: 167-168).

Bu çalışmada verileri çözümlemek için betimsel analiz kullanılmıştır. Betimsel analiz, araştırmanın kavramsal yapısının önceden açık biçimde belirlendiği bir çerçeveye bağlı olarak nitel verilerin işlenmesi, işlenen verilerin betimlenmesi, açıklanıp yorumlanması, neden-sonuç ilişkilerinin irdelenerek birtakım sonuçlara ulaşılması adımlarını içeren analiz yaklaşımıdır (Yıldırım ve Şimşek, 2016:239-240). Betimleme ise neyin ne olduğunun, şeylerin nasıl başlayıp sürdüğünün ya da bir durumun, kişinin ya da olayın neye benzediğinin resmini çizmektir (Punch, 2005:16).

Çalışmada belgesel tarama yoluyla elde edilen verilerin çözümlenmesi için veriler öncelikle açık ve sistemli bir biçimde betimlenerek açıklanmıştır. Açıklama şeylerin, olayların ve durumların nedenlerini bulmayı, bulundukları duruma nasıl ve niçin geldiklerini göstermeyi gerektirir (Punch, 2005:16). Veriler belli kategorilere göre sınıflandırılarak çalışmanın problem, amaç ve alt amaçları doğrultusunda tanımlanmış ve böylece Lozanov'un kuramının doğası anlamlandırılarak derinlemesine çözümlenmeye çalışılmıştır.

Çalışmada problemi kapsamlı olarak tanımlamak için öncelikle Lozanov'un düşünce sistemi doğrudan kendi özgün kaynaklarından yapılan yakın okumalarla kendi sözleriyle betimlenmiş ve düşünce dünyasına doğrudan ya da dolaylı olarak etki eden unsurlar hem Lozanov'un kaynaklarından hem de onu ele alan kaynaklardan hareketle açıklanmıştır. Lozanov'a yer veren ve dil öğretimi alanında yaygın bilinen bazı kitaplara başvurularak görüşlerinin alanyazında nasıl alımlandığı açıklanmış ve özgün kaynaklarla ikincil kaynaklar arasında konunun ele alınışındaki farklılıklar genel hatlarıyla ortaya konmuştur. Ayrıca alanyazında ön plana çıkan öğrenme kuramları ele alınarak Lozanov'un öğrenme kuramları arasındaki yeri değerlendirilmiştir. Lozanov'un insan potansiyeliyle ilişkilendirdiği belli başlı kavramlar ve bu kavramlardan en önemlisi olan telkin kavramı alanyazında telkinle ilişkili çeşitli görüş ve tanımlamalarla yan yana getirilerek çözümlenmiş ve Lozanov'un bu kavrama atfettiği anlam açıklığa kavuşturulmuştur. Lozanov'un görüşleri eğitimdeki güncel arayış ve meselelere getirdiği çözümler açısından da ele alınarak yorumlanmıştır.

Çalışmada ayrıca Lozanov'un kuramını inşa ederken yaslandığı düşünsel, bilimsel ve sanatsal temeller irdelenerek veriler bu genel çerçeve kapsamında da sınıflandırılmıştır. Lozanov'un, kuramını oluştururken beyin ve bellek araştırmalarının yanı sıra kendisinin geliştirdiği beyin ve bütüncül (integral) psikoterapi kuramı, Sovyet fizyolojik psikoloji geleneği ve kendi deneysel çalışmalarından elde ettiği bulguları sentezleyerek çok kapsamlı bir öğrenme ve öğretim kuramı geliştirdiği ortaya konmuştur.

BÖLÜM 4

BULGULAR ve YORUMLAR

Tezin bu bölümünde, çalışmanın amaç ve alt kapsamında odaklanılan sorulara ilişkin elde edilen bulgulara odaklanılacaktır.

Lozanov'un Öğrenme ve Öğretim Kuramının Köklerine İlişkin Bulgular

Çalışmanın bu bölümünde Lozanov'un öğrenme ve öğretim kuramının kökleri nedir sorusuna ilişkin elde edilen bulgulara yer verilecektir.

Sovyet Fizyolojik Psikoloji Geleneğinin Düşünsel Kökleri

Sovyet psikolojisi, kültürel-tarihsel psikoloji olarak tanımlanabilecek belli başlı ilkeleriyle farklı yönelimleri olan geniş ve ayrışık (heterojen) bir hareketi temsil etmektedir. Bununla birlikte, bu yönelimler arasında derin çelişkiler de bulunmaktadır ve bu meseleler yakın zamana kadar gerek Rus gerekse Batılı psikologlar tarafından derinlemesine incelenmemiştir. Sovyet psikolojisinin kısa tarihi boyunca izlediği yolda, Sovyetler'in çalkantılı siyasi, tarihi ve toplumsal değişimlerin izini sürmek mümkündür (Rey, 2014:74).

1917'deki Ekim devriminin ardından Sovyet kurumları köklü yapılanma süreciyle karşı karşıya kalmıştır. İdeolojik ve pratik ihtiyaçları karşılamak amacıyla Sovyet psikologları, yeni toplumun özellikle eğitim alanındaki taleplerini karşılamak üzere nesnel ve materyalist bir psikoloji formüle etmeye çalışmışlardır. Batı Avrupa psikoloji geleneği, burjuva ideolojisini temsil ettiği, idealizm, metafizik ve öznelciliğin egemenliği altında olduğu için doğal olarak saldırıya uğramıştı (Rahmani, 1973:6).

Belirtildiği üzere, Sovyetler'de devrim sonrasında devrim ideolojisini yansıtan bir psikoloji geleneği inşa edilmeye çalışılmıştır. Bu çerçevede, Sovyet psikoloji geleneği Marksizm-Leninizm felsefesine ve özellikle Ivan Petroviç Pavlov'un yazılarında serpilip gelişen Rus psikofizyoloji geleneği olmak üzere birbirinden ayrı iki geleneğe dayanmaktadır. Bunlardan ilki Sovyet psikoloji geleneğine felsefi bir zemin sunarken,

ikincisi ise bilimsel bir çerçeve sağlamıştır. Marksizm ve Leninizm'in Sovyet psikolojisinin felsefi temeli olarak kabul edilmesi 1920'lerdeki felsefi tartışmaların sonuçlarından biriydi; Pavlov'un öğretisine ve yöntemlerine bağlılık ise 1950 Pavlov Konferansı'ndan itibaren Sovyet psikolojisinin gerekliliklerinden biri olmuştur (Payne, 1968:3).

Sovyet alanyazınında, Pavlovcu fizyoloji ve Marksist-Leninist felsefe birbirini tamamlayan ve psikolojinin iki temel felsefi sorununa çözüm getiren düşünce sistemleri olarak ele alınmıştır. Bu sorunlardan biri zihnin doğasının neliği, diğeri ise zihnin maddi dünyayla nasıl ilişkisi olduğudur. Her ne kadar bu sorular psikolojinin temel meseleleri olarak kabul edilseler de Sovyet psikolojisinin sorduğu sorular açısından değil, bu kadim meselelere verdiği yanıtlar açısından özgün olduğu söylenebilir. Bu özgünlük öncelikle, Sovyet psikolojisine felsefi zemin hazırlayan Marksist-Leninist görüşün monist (tekçi) insan ontolojisiyle kendisini ortaya koyar. Aristoteles'ten bu yana Avrupa insan felsefesinin odağını oluşturan insanın psikosomatik bütün bir varlık olduğu görüşü, Descartes felsefesinde yerini, iki farklı ve hatta apayrı tözden oluşan ikili ya da düalist insan anlayışına bırakmıştır. Sovyet psikologları, Kartezyen düalizmi çözülmez sorunlara yol açtığı gerekçesiyle düalizmin⁴ tüm biçimlerini şiddetle reddetmiştir. Pavlov'un çalışmalarının ise materyalist psikoloji ve özellikle de Lenin'in yansıma kuramı için bilimsel bir çerçeve sunduğu ileri sürülmüştür. Yansıma kuramının psikoloji açısından önemi ise düşüncenin aşkın doğasıyla diyalektik materyalizmin monist ontolojisini uzlaştırmak için bir formül sunmasıdır. Pavlovizm ile Marksizm-Leninizm arasındaki en önemli fark, Pavlov zihinsel süreçleri mekanik ve indirgemeci bir yaklaşımla ele alırken, Marksizm-Leninizm felsefesi diyalektiktir, mekanik ve indirgemeci değildir. Sonuç olarak, Sovyet psikolojisi kısmen materyalist olmayan mekanik bir zemin ile kısmen de mekanik olmayan materyalist bir zemin üzerinde inşa edilmiştir. Hem Marksist-Leninist felsefenin hem de Sovyet fizyolojik psikolojisinin kökleri on dokuzuncu yüzyıldan Descartes'e kadar uzanmaktadır. (Payne,1968:4-167). Bu noktada, Sovyet psikoloji geleneğinin temellerini oluşturan materyalizm, yansıma kuramı ve diyalektik kavramlarını ele almak yerinde olacaktır.

Yaşamdaki maddi koşullar, üretimin maddi güçleri, maddi yaşamın ürünü, toplumsal düzenin maddi temeli gibi ifadeler Marx'ın yazılarında sıklıkla rastlamak

⁴ Düalizm, bilinçli ruhun ya da zihnin duygu, irade ve düşünce ile bedenden ayrı olduğunu ve fizyoloji yasalarından farklı olarak kendi yasalarına tabi olduğunu gösterirken monizm, zihin-beden ilişkilerinin özdeşliği ilkesidir (Babkin, 1946: 26).

mümkündür. Psikoloji bağlamında Marxist materyalizmin en önemli özelliği, gerçeklikte maddi olmayan unsurları dışlamamasıdır. Marx'a göre, toplumun üst yapısı maddi değildir ve bu üst yapı siyasal ve hukuki ilişkiler ile sanat, din, felsefe gibi toplumun maneviyatı sayılabilecek toplumsal bilinç biçimlerini içermektedir. Maddi olmayan bu unsurlar gerçekte materyalist dünya görüşüyle de uyumludur çünkü bu unsurlar daima ekonomik güçlerin ürünüdür ve onlar tarafından belirlenir. Dolayısıyla Marksist materyalizm, tarihte ya da toplumda maddi olmayan ya da maddeye bağlı olmayan hiçbir gücün bulunmadığının onanmasından ibarettir. Daha önce de ifade edildiği üzere, Sovyet psikolojisine Lenin'in yansıma kuramı da etki etmiştir. Lenin'e göre ruh ya da zihin maddenin en yüksek ürünü, özellikle karmaşık bir madde olan insan beyninin işlevidir. Her ne kadar düşüncenin, varlığın yansıması olduğu düşüncesi Marx ve Engels'in yazılarında olmakla birlikte, bu Lenin'e ait bir tanımdır. Söz konusu tanım, maddenin asli, düşüncenin ise onun bir türevi olduğu tezinin tamamlayıcısıdır ve düşüncenin maddeye bağlı olduğunu ifade etmektedir. Yansıma kuramı, Lenin'in maddeyi, duyarlarla bize verilen nesnel gerçeklik tanımlamasının da tamamlayıcısıdır. Bu kuram, her ne kadar Lenin'in yazılarında yeterince geliştirilmemiş olsa da Sovyet filozofları bu kavramı geliştirerek Sovyet epistemolojisinin ve psikolojisinin mihenk taşı yapmışlardır. Epistemolojik olarak madde ve bilinç düalizmini kabul eden yansıma kuramı, bir yandan düşüncüyü maddeye indirgeyen mekanik görüşe mesafeli durarak, bu ikiciliği epistemoloji alanıyla sınırlandırmış, diğer yandan da monist ontolojiyle düalist epistemolojiyi uzlaştırmaya çalışmıştır (Payne, 1968:19-27).

Marksizm-Leninizm'in doğru anlaşılması ise diyalektiğin ve diyalektik materyalizmin anlaşılmasını gerektirmektedir. "Sovyet psikoloji geleneği başlangıcından beri diyalektik materyalizmle sıkı bir etkileşim içinde olmuştur" (Razrun,1978:84). Diyalektik, antiçağdan beri felsefenin konusu olmuştur ve bir kanunlar bilimidir. Bu kanunlar, dış dünya ve iç dünyamız sayılan düşünce olmak üzere iki alanda geçer. Bu da düşünce ve varlık diye iki olayı önümüze çıkarmaktadır. Düşünce ve varlığın ilişkileri ise felsefenin kadim meselelerinden biridir. Diyalektik her iki alanın içinde yürüyen en genel hareket kanunlarını bildirir (Kıvılcımlı, 2014:18-19). Herakleitos'un aynı ırmakta iki kez yıkanılmaz sözü, doğadaki ve insan dünyasındaki bütün değişiklikleri ifade eder. Her şeyin durmaksızın genel değişiminin ifadesi olan bu düşünce diyalektiğin temelini oluşturmaktadır (Thalheimer, 2013:49).

Diyalektik, özünde metafiziğin tam karşıtıdır; metafiziğin tersine diyalektik doğada olup bitenleri birbirine bağlı bir bütün, sürekli bir hareket, değişme ve gelişme

olarak görür. Marksist felsefi materyalizm, idealizmin tersine, dünyanın nitelik itibariyle maddi olduğunu düşünür (Erdem, 2005:38).

Diyalektik materyalizm, tarihsel evrimi açıklamak amacıyla Marx ve Engels tarafından ortaya konulan, doğal olarak zıt olan maddi güçler, zaman içinde değişikliğe yol açacak biçimde birbirlerini etkiler önermesini içeren bir felsefedir (Honer vd., 2020: 435). Diyalektik materyalizm, düşüncenin ve varlığın karşılıklı uyumunun bir düşünceye indirgenemeyeceğini, bunun somutta, yani yaşamın içinde, düşüncenin varlık üzerindeki somut gücü şeklinde elde edilmesi gerektiğini vurgular (Lefebvre, 2021:75).

Sovyet diyalektik materyalizmi, bilim felsefesi olarak dünyayı açıklama çabasıdır ve var olan her şey gerçektir, gerçek dünya madde-enerjiden oluşur, madde-enerji evrensel kural ya da yasalara göre gelişir düşüncesine dayanmaktadır. Diyalektik materyalizm, realist bir epistemoloji, madde-enerjiye dayalı bir ontoloji ve diyalektik yasalarla ifade edilen süreç felsefesinden oluşur. Hem mutlaklık ve göreceliliği hem de Aristotelesçi sabitlik ilkesiyle, Heraklitçi akış ilkesini birleştirir. Taraftarlarına göre, bu zıtlıkların birleşimi esneklik, güç ve gerçeğin kaynağıyken, eleştirmenlerine göre ise belirsizliğin, muğlaklığın ve yanlışlığın ifadesidir. Diyalektik materyalizmin bilim açısından önemi ise kuram ve uygulamanın birliği ilkesine dayanmasıdır. Sovyet tarihinde uzun bir süre, kuram ve uygulamanın bölünmezliği bilim insanları için önemli bir ilke olmuştur. Buna göre bilim insanlarının, araştırmalarına Sovyet toplumunun ihtiyaçlarını karşılayacak yönde toplumsal bir amaç atfetmeleri beklenmiştir. Kuram ve uygulamanın bölünmezliği ilkesi, Marx'ın spekülative felsefeye karşı tutumuna dayandırılabilir. Denilebilir ki Marx, felsefeyi “gerçekleştirerek” onu aşmak istemiştir. Marx'ın somut başarıları götürecek bir kuram inşa etme istenci ise “filozoflar dünyayı çeşitli şekillerde yorumlamışlardır; ama esas olan onu değiştirmektir” sözlerinde somut ifadesini bulur. Diyalektik materyalizmin başka bir özelliği ise insan düşüncesinin temel olarak sosyal çevre tarafından etkilendiğini ön plana çıkarmasıdır. Bu ilkenin bir sonucu olarak, farklı sosyal ve kültürel çevrelerde yetişen insanlar yalnızca ne düşündükleriyle değil, nasıl düşündükleriyle de farklılık gösterecektir. Sovyet Marksist psikologlar L. S. Vygotski, A. R. Luria ve A. N. Leontiev, zihin üzerinde sosyal çevrenin etkisini vurgulamışlardır (Graham, 1987:25-62). Vygotski, *Düşünce ve Dil* kitabında çocuğun düşüncelerinin kaynağını şu şekilde açıklamaktadır:

Çocuğun düşüncelerinin kaynağı ne tek başına doğuştan gelen psikobiyolojik öğelerdir ne de fiziksel çevredir. Çocuğun düşüncelerinin kaynağı içsel arzu, duygu ve güdülerinin sosyal çevre tarafından şekillendirilmiş halidir. İkisinin

belirli oranda karışımından oluşan bir iş birliği sonucunda çocuk kendisini merkeze alarak düşünmeye başlar... Yine de şunu çok büyük rahatlıkla söyleyebiliriz ki düşüncelerimizin temel kaynağı çevreden aldığımız etkileşimlerdir. Sosyal çevrenin düşünce üzerindeki etkisi o kadar büyüktür ki benliğimize genel şeklini o verir (Vygotski, 2018:22).

İnsan davranışlarını belirleyen toplumsal unsurlarla yoğun biçimde ilgilenen Marksizm bu vurgusuyla tarihselliğin altını ısrarla çizmiştir. Psikoloji bağlamında tarihsellik insan davranışlarının filogenetik ve ontogenetik olarak ele alınmasını gerektirir. Marksizm her şeyden önce insanın çevresine etkin olarak müdahale etme ve bunu değiştirerek kendisini değiştirme yeteneğini üzerinde durmaktadır (Gray, 1966:10-35).

Sovyet psikolojisinin 1917'den bu yana izlediği seyir incelendiğinde, süreklilik ve evrim unsurlarının belirginliği göze çarpmaktadır. Öncelikle “Marksist” psikolojinin, yani Marksizm-Leninizm ilkelerinin rehberlik ettiği ve ilham verdiği bir psikolojinin geliştirilmesi Sovyet psikologlarının ideali olmaya devam etmiştir. Bununla birlikte, “Marksist” psikolojinin gereklilikleri yıllar içinde değişmiştir. 1930'ların başlarında temel gereklilik materyalizmken, ilerleyen yıllarda buna diyalektik de eklenmiştir. 1950'den sonra da Pavlovcu fizyoloji eklenmiştir. Sovyet psikolojisinin sadece “Marksist” değil, aynı zamanda Pavlovcu olması gerektiği yönündeki ısrar, ikisi arasında görünür bir ilişki olmamakla birlikte Pavlov'un görüşleri Marksizm-Leninizmi tamamladığı gerekçesiyle gerekli görülmüştür (Payne 1967:96-97).

Sovyet psikolojisinin önemli isimlerinden biri olan Vygotski de *Psikolojideki Krizin Tarihsel Anlamı* kitabında psikolojinin bir bilim olarak mümkün olup olmadığı meselesinin öncelikle yöntembilimsel bir sorun olduğunu ileri sürer. Vygotski'ye göre psikoloji bilimi doğruluk ve bilimsellik kazandığı ölçüde Marksist olacaktır. Vygotski, psikoloji bilimini Marx'ın kuramıyla bağdaştırmaya çalışmak gerektiğini şu sözlerle aktarır:

Marksist psikoloji deyimini, çağrışımsal, deneysel, görgül ya da eidetik (özel) deyimlerini kullandığımız gibi kullanamayız. Marksist psikoloji okullarından bir okul değildir, bilim olarak tek gerçek psikolojidir. Bundan başka bir psikoloji var olamaz. Başka türlü söylersek: Geçmişte ve günümüzde, gerçekten bilimsel olan her şey, Marksist psikolojiye aittir. Bu kavram, okul kavramından, hatta akım kavramından daha geniştir. Nerede ve kim tarafından geliştirilmiş olursa olsun, bilimsel kavramının kendisiyle örtüşür (Vygotski, 2021: 244).

Sovyet kültürünün temelini oluşturan iki gelenek ışığında bakıldığında Sovyetlerde psikolojinin tarihsel gelişimi üç dönemde ele alınabilir. İlki 1917-1930 yıllarını kapsayan “mekanik” dönemdir. Bu dönemde 1917-24 arasında psikoloji alanı idealist filozoflardan tasfiye edilmeye çalışılmıştır. 1924-30 döneminde mekanistik görüş baskın hale gelmiştir. İkinci döneme tekabül eden 1930-50 dönemi “diyalektik” dönem olarak adlandırılır. Bu dönemde 1930-36 arası mekanikten diyalektiğe geçişi, 1936-50 arası ise diyalektiğin zaferini temsil etmektedir. Üçüncü dönem, yani 1950’den bu yana ise diyalektik ve mekanik yaklaşımların sentezlendiği “Pavlovcu” dönem olarak adlandırılmaktadır (Payne, 1968:38).

Sovyet Fizyolojik Psikoloji Geleneğinin Öncüleri, Öne Çıkan Bazı Eğilimler ve Temel Meseleler. Sovyetler’de insan davranışı üzerine çalışmalar felsefe eğilimli psikoloji bölümleri ve enstitüleriyle biyoloji ya da tıp bölümlerine bağlı psikofizyolojik laboratuvarlar olmak üzere geleneksel olarak iki farklı ortamda yürütülmüştür. Felsefe eğilimli ilk geleneğin tarihsel olarak en önemli örneği, 1912 yılında Wundt’un da öğrencisi olan Georgi Çelpanov tarafından kurulan Moskova Psikoloji Enstitüsü’dür. Psikofizyolojik eğilimin kökeni ise Ivan Seçenov ve Pavlov’a dayanmaktadır ve Moskova Üniversitesi Yüksek Sinir Davranışı Bölümü ile Bilim Akademisi Yüksek Sinir Davranışı Enstitüsü’nde gelişmeye devam etmektedir (Kozulin, 1989b:185).

Sovyet fizyolojik psikolojisinin temelleri Seçenov tarafından atılmıştır. Pavlov ve Behterev ise Seçenov’un kuramlarıyla deneyler yaparak onu doğrulayan kişiler olmuşlardır. Pavlov, Rus fizyolojisinin babası olarak anılan ve 1863’te *Reflexes of the Cerebrum* başlıklı monografisini yayınlayan Ivan M. Seçenov’a borçlu olduğunu ifade etmekten asla çekinmemiştir (Razran, 1965:42).

Seçenov, zihnin işleyişini kendiliğinden bir olgu olarak değil, sinir sisteminin sürekli uyarılmasının bir sonucu olarak görmüş (Rahmani, 1973:6), refleks kuramını ve yöntemini de zihinsel süreçleri nesnel olarak araştırmak amacıyla geliştirmiştir. Amacı, beynin işleyişinden kaynaklanan fenomenler dünyası olarak tanımladığı zihinsel yaşamı incelemektir. Seçenov’un düşüncesinin temelinde zihinsel süreçlerle nöral süreçlerin birbirinden ayrılmazlığı ilkesi yatmaktadır (Payne, 1968:1-8).

Seçenov’a göre çocuk doğumundan itibaren izlendiğinde istemli davranışların kökeninin refleks olduğu anlaşılabilir. Bebekleri, bir nesneyi eliyle kavramaya ya da bacağıyla itme davranışına iten görsel, dokunsal, işitsel ve benzeri duyuşsal uyarılardır.

Daha sonra istemli davranış olarak kabul edilecek bu tür davranışlar, bir kas grubunun kasılması sonucu meydana gelen refleks niteliğindeki davranışlardır. Çocuk, tamamen istemsiz bir öğrenme aracılığıyla tüm duyuşsal alanlarında ardışık refleksler kazanmakta ve böylece nesneleri kavramaktadır. Bir duyuşsal uyarım, bir kas hareketine yansıdığında, çocuğun beyinde bilinçli bir süreç başlatır. Tekrarlayan refleks davranışlar, merkezi sinir sisteminde belirgin bir iz bırakır. Bu artçı etki beyin sinir hücrelerinde gizli bir biçimde korunur ki buna da “bellek” denilmektedir. Refleks davranışlar yoluyla edindiğimiz önceki deneyimlerin bıraktığı izlenimleri bellekten çağırabiliriz, sadece irade çabasıyla şeyleri ve olayları hatırlıyormuşuz gibi görünse de aslında bu da bir refleks davranışdır. Bir refleks ise kendiliğinden gerçekleşmemekte, çoğu zaman fark edilmesi güç olan ve gizil duyumu etkin bir duyuma dönüştüren bir uyarıcı gerektirmektedir. Özlü bir deyişle, Seçenov’a göre zihinsel faaliyetler duyu organlarına etki eden uyarılara bağlıdır (Babkin, 1946:29).

Seçenov’un nörofizyoloji alanındaki çalışmaları, psikofizyolojik incelemeleri, sosyokültürel belirlenimci yaklaşımı, fizyoloji, psikoloji ve epistemoloji alanlarını etkilemeye devam ederken, önerdiği disiplinlerarası araştırma yaklaşımı modern bilimde önemli bir yer edinmiştir. Seçenov’un 1862’de merkezi inhibisyonu keşfi, nörofizyolojide olağanüstü bir başarı olarak kabul edilmiştir. Yalnızca sinir sisteminin işlevleriyle ilgili bilgileri genişletmekle kalmamış, aynı zamanda insan davranışlarına da yeni bir anlam kazandırmıştır. *Reflexes of the Cerebrum* yapıtında, kendi deyimiyle “zihinsel süreçlerin fizyolojik köşe taşlarını koymayı başarmıştır.” Bilinçli ve bilinçdışı süreçlerin tepkesel doğasını ortaya çıkararak ruhsal olguların altındaki fizyolojik süreçlerin nesnel yöntemlerle incelenebileceğini göstermiştir (Grigoriev & Grigorian, 2007:19).

Seçenov, o zamana dek yaygın ve geçerli bir görüş olan, ruhsal mekanizmaların fizyolojisinin olamayacağı, maddeden bağımsız bir ruhun varlığı, insanların tarihsel koşullardan bağımsız olduğu savlarına karşı sinirbiliminde monistik materyalist görüşü benimsedi. Bilinçli ya da bilinçsiz tüm davranışların reflekslerle açıklanabileceğini, bu mekanizmaların evrimsel ve gelişimsel olarak kavranabileceğini, reflekslerin bu süreç boyunca uyarılarla şekillendiğini savundu. Seçenov’a göre davranışa yol açan çevreden gelen ve duyuşsal sinirler tarafından merkeze taşınan uyarılardır. Kaslar olmaksızın da hiçbir davranış gerçekleşmez. Refleks arkının içinde bulunan beyin, bu refleksleri ketleyebileceği gibi güçlendirilebilir de. Bu uyarı/ketleme karşıtlığını oluşturan merkezler, bebeklikten itibaren bellek izleri bırakan ya da tekrarlayan uyarılar tarafından oluşturulur. Seçenov, sinir sisteminin uyarılara bağlı olarak biçimlendiğini ve tüm zihinsel

süreçlerin evrimsel ve gelişimsel olarak dinamik bir yapıya bağlı olduğunu ileri sürer. İnsanlar eşittir ancak toplumsal uyarılara bağlı olarak şekillenip farklılaşmaktadır (Nalçacı, 2017:90-92).

Sovyet fizyolojik psikolojisi üzerindeki en etkili isimlerden biri de Pavlov'dur. Onun önemi zihinsel olguları nesnel yöntemlerle inceleyip açıklama konusundaki başarısıyla ilintilidir (Graham, 1987:158). Seçenov'un sinirbiliminde başlattığı gelenek Pavlov ile gelişerek devam etmiştir. Pavlov, Seçenov'un tanımladığı koşullu refleksler üzerinde yaptığı araştırmalarla onun görüşlerine kanıtlar sunmuştur. Seçenov ve Pavlov'un yaklaşımlarındaki bazı mekanik kısıtlar ise Vigotski ve Luria tarafından daha ileri bir düzeye taşınmıştır (Nalçacı, 2017:93).

Seçenov ve Pavlov, fizyolojik bir kavram olan refleks zihinsel olguları açıklamak için kullandılar. Seçenov'un katkısı tamamen kuramsaldı; Pavlov'un araştırmaları ise gelecekteki beyin korteksi fizyolojisine zemin hazırlayan önemli veriler sağladı (Babkin, 1946: 34).

Pavlov'un *Şartlı Refleksler* kitabının önsözünde Nezahat Arkun, Pavlov'un felsefesinin şu temellere dayandığını vurgular:

1) Pavlov, monistik ve materyalist bir felsefeye inanır: Pavlov'a göre insan doğanın bir parçasıdır, doğa ise madde ve enerji demektir. Pavlov, içebakışa karşı zamanın diğer psikologları gibi ne olumlu ne de olumsuz bir tavır takınmıştır.

2) İnsan ve hayvan davranışını incelerken kesin bir causation-sebepçiliğe ve determinizme dayanır.

3) İnsanın hayatını kapsayan sinir sistemi faaliyeti bir dinamik enerji dengesi olduğuna göre, enerjitizm, Pavlov'un prensiplerinden birini teşkil eder. Enerji prosesleri de şunlardır: enerjinin kazanılması, boşalması, uyarılması, inhibisyonu, yayılması ve merkezleşmesi.

4) Bütün hayat, en basitinden en karmaşık organizmaya kadar, insan da dahil, dış dünya ile gittikçe daha karmaşık bir dengeleşmeler serisidir.

1920'lerin ortalarına dek nörofizyoloji ve idealist felsefe, Sovyet psikolojisinde iki kutbu temsil etmekteydi. 1920'lerin ilk yarısından 1980'lere dek Rus idealist felsefesinin psikoloji üzerindeki etkisi yok edilmeye çalışılmıştır. Bu dönemde psikoloji alanında iki idealist filozof göze çarpmaktadır. Troitski ve Çelpanov. Çelpanov yönetiminde 1914'te Moskova Devlet Üniversitesi'nde Psikoloji Enstitüsü kuruldu. Blonski, Kornilov ve Vygotski'nin hocası Gustav Şepet gibi bazı önemli psikologlar da o dönemde Çelpanov'un ekibine katıldı. Bu idealist filozoflar sayesinde kültür, dil ve

bilinç konuları çok geçmeden Sovyet psikolojisinin ilgilendiği meseleler haline geldi. Çelpanov'un idealist temeller üzerinde inşa etmeye çalıştığı psikoloji ekolü özellikle Kornilov ve Blonski'nin şiddetli eleştirilerine maruz kaldı. Kornilov'un 1923'te düzenlenen Birinci Rus Psiko-Nöroloji Kongresi sırasında Marksist bir psikoloji geliştirilmesi gerektiği konusundaki ısrarı Kornilov-Çelpanov polemiğini zirveye taşıdı. Kornilov, bu kongreden sonra Çelpanov'un yerine geçerek erken dönem Sovyet psikolojisinde politik ve kurumsal bir yer edindi. Leontiev ve bir yıl sonra da Vygotski Kornilov'un ekibine katıldılar. Kornilov, insan davranışının dış etkiler tarafından belirlendiğini ön plana çıkaran "reaktolojiyi" (tepkibilim) kurdu (Rey, 2012:64). Kornilov'un tepki kuramı, Sovyet psikolojisinde insan zihnini belirleyen biyolojik ve toplumsal unsurları bir araya getiren ve Sovyet psikolojisinin taslağı sayılabilecek ilk girişimlerden biri oldu (Rahmani, 1973: 25).

Bu dönemde reaktolojiye ek olarak diğer önemli eğilim ise M. Behterev'in refleksolojisiydi (tepkebilim). Refleksoloji, öznel deneyimler, ruh, dikkat ve bellek gibi geleneksel terimleri kullanmayı reddetmesiyle reaktolojiden keskin bir şekilde ayrılmaktaydı (Graham, 1987:165). Behterev, yüz ifadeleri, jestler ve konuşmalar da dahil olmak üzere dış tepkileri kaydedip bunları mevcut ve önceki uyaranlarla ilişkilendirerek, fiziksel, biyolojik ve toplumsal unsurların zihinsel faaliyetler üzerindeki etkisini nesnel olarak incelemeye çalışmış ve insanı sosyal bağlamında inceleme konusunda ısrar etmiştir (Rahmani, 1973:14).

Behterev'in 1927'deki ölümünün ardından Sovyet döneminde refleksiyolojinin kurumsal ve politik gücü azalırken Kornilov ve arkadaşlarına olan ilgi giderek arttı. Böylece Kornilov, Leontiev, Luria ve Vygotski gibi çehrelerden oluşan toplumsal belirlenimci Marksist psikoloji ekolü ortaya çıkmış oldu (Rey, 2012:64).

Daha önce de değinildiği üzere 1920'ler boyunca Sovyet psikologları, eski burjuva-idealist okulların yerine geçecek yeni bir Marksist psikoloji inşa etme sorunuyla meşgul oldular. Devrimin hemen öncesinde Rusya'daki psikoloji ile Batı Avrupa'daki psikoloji arasında kayda değer bir fark yoktu. Batı Avrupa ve Amerika'da geçerli olan tüm psikoloji ekolleri, Pavlov ve Behterev'in daha yerli ekollerinin yanı sıra Rusya'da da taraftarlarını buldu. 1920'lerin başında bu okulların çoğu yeni nesil Marksist psikologların saldırısına uğradı. Marksizm materyalizm demekti ve materyalizmin testinden geçemeyen her kuram ortadan kaldırılmalıydı. Sonuç olarak, 1924 yılına gelindiğinde eski psikoloji ekollerinin neredeyse tamamının varlığı sona ermiş, üyeleri ya akademik görevlerinden istifa etmiş ya da sürgüne gönderilmiştir (Payne, 1967:85).

1920’lerde Freud psikolojisine de ilgi duyulmuş ve Freud’ün Marksist yorumlarla ne ölçüde bağdaştığı konusunda büyük tartışmalar yaşanmıştır. Psikolojinin bu erken döneminde Freudizmin, Sovyet Marksistleri için olumsuz bir terim haline geleceği henüz belli değildi. Freud’a duyulan ilginin bir kısmı sadece meraktan kaynaklanmaktaydı; siyasi ve edebi dergilerdeki birçok makale, onun çalışmalarının temel açıklamalarını içeriyordu (Graham, 1987:165).

Sovyet psikologları, bilinçdışı meselesiyle de ilgilenmiş, gerek bu kavramı gerekse psikanalizi birçok Batı ülkesinden önce kabul etmişlerdir. Dahası, bilinçdışı kavramı, on dokuzuncu yüzyıl Rus filozoflarının geleneğinde ve onun en etkili üyesi Pavlov’un “nesnel psikoloji” okulunda da mevcuttu. Seçenov, bilinçdışına dair önemli görüşler bildirmişti. İlk Rus Psikanaliz Derneği ise 1911’de kuruldu. Birinci Dünya Savaşı ve Rus Devrimi’nden sonra kısa bir dönem Sabina Spielrein, Tatiana Rosenthal, Moshe Wulff, Nikolai Osipov ve Ivan Ermakov, Aleksandr Luria, Michail Rejsner ve Pavel Blonski gibi isimler bu alanda etkinliklerini sürdürdü. Lev Vygotski de bilinçdışı meselesiyle ilgilendi. Ancak 1920’lerin sonunda yapılan baskılar sonucu psikanalitik hareket dağıldı, psikanaliz kelimesi ise yıllarca yasaklandı. Bununla birlikte bilinçdışına duyulan ilgi Dimitri Uznadze’nin çalışmalarında varlığını sürdürdü (Angelini, 2008:369).

Uznadze, bilinçdışının zihinsel faaliyetlerdeki önemli rolüne ilişkin yaygın kuramların sağlam bir temele dayanmakla birlikte bu kuramlara yakından bakıldığında, bu temelin çok iyi anlaşılmadığını ve dolayısıyla bilinçdışı kavramının ikna edici olmayan ve aşırı derecede yapay bir hal aldığını ileri sürdü (Uznadze, 1966:38). İlk taslağı Rus Psikoloji dergisinde 1930’da yayımlanan Uznadze’nin görüşleri ve bu görüşlerin odağını oluşturan “şema kuramı” o dönemde psikolojideki yöntem krizi bağlamında ele alınabilir. Refleks kuramının savunucularından farklı olarak Uznadze, şemanın uyarılarla merkezi sinir sistemleri arasında ara bir yapı olduğunu öne sürerek bu yapının psikolojik ya da en azından psikofizyolojik bir yapısı olduğu konusunda ısrar etti. Reaktoloji, refleksoloji ve davranışçılığın savunucularından farklı olarak Uznadze, atomistik yaklaşımı reddederek bütüncül bir kuram önerdi. Şema kuramı bağlamında insan davranışları, etkin ve amaca yöneliktir. 1920’lerin ortalarında bilincin yeri tartışılmaya başladığında ise iki alternatif görüş bulunmaktaydı. İlki, bilinç konusunun nesnel olarak incelenmesinin mümkün olmadığı gerekçesiyle tamamen terk edilmesiydi. İkincisi ise bu kavramı korumaya çalışmaktaydı. Uznadze, bilinç kavramının psikoloji biliminde gerekliliğini vurgularken aynı zamanda bilinçdışı şemanın kendi başına yeten bir kavram olarak ele alınması gerektiği üzerinde durdu. Bassin’in de belirttiği gibi

Uznadze bilinçdışı zihnin özgül içeriğini ortaya koyarken, psikanaliz sıradan düşüncelere, dürtülere ve duygulara olumsuz bilinçdışı bir özellik atfetti (Kozulin, 1984a: 96).

Sovyet psikologlarına göre, bilinç kendi iç dinamiklerinin “içkin yasalarından” değil, ancak gerçek dünyayla etkileşim içinde gelişmektedir. İnsan, eyleme geçerek ve bilgisini pratikte sınayarak öğrenir. Bu nedenle, Sovyet psikologları bilinci anlamak için insanı eylem halinde incelemek gerektiğini öne sürerek “amaçlı bilinçli eylemi” psikolojinin temel ilkelerinden biri haline getirdi (Bauer, 1952, 132-135).

1930’ların sonuna doğru Sovyetler Birliği’nin siyasi atmosferi karamsar bir tablo çizmekteydi ve II. Dünya Savaşı’nın hemen ardından durum daha da kötüleşecekti. Sovyet tarihçileri daha sonra siyasi kontrolün, psikoloji de dahil olmak üzere birçok alanı ciddi şekilde zarara uğrattığını kabul edecekti. Sevindirici olan ise sıkı siyasi yaptırımlar uygulanmadan önce önemli çalışmaların yapılmış olmasıydı. Vygotski’nin çalışmaları buna örnek olarak gösterilebilir (Graham, 1987:168).

Erken dönem Sovyet psikolojisindeki önemli simalardan biri de A.R. Luria’dır. O da Vygotski gibi biyolojik unsurlar kadar kültürel unsurların da bilişsel süreçler üzerinde etkili olduğu görüşünü savundu. Psikolojinin organik yönüne ek olarak, tarihi, sosyolojik ve kültürel temellerini açıklayan çalışmalarıyla ön plana çıkan Luria modern bilişsel sinirbilimin kurucularındandır. Nöropsikolojiye ve insan beynine bakışın bugünkü şeklini kazanmasında Luria’nın önemli bir yeri vardır. Luria, Seçenov ve Pavlov’un insan psikolojisi için oluşturduğu materyalist temelin zihni incelemek için doğru bir yol olduğuna katılmakla birlikte problem çözme, dikkat, konuşma gibi karmaşık davranışların reflekslerle açıklanamayacağını düşünmüştür (Üstün ve Nalçacı, 2017:187-202).

Aralarına A. N. Leontiev’in de katılmasıyla birlikte, “trio” ya da “troika” olarak adlandırılan genç biliminsanları grubunu oluşturarak Vygotski, Luria ve Leontiev, psikolojiyi yeniden yapılandırmaya çalıştı. Bu grup daha yüksek bilinçli davranış biçimlerinin köklerinde, kişinin dış dünya ile olan sosyal ilişkilerinde bulunabileceği görüşünün savunucusu oldu ve yeni psikolojinin temel prensiplerini “araçsal” “kültürel” ve “tarihsel” olarak tanımladı. “Araçsallıkla” kastettikleri, insandaki üst düzey işlevlerin, davranışçılar ve Pavlovcuların inandığı gibi basit uyaran tepki süreçleri olmadığıdır. Bunun yerine, öznenin kendisinin bazı uyaranlar sağlamasıyla gerçekleşen aracılı tepkiler vardır. İnsan yalnızca uyaranlara yanıt vermekle kalmamakta, aynı zamanda bu uyaranları değiştirmektedir. Bir şeyi hatırlamak için parmağa ip bağlamak basit bir örnek olarak verilebilir. “Kültürel” ifadesi ise toplumun belli görevleri belirli şekillerde düzenlemesi

ve bu düzenlemelerin insan davranışı üzerinde güçlü bir etki oluşturmıştır. Son olarak, “tarihsellik” ifadesiyle, psikolojiye işlevsel yaklaşımın yetersizliği vurgulanmış, aynı zamanda toplumsal tarihin de dikkate alınması gerektiğine dikkat çekilmiştir. Çünkü farklı sosyal sınıflardan ve farklı etnik gruplardan gelen bireyler farklı düşünürler. Dil ve yazma süreci, sosyal tarih ve insan düşüncesi üzerindeki sonuçları açısından incelenmesi gereken evrimsel ürünlerdir. Tarihsel unsurlar açıkça kültürel unsurlarla da sıkı bir bağ içindedir (Graham, 1987: 185-186).

Sovyetlerde psikoloji ancak 1962’de bağımsız bir bilim olarak kabul edildi. Bilinçdışı sorunu yeniden önemi kazandı ve dikkatler yeniden Uznadze’nin şema kuramına çevrildi. Gürcistan’da Dimitri Uznadze, coğrafi konumunun da yardımıyla 1940’lardan beri sistematik olarak bilinçdışı olguları araştırmaktaydı. Uznadze, gerek bilinçdışı gerekse zihinsel süreçler üzerine yaptığı araştırmalarında, nesnellik ilkesine bağlı kaldı. Siyasi ve kültürel bağlamda bu tür araştırmaları meşru kılmak için konu üzerinde genel olarak düşünmeye duyulan ihtiyaç, 1979’da Gürcistan’ın Tiflis kentinde düzenlenen kongreyle doruğa ulaştı. Tarihsel olarak, bu sempozyum Rusya için bilinçdışı çalışmaları açısından bir dönüm noktası oldu. Gürcü psikoloji ekolünün öncüleri tarafından desteklenen bu sempozyum Uznadze’nin anavatanında görece daha az katı siyasi bir atmosfer nedeniyle mümkün olabildi. Bu ve belki de Stalin’in Gürcü olması nedeniyle, şema kuramı 1930’ların ve 1940’ların ideolojik savaşlarından ve 1950’lerde meydana gelen Pavlovcu yaklaşımların canlanmasından da görece daha az etkilenmiştir (Angelini, 2008:377-378).

Bu dönemde bilinçdışı konusuna ilişkin tartışma Gürcü ekolü ve Uznadze’nin ardılları tarafından canlı tutulmuştur (Angelini, 2008:379). F. V. Bassin, bilinçdışı sinirsel faaliyetleri temelinde genel bir kuram inşa etmek için Uznadze’nin “şema” (ustanovka) kuramını destekleyip tanıttı (Graham, 1987:215). Bassin’in çalışması, o dönemdeki bilinçdışı tartışmaları açısından hem kuramsal hem de tarihsel olarak bir dönüm noktasıdır. Bassin’in *The Problem of the Unknown* (1968) kitabı, 1920’lerden beri başlığında “bilinçdışı” kavramını içeren ilk Rusça eserdir. Bu eser, bilimsel kuramsallaşmaya yönelik yaygın bir gereksinimin göstergesiydi. Bassin, Freudcu psikanalitik bakış açısını redderek, bilinçdışını ampirik, fizyolojik ve nörolojik çalışmalar gerektiren “yüksek sinirsel faaliyetlerin”nin bir görünümü olarak ele aldı (Angelini, 2008:379).

1970’lerde Leontiev’in “eylem kuramı” resmi Sovyet doktrini haline geldi. Ona göre, toplumsal eylem, insanı şekillendiren bir araçtır. Leontiev bu kavramı geliştirirken,

sadece Marksist siyasi alanyazınındaki emeğin önemini değil, aynı zamanda her türlü toplumsal eylemin önemini vurguladı. Emek, en önemli eylem olmakla birlikte tek eylem türü değildir. Leontiev, özellikle Batı’da yaygın olan IQ testleri de dahil olmak üzere zekâ testlerine oldukça eleştirel yaklaştı. Onun bu olumsuz tutumu, zekâ testlerinin Sovyetler Birliği’nde yaygınlaşmamasının nedenlerinden de biri oldu. Doğuştan gelen zekâ ve değişmeyen insan gereksinimleri gibi kavramları kabul etmeyerek insanların uygun ortamda dönüşebileceği olanağı üzerinde durdu. (Graham, 1987: 212-214).

Genel olarak, Sovyet psikologları insanın gizli rezervleri meselesiyle de ilgilenmişlerdir. Sözelimi Pavlov, insanın çevresine bağlı olarak sonsuz değişebileceği, eş deyişle, plastisitesi üzerinde durdu. Dahası, Sovyet psikolojisi, yaratıcılığı insanın kendisini gerçekleştirmesinin bir bileşeni olarak ele aldı ve Sovyet psikologlarının çoğu, kişinin çevresini ve davranışını olumlu yönde değiştirebileceği inancını taşıdı. İnsan çevresini iyileştirerek kendisini geliştirebilir; kendini geliştirerek de çevresini geliştirir. İnsan beyninin ve doğasının esnekliği, her yaşta olumlu değişimleri mümkün kılmaktadır (Krippner, 1986: 85-90).

Dimitri Uznadze’nin (1886-1950) Bilimsel Çalışmaları

Sovyet psikolojisinin öncülerinden ve Gürcistan felsefe ve psikoloji okullarının kurucularından olan Uznadze, yirminci yüzyılın en derin düşünürlerinden biridir. Ardında eğitim, tarih, sanat, estetik ve psikoloji gibi çeşitli alanlarda zengin bir miras bırakmıştır. Bergson, V. Soloviev, Leibnitz üzerine felsefi çalışmaları olan Uznadze, daha sonra yönünü eğitim ve psikolojiye çevirmiştir (Imedadze, 2009:4-6). Sovyet psikologları arasında bilinçdışının varlığını kabul eden ilk kişi olan Uznadze, deneysel psikolojinin kurucularından olan W. Wundt’un öğrencisidir (Makashvili, 2015:494).

Uznadze, insan varoluşunun anlamı ve amacı nedir sorusunu araştırmasında önemli bir tema haline getirmiştir. Ona göre, bireysel mutluluk ve refah arayışı hayatın gerçek anlamını oluşturamaz. Uznadze için varoluşun anlamı çok daha yüksek bir düzlemde bulunur: kültürde. Sadece “kültürel yaratım” hayatlarımıza bir anlam katabilir, birey için hayatın anlamı, doğanın dönüşümüne, insancıllaştırılmasına ve kültür dünyasına yaptığı yaratıcı katkı ile ölçülür. Uznadze, Solovevin felsefesi üzerine yaptığı incelemede, bilincin ilk durumlarından biri olarak bilinçdışı sorununa dikkati çekmiş ve Leibnitz ve Bergson’un felsefesi üzerine olan çalışmalarında bu konuyu çok daha

derinlemesine ele almıştır. Uznadze'nin hümanist dünya görüşü onun eğitim çalışmalarına da yansımıştır. Ona göre eğitimin amacı bilgi vermekten çok çocuğun zihnini geliştirmek ve onu bir bütün olarak geliştirmektir. Uznadze, Comenius, Rousseau, Pestalozzi ve Ushinsky gibi eğitimcilerin izinden giderek çocuğun zihnini geliştiren etkinliklerin önemine dikkat çekmiş ve bütüncül bir bakış açısıyla metodolojisi olan bir eğitim kuramı geliştirmiştir (Ketchuashvili, 1994:4-22).

Onun çalışmalarının odağını, Imedadze'nin deyişiyle (2009:7) insan doğasını analiz ettiği “şema kuramı” oluşturur; bu kurama göre insan davranışlarının dolaylı belirleyicisi şemadır. Leibnitz'in küçük algılar kavramı ve Bergson'un bilinçdışı hakkındaki görüşleri şema kuramının temelini oluşturur (Ketchuashvili, 1994:4). Uznadze, şema kavramını sinir sisteminin işlevlerindeki bilinçdışı değişiklikler anlamında kullanmıştır. Şema, sonraki bilinçli deneyimler için ayrı bir önem taşır (Bassin, 1969:415). Şema, deneyimler ya da çevresel unsurlar ve uyaranlar sonucu oluşan zihin yapımız ya da zihinsel kalıplarımızdır. Mevcut şemamıza göre dünyayı algılar, anlamlandırır ya da davranırız. Piaget, Bruner gibi psikologların da savunduğu şema kuramı, davranışı yalnızca uyaran-tepki temelinde açıklayan davranışçılardan farklı olarak bireyin çevresel uyaranlardan edilgin biçimde etkilenmediğini, aksine uyaranları seçerek davranışlarını buna göre yönlendirdiği üzerinde durur (Hertzog, Hritzuk & Unruh, 1969).

Klasik derinlik psikolojisinde bilinçdışının ontolojik içeriği, ya da bilinçötesi zihinsel süreçler teorik olarak kabul edilmekle birlikte pratikte bilinçdışını ampirik olarak gösterebilmenin mümkün olmadığı düşünülür. Bundan hareketle Uznadze, bilinçdışı süreçlerin araştırılması gerektiğini öne sürmüştür. Bu düşünceden yola çıkarak yaptığı araştırmalarıyla, zihinsel etkinliklerin yönünün ve içeriğinin bilinçdışı tarafından belirlendiğini ortaya koymuştur. Bilinçdışının ontolojik doğasını da salt fizyolojik ya da zihinsel kavramlarla kavranamayan şema oluşturur. Şema, fizyolojik örüntülere indirgenemeyen davranışların zihinsel ve fizyolojik olarak bütünlüğüdür (Makashvili, 2015: 494).

Uznadze, Pavlov'un birinci ve ikinci sinyal sistemleri kuramına kabaca karşılık gelen iki türlü insan davranışı olduğunu ileri sürmüştür. Birincisi, kişinin şemasına göre belli bir yönde tepki verdiği günlük davranışlarını kapsar. Bu seviyede insan uyarıcıya bağlıdır ve doğrudan çevreye tepki verir. İnsan davranışının ikincisi, bilinçli düşünce süreçlerinin temelini oluşturan “nesnelleştirme” olarak adlandırılır. Kişi, zihin yapısı ile karşılaştığı durum arasında bir çelişki yaşadığında kaçınılmaz olarak bir yanılsama

oluşur. Bu durumda ya mevcut şemayı yeni deneyimine uyarlamaya çalışır ya da o deneyimle mevcut şemasını değiştirir. Yeni deneyim var olan şemaya göre özümseyip farklılıklar algılandığında bilinç yeni duruma uyum sağlamış olur. Başka bir deyişle, kişi mevcut şemanın içine yeni durumu özümseyerek, yeni durumu yeniden anlamlandırarak ve bu durumu kendisine uyarlayarak çevresine uyum sağlar (Cummins, 1976:90-91).

Şema kuramına göre kişi, çevreden gelen uyaranlara bütün bir varlık olarak tepki verir. Bununla birlikte, herhangi bir davranış yalnızca kişinin gereksinimini karşıladığı ve çevresine daha iyi uyum sağlamasına katkıda bulunduğu ölçüde anlamlıdır. Canlı bir organizma doğası gereği bu tür amaçlı eylemleri gerçekleştirecek yeteneğe sahiptir. Aksi takdirde yaşam imkansız olabilir ve organizmanın davranışlarının bir anlamı kalmayabilirdi (Uznadze, 2009:69).

Bu noktada amaçlı davranışın nasıl gerçekleştiği sorusu ortaya çıkmaktadır. Farklı bir deyişle, organizma, belli bir amaca yönelik olarak nasıl davranabilmekte ve bunu nasıl başarabilmektedir? Şimdiye kadar Batı bilimi bu soruya mekanik ve dirimsel olmak üzere iki farklı yanıt sunmuştur. İlkine göre, organizma, dış uyaranlara bağlı gerçek bir makine gibi davranır. Bu görüş, en uç ifadesini ise Descartes'ın mekanistik görüşünde bulur (Uznadze, 2009: 67). Modern psikolojide, mekanik görüşler refleksoloji ve davranışçılar tarafından savunulur; onlara göre davranış yalnızca fiziksel-kimyasal yasalarla açıklanır “çünkü hayat ve düşünce gibi karmaşık süreçlerin, daha yalın olan fiziksel-kimyasal süreçler yoluyla tam olarak açıklanabileceğine, yani olup biten her şeyin mekanik bir sürece indirgenebileceğine inanırlar” (Honer vd., 2020:175).

Dirimselciliğe (vitalism) göre ise organizmaların davranışlarını fiziksel-kimyasal yollarla açıklamak ikna edici değildir. Bir yaşam taşıyıcısı olarak organizma, inorganik maddeden esasen farklıdır. Kökleri Aristoteles'e dayanan entelekhia -ereğini kendinde bulunduran- öğretisine göre ruh bedenin içinde taşıdığı bir erektir, maddi olmayan öz veya güçtür. Psikoit ya da hayvansal enerji olarak adlandırılan bu güç, organizmanın belirli bir anda gereksinim duyduğu şeye onu bağımsız olarak yönelten nedendir ve amaçlı davranış bu şekilde meydana gelmektedir. Farklı bir deyişle, canlı bir organizma doğumundan itibaren onu belli bir amaç doğrultusunda hareket ettiren özel bir güce sahiptir. Birbirine zıt bu iki farklı görüşün kabul edilmemesi için haklı gerekçeler sunulabilir. Şöyle ki mekanik görüş, canlılığın özgüllüğünü redderek onu inorganik maddenin yasalarına göre ele alırken, dirimselcilik de diğer uçta organik ve inorganik arasında kapanmaz bir açık oluşturur (Uznadze, 2009:68).

Uznadze'ye göre, dirimselciliğin temel yanılgısı, davranışın bir sebepten çok bir hedef tarafından belirlendiğini ve organizmada bunu belirleyen bir kuvvetin varlığını varsaymasıdır. Örneğin, belirli bir hareket faydalı ve gerekliyse ya da organizma için belli bir amaç taşıyorsa bu kuvvetin bu hareketi gerçekleştirdiğini varsayar. Ancak mekanistik görüşün ortaya attığı da kabul edilebilir değildir. Organik, aslında hareketli madde biçimlerinden biridir ve inorganikten tamamen ayrı olduğu kabul edilemez. Organik, canlı bir maddedir ve maddenin daha gelişmiş bir hali olarak daha yüksek bir organizasyon seviyesini temsil eder. Bu seviye, inorganik yasalara basitçe indirgenemeyen ve canlıda yeni nitelikler şeklinde ortaya çıkan ve açıkça onsuz bir organizmanın davranışlarını anlamının bütünüyle imkânsız olduğu yeni ve özel yasalara işaret eder. Uznadze'ye göre bu sorun yalnızca materyalist diyalektik temelinde çözülebilir. Organik ve inorganik arasında bir boşluk yoktur çünkü organik, inorganik gibi onun yasalarına tabi olan hareketli madde formlarından biridir. Organik inorganikten ayrılan, amaçlı davranışları ve gereksinimleridir. Organizmanın davranışı gereksiniminden doğar. Gereksinimini ise yalnızca yaşadığı çevrede karşılayabilir. Dolayısıyla her canlı gereksinimlerine göre dış gerçeklikle etkileşime girmek ve belirli davranışlarda bulunmak zorundadır. Organizmanın gereksinimi yoksa dış gerçeklikle ve çevresiyle bağlantı kuramaz. Sonuç olarak, gereksinimin doğası, canlı organizma ile dış gerçeklik arasındaki ilişki türünün belirleyicisidir ve canlı organizmayı bir bireye dönüştüren ise gereksinimlerdir. Dış gerçeklikten gelen bir uyarının etkisi bireyi bir bütün olarak değiştirir. Uznadze, mekanizma ve dirimselcilikten farklı olarak üç terimli (trinomial) bir formülasyon önerir: çevre-özne (şema)-davranış. Buna göre “şema” çevre ile organizma arasında bir bağ vazifesi görür (Uznadze, 2009:68-73).

Ivan Petroviç Pavlov'un (1849-1936) Bilimsel Çalışmaları

Pavlov, 20. yüzyılın en önemli bilim insanlarından biri olarak kabul edilmektedir. Pavlov'un *Şartlı Refleksler ve Sinir Bozuklukları* kitabının önsözünde Nezahat Arkun Pavlov'un koşullu refleksler ve beyin fizyolojisi alanında yaptığı araştırmaların bugün insanla ilgili bilim dallarında gittikçe artan bir önem kazandığından bahseder. Arkun'a göre Pavlov, insanın iç alemini ve şuurunu hiçbir zaman inkâr etmemiş ancak bu olguları nesnel ve titiz bir bilimsel yöntemle ele almak gerektiğine inanmıştır. Pavlov'un kuramı, her şeyden önce sinir sisteminin anatomisine ve fizyolojisine dayanan bir kuramdır ve

onun kuramı insan davranışı ile sinir sistemi arasındaki eksik halkayı oluşturur. Arkun, davranışçılığın önemli temsilcilerinden olan Watson'un koşullanmayı kabul etmesine karşılık Pavlov'un davranışçılığı eleştirdiğini, hatta kabul etmediğini belirtmiştir.

Koşulsuz ve Koşullu Refleksler. Sindirim sistemi, kalp, beyin ve koşullu refleksler alanındaki çalışmalarıyla tanınan Pavlov, “bilime gerek buluşları gerekse kapsamlı bilimsel anlayışıyla önemli bir miras bırakmış; bu anlayış ve onun etrafında süregelen tartışmalar, insan olmanın anlamını kavramaya yönelik bitmeyen arayışımızın bir parçası olmuştur” (Todes, 2000: 104). Pavlov, yaşadığı çağda ortaya çıkan fabrikaların etkisiyle organları karmaşık makinelere benzetiyordu. Kalp, sindirim sistemi ve beyin gibi makinelerin nasıl çalıştığı sorusuysa çalışmalarının odak noktasıydı. Ona göre, bu sorunun cevabı insanlık tarihini değiştirebilir, insan doğası anlaşılıp daha derin kavranabilir ve buna bağlı olarak insan yaşamı düzenlenebilirdi. Dahası, bilimsel ilerlemeler sayesinde insanlara doğru düşünme ve birlikte insanca nasıl yaşanabileceği öğretilenirdi. Pavlov, Birinci Dünya Savaşı'nın getirdiği olumsuzlukların ardından yalnızca bilimin ve bilimsel yöntemin yardımıyla insan doğasına dürüst bir şekilde yaklaşılabileceği, insanın içinde bulunduğu karanlıktan çıkabileceği ve diğer insanlarla ilişkilerinde bugünkü utanç verici durumundan kurtulabileceği inancını taşımıştır (Todes, 2000:1-2).

Pavlov'un düşüncelerinin şekillenmesinde rol oynayan en önemli figür, daha önce de değinildiği gibi Ivan Seçenov'dur. Seçenov beynin büyük yarımkürelerinin faaliyetinin refleks olduğunu ve bu faaliyetin determinizmini göstermeye çalışmıştır. Ona göre düşünceler, tesiri askıda kalmış reflekslerdir, duygu halleri ise uyarının yaygınlaşmış olduğu şiddetli reflekslerdir. Bu refleksler, bütünüyle insan ve hayvanlardaki sinir faaliyetinin temelini oluşturmaktadır (Pavlov, 1975:71-77).

Pavlov'un araştırmalarının yönünü değiştiren ve psikoloji alanını büyük ölçüde etkileyen onun refleksler araştırması olmuştur (Schultz & Schultz, 2007:395). Pavlov, refleksler problemiyle insan doğasına ilişkin ipuçları yakalamıştır. Refleks, ona göre makinadaki döndürme kayışı gibidir. Pavlov, Descartes'in sinir refleksi dediği şeyin kendisinin araştırma programının başlangıç noktası olduğuna dikkat çekmiş (Schultz & Schultz, 2007:396) ve Descartes'in tanımına uyarak bu terimi alıcı bir sinirin iç veya dış dünyadaki bir etkenden birtakım uyarılar alması (Arkun, 1979:73) anlamında kullanmıştır.

Pavlov, refleksi, insan ve hayvanın sinir faaliyetinin temeli olarak ele alarak, reflekslerin organizmanın dış dünya ile denge ve uyumunu sağladığını, refleksin organizmanın karmaşıklık ve sürekli hareketlilik gösteren dış çevreye karşı zorunlu ve düzenli bir tepkisi olduğunu söylemiştir. Pavlov, doğuştan olan koşulsuz reflekslerle, kazanılmış, doğuştan olanlar tarafından koşullanmış ve sinir sisteminde “alışkanlık ve çağrışım” olarak yerleşen refleksleri incelemiştir. Doğuştan/koşulsuz refleksler doğuştan gelen ve hiçbir koşula bağlı olmayan türe özgü reflekslerdir. Pavlov, içgüdü ve eğilimler arasında da ayırım yapmamış, ikisini de doğuştan/koşulsuz refleks olarak adlandırmıştır. Bu davranışları açığa çıkaran uyaranlara ise “koşulsuz uyaran” adını vermiştir. İnsan doğasındaki reflekslerin hepsi bilinmemekle birlikte “beslenme, savunma, hareket, üreme, sosyalleşme, özgürlük, oyun, araştırma ya da bu nedir refleksi” doğuştan reflekslerdir. Bunlar arasında özgürlük refleksi ise en önemlisidir. Araştırma refleksi ise şimdi, geçmişte ve gelecekte insanın ve bilimin yönünü belirler (Pavlov, 1975:77-78). Eğitimimiz, öğretimimiz ve her türlü disipline etme biçimimiz ve çeşitli alışkanlıklarımız görünüşe göre bir dizi koşullu reflekstir (Pavlov, 1960:188).

Koşullamanın Temel Kavramları. Harekete geçirme, engelleme, birinci ve ikinci sinyal sistemleri koşullamanın temel kavramları arasındadır.

Harekete Geçirme ve Engelleme (Ket Vurma). Pavlov’a göre, çevreden gelen uyaranlar sonucu organizmanın davranışlarını yönlendiren iki dinamik süreç vardır: harekete geçirme, (excitation) yani bir uyaranın organizmayı harekete geçirmesi ya da engelleme (inhibition), bir uyaranın, organizmanın hareketini durdurduğu süreç. “İnhibisyonla sayısız olan bağlantılar sınırlandırılır, bu da öğrenme ve eğitimde kişinin dış dünya ile ilişkilerinin dizginlenmesi, sınırlandırılması, ayarlanmasıdır” (Arkun, 1979:17). “Dış dünya bir taraftan sürekli koşullu refleksler üretirken diğer yandan engelleme yoluyla bunları bastırmaktadır” (Todes, 2000: 77).

Kişiliğimizin gelişimi, eğitim, dini, sosyal ve medeni gereksinimlerin etkisi altında yavaş yavaş engellenmeyi, kabul edilmeyeni, yasaklananı bastırmayı öğrenmemizden oluşur (Pavlov, 1960: 278). Organizma çevresiyle bu süreçler aracılığıyla denge kurar. Bu süreçler beyinde bazı yasalara göre işlemektedir ve sinir sistemleri doğuştan bazı farklılıklar göstermektedir. Sözgelimi, bazılarında sinir sistemi harekete

geçmeye yatkınken bazı kişilerde engellenmeye yatkındır. Bazılarındaysa harekete geçme ya da engellenme dengelidir (Pavlov, 1975).

Pavlov, çevremizdeki her olayın korteks üzerindeki bazı noktalara karşılık geldiğini ve bu olayları deneyimlediğimizde kortikal aktivitelerin ya uyarıldığını ya da inhibe edildiğini ileri sürmüştür. Pavlov, beynin uyarılması ve inhibe edilmesi arasında gidip gelen örüntüsüne “kortikal mozaik” adını vermiştir. Bu anlık örüntü organizmanın çevresine verdiği tepkileri belirlemektedir. İç ve dış ortamdaki değişimlere bağlı olarak kortikal mozaik değişmekte ve dolayısıyla davranış değişmektedir. Çevrede tutarlı ve öngörülebilir olaylar gerçekleşiyorsa beyinde nörolojik temsiller ya da bir çeşit nöral harita olan “dinamik kalıp yargı” gelişmekte ve böylece organizmanın bu olaylara gösterdiği tepkiler daha olası, etkin, hızlı ve otomatik olmaktadır. Farklı bir deyişle, belirli çevresel olayları belirli diğer olaylar izliyorsa iki durum arasında nöral bağlar güçlenmektedir. Çevrenin aniden değişmesi durumunda ise yeni nöral bağların oluşması gerekmektedir ve bu da kolay bir süreç değildir (Olson & Hergenhahn, 2016:157-160).

Birinci ve İkinci İşaret Sistemleri. İnsanda ve hayvanda ortak olan koşullu ve koşulsuz tepkilerin toplamına Pavlov “birinci işaret sistemi” adını vermiştir. İnsanı hayvanlardan ayıran ise Pavlov’un “ikinci işaret sistemi” adını verdiği dildir. Birinci ve ikinci işaret sistemini bir örnekle açıklamak gerekirse; Pavlov’un bir öğrencisinin yaptığı bir deneyde, bir çocuğun parmağına elektrik akımı verilir verilmez çocuk parmağını çeker. Birkaç kez daha aynı durum yinelenildiğinde bu kez akım verilmeden önce zil çalınır, çocuk zil sesini işittiğinde yine parmağını çeker. Burada her iki deney birinci işaret sisteminin içindedir: Deney koşulsuz bir tepki (elektrik akımının uyarımı karşısında parmağın geri çekilmesi) ile koşullu bir tepki (zil sesi karşısında parmağın geri çekilmesi) arasındadır. Daha sonra deneyde zil çalmak yerine, yüksek sesle “zil” diye seslenildiğinde çocuk zil sözcüğünü işitir işitmez parmağını çeker. Aynı deney, kağıda zil yazılarak tekrar edildiğinde çocuk yine parmağını çeker. Çocuk, zili düşündüğünde bile parmağını geri çekecek duruma gelir. Bu da göstermektedir ki, sözcük yalnızca değişik bir işaret değil, işaretlerin işaretidir. Bu tür tepkiler ikinci işaret sistemine girer. İkinci işaret sisteminin evrimi, beyin giderek büyümesiyle ilgilidir (Thomson, 1991:32-33).

Pavlov’un, koşullu refleks, işaretin işareti olarak kabul ettiği sözcük, kişinin önceki yaşamı nedeniyle beyin yarımkürelerine ulaşan tüm iç ve dış uyarılarla

bağlantılıdır. Sözcükler, bunların hepsini işaret edebilir; hepsinin yerini alabilir ve bu uyaranların koşullandırdığı eylem ve tepkilere yol açabilir (Pavlov, 1960:202).

Pavlov (1975:188-198), birinci ve ikinci işaret sistemlerini ve bu sistemlerin etkisiyle ortaya çıkan üç farklı insan tipini şu sözlerle açıklar:

Homo sapiensin ortaya çıkmasından evvel, hayvanlar dış dünyayla olan temaslarını yalnızca çeşitli dış unsurlardan aldıkları intibalarla sağlarlardı. Bu intibalar ise hayvanların alıcı cihazları ile taranıp merkezi sinir sisteminin uygun hücrelerine ulaştırılmakta idi. Ancak sonradan insan olacak yaratıkta asıl ilk işaretler, söz, telaffuz edilen, işitilebilen, görülebilen kelimeler gibi en önemli işaretler meydana çıkmış ve gelişmiştir...İki işaretleme sistemi sayesinde ve zamanla, iyice kökleşmiş çeşitli hayat tarzlarının tesiri altında insanlar üç tipe ayrılmış bulunuyor: temasacı tip (meditatif), sanatkâr tip ve bu ikisi arasında ortalama tip. Bu sonuncu tipte diğer iki sistemin çalışması dengeli bir biçimde dağılmıştır. Bu bölünme, teker teker her insanda olduğu kadar bütün milletlerde de kendini hissettirir. Birinci gruptakiler sanatkârlardır: yazarlar, müzisyenler, ressamlar... Bunlar uzayan realiteyi bölmeden, parçalara ayırmadan bütüncül olarak kavrarlar. Diğerleri ise entelektüellerdir; Bunlar realiteyi bölerler, realiteyi bir bakıma cansız hale getirirler; bir süre için realiteyi iskelet haline getirdikten sonra yavaş yavaş yine parçaları bir araya getirip birleştirmeye çalışırlar. Ancak bunu tam olarak başaramazlar... Bu nedenle aynı insanda hem büyük bir sanatçı hem de büyük bir düşünürün bulunması çok az rastlanan bir durumdur. Ezici bir çoğunlukla büyük sanatkarlarla büyük düşünürler ayrı ayrı kişilerdir... Sanatkârlarda, bütün korteksteki faaliyet frontal loblara ulaşmayıp diğer kısımlarda merkezileşir, entelektüeller de ise aksine faaliyet frontal loblarda hem de mükemmel olarak toplanır.

Organizma ve Çevre. İnsan ve hayvan davranışı yalnızca sinir sisteminin doğuştan gelen özellikleri tarafından değil, aynı zamanda organizmanın yaşamı boyunca sürekli maruz kaldığı etkiler tarafından da belirlenir ve bu, en geniş anlamda sürekli eğitim ve öğretimle ilişkilidir. Pavlov’a göre, sinir sisteminin yüksek plastisite özelliği nedeniyle organizmanın doğduğu günden bugüne maruz kaldığı tüm etkiler göz önünde bulundurulmalıdır (Pavlov, 1960:327).

Pavlov’un bilimsel araştırmaları devlet tarafından da desteklenmiştir. 1929’da 80 yaşındayken Koltuşi’de bir bilim köyü armağanı almıştır. Bu armağan ona araştırıp öğrenmeye, bilimsel keşiflere yatkın olacak, yaşamlarını yönlendirebilecek ve zorluklar karşısında yılmayacak dengeli, yüksek, gelişmiş bir insan tipinin geliştirilmesi gibi bir sorumluluk da yüklemiştir. Pavlov’un burada amacı, güçlü ve zayıf yanların ne ölçüde kalıtsal olduğunu ve çevrenin etkisiyle bunun ne derece değişebileceğini saptamaktır. Başka bir deyişle, dengeli tipi yetiştirecek çevresel ve kalıtsal koşulların neler olduğunu

araştırmaktı. Pavlov'un deneyleri dengeli ve güçlü olmayan sinir sistemlerinin uygun bir eğitim ve çevreyle iyileştirilebilir olduğunu ortaya koymuştur (Todes, 2000:95-96).

Çalışmanın buraya kadar olan kısmında Lozanov'un öğrenme ve öğretim kuramının düşünsel köklerine ve Lozanov'u doğrudan etkileyen isimlere yer verilmiştir. Bundan sonraki bölümde ise Lozanov'un görüşleri, kuramını temellendiren araştırmaları ve kuramı ele alınacaktır.

Lozanov'da İnsan Doğası ve Öğrenme Arasındaki İlişkiye Dair Bulgular

Lozanov'a göre, doğuştan belli bir donanım ya da onun deyişiyle rezervlerle dünyaya geliriz. Lozanov, rezerv kapasiteleri ile tezahür etmemiş ancak genetik olarak önceden belirlenmiş ve esasen bilinç dışında işleyen ve normal kapasiteleri kat be kat aşan kapasiteleri ifade etmektedir (Lozanov, 2005:14). “İnsan beyni kaslar gibi kullanıldıkça gelişir. Bu kapasiteler, insan gelişiminin, muhtemelen toplum tarafından bastırılan doğuştan gelen genetik kapasitelerin bir parçasıdır (Lozanov, 2009:17-18). Bu rezervler bazı kimselerde açığa çıkmışken bazılarında ise henüz işlevselleşmemiştir. Bu açıdan bakıldığında deha ya da üstün yetenek açığa çıkmış, edimselleşmiş rezervler olarak görülebilir.

Lozanov, Freud'un cinsellik, ölüm ve saldırganlık içgüdülerinin elinde insanı çaresiz bir oyuncığa benzettiğini ileri sürerek insan doğasının kötülüğünü ön plana çıkaran psikanalitik kuramı reddetmiş; eğer insan davranışları, bencilce zevkler ve yıkıcı içgüdülerle yönetilseydi, insan toplumunun var olamayacağını ve insanların birbirini yiyip bitiren bir kurt sürüsüne dönüşeceğini söylemiştir. Lozanov'a göre tarih ve günlük yaşam, bunun tam tersini gösteren örneklerle doludur. Toplumların var olmasının nedeni, insanın kahramanlığının, iyilik ve ahlak ilkelerinin bir sonucudur. Elbette, “orman kanunu” çoğu zaman toplumsal yaşamda gedikler açmaktadır. Ancak bunlar toplumun başa çıkabildiği ve bireyin yol açtığı gediklerdir ve her zaman baskın değildir. Lozanov'a göre toplumların varlığı da Freud'un görüşlerinin gerçeği yansıtmadığının bir göstergesidir. Lozanov, cinsel dürtüler ve saldırganlığa dayanan bir insan anlayışının telkin bilim açısından da kabul edilemeyeceğini belirtmiştir (Lozanov, 1978a: 35).

Çoklu Benlikler (Multiple Personality)

İnsanı beyin, zihin, beden ve duygu bağlamında bir bütün olarak ele alan Lozanov'a göre, insan çoklu benlikleriyle bir bütündür ve zihinsel faaliyetlerdeki herhangi bir değişiklik, beden ve beyin işlevlerini kapsayacak şekilde tüm kişilikte değişiklikler oluşturur: Bir duygu ya da düşünce kalp ritmini, kan basıncını, solunumu, metabolizmayı ve diğer birçok bedensel işlevi özdevimli değiştirebilir. Aynı zamanda beyin faaliyetlerini de değiştirebilir. Elektroensefalogramlar hızlanabilir ya da yavaşlayabilir. Beta ve alfa dalgaları artabilir ya da azalabilir, beynin farklı kısımları etkinleşebilir. Bir duygu ya da düşünce kişinin davranışını bütünüyle değiştirebilir. Lozanov'a göre, her şey, her şeyi etkilemektedir. Herhangi bir kısmi faaliyet aslında bütünsel bir faaliyettir (Lozanov, 2009:108; Lozanov, 2005:55).

Lozanov, eğitim süreçlerinde kişiliğin değiştiğini ve deneylerin de bunu kanıtladığını belirtmektedir. Lozanov, burada kişilik değişimini, bazı özel durumlarda görülen kişilikten belirgin sapma anlamında değil, geçici zihinsel değişiklikler anlamında kullanmaktadır. İnsanda bu tür değişimlere gerginlik, çatışma, psikolojik travma gibi çeşitli dış etkenler yol açmaktadır. Bazen bu değişimlerin sonradan farkında oluruz, bazen de olmayız. Farklı davranışlarımız nedeniyle başkaları tarafından uyarıldığımızda şaşırır ve gerekirse özür dileriz. Bilinmesi gereken bunun bilinçli bir hal olmadığıdır (Lozanov, 2009:108).

Bu tür kişilik ayrışmaları her birimizin doğasında vardır. Örneğin, bazı konuşmaların yaratıcı enerjimizi harekete geçirdiğini ya da bize ilham verdiğini hissederiz, bazılarındaysa neredeyse afallarız. Farklı duygu ve düşüncelerle farklı tepki ve davranışlarda bulunan farklı insanlara dönüşürüz. Aşıkken başka, depresyondayken başka düşünürüz. İşte bu yüzden aşk zekâsı, bencillik zekâsı, nefret zekâsı, korku zekâsı, umut zekâsı, klasik sanatla karşılaşma sırasında ve sonrasındaki zekâdan, sözde sanata, iyi insanlara, kötü insanlara maruz kaldığımız zamandaki zekâdan, doğa ile gerçek bir paylaşım durumundaki zekâlardan söz edebiliriz (Lozanov, 2005:56; Lozanov,2009:109). Aynı şeye bakar, ama farklı şeyler görürüz. Bu farklı imgeler sadece farklı kişiler tarafından değil, içimizdeki farklı benlikler tarafından da oluşturulur (Lozanov,1990a:12).

Lozanov, insanın çoklu kişiliklerden oluşan doğasının pratik yönüyle ilgilendiğini ve bunu “insanın bütünlüğünün mutlaklaştırılmaması” için kabul ettiğini şu sözlerle aktarır:

Biçimsiz (amorf) kişilikler oluşturmamak için “bütün” yapının düşünülmesi gerekir. Bütünsellik, unsurların göz ardı edilmesini gerektirmez, ancak parçalar her zaman bütünün, belirli bir bütünün bir parçası olarak düşünülmelidir. Çekmeceler şifonyerin bir parçası olarak, kişinin ayrı kişilikleri bütün kişiliğin bir parçası olarak düşünülmelidir. Beyin, yüzyıllar süren gelişimi boyunca sağ ve sol yarımkürelerinin faaliyetlerinde uzmanlaşmışsa unsurları ya da ayrı seviyeleri göz önünde bulundurmak gerekir, ama yalıtık olarak değil, daima bütünün yararına olacak biçimde. Mesele, farklı işlevsel sistemler arasında bağlantı kurmaktır çünkü psikopatolojiden de çok iyi bilindiği üzere hastalığın psikofizyolojik kökeninde beyin, zihin ve kişiliğin işlevsel bütünlüğünün bozulması yatmaktadır. Bu bütünlüğün doğal olabilmesi için bağlantının kendiliğinden ve eş zamanlı olması gerekir. Aynı zamanda, bu bütünlük mutlak olmamalıdır çünkü hafif bir ayrışma ya da kısmiyet psikotramatik durumlarda bir savunma mekanizması olabilmektedir. Şimdi, bütün-parça arasındaki ilişkinin ve beyin yarımküreleri arasındaki ilişkinin ne kadar karmaşık bir mesele olduğu açıklığa kavuşmaktadır. Her öğretim süreci, yeni bir bilgi öğretirken bir yandan beynin fizyolojisine, diğer yandan beyin, zihin ve kişilik gelişimindeki eğilimlere uygun olduğunda başarılıdır (Lozanov, 1990a:13).

Eğitim, Bütün İnsan ve Kişilik Gelişimi

Lozanov’a göre eğitim bağlamında “bütünsellik insanın bir bütün olarak harekete geçirilmesidir” (Lozanov, 1975: 297). Lozanov’un bütünsellik kavramıyla vurguladığı ise kişinin herhangi bir davranışının ve ilk başta önemsiz gibi görünen beyin faaliyetlerinin onu bir bütün olarak etkilediğidir. “Bir duygu ya da düşünce, bireyin genel olarak tutum ve davranışlarını da değiştirir. Herhangi bir değişiklik, her şeyi etkileyebilir (Lozanov, 2009:108). İnsan davranışlarındaki bu karmaşık bütünlük, zihinsel ve fiziksel etkilerle değiştirilemez. Vücudun ya da beynin bazı kısımlarının cerrahi olarak çıkarılması bile diğer kısımların işleyişindeki bütünlüğünü bozamaz (Lozanov, 1991b:111).

Lozanov, eğitim süreçlerinde insanı bir bütün olarak ele alırken onu aynı zamanda ilgi alanları, algıları, yaratıcılığı ve etik becerileri olmak üzere çeşitli açılardan olumlu yönde geliştirmeyi hedefler (Lozanov, 1978a: 257). Barzakov’un, Lozanov’a atfen dediği gibi insanlık tarihinde ilk kez sağlam temeller üzerinde yükselen bir eğitim anlayışı, yaşları, kökenleri, milliyetleri ve eğitimleri ne olursa olsun öğrenci ve öğretmenleri entelektüel, estetik ve ruhsal yönden bir bütün olarak geliştirmeyi başarmıştır (Barzakov, 1990: 89).

Daha önce de değinildiği üzere Suggestopedia’nın çıkış noktası bir bellek deneyi olmakla birlikte, Lozanov (1973c:661) bunun salt bir bellek kapasitesi geliştirme

meselesi değil, aynı zamanda kişilik gelişimi meselesi olduğunu şu sözlerle dile getirmiştir:

İnsan potansiyelini açığa çıkarmak amacıyla bir zihin yapısı (setup) oluşturduğumuzda elde ettiğimiz tek şey bellek artışı değildi. Öğretim sürecinde öğrencilerin diğer becerileri de gelişmiştir. Zihinsel faaliyetlerin yanı sıra odaklanmada artış, olumsuz telkine yatkınlık da ise azalma görölmüştür...Suggestopedia da faaliyetler bütüncüldür ve insanın bütünlüğüne yöneliktir.

Lozanov, Suggestopedia süreçlerinin, insanın bütün bir varlık olarak geliştirmesi yönündeki katkısını bir de şu sözlerle aktarır:

Suggestopedia, içimizdeki farklı kişiliklerin, zihin durumlarının, zekâların, bilincin önemli derecede bütünleşmesini sağlar. Çoklu rahatlatma seviyeleri, parça ve bütünü birleştiren yaklaşımı sayesinde, Suggestopedia hem yatay düzlemde (beyin yarımkürelerinin bütünlüğünü) hem de dikey düzlemde (korteks-alt korteks bütünlüğünü) iletişimi geliştirir... Böylece hem kişilik gelişiminde hem de içimizdeki ayrı kişiliklerin bütünleşmesinde önemli bir bakış açısı oluşturur (Lozanov, 2009:28).

Lozanov’a göre (1978b:20) telkin bilimin temel amacı kişiliği geliştirmektir. Çevrenin geliştirilmesiyle insanın gelişimi hızlanabilir. İnsanın gelişimi, telkin bilimin rehberliğinde başlangıçta uzmanlar tarafından yönlendirilmeli, daha sonra kişinin kendisi gelişim sürecini yavaş yavaş kontrol etmeye başlamalı ve nihayetinde gelişimini bütünüyle kendisi kontrol edebilir hale gelebilmelidir. Telkin bilimin araçlarından yararlanarak, kişi zihnini ve bedenini kontrol edebilmeyi ve estetik yasalarına göre çevresinin nasıl düzenlemesi gerektiğini öğrenebilir:

Örneğin, belirli bir müzik parçasının, kişiyi, belli bir durumda nasıl etkilediğini bildiğimizde o kişi ve zihin yapısı için uygun olan müziği seçebiliriz. Müzik terapisi sadece hasta kişiler için değil, aynı zamanda sağlıklı kişiler için de olacaktır. Bu durum, -resim, renk, sinema, televizyon gibi diğer etkileyici unsurlar için de geçerlidir. Olumsuz havanın etkilerini önleyerek olumlu olanı seçtiğimiz gibi, olumsuz zihinsel etkilerden kaçınmalı ve olumlu olanları seçmeliyiz. Bunlar elbette gelecekte yanıtlanacak sorular olmakla birlikte, telkin bilim bizi bu sorulara yönlendirmektedir (Lozanov, 1978b:20).

Lozanov’a Göre İnsan ve Çevre Arasındaki İlişkiye Dair Bulgular

Lozanov’un insana dair görüşlerini daha iyi anlamak için onun insan davranışları üzerinde belirleyici bir unsur olarak gördüğü çevre hakkındaki görüşlerini de anlamak gerekir. Lozanov’a göre insan çevresinden bağımsız değildir. Çevre, hem yeni nesiller hem de yetişkinler için sürekli alışkanlık, davranış ve tutum telkin eder. Psikosomatik bir varlık olarak insan, doğal ve sosyal çevrenin bir ürünüdür. Bireyi, çevresinin, yetiştiği sosyal çevrenin bağlamı dışında ele almak olanaksızdır. Biyolojik miras, sosyal çevre koşullarında biçimlendirilir, yönlendirilir ve yeniden oluşturulur (Lozanov, 1978a:33). Bireyin kalıtsal ve doğuştan getirdiği özellikleriyle toplumsal ve doğal çevrenin karakteristik özellikleri arasındaki etkileşimler bireyin sağlığını, eğitimini ve gelişimini belirler (Lozanov, 1978a:46). Çevre, fetüsü yalnızca dolaylı olarak değil, doğrudan da etkileyebilir (Lozanov, 1991c:196).

Birey ile toplum arasında var olan çözülmez bir bağ, bitip tükenmez bir ilişki çeşitliliği vardır. Bu çeşitlilikte insan ve çevresi arasındaki iletişim genellikle bilinç eşiğinin altında ve telkin süreçleriyle gerçekleşmektedir (Lozanov, 1969:12-13). Farklı bir ifadeyle, çevreyle olan ilişki iletişim yoluyla gerçekleşir; iletişimin çekirdeği ise telkinlerdir.

Lozanov’a göre telkin edilebilirlik insan doğasının bir özelliğidir ve “sağlıklı, normal bireylerle yürütülen deneysel araştırmalar telkin edilebilirliğin insanda evrensel bir olgu olduğunu ve herkesin değişen derecelerde de olsa telkine yatkın olduğunu göstermiştir (Lozanov, 1969:13). Lozanov’a göre, insan çevresiyle olan ilişkisinde farkında olmaksızın yoğun etkilere maruz kalmakla birlikte organizma kendini koruma yolları geliştirmiştir. Bağışıklık sistemi vücudun nasıl ki koruyucusuysa insan ruhunun da zararlı etkilere karşı koruyucuları vardır. Bu sistem bazı kişilerde çok gelişmiş, diğerlerinde ise daha az gelişmiş olsa da herkeste bulunur ve kişiyi gelişimine zararlı olabilecek etkilerden korur. Bu koruyucu sistem bazı koşullarda tamamen ortadan kalkabilir ya da aşırı derecede güçlenebilir. Lozanov, bu sisteme “telkine karşı bentler” adını vermiştir (anti-suggestive barriers).

Lozanov’a göre, insan doğasının telkine karşı bentleri olmasaydı, çevresinin daha çok etkisinde kalabilirdi. Bu da onu psikolojik yönden olumsuz etkileyebilirdi. Diğer yandan, çevreden aldığımız telkinlere karşı bir filtre görevi gören bu bentlerin insanın gelişimi açısından da bertaraf edilmesi gerekir. Çünkü bireyin toplumsal normların etkisi altında gelişimini destekleyen yapıcı telkinleri reddetmesi de olasıdır. Bir örnek vermek

gerekirse, “her insanda yüksek bellek potansiyeli açığa çıkabilir” gibi bir önerme, öncelikle bireyin eleştirel-rasyonel süzgecinden geçer. Bu önermenin, gelişime hizmet etmesi için kişinin öncelikle bu düşünceye açık bir zihinle bakabilmesi gerekir. “Telkine karşı bentlerin üstesinden gelmek, aslında, kişiyi sabit bir durağanlık ve sınırlama durumundan çıkartarak yeni ufuklar için vizyonunu genişleten, içinde gerçekleşmek için beklenmedik yetenekleri ortaya çıkaran, gelişim odaklı yeni bakış açısı kazandıran, olumsuz telkinlerden özgürleşerek yerine olumlu olanları ekme sürecidir” (desuggestion-suggestion) (Gateva, 1991a:25).

Çevre ile olan ilişkilerinde, insan sıklıkla telkin yoluyla farkında olmadığı ve akılsallaştıramadığı bilgiler de alır. Lozanov’a göre insan çevreden gelen çeşitli etkileri alan ve onlara bilinçsizce tepki veren çaresiz bir varlık değildir. Telkine karşı bentler, zararlı çevresel etkilere karşı psikolojik açıdan koruma sağlar. Sağlıklı bir birey, manipüle edici bir telkine maruz kaldığında söz konusu bentler yoğun bir şekilde harekete geçerek onu koruma altına alır. Bu bentlerin olmaması durumunda ise kişi herhangi bir telkine kolayca yatkın olurdu. Bu da kişiyi sağlığı açısından çeşitli tehlikelere maruz bırakabilirdi. Telkine karşı bentler bu bakımdan bir filtre görevi görür. Lozanov, bireyi psikolojik yönden koruyan üç bent tanımlamıştır: eleştirel-mantıksal bent, sezgisel-duygusal bent ve etik bent.

Telkin, bilincin ve eleştirel düşüncenin alanına girdiğinde tüm yönleriyle dikkatle tartılır. Eleştirel-bilinçli değerlendirme, telkini etkisiz hale getiren ilk banttır. Eleştirel-mantıksal bent, iyi niyetli ve mantıklı olmayan her şeyi reddeder. Bu bentin görevi, akıl ve mantıkla çelişen her etkiye itiraz etmektir. Mantık bentini aşabilecek telkin iyi niyetli ve mantığa dayalı sağlam dayanaklar içermelidir. Bilinçli eleştirel düşüncenin kapsamı dışında telkine karşı bilinçdışı, sezgisel-duygusal bir bent daha vardır. Bu bent, her insanda doğuştan gelen olumsuz bir zihin yapısından kaynaklanmaktadır. Küçük çocukların sezgisel olarak tanımadıkları herkese “hayır” demeleri bu nedenledir. Lozanov bu duruma “çocuksu olumsuzculuk” adını verir. Erken çocukluk dönemindeki bu itiraz, korku ve güvensizliğin bir sonucudur. Bu durumun üstesinden gelebilmek sezgisel-duygusal bentin, anlayış ve güven ile aşılabilmesine bağlıdır çünkü bu bent, güven duygusu oluşturmayan her şeyi reddeder. Bilinçli sözel sistemin ve eleştirel düşüncenin bütünüyle gelişiminden önce, küçük çocuklardaki sezgisel-duygusal bent karmaşık bir yapıdadır. Bu duygusal mekanizmalar, çocuk büyüdükçe yavaş yavaş zayıflasa da tamamen yok olmaz. Genellikle çocuklukta olduğu gibi kalır ancak yetişkinlerde gelişen yeni eleştirel mantık benti tarafından maskelenir. Üçüncü bent ise kişinin etik yapısıyla

çelişen her etkiyi ve telkini reddeden etik bent olarak adlandırılır. Etik bent, bireyin kendi deneyimleriyle oluşan etik değerlerinin çekirdeğidir. Sonuç olarak, kişilik gelişimi ve potansiyelin açığa çıkabilmesi için gerekli olan olumlu telkinlerin işe yarayabilmesi için bu üç bentin aşılması gerekir. Öte yandan, söz konusu bentler hem olumlu hem de olumsuz yönde etki edebilmektedir. Bir yandan bireyi zararlı etkilerden koruyup fayda sağlarken, diğer yandan bireyin gelişimi için faydalı olabilecek ama sosyal normlarla ters düşen telkinlerin kabul edilmesinde ise zorluk çıkarabilirler. Lozanov'a göre telkinin kabul edilebilir olabilmesi için bentlerin her birinin bertaraf edilerek bireyin yapısıyla uyumlu hale getirilmesi gerekir. Aksi halde telkin başarısızlıkla sonuçlanır (Lozanov,1978a: 164-169).

Suggestopedia, insan kapasiteleriyle ilgili toplumsal normların sınırlandırıcı etkisine meydan okuyan bir sistem olması nedeniyle öğretmen, çoğunlukla öğrencilerin telkine karşı bentleri nedeniyle bir dirençle karşılaşır. Çünkü öğrenciler alışkın oldukları geleneksel eğitim sisteminden farklı bir biçimde öğrenmektedirler. Dolayısıyla bu bentlerle çatışmak yerine, öğretmenin onları uyumlu hale getirmeyi öğrenmesi önemli görevlerinden biridir Bunun için de öğretmenin öğrenme ortamında güven yaratmayı ve öğrencilerin psikolojik yönden rahatlamalarına yardımcı olması gerekir.

Suggestopedia uygulamalarında elde edilen yüksek bellek kapasitesi bu konudaki olumsuz inanç ve telkinlerden özgürleşmenin de bir sonucudur. Suggestopedia'da olumsuz telkinlerden özgürleşerek (desuggestion) yerine olumlu telkinlerde bulunma (suggest) süreci her zaman birlikte gerçekleşir. Bu süreç telkine karşı bentler aracılığıyla gerçekleşir (Lozanov, 2009).

Birey-Toplum İlişkisi ve Toplumsal Normlar

Lozanov, sosyal normların ağına düşen bireyin, çoğu durumda, toplumdaki gelebilecek olumsuz tepkiler nedeniyle onlara ters düşecek davranışlarda bulunmadığı düşüncesindedir. Lozanov, insan potansiyeliyle ilgili mevcut görüşleri sosyal normlarla ilişkilendirerek belli toplumsal ve tarihsel koşullar altında toplum otoritesinin, insan kapasiteleriyle ilgili normları değiştirebilecek kadar güçlü bir etki yarattığını ileri sürmüştür (Lozanov,1973a:73). Ona göre:

Yeteneklerimizin sınırlı olduğu konusunda toplumdan aldığımız psikotramvatik telkinler neticesinde hepimiz ruhsal olarak hastayız. Belleğimizi güçlendireceğimize, yaratıcı gelişimimizi hızlandıracığımıza, zihinsel ve

fizyolojik işlevlerimiz üzerinde özdenetim sağlayabileceğimize inanmıyoruz. Çünkü toplum bize bunun imkânsız olduğunu öğretiyor ve hatta hiç deneme uyarısı veriyor. Biri toplumsal normlarla çelişen bir iş başardığında ise bu mucize, istisna ya da hata olarak değerlendiriliyor (Lozanov, 2009:117; Lozanov, 2005:62).

Bu nedendir ki Lozanov, Suggestopedia'nın toplumsal normları eleştirel bir bakış açısıyla sorgulayan ve insanın uyuyan potansiyelini açığa çıkarma yolunda bir bilim olarak gelişirken doğal olarak büyük bir tepkiyle karşılaştığını ifade etmiştir:

Güvenilir kaynaklardan aldığımız bilgiler, yaşantımızın her yerinde doğrudan ya da dolambaçlı, açık ya da gizli olarak hüküm sürer. Küçük bir çocuk ve hatta yetişkin için öğretmenlerinden, anne-babasından, büyüklerinden, ders kitaplarından, eğitimcilerden ve tarihi mirastan daha güvenilir bir kaynak ne olabilir ki? Tüm eğitim sistemleri, insan kapasitesinin belli sınırları olduğunu varsayar. Bu sınırların üzerinde ve ötesinde herhangi bir şey ise bir mucize ya da reklam olarak algılanır... Yaratıcı öğrenme, yeteneklerin geliştirilmesi bir mucize ya da yalan değildir. Reklamlara gelince, iyi eğitilmemiş ve bu süreçlerle ilgili yeterli bilgidен yoksun bazı insanlar işin yalnızca reklâm kısmındadırlar. Ama bu farklı bir konudur (Lozanov: 2009:118; Lozanov, 2005:62).

Lozanov "The Bulgarian Experience" (1977:88) başlıklı makalesinde ise toplumsal telkinlerin insan üzerindeki etkilerini ise şu sözlerle aktarır:

Hepimiz eğitim sisteminin kurbanlarıyız... Hepimiz toplumsal normların etkisiyle davranmayı ve inanmayı öğreniyoruz çünkü çocukken eleştirel düşünme becerimiz henüz gelişmemiştir. O yaşlarda farklı etkileri kabul ediyor ve sonrasında kendimizi değiştirmeye çalıştığımızda ise bunun kolay olmadığını anlıyoruz. Kişiyi sınırlayıcı normlarla biçimlendirip yoğururken aslında sınırlı bir kişilik yaratmış oluyoruz.

Lozanov'a göre bir düşünce sistemini diğeriyle değiştirmek zor olsa da bu yine de imkânsız değildir. Toplumsal telkinler aşılabılır, yeni gerçekliklerin baskısı altında, inanç sistemleri değişebilir ve eski realiteler gücünü kaybedebilir (Lozanov, 2005:63). Lozanov bu konuya şöyle açıklık getirir:

Plasebonun sosyal normları destekleyen çok başlı, görünmez canavarlarının yenilmez olmadığını belirtmek isteriz. Çoğu zaman yorulur, bitkin düşüp gücünü kaybeder. Bu süreç saatler, günler ya da yüzyıllar alabilir. Yeni gerçeklerin baskısı altında inanç sistemleri de değişir. Şimdiki haliyle Reservopedia etkin, özgürleştirici, bütünleştirici bir pedagoji olarak beyin ve zihin potansiyelini açığa çıkarır. Bu yeni toplumsal norm aslında özgürleştiricidir. Her iki durumda da negatif plasebo unsurları giderek sınırlanır. Böylece yeni sistemin uzun bir süre kalıcı olması için gereken koşullar sağlanmış olur (Lozanov, 2009:119).

Lozanov'un bu sözlerinden çağlar boyunca insanın potansiyeli hakkında görüşlerini paylaşmış filozofların, eğitim düşünürlerinin ya da biliminsanlarının görüşlerinin bir plasebo etkisi ya da bir tür telkin etkisi oluşturarak bu konudaki düşünce ve davranışlarımızı etkilediği ileri sürülebilir. Lozanov, Suggestopedia'nın benimserek doğru uygulanması durumunda toplumsal gelişmeye önemli katkı sağlayabileceğini ise şu sözlerle aktarır:

Suggestopedia hakkındaki bilgiler henüz yetersizdir ve toplumsal normla çelişkili bir bilgiyi anlayıp kabul etmek kolay değildir. Tüm bunlar Suggestopedia'nın yanlış yorumlanmasına ve hakkında yanlış kanıların oluşmasına neden olmuştur. Eğer Suggestopedia'nın temel ilke ve araçları, Suggestopedia uygulayıcıları tarafından uygun bir şekilde anlaşılır ve kabul görürse bu durum ciddi oranda toplumsal gelişmeye yol açacaktır. Suggestopedia'nın etkisi eğitim alanının çok ötesine geçecektir (Lozanov, 1978a:332).

Görüldüğü üzere, Lozanov, insan potansiyeliyle ilgili görüşlerin çağdan çağa değişen toplumsal normlar tarafından belirlendiğini öne sürmektedir. Ona göre sınırlayıcı toplumsal normlar sınırlı bireyler yaratmaktadır. İçinde bulunduğumuz çağda toplumsal normlar çoğunlukla olumsuz olduğundan insan potansiyeliyle ilgili olumlu bir telkin “herkesin yüksek potansiyeli vardır” gibi bir önerme öncelikle toplumun kabulleriyle çatışkı içine girer. Çünkü toplumun beklentisi bu yönde değildir; dolayısıyla yüksek potansiyel çoğunlukla olağandışı bir olgu olarak görülmekte ve herkesin potansiyelinin açığa çıkabileceği ihtimali görmezden gelinmektedir. Lozanov deneysel çalışmalarından elde ettiği bulguların toplumda insan potansiyeliyle ilgili mevcut olumsuz görüşleri değiştirebileceğinin inancını taşır. Çünkü bu bulgular, insanda henüz açığa çıkmamış kapasitelerinin olanaklarını göstermektedir. Lozanov, Suggestopedia'nın kendisinin ortaya koyduğu biçimde doğru uygulanması durumunda ise insan potansiyeliyle ilgili olumsuz norm ve görüşlerin temelini sarsılabileceği ve insan potansiyeliyle ilgili yeni anlamlandırmalar ve yeni normlar oluşturacağı düşüncesindedir.

İnsanın kapasiteleriyle ilgili toplumsal dayatmaları kökünden sorgulayan Lozanov, çevrenin insan üzerindeki yıkıcı etkisinden duyduğu kaygıları dile getirirken onu edilgen bir varlık olarak düşünmez. İnsan, çevreyi bir dereceye kadar değiştirmeyi başarsa da daha çok ona uyum sağlar; sosyal çevre tahakkümü, her bireyden beklentileri, genel kabul görmüş kavram ve zevkleri ile insana boyun eğdirir (Lozanov, 1978a:40).

Diğer yandan Lozanov, insanın yalnızca toplumsal şartlandırılma yoluyla araştırılamayacağını iç süreçlerin, önceki öğrenmelerin de önemli olduğunu; çevrenin insan mizacını değiştiremeyeceğini belirtmiştir. Ayrıca, karmaşık bütün bir varlık olarak

gördüğü insanın ontogenetik⁵ ve filogenetik bir yaklaşımla kapsamlı bir şekilde ele alınması gerektiğini de öne sürmüştür (Lozanov, 1978a:76).

Lozanov'un Bilginin Doğası Hakkındaki Görüşlerine İlişkin Bulgular

Bu bölümde, Lozanov'un bilginin doğası hakkındaki görüşleriyle ilgili elde edilen bulgulara yer verilmiştir.

Bilinçdışı (Bilinç ötesi), Bilinç, Bellek ve Dikkat

Lozanov'a göre, bilinç ve bilinçdışı ayrılmaz bir bütündür. Aydınlik bir nesneyi gölgesinden ayırmak nasıl olanaksız ise bilinci de bilinçdışından ayırmak o kadar olanaksızdır (Lozanov, 1978a: 158). Lozanov, bilinç kapsamının dışına çıkan her şeyi bilinçdışı olarak kabul eder: çevresel algılar, duygusal uyaranlar, bilinçdışının farklı biçimleri, eğilimler (zihin yapısı, alışkanlıklar, motivasyon, tutum, beklenti ve gereksinimler) (Lozanov, 1978b:12). Bilinçdışı, birçok ilginç düşüncenin yanı sıra, yaratıcılığın, sezgilerin, ilhamın, kodların, sembollerin, çağrışımların ve uzun süreli belleğin kaynağıdır (Lozanov, 2009:100-101).

Bilinçdışı zihinsel süreçler, insanın gelişimi ve eğitimi için gerekli olan özdevimli (otomatik) davranışların ve belleğin önemli bir taşıyıcısıdır. Özdevimli zihinsel süreçler yoluyla kişinin performansı hızlanıp hataları azalırken yorgunluk ve enerji kaybı yaşanmaz. Lozanov ve Gateva, bilinçdışının öğrenme üzerindeki etkisine şu sözlerle dikkat çekmiştir:

Telkin bilim, önemli ölçüde insanın bilinç ötesi algılama ve öğrenme kapasitesine dayanmaktadır. Evrensel olarak kabul edilen toplumsal öğrenme normlarının varlığı göz önünde bulundurulduğunda, bir ders zamanında büyük miktarda bilgi edinebilmek için yalnızca bilince güvenmek mümkün değildir. Öte yandan, insan beyni, algılar ve bilinçdışı mekanizmalar yoluyla karmaşık bilgiler alıp bu bilgilerle enerji kaybı olmaksızın baş edebilmektedir. Bu, insan zihninin özgün ve doğal durumudur (Lozanov ve Gateva, 1988:63).

Lozanov'a göre bilinçdışı karmaşık bir yapıdadır, bilinçle ve telkinle kopmaz bir ilişki içindedir. Bilincin her an bilinçdışı ile etkileşime girmesi, bilincin doğasını ve

⁵ Ontogeny, bireysel gelişim, filogeny, türlerin, nesillerin gelişimini ifade eder.

süreçlerini değiştirmesiyle sonuçlanır. Kişinin rezervlerinin bilinçdışı zihinsel faaliyetler yoluyla etkinleşmesi ise telkinle ilişkilidir (Lozanov, 1973a:72).

Lozanov'a göre bilgiyle dolup taşan çağdaş dünyada, yalnızca dikkatin odağındaki bilgilere odaklanmak yeterli değildir. Bilinç ve bilinçdışı algılama süreçlerinden eş zamanlı yararlanmak daha fazla bilgi ile başa çıkılmasını imkân dahiline getirir (Lozanov, 1979:5). Dikkatin öğrenmenin önemli bir parçası olduğu göz önüne alındığında, öğretim süreci, yalnızca öğrencilerin bilinçli aktif dikkatinden değil, aynı zamanda pasif dikkatlerinden, özellikle de çevresel algılardan yararlanılacak şekilde tasarlanmalıdır.

Lozanov, eğitim süreçlerinde daha çok öğrenme zorluklarına odaklanıldığını, anlama ve yaratıcılık üzerinde ise çok durulmadığını belirtmiştir. Öğrenilecek konu zor olduğunda ise uygun olmayan yöntemlerle öğrenilmeye çalışılır. Lozanov, doğal bellek işleyişine aykırı olan öğrenme süreçlerini şu şekilde açıklar: (Lozanov, 2009: 20)

- 1) Konu mümkün olduğunca tekrar edilir, bazen sesli, bazen tekrar tekrar yazarak.
- 2) Bağlamdan kopuk, küçük, zor, anlamsız bir bölüm alınır.
- 3) Öğrenilecek konu bilincin ya da dikkatin merkezine yerleştirilir.
- 4) Motivasyon, yorgunluk ve zihinsel durum göz ardı edilir.

Bu şekilde öğrenmeye çalıştığımızda çoğunlukla çevresel uyaranlardan kendimizi mahrum etmiş olur; bilgiyi dikkat, bilinç ve kısa süreli bellek yoluyla uzun süreli belleğe aktarmaya çalışırız. Bu tür yaklaşımlar doğal bellek mekanizmalarının işleyişine aykırıdır ve bu nedenle genellikle başarısızlıkla sonuçlanmaktadır.

Görüldüğü üzere, Lozanov, bilinç-bilinçdışı süreçlerle beynin tüm faaliyetlerini bir bütün olarak ele almaktadır. Bu nedenle, eğitim süreçlerinin tasarımında bilincin yanı sıra bilinçdışı da göz önünde bulundurularak bilinçdışı bilgi almak, depolamak, işlemek ve yaratıcı bir şekilde bilgiyi kullanmak amacıyla tüm olanaklardan faydalanılmalıdır. Bu ilke ayrıca, beynin iki yarımküresinin, korteks ve alt korteksin, analiz ve sentez süreçlerinin de ayrılmaz bir bütün olarak ve amaçlı bir biçimde eğitsel süreçlere katılımını içerir. Böylece öğrenme ve öğretim süreci, öğrencinin doğal, psikolojik ve fizyolojik yapısıyla uyumlu hale getirilir.

Farkındalığın Olmadığı Algılama, Zayıf ya da Eşik Altı Uyaranlar. Bilinçdışı bilgi işlem süreçleri yakın bir zaman önce bilişsel sinirbilimin de ilgilendiği konulardan

biri olmuş ve çeşitli deneysel paradigmlarla (Marcel 1983; Treisman,1991; Petersen & Raichle; Chabris) bilinçdışının rolü anlaşılmaaya çalışılmıştır; bunu anlamamanın klasik tekniklerinden biri de eşik altı algılardır⁶ (Gazzaniga, 2014:614). Çoğu zihinsel işlevin bilinçdışı düzeyde gerçekleştiği anlayışı bugün bilişsel bilimde çok geniş ölçüde kabul edilmiştir (Eagleman, 2016:88).

Bilinç ve bilinçdışı bilgi işlem süreçlerini araştıran Lozanov’a göre, bilgi, yalnızca bilinçli ve eleştirel yollarla değil, aynı zamanda farkında olduğumuz ya da olmadığımız bilinçdışı yollarla da öğrenilebilir. Lozanov’un deneyleri, çevreden gelen ve çoğunlukla farkında olmadığımız bilginin çok büyük bir kısmının, merkezi sinir sisteminin alıcıları yoluyla doğrudan zihne aktarıldığını göstermiştir. Beyin üzerine yapılan birçok araştırma, güdübilim (sibernetik) ve çağrışım kuramı, fizyologların dikkatini dış dünyadan alıcılara aktarılan bilgi konusuna çekmiştir (Lozanov, 1978a:37).

Yoğunlukları nedeniyle belirli koşullar altında farkedilmeyen ve dikkat alanının dışında kalan uyarıları Lozanov, “zayıf” ya da “eşik altı uyarı” olarak adlandırır. Ona göre, eşik altı uyarılar her türlü iletişimde önemli rol oynamaktadır. Dinleyicinin dikkatiyle algılanamayan, düşünceye eşlik eden ve sözlere vurgu yapan istemsiz davranışlar, kişi ne kadar gizlemeye çalışırsa çalışsın kolaylıkla fark edilir. Örneğin, tonlama, jest gibi unsurlar yoluyla ikna edici gibi görünen bir konuşmanın, sözde sıcak bir gülümsemenin ya da tokalaşmanın sahteliğini algılayabilir ya da sade bir dilin sıcaklığını ve samimiyetini hissedebiliriz. Eşik altı uyarılar, belirli durumlarda çocukların da davranışlarını belirleyen temel mekanizmadır. Çocuk, akıl yürütme becerisi henüz gelişmediğinden bu uyarılar aracılığıyla sezgisel olarak kavrar. İnsanda bu sezgisel görüş aynı zamanda yol gösterici bir rol oynamaktadır. Sezgisellik, birçok hayvanın içgüdüleriyle de ortak özellikler barındırmaktadır (Lozanov, 1978a:167).

Fark edilen ya da fark edilmeyen özellikleriyle çevresel algıların devingen bir yapısı vardır. Normal eşik üstü bilinçli uyarılar, dikkat ve bilinç alanının dışına çıkarak daha sonra eşik altı uyarı olabilirler. Bir süre sonra yeniden bilincin odağına geçebilir ve normal uyarı etkisine sahip olurlar (Lozanov, 2009). Belirli bir sistem tarafından uyarıldığında, eşik altı ya da bilinçdışı etkiler, kişi varlıklarını fark etmese de öğrenme yeteneğini etkileyebilir. Birçok deney, eşik altı uyarıların insanın zihinsel faaliyetleri, ruh hali ve algıları üzerinde etkili olduğunu göstermektedir (Lozanov,1978a:4).

⁶ Bilinçdışı işlem süreçleri hakkında T.D. Wilson 2002, Mlodinow (2012), Gigerenzer (2008) önemli katkılar yapmışlardır (Hattie & Yates, 2014:144).

Suggestopedia uygulamalarında çevresel uyaranlar o gün işlenen ya da daha sonra işlenecek konuyla ilgilidir. Bu uyaranlar bilinç alanına düşüklerinde, öğretmen açısından ilgili konunun açıklanmasına da katkı sağlamaktadır. Dikkat ve bilinç alanının dışında kaldıklarında ise özdevimli hale gelmektedir. Çevresel algılar beyne bir kez girdiklerinde gecikmeyle de olsa bilinç yüzeyine çıkararak karar alma süreçlerini etkileyebilir. Lozanov'un araştırmaları, çevresel bilginin uzun süreli belleğin temeli olduğunu göstermektedir (Lozanov,1975a:2).

Lozanov'a göre, bir konuşmada konuşmayla bağlantılı olan her şey o an istemli olarak kontrol edilemez ve bilinçdışında kalır. Bu sırada eşik altı uyaranlar sözcüklerin gücünü değiştirerek telkin etkisinde bulunabilirler. Daha önceden de belirtildiği gibi, telkin her iletişimsel sürecin sabit ve bölünmez bir parçasıdır. "Bazı durumlarda sözcüklerin gücünü arttırabilir; diğerlerinde ise azaltabilir ancak iletişimde her zaman kişinin zihinsel ve duygusal yaşantısına dahil olur (Lozanov, 2009:50). Lozanov, konuyla ilgili şöyle bir açıklama yapar:

Her iletişimde, her düşüncede, her duyguda, her algı ve zihinsel faaliyette biri merkezi, diğeri çevresel ya da arka plan olmak üzere birçok deneyim bulunur. Konuşmayı algılamak, örneğin, mesajın özünü taşıyan içerik ya da temel düşünce, dikkat ve bilinç alanına girer ve burada, eleştirel analize ve mantıksal işleme tabi tutulur. Fakat biz yalnızca konuşmanın anlamına değil, bu konuşmaya eşlik eden ya da bazı durumlarda bu konuşmaya özgü olmayan önceki ya da sonraki uyaranlara da tepki gösteririz. Çoğunlukla çevresel algılar olan sözsüz uyaranların sayısı akıl almaz derecede fazladır: jestler, yürüyüş, yüz ve göz ifadeleri, diksiyon, tonlama ve bilinçle fark edilmeyen birtakım istem dışı (ideomotor) davranışlar, çevre, konuşan kişinin prestiji, beklentinin fizyolojik durumu, alıcının biyolojik ihtiyacı ve genel olarak, o an için konuşulan sözcüklerle bağlantılı olan her şey. Bu tür bilinçdışı zihinsel süreçlere belli olmayan zihinsel davranış (non specific mental reaction, NMR) denir. Çevresel algılar dalgalanır ve bilince geçtiklerinde artık çevresel değil, bilinçli, sıradan algıya dönüşür (Lozanov,1978a:165-166; Lozanov, 2009:50).

Lozanov'a göre eşik altı uyaranlar en geniş kapsamda sanatta bulunur. Biçem, renk, müzik, kafiye ve ritim, mantıksal argümanlardan çok daha kısa bir yoldan insanın hem kalbine hem de zihnine ulaşır. Büyük sanat eserleri, kişiyi eşik altı uyaranlar aracılığıyla dolaylı olarak etkiler ve onun her zaman farkında olmadığı duygu, düşünce ve davranışlara yol açar. Sanattaki incelik incelik yaratır, uysallık uysallık yaratır, kuvvet ise kuvvet yaratır. Sanat eserlerinin altında yatan heyecan verici fikirlerin izini sürerken aynı fikirlerin başka sanatçılar tarafından da ele alındığı ancak aynı güçlü etkide bulunmadıkları da görülür. Her sanatçının eseri hayal gücünü harekete geçirmede olduğu gibi

yazılan ve söylenen her söz de kalbe dokunmaz. Bu nedenle büyük sanatçıların eserleri gereklidir (Lozanov, 1978a:167-168).

Lozanov'un Geleneksel Eğitimi Eleştirisine İlişkin Bulgular

Geleneksel eğitim sistemine karşı bir tepki olarak doğan Suggestopedia'nın ortaya çıkış nedenlerinden birini Lozanov (1973a:85) şu şekilde açıklamıştır:

Tarihsel ve deneysel tüm tecrübeler, insanın günlük yaşamında kullandığı kapasitesinden çok daha fazla kapasiteye sahip olduğunu göstermiştir. Dolayısıyla, pedagojik açıdan bakıldığında, kullanılmayan kapasiteleri belli bir derecede etkinleştirecek ve onları bütünüyle güvenle açığa çıkaracak yeni bir yöntem geliştirme meselesini gündeme getirmek gerekmektedir. Bu koşullar altında, pedagoji geleneksel yavaş gelişimini terk edecek ve gerekli olan ileri adımları atabilecektir.

Lozanov'a göre tüm eğitim yöntemleri ve anlayışları neredeyse insanın sınırlı bir varlık olduğu inancından beslenmiş ve bu inanç insan gelişimini geciktirmiştir. Bu nedenle eğitimin en önemli amaçlarından biri, toplumun sınırlandırıcı normlarının etkisinden insanı özgürleştirmek ve içindeki kaynaklara ulaşabilmesini sağlamak olmalıdır. Nitekim Suggestopedia, içimizde uyuyan zenginliklerden bazılarını kullanma yollarından biridir. Çoğunlukla sosyal normlar “yapabilirsin” “yapamazsın” inanç sistemiyle sınırlandırıldığından geleneksel eğitim bağlamında insanın gelişimi çoğunlukla oldukça yavaş ilerlemiştir (Lozanov, 1990a:9).

Lozanov'a (1978a:260) göre yaşadığımız çevre için ve çevre tarafından eğitilip öğretiliriz. Ancak çoğu zaman eğitimin birey ve çevre arasındaki karşılıklı etkileşim ve iletişimin bir sonucu olduğu unutulur, eğitim sürecine giren kişi bir robot olarak görülür. Buna ek olarak, eğitimdeki çağdaş yaklaşımlar da teknolojik gelişmelerin yol açtığı olumsuzluklara yanıt verecek ya da bunları bertaraf edecek nitelikte değildir. Bu durumda, öğrenme ve öğretim süreçlerinin doğru bir şekilde düzenlenmesi için eğitimcilerin psikolojik süreçleri göz önünde bulundurmaları bir önkoşul olarak karşımıza çıkmaktadır. Aksi takdirde psikolojik rahatsızlıkların ortaya çıkması kaçınılmaz olur. Lozanov, okul sisteminden, öğretmenlerin davranışları ya da kötü öğretim sürecinden kaynaklanan iki tür rahatsızlıktan bahseder: açık didaktojeni ve örtük didaktojeni:

Günümüzde, sinir sistemi üzerinde herhangi bir ek yük ve zararlı bir etki olmaksızın eğitim ve öğretim yöntemlerini hızlandırmaya ve geliştirmeye ihtiyaç olduğu her zamankinden daha fazla açıktır. Aşırı yorgunluk ve nevroz koşulları nedeniyle açık ya da gizli didaktojeni (öğretmenlerin düşüncesiz yaklaşımından kaynaklanan rahatsızlık ya da baskılanma) dünyada tüm okullarda ciddi boyutlara ulaşmıştır (Lozanov, 1978a:259).

Lozanov'a göre açık didaktojeniyi teşhisi etmek zor değildir. Öğrenciler, öğretmen tarafından baskı altında bırakıldıklarında ortaya çıkan durum açık didaktojenidir ve çoğunlukla bir uzmanın müdahalesini ya da tedavi gerektirir. Açık didaktojeniden daha yaygın olarak görülen ise gizli didaktojenidir. Gizli didaktojeni, sınırlı kapasiteleri olduğuna ilişkin yaygın sosyal norma öğrencilerin boyun eğmesiyle birlikte bilginin kolaylıkla elde edilemeyeceği maksiminde kendi gösterir (Lozanov, 1978a: 252).

Gizli didaktojeni, bitmeyen ve anlamsız tekrarlara, gereksiz analizlere, derslerden alınan kötü sonuçlara ve dolayısıyla öğrencilerde özgüven eksikliğine yol açar. Anne ve babaların, çocuklarının gelecekleriyle ilgili kaygı ve endişeleriyle de iyice pekişir. Öğretmenlerin, dersler ve program arasında sıkışıp kalmaları da gizli didaktojeniyi tetikler. Bunu aşabilmek de çocukların kapasiteleriyle ilgili kısıtlayıcı ve olumsuz toplumsal kabullerden özgürleşmeyi gerektirir (Lozanov, 1978a:258).

Lozanov, gizli didaktojeniyi pekiştiren geleneksel eğitsel süreçleri şu şekilde açıklamaktadır:

1. İnsan potansiyelinin sınırlı olduğuna ilişkin zihin yapısının bir göstergesi olarak konular küçük parçalara bölünerek öğrenilir ya da öğretilir. Önce bütünden bir kısım alınır, ezberlenir, otomatikleştirilir ve daha sonra bu bölüm diğer parçalarla birleştirilir. Ancak daha üst becerilere yer açmak için temel düzeyde kazanılan alışkanlıklardan sonradan vazgeçilir. Böyle bir alışkanlık hiyerarşisi oluşturmak öğrencinin motivasyonu düşürür. Fizyoloji deneyleri de nevrozun nedenlerinden biri olarak daha sonra terk edilmesi gereken alışkanlıkları göstermiştir (Lozanov, 2005:88).

2. Birim zamanda öğrenilen bilginin pekiştirilmesi için yapılan mekanik tekrarlar: Hatta “tekrar öğrenmenin anasıdır” diye bir atasözü bile vardır. Dengeli, yaratıcı ve farklı şekillerde yapılan tekrarların eğitimde elbette yeri vardır. Ancak yeknesak, mekanik tekrarlar can sıkıntısına yol açar, motivasyonu düşürür ve öğrenmeye karşı olumsuz bir zihin yapısı oluşturur. Dahası, kişinin kendisini yeteneksiz hissetmesine yol açar. Öğretmen açısından ise öğretimi hızlandırmak yerine geciktirir (Lozanov, 2005:89).

Genellikle eğitim süreçlerinde aktarılan bilginin kısa süreli bellekten uzun süreli belleğe aktarımı için bilgi tek düze tekrar edilir. Çoğu zaman bu türden bir yaklaşım, beynin işleyiş yasalarına aykırı olduğundan sıklıkla yorgunluk ve can sıkıntısı yaratır. Suggestopedia/Reservopedia pratiklerinde ise mekanik tekrarlar yerine hikâyeleştirme, oyunlaştırma, rol oynama, canlandırma gibi çeşitli etkinliklerle bilginin, öğrenme ortamında kısa süreli bellekten uzun süreli belleğe aktarılması sağlanır. Böylece rutin, mekanik ev ödevlerine gerek kalmaz.

3.Geleneksel eğitsel süreçler, öğrencide öğrenmeye karşı olumsuz bir zihin yapısı oluşturur. Birçok kültürde “öğrenmek gerçek bir işkencedir” anlamına gelen bir atasözü bile vardır. Öğrenme ve öğretim sürecinin yoğunlaştırılması ise genellikle bu korkuyu tetikler ve hem öğrencilerde hem de öğretmenlerde öğrenmeye karşı içsel bir direnç yaratır.

4.İnsan kapasitelerinin belli sınırları olduğunu öne süren toplumsal normlar sebebiyle yeni bir konunun ancak yavaş yavaş öğrenebileceği düşünülür. Bu görüş bazı otoriteler tarafından da onaylanmıştır (Lozanov, 2005: 88).

5.Geleneksel sistemlerde öğrencilerin öğrenme ve öğretimle ilgili olumsuz düşüncelerinin farkında olan öğretmenler çoğu zaman eğlenceli etkinlikler için ara verir. Ancak bu aralar, aslında öğrencinin biraz dinlenmeye ve dikkatini başka yöne çevirmeye ihtiyacı olduğunu telkin eder. Bu aralarla öğrencilerin öğrenme korkuları ve öğrenmenin can sıkıcı ve yorucu bir süreç olduğu daha da pekiştirilir.

6.Bilgisayar destekli öğrenme gibi eğitimi hızlandırma süreçleri mekaniktir; öğrenci makinelerle iletişim kurar ve programlanmış materyaller aracılığıyla geri bildirim alır. Bu şekilde, öğrenci sosyal çevreden ve grubun sağladığı duygu zenginliğinden soyutlanmış olur. Öğrencinin konuyu ne derece öğrendiğiyle ilgili aldığı mekanik geri bildirim onun yalnızca motivasyonunu düşürmekle kalmadığı gibi, çoğu zaman da öğrenmeye karşı olumsuz bir tutum geliştirmesine yol açar (Lozanov, 2005:89).

7.Lozanov, geleneksel öğrenme ve öğretim süreçlerinin ikinci düzlemde (bilinçdışı) öğrencinin kişiliğini baskıladığı ve böylece öğrenme merakını olumsuz yöne etkilediği düşüncesindedir. Bunun doğal bir sonucu olarak, çoğunlukla öğrenciler yalnızca gelecek yaşamlarında işe yarayacak pratik bilgileri kazanmak için öğrenmeye gereksinim duyar. Böylece insanın temel gereksinimlerinden biri olan bilgi gereksinimi karşılanmamış olur. Lozanov, diğer uçta olan bazı eğitimcileri de “öğrenci, istediğini istediği şekilde öğrenmekte özgür olmalıdır” diyerek öğrenciyi tamamen özgür bıraktıkları için eleştirir. Lozanov’a göre bu eleştirinin bazı haklı yanları vardır. Öncelikle

böyle bir yaklaşım pratikte temeli sağlam olmayan bir eğitimle sonuçlanır. Ayrıca öğrenciler öğrenme korkusundan özgürleşmedikçe bu tür bir özgürlük hiçbir fayda sağlamaz. Önemli olan öğrencinin kendisini içsel olarak özgür hissetmesi ve öğrenmekten korkmamasıdır çünkü öğrenme korkusu bir anlamda öğrenmekten vazgeçmek demektir. Kişi fiziksel olarak özgür olsa da öğrenme korkusuyla öğrenmeye devam ettiği sürece öğrenmeye karşı direnç gösterecektir. Lozanov, gizli didaktojeninin yaygın görülmesinin temel nedenlerinden biri olarak öğretmenlerin ve karar vericilerin telkin bilimden haberdar olmayışlarını göstermiştir (Lozanov,1978b; Lozanov,1979).

8.Beynin, yalnızca korteks ya da alt korteksle, sağ ya da sol yarımküreyle çalışmadığı iyi bilinmektedir. Beynin işlevsel bütünlüğü, bazı durumlarda bir faaliyet öne çıksa da bozulmaz. Bu nedenle, duygu ve motivasyon, imgesel düşünme ve mantıksal soyutlama bölünmez birlik içinde eşzamanlı olarak harekete geçirilmelidir. Ancak çoğu zaman bu doğal durumdan iki türlü sapma yaşanır:

- a) Öğretim, adeta duygusuz ve motivasyonsuz bir makineymiş gibi, öğrencinin yalnızca kortikal yapılarına ve sol yarımküresine yöneliktir.
- b) En iyi ihtimalle öğrenci psikofizyolojik bir varlık olarak görülsede öğretim süreci bütüncül olarak değil, beynin tüm bölümlerine adım adım yönlendirilir: subkortikal retiküler (duygusal) aşama, somut görüntü (görsel) aşama, soyut-mantıksal (sibernetik) aşama (Lozanov, 2005:87).

9.Normal koşullar altında analitiz-sentez süreçleri aynı anda gerçekleşir; saf analiz aşaması ya da saf sentez aşaması diye bir şey yoktur. Fizyolojik süreçlerin bu eş zamanlı ve bölünmez bütünlüğünün açılımı ise dersin bütünden parçaya parçadan bütüne doğru işlenmesini içerir. Ancak bu doğal yasalar, eğitim süreçlerinde genellikle şu şekilde yürütülmektedir:

- a) Konular ya anlamlı bütünden ayrı incelenir ve yorucu alıştırma ile otomatikleştirilmeye çalışılır ya da
- b) bütün, kendisini oluşturan parçalar ve öğrenme sürecinde yapılan hatalar göz ardı edilerek incelenir. Her iki durumda da analiz ve sentez süreçlerinin doğal eş zamanlılığı ihlal edilmiş olur.

10. İnsan, doğası gereği aynı anda iki düzlemde (bilinç ve bilinçdışı) iletişim sürecine katılır. Ancak eğitim süreçlerinde insan doğasının bu özelliği çoğunlukla dikkate alınmaz (Lozanov, 2005:87).

- a) Öğrencilerin, konuları bilinç düzeyinde ve rasyonel bir şekilde öğrenmeleri ve özümsemeleri gerektiği düşünülür.

b) Bazı öğretim süreçlerinde, bilinçdışı sezgisel öğrenmeye ağırlık verilse de konunun bilinçli olarak da öğrenilmesi gerektiği göz ardı edilir (Lozanov, 2005:87).

Psikofizyolojik yasalar: (1) Beynin bir bütün olarak katılımı, (2) eş zamanlı analiz ve sentez süreçleri ve (3) bilinçli ve bilinçdışı süreçlerin eşzamanlı ve bölünmezliği ilkesi, telkin bilimin temelini oluşturur. Bu değişmez psikofizyolojik yasalara uyulmadığında, öğrenme ve öğretim süreçleri içinden çıkılmaz bir hal alarak öğrenciler de birçok rahatsızlığa yol açar. Keza bu yasalar ihlal edildiğinde rezerv kapasitelerinin açığa çıkması da olanaksızlaşır (Lozanov, 2005:88).

Lozanov’un Öğrenme ve Öğretim Kuramında Öne Çıkan Kavramlara İlişkin

Bulgular

Bu bölümde Lozanov’un öğrenme ve öğretim kuramındaki başlıca kavramlar ele alınarak tanımlanacaktır.

Suggestopedia Kavramı

Alanyazında Suggestopedy, Suggestopaedia, Suggestopedia olarak yazılan kavram “suggest” ve “paedia” olmak üzere iki sözcükten oluşmuştur. “Suggesto” sözcüğü, Latince suggero, suggessi, “etki altına girmek” ya da “önermek” fiiliyle ilintilidir. “Pedy” ise pedagoji ile ilgilidir ve dolayısıyla öğrenme, öğretme ve eğitim süreçlerini içerir. Suggestopedia, “telkinin” yasa ve ilkelerini dikkate alan eğitim biçimini ifade eder (Lozanov,1978a:1).

Suggestopedia kavramı ilk kez 1966’da “Narodna Prosveta” adında Bulgarca bir dergide (1966:23-41) öğrenmede yüksek belleğin (hipermnezi) yolu olarak; 1967’de de “Proceedings of the International Psychosomatic Week Rome” adlı İngilizce bir yayında (535-539) “Suggestopedia ve Bellek” başlıklı bir makalede yayımlandı (Lozanov, 2009:29).

Lozanov, alanyazında telkin kavramının belli bir tanımı olmadığı ve kavram farklı anlamlarda kullanıldığı için hangi anlamda onu ele aldığını sürekli açıklamak zorunda kalmıştır (Lozanov, 2005:23). Bu nedenle, Suggestopedia alanında çalışırken telkinin hangi tanımını benimsediğimizi, hangi psikofizyolojik mekanizmaların etkinleştiğini ve hangi potansiyel rezervlerin açığa çıkarılıp kullanıldığının mutlaka bilinmesi gerekir

(Lozanov,1990a:16). Suggestopedia kavramının tartışmalı yönünü Lozanov şu sözlerle aktarır:

Bazı eleştiriler Suggetopedia adına yönelik olmuştur.Eğitsel süreçlerde telkinin uygulanması eleştirilerek bunun öğretimde bilinen bir olgu olduğuna dikkat çekildi. Ancak eleştirenler, telkin sözcüğünün henüz tam olarak tanımlanmadığı gerçeğini gözden kaçırmaktadırlar. Alanyazında telkinin yirmi yedi tanımını bulduk, muhtemelen bundan daha fazla tanımı bulunmaktadır... Bizim tanımımız rezervlerimizi, rezerv kompleksimizi açığa çıkaran, klasik sanattaki telkine ve onun etkilerine, katarsise yakın bir tanımdır (Lozanov, 1990a:15-16).

Lozanov (2011:11), Suggestopedia'nın öğretim yöntemlerinden kaynaklanan sorunlara ve öğrenme zorluklarına karşı bir yanıt olarak doğduğunu, öğrenciler açısından psikolojik açıdan hijyen olmayan öğrenme ve öğretim süreçlerinin bir engel oluşturduğunu ve bu konuda acil bir önlem alınmasının gerekli olduğu düşüncesiyle Suggestopedia'nın ortaya çıkışıyla ilgili şu notu düşer:

Suggestopedy, eğitim süreçlerinde bellek kapasitelerini arttırmayı amaçlayan psikolojik bir deney olarak başladı. Ancak bu deney, eğitim süreçlerinde yeni bir akımın yolunu açtı. Suggestopedy, giderek telkinin temel bileşenlerini, belirli özelliklerini ve yasalarını belirlemek için telkinin deneysel çalışması için bir yöntem haline geldi. Aynı zamanda Suggestopedy, telkinin doğrudan bağlantılı olduğu bilinç ötesi zihinsel faaliyetleri daha derinden incelemeyi olanaklı hale getirdi (Lozanov, 1978a:5).

Daha önce de belirtildiği gibi Lozanov'a göre toplumsal normlar çerçevesinde geliştirilen eğitim yaklaşımları, insanın gelişimini geciktiren bir zihin yapısı oluşturmuştur. Bu koşullarda, Suggestopedia'nın en önemli görevlerinden biri, insan kapasitelerinin beklenenden çok daha yüksek olduğunu açıklamak, insanı kendisiyle ilgili olumsuz zihin yapılarından özgürleştirmek ve onun şimdiye dek açığa çıkmamış kapasitelerini edimselleştirecek özgürleştirici yöntemler geliştirmek olmuştur. Suggestopedia bunun mümkün olduğunu kanıtlamıştır (Lozanov, 1978a:251). Yüksek standartlara göre uygulandığında Suggestopedia, insanı sınırlandırıcı tüm inanç kalıplarından özgürleştirerek insan beyninin potansiyel yeteneklerinin açığa çıkarılmasını sağlar. İnsan potansiyeline ilişkin ilke, yasa ve araçların neler olduğunu araştırır ve bu potansiyelin hangi koşul ve durumlarda açığa çıkabileceğinin yollarını gösterir.

Lozanov (1990a:9-10), “bir bilim ve yöntem olarak gelişmekte olan Suggestopedia'nın amaçları arasında öğrenme sürecini birkaç kat hızlandırmak, öğrenmeyi kolaylaştırmak, daha derin, yaratıcı ve kalıcı öğrenme olduğunu”

vurgulamıştır. Ayrıca, Suggestopedia'nın, eğitimsel psikoterapi, psikohijyen, psikoprofilaksi (bilinci koruyan) kendi kendine eğitim (self-education) yönlerine dikkat çekmiştir.

Daha önce de değinildiği gibi Suggestopedia kavramının bir sorunsal olması kavramın iki sözcüğünden biri olan “suggest” ya da eş deyişle, telkin ile ilgilidir. Bu kapsamda, kavrama açıklık getirebilmek amacıyla öncelikle telkinin alanyazındaki çeşitli anlamlarına ve daha sonra da Lozanov'un kuramının çekirdeği olan bu kavrama hangi anlamları yüklediğinin ele alınması yerinde olacaktır. Ayrıca, Suggestopedia'nın tarihsel gelişim süresince ortaya çıkan kavramlardan Koruyucu (Preventive) Suggestopedia ve Desuggestopedia kavramlarını Lozanov'un hangi anlamlarda kullandığının bilinmesi önemlidir. Lozanov'un son kitabında Suggestopedia kavramıyla yan yana kullandığı ve gelecekteki uygulamaların yönünü gösterdiği belirtilen Reservopedia da önemli bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu kavramlar tanımlandıktan sonra alanyazında telkinle ilgili ortaya konulan belli tanım ve görüşler ele alınarak Lozanov'un telkin olgusuna atfettiği anlamın özgünlüğü ve farklılığı belirginleştirilmeye çalışılacaktır.

Koruyucu (Preventive) Suggestopedia

Lozanov, Suggestopedia'yı geliştirirken devlet okullarında tüm derslerde ve her kademede deneysel uygulamalar yapmıştır. Okul öncesi dönemde üç ile altı yaş arasındaki çocukları kapsayan uygulamalara “Koruyucu Suggestopedia” denilmektedir. Koruyucu Suggestopedia çocukları, ebeveyn ve öğretmenlerin olumsuz etkilerinden, mevcut okul sisteminin yol açabileceği fiziksel ve psikolojik rahatsızlıklardan ve tüm negatif etkilerinden korumayı amaçlar. Çocuğun beyni bu dönemde son derece hassastır. Birçok bölge miyelinize olmamıştır ve uyarılmalar çok çabuk yanıt verir. Çocuklar, bir konu üzerinde sürekli odaklanamadıkları için yeni etkinliklere daha çok ihtiyaç duyarlar (Lozanov, 2009:166-167).

Yaşamın erken dönemlerinde insan potansiyeli hakkında sınırlayıcı normlar henüz içselleştirilmediğinden öğretmen çocukların, olumsuz toplumsal telkinlerle sınırlandırılmalarına izin vermemelidir. Her çocuğun öğrenmeye karşı içsel motivasyonu bulunmaktadır. Çocukluk döneminde bilgiye olan susuzluğun, oyun ve masala olan gereksinimle aynı olduğu akılda tutulmalıdır. Öğretmen, çocuğun oyun dünyasından yaratıcı öğrenme dünyasına doğallıkla geçişini sağlamalıdır (Lozanov, 1978b).

Lozanov’a göre evde çocuğa nasıl davranılması gerektiği hususunda velilerle iş birliği yapılmalı, çocuklarının öğrenmeye karşı ilgi ve isteklerini artırma konusunda veliler önemli rol oynadıklarının farkında olmalıdır. Böylece öğretmenin işi daha kolay hale gelir (Lozanov, 2009:167).

Desuggestopedia Kavramı

“Desuggestive pedagogy”, yüzyıllar boyunca zihinsel yeteneklerimizin sınırlı olduğunu telkin eden toplumsal normdan iletişim yoluyla özgürleşmeyi ifade eden, olumsuz düşünce yapısından ve olumsuz telkinlerden özgürleştiren bir eğitimidir. Lozanov, mevcut zihin setinden özgürleşmenin bir göstergesi olarak Desuggestopedia, Desuggestology kavramlarındaki “de-” önekinin altını çizer (Lozanov, 2005:8). Böylece kavram, geçmişteki olumsuz öğrenme deneyimlerinden ve insan kapasitesiyle ilgili sınırlı inanç kalıplarından özgürleşmek, olumsuz öğrenmeyi öğrenmemiş hale getirmek (unlearning) ve böylece yeniden öğrenmek için olanak sağlamak anlamlarını da içerir.

Reservopedia Kavramı

Lozanov, beynimizde/zihnimizde doğuştan var olan, ancak henüz keşfedilmemiş, bakir alanlarımız, rezerv⁷ kapasitelerimiz olduğunu ve beynin bu kapasitelerinin sonsuz olduğunu savunur. Rezerv, her birinin birbiriyle bağlantılı olduğu bellek, entelektüel, yaratıcılık, sezgi gibi çeşitli beyin rezervlerini, herhangi bir zamanda ve yerde ortalama bir birey için bilinen ya da henüz bilinmeyen tüm kapasiteleri ifade eder (Lozanov, 1973a:73). Bu kapasiteleri ortaya çıkaran yasalar ise bilinen psikofizyolojik yasalardan farklıdır.

Söz konusu rezervlerin bazıları antikçağda çeşitli felsefe okullarında, diğerleri ise çağdaş psikoloji ve psikoterapi deneylerinde tespit edilmiştir. Lozanov, antik dönemden ve çağdaş beyin araştırmalarının bulgularından yola çıkarak, insanın sıra dışı kapasiteleri olduğunu ve bu kapasitelerin bütünüyle kullanılma yollarının henüz bilinmediği düşünmüştür. Araştırmaları sonucunda telkin olgusunun belli rezervlerin edimselleşmesinde etkili olduğunu ortaya koymuştur (Lozanov, 1978b:10). Rezervler,

⁷ Bireylerin kişisel ve kültürel olarak değerli davranışlarda bulunmalarını sağlayan biyolojik, psikolojik ve sosyal kapasiteler, SSCB’de gizli insan rezervleri, ABD’de ise insan potansiyelleri olarak adlandırılır (Krippner,1986:34).

toplum tarafından bastırılmış, insan gelişiminin, doğuştan gelen genetik kapasitelerin doğal bir parçasıdır (Lozanov, 2009:18).

Bilinçten çok ayrı olmasalar da rezervlerin depolandığı yer bilinçdışıdır. Sağlıklı gelişimin doğal bir sonucu olarak uyuyan beyin rezervleri her insanda açığa çıkabilir; beynin gelişime açık yapısı -plastisite- özelliği nedeniyle rezerv kapasiteleri de gelişime açıktır. Reservopedia bu rezervlere giden güvenli yolların neler olduğunu gösterir. Şimdiye kadar bilinmeyen beyin rezervleri alanlarını araştırır (Lozanov, 2009).

Alanyazında ve Lozanov'un Düşünce Sisteminde Telkin Kavramıyla İlgili Bulgular

Bu bölümde hem alanyazında hem de Lozanov'un düşüncesinde telkinin nasıl alımlandığıyla ilgili ön plana çıkan bazı görüş ve tanımlamalara yer verilecektir.

Alanyazında Telkin Kavramıyla İlgili Bazı Görüş ve Tanımlar

Telkin olgusunu inceleyen herhangi birinin karşılaştığı ilk ciddi engel bu kavramı tanımlamaktır. Her tanım ise bir kuramın ifadesidir. Telkin, diğer birçok olgu gibi, ilk kez yaşamda gözlemlendikten sonra araştırılmış ve bilinçli bir biçimde kullanılmıştır. Ancak telkinin pratik uygulamalarına, nesnel yasalarına ilişkin bilgi henüz yetersizdir. Telkin olgusunun karmaşıklığı göz önüne alındığında, konuyla ilgili çok az deneysel araştırma yapıldığı göze çarpmaktadır. Kapsamlı bir kuram için gerekli olan deneysel bulguların eksikliği nedeniyle ve çeşitli felsefi akımların etkisiyle telkine hem tek taraflı hem de önyargıyla bakılmıştır (Lozanov, 1978a: 57).

Telkin, dünyada bazı üniversite ve enstitülerde deneysel olarak araştırılmış olmakla birlikte doğası ve olanakları tam olarak açıklanıp tanımlanmış değildir. Genelde tıp doktorları, özelde psikiyatrlar için telkin konusunun mistik bir belirsizliğin sisi içinde saklı kaldığı söylenebilir. Telkinle ilgili ilginç ve neredeyse mucizevi bir bulgu yayımlandığında ise bu, yapıcı bilimsel tartışmalardan daha çok dogmatik tepkilere yol açmış; bilimsel yönü göz ardı edilmiş ve genellikle sonuçların geçerliliği test edilmeksizin reddedilmiştir (Lozanov,1978a:1-2).Bu nedenle, Lozanov'un telkin kavramına atfettiği anlamı belirgin hale getirebilmek amacıyla alanyazında telkinin hangi

anlamlarda kullanıldığının ve kavramla ilişkisi bağlamında “telkin edilebilirlik” ya da “telkine açıklık” ile ilgili bazı tanım ve görüşlerin bilinmesi önemlidir.

Kökleri Latince, “suggesto, suggesi, suggestum” sözcüğünden gelen telkin kavramının neredeyse tüm dillerde olumsuz bir çağrışımı bulunmaktadır. Sözcük yalnızca İngilizcede “öneri” olarak olumlu bir anlam taşımaktadır.

Telkin konuşma dilinde öneri, dürtü, ipucu, ima, tavsiye gibi anlamlarda kullanılagelmiş; Titchener ve Weitzenhoffer, telkini, eğilimleri belirleyen bir uyarıcı olarak ele almıştır (Ghergihou, 1989b:100). Ghergihou’nun da belirttiği gibi telkin, her yerde bulunabilirliği, kalıcılığı ve etkisi ciddi şekilde küçümsenmiş bir olgudur. Telkin edilebilirlikte de genellikle karamsar bir insan görüşü bulunur. Telkin edilebilir olmak, etki altında olmak, zayıflık ve kararsız olmakla eş değer görülerek insanı küçültücü bir olgu olarak alınılanmıştır (Ghergihou, 1989a:3-31).

Psikolog Émile Coué, telkin olgusunu şu sözlerle açıklar:

Telkin ya da daha doğrusu kendi kendine telkin, oldukça yeni bir konudur ve aynı zamanda dünya tarihi kadar eskidir. Şimdiye kadar yanlış ele alınmış ve dolayısıyla yanlış anlaşılmış olması anlamında yenidir; eski bir konudur çünkü insanın dünyadaki varlığı kadar eskidir. Kendi kendine telkin, doğuştan sahip olduğumuz bir araçtır ve bu araçta, daha doğrusu bu güçte, koşullara göre bizi en iyi ya da en kötü sonuçlara taşıyabilecek hesap edilemez bir güç bulunur. Bu gücün bilgisine erişmek hepimiz için gereklidir. Bu konu, hekimleri, hâkimleri, avukatları ve eğitimcileri özellikle ilgilendirmektedir (Coué 1922:15).

Gheorghiu, Netter, Eysenck, & Rosenthal (1989:v1-ix) *Suggestion and Suggestibility* kitabının önsözünde, telkinin psikolojide eski bir tarihi olduğunu ancak telkin ve telkin edilebilirlik olgularının psikolojide ihmal edildiğini, ciddi bir şekilde ele alınmadığı ve bilişsel, sosyal ve gelişim psikolojisi alanlarındaki çalışmalarda telkinle ilgili yeterli çalışma bulunmadığını belirtir. Bununla birlikte, psikolojinin çeşitli alanlarında, telkin ve telkin edilebilirlikle bağlantılı süreçlerin farklı terminoloji ve referans çerçeveleri kullanılarak analiz edildiği örnekler bulmak da zor değildir. Bunlar arasında taklit, sosyal bulaşma, uyum, itaat, tutum değişiklikleri, önyargı, beklenti etkisi, savunma mekanizmaları ve ikna sayılabilir. Telkinle ilgili araştırmalarda, kavram, çoğunlukla belirli sosyal etkilerle bağlantılı olarak kabul edilse de bağımsız bir psikoloji dalı haline gelmemiştir. Yirminci yüzyılda telkinle ilgili deneysel çalışmalar, Hull’ın *Hypnosis and Suggestibility: An Experimental Approach* (1933) ve Weitzenhoffer’ın *Hypnotism: An Objective Study in Suggestibility* (1953) kitaplarında da yazdıkları gibi hipnozla bağlantılı hale gelmiştir. Çok geçmeden telkin türleri ve kategorileri arasında

ayrılar ortaya çıkmaya başlamıştır. Eysenck ve Furneaux (1945) “primer ve sekonder telkin edilebilirlik” kavramlarını ortaya atmıştır. Telkin ve telkin edilebilirlikle ilgili araştırmalarda üç ana eğilim ortaya çıkmıştır: hipnozla bağlantılı telkin, insan doğasının bir özelliği olarak telkin ve psikososyolojik bir olgu olarak telkin (Gheorghiu, 1989a:3-28).

Telkinin alanyazında hipnozla eşleştirilmiş olmasının nedenlerinden biri de telkinin hipnozda da kullanılagelmesidir. Mesmer’in yaptığı çalışmalarla adını duyuran hipnotizma, on sekizinci yüzyılda bilimsel olmadığı gerekçesiyle kabul edilmemiş ve bugüne kadar da bunun etkisi altında kalmıştır. Arka plandaki bu olumsuz etkilerle birlikte, Mesmer olumlu bir miras da bırakmıştır. Onun araştırmaları, yerleşik kanılara karşı çıkan ve hipnotizmanın bilimsel bir incelemesini başlatan küçük ve fakat cesur bir araştırmacı topluluğu için de zemin hazırlamıştır. Hipnotizma üzerine incelemeler, bir başkasının davranış ya da tutumlarını denetleme ya da etkileyebilmenin genel yolları konusunda ruhbilimcilere önemli düşünceler sağlamıştır. Böylece Mesmer ve erken hipnotizmacılar çağdaş toplumsal ruhbilimin en önemli alanlarından biri olan toplumsal etki süreçlerinin temel çalışmasını yapmışlardır (Fancher, 1997:147).

Hipnoz çalışmaları, Nancy Okulu kurucularından Ambroise-Auguste Liébeault ve bu okulun önemli sözcülerinden biri olan Hippolyte Bernheim ile önemli bir yere gelmiştir. Telkin olgusu ise ilk olarak Bernheim’in çalışmalarıyla belli bir yer edinmiş ve Nancy Okulu bir telkin kuramı geliştirmiştir (Gheorghiu, 1989a:3). Bernheim, insanların telkin edilebilirliklerinin değişkenlik gösterdiğini, alt sınıf insanların, iyi eğitilmiş ve varlıklı olanlara göre daha çok koşullandırılacakları için daha kolay telkin edildiklerini belirtmiştir. Bernheim, kolayca telkin edilebilir bireylerin yalnızca hipnotik telkine değil, başka tür buyruk ve telkinlere de daha güçlü tepki verdiklerini düşünmüş ve birçok durumda hastalarını gerçekten iyileşebileceklerine inandırmıştır. 1880’lerde Bernheim ve Paris Salpêtrière hastanesinin müdürü olan Jean-Martin Charcot (1825-1893) arasında bir tartışma ortaya çıktı. Charcot (1825-1893), hipnotizma ile histeri hastalığı arasında benzerlik olduğunu varsayıyor ve hipnotize olabilirliğin, histeri belirtilerinden biri olduğunu savunuyordu. Bernheim ve Nancy okulu bu görüşe karşı çıkarak hipnotize olabilirliğin, herhangi bir tür ruhsal bozuklukla ilgisi olmayan normal bir olgu olduğunu öne sürdü. Nancy-Salpêtrié anlaşmazlığı, Nancy okulundan yana kanıtların apaçık bolluğuna karşın yıllarca sürdü. Alfred Binet, William James, Pierre Janet ve Sigmund Freud de olmak üzere birçok önemli ismi etrafında toplayan Charcot’un da etkisiyle histeri, hipnotizma, telkin ve genel olarak psikopatoloji 19. yüzyılın sonlarına

doğru Fransız entelektüelleri arasında moda oldu; ayrı bağlam ve durumlara uygulandı. Böylece hipnotizmanın, bireyin, başkalarının davranışları üzerinde etkili olduğu daha birçok başka durumla ilginç bir benzerlik taşıdığı görüldü. Telkin, hipnotizma ya da psikopatoloji ilkeleri, toplumsal davranışı birçok açıdan açıklayabilecek nitelikte görülmeye başlandı. Avrupa’da o döneme özgü toplumsal olgu “kalabalık davranışı” idi. Bir yüzyıldır süregiden siyasi ve toplumsal karışıklıklar, “çıldırma” ya da “sürü histerisi” terimleriyle bilinen tuhaf davranış örneklerine yol açmıştı. Nancy-Salpêtrié tartışmasının, tam bu sıralarda önem kazanmasıyla birlikte birçok gözlemci doğallıkla hipnotize edilmiş özneler ile insan kalabalıkları arasındaki benzerlikleri görmeye başladı. Gustave Le Bon (1841-1931) bu konuda araştırma yapan etkili isimlerden biridir. Onun çalışmaları, toplumsal ruhbilim ve toplumbilim dalları için kalıplar ve sorular belirleme konusunda oldukça etkili olmuştur (Fancher, 1997:160-168).

Le Bon, toplumsal olayları, bireylerin birbirini karşılıklı telkinde bulunması ve yine telkine yol açan bir unsur olarak görülen önderlerin prestiji ile açıklar. *Kitleler Psikolojisi* kitabında çevre, şartlar ve olayların o anın toplumla ilgili telkinlerini temsil ettiğini yazar (Le Bon, 1997:3).

Binet, telkin/telkin edilebilirlik kapsamında tutumların, beklentilerin, hayal gücü ve eğilimlerin de dikkate alınması gerektiğinden bahsetmiştir. Pavlov ise telkin ve koşullamayı ilişkilendirerek telkin edilebilirliğe ilişkin her ampirik araştırmanın, aynı zamanda telkine karşı duyarlılığın belirlenebileceği koşulların bir araştırması olduğunu belirtmiştir. Pavlov, telkinin, koşullu refleksin en basit biçimi olduğunu ve diğer tüm koşullu refleksler gibi sözcüğün, bireyin yaşamındaki iç ve dış uyaranlarla ve korteksle bağlantısı olan çok daha kapsamlı bir uyaran olduğunu ileri sürmüştür. Öyle ki sözcükler insanlara her şeyin sinyalini verebilir, her şeyi değiştirebilir, organizmada o sözcükle bağlantılı davranış ve tepkilere yol açabilir. Pavlov, algı, düşünce ve duyguların da telkin edici uyaranlar olarak işlevine dikkat çekmiştir (Gheorghiu, 1989a:8-18).

Fransız eğitimci Robert Galisson’a göre (1983), Lozanov’un araştırmaları önemli ölçüde Pavlov’un çalışmalarına dayanır. Telkini, fizyolojik bir unsur olarak ele alan Pavlov’a göre telkin ve kendi kendine telkin, beyin kabuğunda bir noktanın, ya da bir kısmın, bir uyarı ya da duyum izi şeklinde merkezileşmesidir (Pavlov, 1975:195). Pavlov, telkin ve kendi kendine telkin konusunda şöyle bir açıklama getirir:

Hristiyan şehitlerin işkencelere sabırla, hatta sevinçle katlandığı, ölürken de uğruna can verdiklerini övdükleri tarihi bir gerçektir; bu gerçeklik, kendi kendini telkin etme gücünün çarpıcı bir kanıtıdır, yani belirli bir kortikal bölgede yoğun

uyarımın gücünün, deyim yerindeyse, beynin temel çıkarlarını, bütünlüğünü, varlığını temsil eden korteksin diğer tüm bölümlerinin çok yoğun bir şekilde engellenmesinin eşlik ettiği uyarım. Eğer telkin ve kendi kendine telkinin gücü, organizmanın en ufak bir fizyolojik direnç olmaksızın yıkımını bile gerçekleştirebilecek kadar büyükse, o halde, korteksin organizmanın süreçlerini etkileyen kanıtlanmış yüksek yeteneği göz önüne alındığında, telkin ve kendi kendine telkin yoluyla organizmanın bütünlüğünün kısmen ihlal edildiğinin fizyolojik açıdan anlamak kolaylaşır (Pavlov, 1960:273-274).

Pygmalion etkisi olarak bilinen kendini gerçekleştiren kehanet kavramı da Rosenthal ve yaptığı çalışmalarla telkinle ilişkilendirilmiş ve telkin süreçlerine yönelik araştırmalar için önemli bir açılım yaratabileceği düşünülmüştür (Gheorghiu, 1989a:31). Rosenthal ve arkadaşlarının bir okulda yaptıkları deney, öğretmenlerinin, daha büyük entelektüel kazanımlar beklediği çocukların, öğretmenlerinin kendilerinden bir beklentisi olmayan çocuklara göre daha başarılı olduklarını ortaya koymuştur. Bu durum, bir kişinin, başka bir kişinin davranışına dönük beklentisinin, o kişinin davranışı üzerindeki etkisini ortaya koyan beklenti etkisiyle açıklanabilir (Rosenthal, 1968:166). Bu kavram, Lozanov'un da üzerinde durduğu kavramlardan biri olup çalışmanın ilerleyen bölümünde ayrıca ele alınacaktır.

Freud, kitle psikolojisini açıklığa kavuşturmak için, telkin yerine psiko-nevrozların incelenmesinde yararlanılan ve sevgiyle ilişkili içgüdülerin enerjisi anlamına gelen “libido” terimini kullanır. Libidonun çekirdeğini ise erotik sevgi oluşturur. Freud’a göre erosun gücü kitleleri ayakta tutar ve bireyler bu güçle kitle içinde bireyselliklerinden vazgeçer; diğerlerine karşı çıkmak yerine onlarla aynı fikirde olmaya gereksinim duydukları için kendilerini başkalarının telkinlerine açar. Freud, telkin kavramını gerektiği gibi tanımlamak için çok çaba harcadığını ve kavrama atfedilen anlamın giderek yumuşatılarak uygulama alanının genişletildiğini, İngilizcedeki gibi etkilemenin her çeşidini anlatan bir deyim dönüşüğünü ve telkinin iç yüzünün açıklığa kavuşturulamadığını belirtir (Freud: 1975:20-28).

Gabriel Tarde, *Toplumsal Yasalar* kitabında bir toplumun bütün üyelerinin zihinlerinde ve istençlerinde çeşitli düşüncelerin, amaç ve araçların bulunmasının nedenini, insanların doğuştan birbirine benzediğini ortaya koyan organik kalıtım ya da coğrafi bir ortamın kimliği ile değil, bir düşünce ya da bir eylemi ilk kez ortaya koyan birinin, bu düşünce ya da eylemin bir örneğini komşularına, çevresine yayması üzerinden gelişen “taklit-telkin” sürecinin etkisiyle açıklar. Buna göre telkin taklidin bir sonucudur.

Tarde, analizini grubun bireyler üzerinde uyguladığı baskıcı eylemler üzerinden değil, iki zihnin beyinler arası ilişkisine doğru genişletir (Tarde, 2019:38-41).

James Mark Baldwin, *The Story of the Mind* kitabında insanın temel ihtiyacının öğrenmek olduğunu ve öğrenmenin rasgele değil, insanı çevreleyen toplumsal koşullara göre gerçekleştiğini yazar. Bu da insan öğrenmesinin temeli olan taklidi ön plana çıkarır sözleriyle Baldwin, Tarde gibi telkin-taklit konusuna dikkat çeker. Baldwin için taklit, toplumsal, psikolojik ve organik yaşam açısından temel bir olgu, alışkanlığın ve kalıtımın önkoşuludur. Baldwin, telkini dışarıdan gelen her türlü etkinin, bireyin inançlarını ve eylemlerini etkileyerek değiştirmesi anlamında ele almıştır. Plastisite ise insanın ilerlemesi için bir araçtır. İnsanın bu özelliği, onun telkin edilebilirliğinden başka bir şey değildir (Baldwin, 1905).

William McDougall'a göre, telkin bir önermenin kabulü için mantıklı yeterli nedenler olmadığında bu önermeye inanılması ve onun kabul edilmesiyle sonuçlanan bir iletişim sürecidir. Telkin, sosyal bilimler için anlaşılması son derece önemli olan ve yaşamımızda sürekli devam eden bir süreçtir (McDougall, 2001:74).

William Trotter, *The Instinct of the Herd in Peace and War* eserinde, bireyin davranışlarının grup baskısı tarafından belirlendiğini ele alır. İnsan zihnini yeterince işleyen tek ortam sürü olup sürü, yalnızca fikirlerin, saflıkların, inançsızlıkların ve zayıflıkların değil, aynı zamanda fedakârlığın, yardımseverliğin, coşkunun ve gücün de kaynağıdır. İnsanın telkin edilebilirliği anormal ve rastlantısal bir olgu değil, her bireyde var olan bir içgüdüdür. Telkin edilebilirlik ise akıl dışı bir konu değil, uygun bir kaynaktan geldiği sürece mantıklı olanı ya da olmayanı kabul edebilme kapasitesidir (Trotter, 1921:41-45).

Boris Sidis, *The Psychology of Suggestion* kitabında telkin konusunun muğlak ve puslu durumunun psikoloji tartışmalarında kafa karışıklığına yol açtığını, kimi zaman çağrışım ya da etki anlamında kullanılageldiğini, konuyu dil karışıklığından kurtarmak için kavramın belli bir tanımını yapmanın ve sınır çizgilerini açık seçik bir biçimde kesinleştirmek gerektiğinin altını çizer. Sidis, telkinin insan doğasının bir parçası olduğunu, insanın bu temel özelliğinin hep var olmakla birlikte çoğunlukla fark edilmediğini, zaman zaman gün ışığına çıkararak dikkat çektiğinde ise küçümsendiğini söyler. Sidis'e göre, insanı niteleyen özelliği sosyal ya da ussal bir varlık olması değil, telkin edilebilir bir varlık olmasıdır (Sidis, 1899:5-246).

Platonov, *The Word as a Physiological and Therapeutic Factor* kitabında telkinin, kortikal süreçler üzerinde doğrudan etki oluşturan olağanüstü güçlü bir terapötik unsur

olduğunu yazar. Platonov’a göre, sözlü telkinlerin üzerimizde yarattığı etkilerin fizyolojik mekanizması, Pavlov’un, bir insanın sözünün bir diğeri üzerinde nasıl etkili olduğunu, telkinin, kendi kendine telkinin, telkin edilebilirliğin insan yaşamındaki rolünü açıklayan yüksek sinirsel faaliyetler kuramı temelinde anlaşılabilir. Günlük gözlemlerimiz, insanlık tarihi boyunca geliştirilen konuşma sisteminin insanda nesnel olarak ölçülebilecek çok çeşitli davranışlara yol açabileceğini göstermekle birlikte, sözlü uyarıların fizyolojik süreçler üzerindeki etkisi henüz yeterince anlaşılmış değildir. Laboratuvar ve klinik araştırmalardan elde edilen deneysel bulgular, sözcüğün önemli bir fizyolojik unsur olarak önemini açıkça ortaya koymaktadır. Sözcüklerin, serebral korteksteki tüm süreçler üzerinde önemli bir etkisi olduğu dikkate alınmalıdır. Sözcükler, telkinin formülünü oluşturur (Platonov, 1959:11-241).

Nasıl Düşünürüz? kitabında Dewey ise düşünce eğitiminde telkini doğal kaynaklardan biri olarak ele alır ve telkinin neliğini şu sözlerle açıklar:

Deneyimimiz içindeki hiçbir şey, mutlak anlamda yalın, tek başına veya yalıtık halde bulunmaz. Deneyimlenen her şey, başka bir nesne, nitelik veya olayla birlikte bize ulaşır. Bu nesnelerden bazıları odakta bulunur ve belirgindir ama sınırları başka şeylerle iç içe geçmiş olabilir. Bir çocuk, bir kuşu izlemeye daldığında aklında o kuştan başka bir şey olmayabilir ama dikkat kesildiği kuş o sırada elbette bir yerde -yerde veya ağaçta- bulunuyordur. Fiili deneyim bundan fazlasını içerir. Nitekim kuş o sırada bir şeylerle -uçmak, gagalamak, beslenmek, ötmekle- meşguldür. Dolayısıyla çocuğun kuşla ilgili deneyimi karmaşıktır, tek bir duyumdan ibaret değildir, birbiriyle bağlantılı birçok niteliği barındırır. Fazlasıyla basit bu örnek bile bu çocuğun bir daha kuş gördüğünde neden o deneyiminde mevcut olmayan bir şeyi “düşüneceğini” göstermektedir. Yani çocuğun şimdiki deneyiminin, önceki deneyimininkine benzeyen bu bölümü, önceki deneyimin bütünlüğü içinde mevcut olan bir şeyi ya da niteliği hatırlatacak veya telkin edecektir...Nasıl ki gözlerimizi açtığımızda karşımızda ne varsa onu görüyorsak, telkinler de bizim o anki irademizin ve yönelimimizin eseri olmayıp geçmiş deneyimlerimizin marifetiyle aklımıza gelirler (Dewey, 2022:53).

Türkçe alanyazında telkin olgusunu olumlu anlamda ele alan düşünürlerden biri olarak Hilmi Ziya Ülken’in telkin konusundaki görüşleri de dikkate değerdir. Ülken, *Eğitim Felsefesi* kitabında insan realitesini bütün olarak görmek gerektiği için akıl ve telkini ayrı gerçekler olarak değil, aynı gerçeğin, yani insanın iki yüzü olarak ele alınması gerektiğini yazar. Ülken, psikolojinin, yalnızca bilince ait incelemelere kanmayarak dış bilinç olaylarını da incelemesi gerektiği, zamanımızda bir eğitim felsefesinin gelenekçi psikoloji ya da sosyolojiyle yetinmemesi gerektiği üzerinde durur. Ülken’e göre, Rousseau, Dewey, Deery, Ferreire gibi birçok eğitimcide, iradeci ya da aktif zihinci görüş hâkim olmuştur. Ancak insan yalnız aktif zihinden ibaret değildir, onu tamamlayan

bir de telkin ve sempati yüzü vardır. Birinci görüşü temsil eden irade ve aktif zihin, insanın gerginlik (tension) haline, ikincisi ya da telkin ise insanın gevşeme (détente) ve genişleme (extention) haline karşılık gelir ve bu iki olay aynı derecede insana aittir. Ülken, eski eğitimcilerin bunlardan yalnızca ilki üzerinde durmasını hatalı görür. Sempati olayları da genel olarak telkin ve kendi kendine telkin olaylarının duygusal görünüşü sayılabilir (Ülken, 2013: 62-84).

Telkinle ilgili öne çıkan görüşlerden biri de Lozanov ile telkin olgusu yan yana geldiğinde onun tanımı, diğerlerinden ayırtmak için kavramın büyük “T” harfiyle yazılması gerektiğini ileri süren akademisyen yazar Sonia Dougal’a aittir. Dougal, Florence Üniversitesi siyaset bilimi bölümünde doktora yaparken İngiliz kamuoyunda İtalyanlara karşı gelişen faşist tutumlar üzerinde bir araştırma yapar. İlginçtir ki, Dougal, bir savaş gazetesi olan Union Jack’ta İngiliz askerlerinin 1943-45 yılları arasında yazdıkları makalelerde, askerlerin İtalyanlara karşı son derece olumlu düşünceler beslediğini tespit eder. Dougal, *The Front Line Story: The Language of Suggestion and Desuggestion on the Front Line in Italy (1943-1945)* yapıtında şöyle yazar:

1930’larda Abyssinian Savaşı sırasında İngiliz kamuoyunda İtalya karşıtı propagandalar yapılmış ve cepheye savaşmaya giden askerler bu propagandaların etkisiyle İtalyanlara karşı kin ve nefretle dolmuşlardı. Öyle ki 1943’te İtalyan topraklarına ayak basan İngiliz askerlerinin gözünde İtalyanlar “aptal, saf ve cahil” idi. İngilizler kendilerini İtalyanlarla karşılaştırırken de her alanda kendilerinin üstünlüklerinden dem vuruyorlardı (Dougal, 2001:7).

Bu yazılarda askerler, savaşın ve davalarının doğruluğunu sorguluyor, savaşın, “güçlüler, zayıf ve ezilenler üzerindeki zararlı etkileri”nden bahsediyorlardı. Enkazdan çıkan oyuncak bebekler bile savaş denen bu zulme yeni bir bakış açısı getiriyor, savaşın soğuk rüzgarlarında, oyuncak bebeklerini ürkekçe kavrayan tüm dünya çocukları adına savaşı, İngiliz askerlerinin gözünde nefret edilesi bir zulme dönüştürüyordu. Savaş gazetesinde bir İngiliz askeri savaşa karşı şu öfkeli sözleri dile getirmekteydi: Bu savaşta insanı öldürecek birçok yol vardır. Hepsi de maliyetlidir. Birçoğu belirsizdir. İnsanın kafasını mermilerle delebilirsin, onu bombalarla havaya uçurabilirsin, şarapnelle yığınlara vurabilirsin ya da onları denize dökebilirsin. Tüm dünyadaki en iyi beyinler bu ölümcül meselelere adanmıştır (Dougal, 2001:8).

Öncesinde İtalya’yı ve İtalyanları hakir gören ve beynini insanların ölümü için daha yeni ve gelişmiş silahlar icat etmek için kullanan bu sözde güçlü duruş, yerini ne olmuştu da şimdi birlik, beraberlik, hoşgörü ve empatiye bırakmıştı? Dahası, büyük bir

çoğunluğu işçi sınıfından gelen İngiliz askerlerine ne olmuştu da birdenbire yaratıcı ve entelektüel bireylere dönüşebilmişler ve Union Jack’de savaş karşıtı bu denli etkili yazılar yazabilmişlerdi? Esasen, Dougal şunu sorgulamaktadır: İngiliz askerlerinin, İtalyanlara karşı bakış açıları olumlu yönde nasıl ve neden değişmiş ve yaratıcılıkları nasıl gelişmiştir? Dougal, bu sorusu doğrultusunda, Harold Lasswell, Lerner, Roetter gibi siyaset kuramcılarının yanı sıra Wegner ve Vallacher gibi psikoloji kuramcılarının da görüşlerinden yola çıkarak askerlerdeki bu dönüşümü ve yaratıcılığı kuramsal bir çerçevede sorgulamak istemişse de bu kuramların neden ve nasıl sorularına yeterli bir açıklama getiremedikleri sonucuna varmış, Lozanov’un telkin kuramının ise sorgulamalarını bütünüyle açıklığa kavuşturduğunu ileri sürmüştür. Dougal, Lozanov’un telkin kuramından hareketle, İngiliz askerlerinde açığa çıkan olumlu davranış, tutum ve yaratıcı kapasitelerin nedeni olarak İtalya’da sanatla iç içe olan ve yoğun sanatsal uyaranlarla bezenmiş doğal çevrenin “zengin” ve “organik” dokusunu göstermiştir (Dougal, 2001:8-12). Lozanov, telkini kişiye zarar veren bir tür menfi ve manipüle edici bir etki kaynağı olarak görenlerden bütünüyle farklı olarak, onu insana fayda sağlayan bambaşka bir düzleme yerleştirir; telkini olumsuz değil, olumlu bir unsur olarak ele alır. Lozanov’un telkini, insanın işlevsel rezerv kapasitelerini açığa çıkaran koşullar yaratabilen iletişimsel bir unsur olarak ele aldığını fark ettiğimizde, onun telkin kuramının beşeri bilimler açısından insan davranışını daha iyi anlamamızı sağlayan potansiyel gücünü ve önemini de kavramış oluruz (Dougal, 2011:20).

Lozanov’un Düşünce Sisteminde Telkin

Lozanov, telkin ya da suggestion kavramını İngilizcedeki “offer, propose” (önermek, teklif etmek) anlamlarında ele almış ve “terminolojideki kısıtlılıktan kaynaklanan bir zorunluluğun sonucu olarak “suggest” sözcüğünü seçmiştir. Bu ifade, bir bakıma sözcüğün olumsuz çağrışımlarına da bir gönderme olduğundan çalışmada öneri sözcüğü yerine, Türkçede de genellikle olumsuz çağrışımları olan telkin sözcüğü seçilmiştir. Lozanov’un düşünce dünyasına bir bütün olarak bakıldığında ortaya koyduğu kavramın “öneri” olarak ele alınması gerektiği de parantez içine alınmalıdır.

Daha önce de belirtildiği gibi, telkinin üzerinde uzlaşmış bir tanımının bulunmaması, çeşitli dillerde farklı anlamlar taşıması ve telkinle ilgili birbirleriyle çelişen düşüncelerin olması konuyu daha da çetrefilli hale getirmiştir. Bu farklı tanımlar ve

yorumlamalar nedeniyle telkin yıllardır ateşli tartışmaların da odağı haline gelmiştir. Bazı uzmanların on dokuzuncu yüzyıl sonlarından kalma psikoterapötik bilgilerine göre çıkarım yapmaları halinde ise bu daha talihsiz bir hal almıştır (Lozanov, 1978a:2).

Lozanov'a göre (1978a:1) telkin tüm eğitim süreçlerinde ve iletişimin her anında gelişigüzel var olan bir olgudur. Suggestopedia uygulamalarında ise telkinin olanaklarından belli bir amaç doğrultusunda yararlanılır ve sınırlandırma, koşullama, manipüle etme gibi anlamlar kavramın içleminde yer almaz.

Telkin, çoğu zaman hipnozla özdeşleştirilmesi nedeniyle de itibar görmemiştir. Lozanov'a göre, telkin ve hipnoz, aralarındaki genetik bağa rağmen birbirinden farklı iki olgudur. Dış dünyayla iletişimin sınırlı olduğu ve sınırlı irade altında irade değişikliğine yol açan, uykuya benzer bir durum olan hipnoz, bilinçli süreçlerle diyalektik bir ilişki içinde olan telkinden farklıdır. Telkin olgusunun ilk kez hipnozda görülmesi ve hipnoz durumuna genellikle telkinle ulaşılması da hipnoz ve telkinin birbirleriyle karıştırılmalarının nedenlerinden biridir. Ancak hipnoza sadece telkin yoluyla da ulaşılmaz. Telkin olmaksızın hipnoz olduğu gibi hipnoz olmaksızın uyanık ve bilinçli haldeyken de telkinden söz edilebilir. Lozanov'a göre telkin öncelikle bağlantı, ilişki, yansıtma, onaylama ve yöntem meselesiyken hipnoz öncelikli olarak bir durumdur (state). Telkin, zihinsel faaliyetler yoluyla rezerv kapasitelerini geliştirmek için gerekli olan bir zihin yapısı oluşturur (Lozanov, 1973a:74-75) ve davranışların belirleyicisidir (Lozanov,1969:15).

Kendiliğinden (Spontane), Nazik bir İletişim Biçimi Olarak Telkin. Daha önce de değinildiği üzere, Lozanov'un araştırmaları sonucunda ulaştığı telkin anlayışı ile telkinin alanyazındaki anlamlarını birbirlerinden uzak tutarak okumak gerekir. Suggestopedia, ilk ortaya çıkışından itibaren klinik, yönlendirici, koşullandırıcı ve dikte edici telkinlere değil, Lozanov'un iletişimsel, nazik, kendiliğinden (spontane) telkin diye tanımladığı telkin anlayışına dayanmıştır. Onun bu anlayışına göre, kişi denileni kabul etme ya da reddetme konusunda bütünüyle özgürdür. Dolayısıyla kullanılan dil, hipnoz ya da klinik telkinde olduğu gibi komutlardan oluşmaz. Aksine, doğal, kibar bir iletişim dili kullanılır. Bu dilde ısrar etmek ya da otoriteriyenlik yoktur; bunun yerine uyum ve içten iletişim söz konusudur. Bu türden bir iletişim, sevecen bir anne ya da babanın çocuğuyla kurduğu iletişimi, iyi bir arkadaşla edilen sohbeti andırır (Lozanov, 2009).

Lozanov, insan sağlığı ve gelişimi üzerinde etkisi olan iki önemli telkin kaynağına dikkatimizi çekmektedir: doğa ve klasik sanat eserleri. Doğanın genellikle üzerimizde olumlu, iyileştirici bir etkisi vardır çünkü doğadayken kendimizi huzurlu ve mutlu hissederiz. Bu nedenle eğitim süreçlerinde doğanın sunduğı gibi öğrenciye geniş yelpazede pozitif seçenekler sunulmalı ve öğrenci rezerv kapasitelerini işlevselleştirecek uyarlardan istediğini seçmekte özgür bırakılmalıdır (Lozanov, 1978a:1). Klasik sanat eserleri de farklı hissettirme, algılama ve anlayış yolları sunma olanaklarıyla Lozanov'un telkin anlayışını yansıtır. Biçim, müzik, kafiye ve ritmin dili, hepsi insanı etkileyebilir ve tüm bunlar mantıklı argümanlardan çok daha kısa yollarla gerçekleşir. Lozanov'a göre, sanat en güçlü telkindir (Lozanov, 1973a:80). Suggestopedia uygulamaları da bu tanımın gerçekliğini doğrulamaktadır (Lozanov, 1990a:16).

Lozanov'un her iletişimde bulunan evrensel bir unsur olarak tanımladığı telkin, insan kapasitesini ortaya çıkaracak olanaklar yaratabilir. Lozanov, bu olanakların nasıl sağlanabileceğini araştırırken dersleri kolay hatırlanan ve disiplinli öğretmenlerin yanı sıra, dersleri zor hatırlanan ve disiplin problemleri yaşayan iki tip öğretmene dikkati çekmiştir. Bu iki farklı öğretmen tipi, aynı pedagojik formasyondan geçmiş olmasına karşın yaklaşımlarındaki farklılığın öğretmenlerin kendilerinin de farkında olmadığı psikolojik bir teknikle ilişkilidir. Psikolojik teknik ifadesiyle Lozanov, bazı öğretmenlerin farkında olmadan yararlandıkları telkin olanaklarına gönderme yapmaktadır. Özel (intimate) doğası nedeniyle eğitim alanında daha önce araştırılmayan telkin olgusu Lozanov'un araştırmalarının odağı olmuştur (Lozanov, 1978a:2).

Lozanov'a göre renkler, sesler, kokular, doğa, müzik, ritim, ses tonu, sanat, medya, siyaset, eğitim, toplumsal değerler gibi geniş yelpazede çeşitli unsurlar bilinçli olarak bizi nasıl etkilediklerini bilmediğimiz halde üzerimizde doğrudan ya da dolaylı bir etki oluşturur. Onun gözünde telkin, bireyi her an etkileyen dışarıdan gelen çevresel etkilere dir. Bu çevresel etkiler altında birey kendi yeteneklerinin çerçevesini belirler. Giderek iç sese dönüşen bu dış etkiler, bir süre sonra bireyin kendi inancı haline gelir. Bu nedenledir ki Lozanov, çevrenin insanın gelişimine uygun olarak düzenlenmesine ve dilin özenli kullanımına önem verir. Telkin, bir dereceye kadar zihin durumunu bireyle işbirliği içinde değiştirebilir; yeteneğı gerçekleştirme istencini harekete geçirecek, rezervleri uyandıracak potansiyel güce sahiptir (Tarr, 1995).

Beynin İşlevsel Rezervlerini Açığa Çıkaran Telkinin Özellikleri. Lozanov'a göre beyin rezervlerini edimselleştiren telkinin belli başlı özellikleri arasında doğrudanlık (directness), otomasyon (automation), hız (speed), plastisite (plasticity), kesinlik (precision) ve ekonomi (economy) bulunmaktadır. Doğrudanlık, telkinin doğrudan zihne/beyne giden yolları daha çok kullanması anlamına gelir. Bilgi akışı doğrudan bilinçdışının işlevsel alanlarına ya da yeterince bilinçli olmayan zihinsel süreçlere doğrudur. Bilinç, yalnızca bazı önemli aşamaları işaretler. Otomasyon, yalnızca motor davranışları değil, aynı zamanda yoğun miktarda bilginin öğrenilmesini içerir. Hız ve plastisite, öğrenmenin hızlanmasını; kesinlik ise zihinsel süreçlerin keskinleşmesini ifade eder. Ekonomi de enerjiden tasarruf edilmesidir. Suggestopedia uygulamalarının temel paradokslarından biri de bir derste yoğun bilgi öğrenilmesine karşın yorgunluğun az ya da hiç olmaması hatta dinlenme etkisinin görülmesidir. Bunu yalnızca uygulamalar sırasındaki gözlemler değil, deney sonuçları da göstermektedir (Lozanov, 1978a:74-75).

Buraya kadar ifade edilenlerden de anlaşılacağı gibi, telkin kavramının muğlak doğası nedeniyle telkinin hangi anlamda kullanıldığının açıkça tanımlanması gerekir. Suggestopedia/Reservopedia kavramını anlamak da öncelikle telkine atfedilen anlamların bilinmesini gerektirir. Lozanov'un psikiyatri, psikoterapi, nöroloji, beyin fizyolojisi alanlarındaki uzmanlığı telkin araştırmalarına sağlam bir zemin hazırlamıştır. Lozanov, araştırmalarını, telkinin doğası ve olanakları üzerinde yoğunlaştırmış ve bu olgunun bilimde haklı bir yeri olabilir mi problemine odaklanmıştır. Lozanov'un telkin kuramını nasıl kavramsallaştırıp temellendirdiği bu konuda yaptığı araştırmaların incelenmesini gerektirir. Bu bölümde, Lozanov'un öğrenme ve öğretim kuramının çekirdeği olan telkin kuramına zemin hazırlayan arka plan genel hatlarıyla ele alınacaktır.

Lozanov'un Telkin Araştırmalarına İlişkin Bulgular

Çalışmanın bu bölümünde Lozanov'un telkinle ilgili yaptığı deneysel araştırmalara yer verilerek kuramının nasıl bir izlekte geliştiğine dair arka plan sunulacaktır.

Lozanov'un Telkin Araştırmaları: Deneyler ve Suggestopedia'nın Doğuşu

Lozanov'un bilimsel araştırmaları altı dönemde ele alınabilir: 1)1950'lerde psikiyatrist olarak çalıştığı dönem, 2) 1960'larda yabancı dil öğretiminde yürütölen bellek deneyleri, 3)1970'lerde Bulgaristan'da Milli Eğitim Bakanlığı ile birlikte çeşitli derslerde ve yaş gruplarında yürütölen geniş çaplı okul deneyleri ile Avusturya Deneyleri, 4)1980-1990 dönemi, 5)1990-2000 dönemi 6) 2000'ler ve sonrası.

1. Dönem: 1950'lerde Psikiyatrist Olarak Çalıştığı Dönem. Lozanov, bu dönemdeki klinik uygulamalarında yoğun olarak hipnoz ve klinik telkine yer vermiştir. Bu dönem özellikle önemlidir çünkü Lozanov ilk kez bu dönemdeki klinik çalışmalarında hastalarının birçoğunun bazen olağanüstü yetenekler gösterdiğini ve insan potansiyeline ilişkin beklentileri aştığını keşfetmiştir. Lozanov, bu durumu belli ruhsal rahatsızlıklarla ilişkilendirilen ve geçmişteki olayların en ince ayrıntısına kadar hatırlanabildiğı “hipermnezi” (yüksek bellek kapasitesi) ile ilişkilendirerek hastalarında hatırlama oranı ne kadar iyiye iyileşmenin de o derecede iyi olduğunu gözlemlemiştir. Hipnoz ya da klinik telkine başvurmadığı klinik uygulamalarında, hastalarının yüksek bellek kapasitesi gösterdiğini keşfetmiş ve insanın uyuyan kapasitelerini açığa çıkaracak bu unsuru, daha önce de belirtildiğı gibi terminolojideki kısıtlılıktan dolayı telkin olarak adlandırmıştır. 1955'te bir hastasıyla yaşadığı klinik deneyimi kendisine insanın gizli ve henüz açığa çıkmamış ya da kullanılmayan rezervleri olduğı yönünde önemli bir veri sağlamıştır. Lozanov bu deneyimi “içimizdeki muazzam potansiyeli açığa çıkaran, hızlı, uyumlu ve sağlıklı gelişim için güvenilir yola açılan bir kapı” olarak tanımlamıştır. Şöyle ki bir hastası akşam dersi için Rusça bir şiiri ezberlemek zorunda olduğunu ama ezberleyemediğini söylemiştir. Bu kişi, şiiri sınıfta bir kez duymuş olmasına karşın Lozanov'la terapisinden sonra eksiksiz hatırlayabilmiştir. İlkın, Lozanov bu hatırlamanın “istemsiz telkinler”den kaynaklandığını düşünse de daha sonraki araştırmaları bunun “olağan, doğal, özgürleştirici (desuggestive) iletişimin sonucu olduğunu göstermiştir. Lozanov, bu kişiyle “dostça” ve “inançla” bir iletişim gerçekteştirdiğini ve bu iletişimin kişiyi cesaretlendirmek amacıyla yapılan duygusal bir güdüleme olmadığını özellikle belirtmiştir. Psikoterapi uygulamaları sırasında insan belleğı ile ilgili elde ettiğı önemli bulgular sonucunda Lozanov telkini “iletişimsel, spontane” bir olgu olarak tanımlamıştır. Bellek yetisini güçlendirmek için yaptığı uygulamalar, uyanık durumda telkinin tek

başına yeterli olduğunu, uyku ya da hipnozun gerekli olmadığını göstermiştir. Bundan sonra onun en büyük rüyası insanın beyin rezervlerinin ya da kullanılmayan potansiyel kapasitelerinin nasıl açığa çıkabileceğinin yollarını araştırıp ortaya koymak olmuştur (Lozanov, 2009:19-31).

2. Dönem: 1960’larda Yabancı Dil Öğretiminde Bellek Deneyleri. Eğitim süreçlerinde bellek kapasitesini artırmaya yönelik bir psikoloji deneyi olarak başlayan Suggestopedia’nın ilk uygulama alanı daha önce de belirtildiği gibi dil öğretimi olmuştur. Bu alanda yapılan deneyler, insan belleği konusunda yeni yasa ve örüntüler ortaya koymuştur. Deney bulguları doğrultusunda oluşturulan kuram çok geçmeden diğer disiplinlerde de yerini almış ve böylece eğitim uygulamalarında yeni bir akım başlamıştır (Lozanov, 1978a:13).

Yabancı dil öğretiminde özellikle sözcük bilgisi somut olarak ölçülebileceği için Suggestopedia ilk kez dil öğretimi alanında ortaya çıkmıştır. Ardından matematik, fizik, kimya ve biyoloji derslerinde de bir dizi deney yapılmış ve adı geçen derslerde de yabancı dil alanında olduğu gibi oldukça başarılı sonuçlar elde edilmiştir (Lozanov, 1967: 536). Deneyler için neden yabancı dil alanının seçildiğini Lozanov ve Novakov (1973b:136) şöyle açıklamaktadır:

1. Yabancı dil eğitiminde özellikle bellek ve özdevime verilen önem,
2. Bellek deneylerinde farklı yabancı dil sözcüklerinin ölçüt olarak kullanılabilmesi,
3. Yabancı dil öğrenimine artan ilginin, deney katılımcılarının seçimini kolaylaştırması,
4. Yabancı dil eğitimindeki yöntemlerin diğer öğretim süreçlerinde de uygulanabilmesi.

Suggestopedia’nın, deneysel, kuramsal ve uygulama aşamalarıyla olgunlaşması uzun süren deneyler nedeniyle yavaş bir süreç halinde ilerlemiş ve bu süreçte çok sayıda insan deneylere katılmıştır. Lozanov, her unsuru test etmiş ve kuramını deney bulgularına göre oluşturmuştur. Sürekli değişimi ve gelişimi ifade eden deneysellik sözcüğü bir bakıma Lozanov’un ilerlemeci ve dinamik yönünü de göstermektedir. Lozanov’un kuram ve uygulamalarına zemin hazırlayan önemli deneyler aşağıda ele alınacaktır. Bu deneylerin, tarihsel süreçte Lozanov’un görüşlerinin nasıl bir seyir izlediğiyle ilgili bir arka plan sunması bakımından önemli olduğu söylenebilir.

1965 Deneyi. 1965’in yazında, Suggestopedia ile yabancı dil öğretiminden doğan problemleri araştırmak amacıyla Pedagoji Araştırma Enstitüsü’nde bir araştırma grubu

oluşturulmuştur. Buna ek olarak, eğitim ve sağlık bakanlıklarının onayı ile bir grup oluşturularak aynı yıl içinde Fransızca ve İngilizce kursları başlamıştır. Böylece Lozanov, dil öğrenimi alanında ilk deneylerinden birini gerçekleştirme olanağı bulmuştur. İkisi Fransızca, biri İngilizce öğretmeni olan üç öğretmenin rehberliğinde dil eğitimi almak isteyen yetmiş beş öğrenci üç deney ve üç kontrol grubuna ayrılmıştır. Her öğretmen, biri deneysel, diğeri kontrol olmak üzere her akşam arka arkaya iki sınıfa dil öğretmiştir.

Otuz yaş üzerinde otuz dört erkek ve kırk bir kadından oluşan katılımcılar, çeşitli mesleklerden tam zamanlı çalışan kişilerdir ve bu kişilerin büyük çoğunluğu ders çalışacak boş zamanları olmadığını belirtmiştir. Öğrencilerin hepsi başlangıç düzeyindedir. Dersler her akşam iş çıkışında ve her biri kırk beş dakika sürecek üç ders saati ve otuz gün olarak planlanmıştır. Katılımcılara birden fazla devamsızlık yapmaları durumunda, programın gerisinde kalacakları için kursu bırakmak zorunda oldukları söylenmiştir. Deneyler, uzmanlardan oluşan bir komisyon tarafından gözlemlenmiştir. Bu uygulamada deney grubu Suggestopedia ile öğretilirken, kontrol gruplarında bu tür bir öğretim yapılmamıştır. Kontrol grubundakilere deneylerin içeriği hakkında bilgi verilmemiştir. Bu deneyin amacı, kontrol gruplarının deney gruplarına yetişip yetişemeyeceğini ve ne ölçüde ilerleyebileceklerini gözlemlemektir. Gözlemler, kontrol gruplarının programın yoğunluğundan şikâyet ettiklerini, işlenen yoğun konular karşısında kaygılarının arttığını, yorgun ve gergin olduklarını göstermiştir. Buna karşılık deney grubunun ise iyi bir ruh haliyle, kolaylıkla ve hızla ilerlemekte oldukları gözlenmiştir (Lozanov, 1978a:13-15).

Kursun sekizinci gününe gelindiğinde kontrol grubundaki öğrenciler, programa yetişmekte zorlandıkları için kurstan çekilme kararı almıştır. Bu noktada iki grubun ne kadar öğrendiğini ölçmek amacıyla gruplar test edildiğinde deney grubu ve kontrol grubu arasında %21.5 fark olduğu görülmüştür. Bu testin ardından kontrol grubu da Suggestopedia ile öğretilmeye başlandığında bu gruptaki katılımcıların kısa sürede deney grubuna yetiştiği, onlarla aynı seviyeye gelerek psikolojik olarak rahatladıkları gözlemlenmiştir. Kursun sonuna doğru katılımcıların bazılarında görülen baş ağrısı, uykusuzluk, depresyon ya da gerginlik gibi şikâyetlerin ise sona erdiği görülmüştür. Kontrol grubunda devamsızlık yapan öğrenci sayısı on üç ile yedi arasındayken, deney gruplarında bu sayı sıfırla iki öğrenci arasında olmuş ve kursu altmış kişi tamamlayabilmiştir. On beş öğrenci de özel nedenlerle iki ya da üç derse katılamamıştır. Kursun sonunda yapılan değerlendirmede çeviri ve anlama testlerinde ortalama başarı oranının % 92,9 ile %99,7 arasında olduğu tespit edilmiştir. Bu deneyi gözlemleyen

araştırma komisyonu 03.02.1966 tarihli resmi bir mektupla sonuçları eğitim bakanlığının bünyesinde bulunan Pedagoji Araştırma Enstitüsü Bilim Kuruluna rapor etmiş; Araştırma Komisyonu ve Pedagoji Araştırma Enstitüsü Kurulu, tüm katılımcılarla bir toplantı düzenleyerek onların görüşlerini almıştır. Bu görüşler doğrultusunda, eğitim ve sağlık bakanlıkları tarafından “Suggestopedia Araştırma Merkezi” kurulması önerilmiştir. Araştırma Komisyonu ilgili alanyazını tarayarak Lozanov’un geliştirdiği uygulamaların “başka bir yerde uygulanmadığı ve araştırılmadığı” sonucuna varmıştır. Öğretmenlerin, tüm gün çalışmalarına ve ailevi sorumluluklarına ek olarak, akşamları altı saat coşku ve adanmışlıkla çalışmaları, derslere düzenli devam edebilmek için birçok engeli aşmak zorunda olan öğrencilerin coşkusu ise dikkat çekmiştir. Öğrenme ortamını ve öğretimin nasıl olduğunu göstermek amacıyla bazı ses ve video kayıtları yapılmıştır. İki öğrencinin ders sırasında ve sonrasında EEG görüntüleri alınmış ve bu öğrencilerde tüm ders boyunca uyku belirtisi görülmemiştir; öğrenciler tüm dersi hatırladıklarını belirtmiştir. Dilbilgisi, yazma ve telaffuz çalışmaları dahil olmak üzere günde ortalama seksen sözcük, bazı derslerde yüz elli yeni sözcük, iki derste de bir günde beş yüz sözcük öğrenilmiştir. Öğrencilerin birçoğu yorulmadıklarını, aksine dinlendiklerini ve bazı psikolojik şikâyetlerinin de sona erdiğini belirtmiştir (Lozanov, 1978a: 24-25).

Araştırma Komisyonunun diğer bulguları ise şöyledir: Suggestopedia ile öğrenme geleneksel yöntemlere göre yirmi beş kat hızlanabilir, bu da zihinsel etkinliğin ciddi oranda artması ve zamandan tasarruf sağlamak demektir. Bir derste elli ya da beş yüz sözcüğün öğrenildiği başarı oranının %96-%100 arasında tespit edildiği deney bulgularından hareketle, bundan daha fazlasının da başarılabileceği söylenebilir. Sayıca daha büyük gruplarla ve her yaşta öğrenciyle öğretim yapılabilir. Telkininin eğitim süreçlerinde kullanılmasının terapötik etkileri bulunmaktadır. Hiperstenik, hipostenik, hipokondriyak, nörovejetatif rahatsızlıkları olan hastalar şikâyetlerinin sona erdiğini ya da azaldığını belirtmişlerdir. Komisyon, deneylerin olumlu sonuçları nedeniyle deneylere devam edilmesini, Suggestopedia ile öğretime ilişkin problemleri kuram ve uygulama boyutuyla araştırmak için bir Suggestopedia merkezi kurulmasını, üniversite ve lise öğrencilerinin de deneylere katılmasını, gerek akademik gerekse yaşamın diğer alanlarında Suggestopedia uygulamalarının yaygınlaştırılmasını, Suggestopedia’nın matematik, tarih, coğrafya, doğa bilimleri, tıp ve üretim gibi yoğun miktarda karmaşık bilginin öğrenilmesini gerektiren tüm alanlarda araştırılmasını, deneylerin yabancı dil öğrenenler üzerindeki iyileştirici etkisi göz önüne alınarak, deney gruplarına nevroz hastası olan üniversite ve lise öğrencilerinin de dahil edilmesini, huzur evleri ve

sanatoryumlarda terapötik bir araç olarak Suggestopedia'dan yararlanılmasını önermiştir (Lozanov, 1978a: 27-29).

1965 deneyinin başarılı olmasının bir sonucu olarak kurulan “Suggestopedia Araştırma Bölümü”nün görevleri ise şöyledir:

- a) Suggestopedia ve uygulamalı psikoloji alanlarında bilimsel araştırmalar yapmak,
- b) Yabancı dil öğretiminin yanı sıra bilim, sanat ve teknolojinin farklı dallarında Suggestopedia ile çeşitli dersler ve deneysel dersler düzenlemek,
- c) Bilimsel araştırmanın gereklerine göre Suggestopedia ile öğretebilecek öğretmenleri yetiştirmek ve uygulamaları denetlemek.

Suggestopedia Araştırma Bölümü kurulduktan sonra insan belleğinin sınırlarını belirlemek amacıyla yapılan deneylere yeni gruplarla devam edilmiştir. 1965'teki deney sonuçlarının başarısı, 1966'da bir oturumda bin yeni Fransızca sözcüğün öğrenildiği bir başka deneyi beraberinde getirmiş ve bu deney Suggestopedia sisteminin gelişimi açısından bir temel oluşturmuştur (Lozanov, 2005:11). Bellek gelişiminin, öğrenmede son derece etkili olduğu sonucuna varılan deneylerde bellek ve yaratıcı düşünce arasında da denge sağlanmaya çalışılmıştır (Lozanov, 2005:15-16).

1966 Deneyi. Bu deney, Sofya Üniversitesi'nde yaşları yirmi iki ile altmış arasında değişen ve iş sonrası Fransızca öğrenmek isteyen çeşitli mesleklerden gelen on beş katılımcıyla gerçekleştirilmiştir. Katılımcılar arasında doktorlar, pedagoglar, bilim insanları ve eğitim bakanlığında çalışan üst düzey görevliler bulunmaktadır. Katılımcılara normal öğrenme koşullarında günde kaç sözcük öğrendikleri sorulduğunda, katılımcılar yirmi ya da otuz sözcük öğrendiklerini söylemişlerdir. Bu yanıt üzerine, Suggestopedia ile günde bin sözcük öğrenilebileceği ama bunun dili öğrenmek anlamına gelmeyeceği söylenmiştir. Bir günde bin sözcük öğretilmesine, diğer on günde ise dilbilgisi ve konuşma üzerinde durulmasına karar verilmiştir. Katılımcılar günde bin sözcük öğreneceklerine her ne kadar inanmamış olsalar da öğretmen, sonucun başarılı olacağını tüm varlığı, davranışları, mimikleri ve ses tonuyla öğrencilere yansıtmış; deneylerin çok başarılı olacağına derin bir inanç beslemiştir. Bir derste bin sözcük öğrenme düşüncesi rahatsız edici olduğundan deneyden vazgeçilmesi dahi önerilmişti (Lozanov, 1978a:31).

Öğretilecek bin sözcük öğrencilerle birlikte belirlendikten bir gün sonra öğretime başlanmıştır. Öğrenciler bildikleri ve tahmin ettikleri sözcükleri verilen listeden elemişlerdir. Her öğrencinin listesinde bin sözcük ya da söz öbeği yer almıştır. Öğretimin

sonucunda elde edilen başarı % 98.08'dir, $p=0.95$ doğrulukla bu oranın aynı koşullar altında %90.69'a düşmeyeceği ileri sürülebilir (Lozanov, 2005:14-31; Lozanov, 2009: 43).

Bu temsili gruplarla elde edilen başarılı sonuçlar, deneylere devam edilmesini ve sadece dil öğretimi alanında değil, diğer alanlarda da uygulamaların sürdürülmesini sağlamıştır. Sonuçların ağızdan ağıza paylaşılmasıyla da konu ülke içinde bilinir hale gelmiştir. Deney sonuçları, biliminsanları ve politikacılar tarafından onaylandığında söz konusu sonuçlar ülke dışına taşmıştır. Ayrıca eğitimle ilgili bir televizyon programı yapılmıştır. 6 Ekim 1966'da Bulgaristan'da Devlet Telkin Bilim Araştırma Merkezi kurulmuştur. Bu merkezin amacı, bilinçdışı zihinsel süreçlerin yanı sıra, telkinin psikolojisini ve fizyolojisini araştırmak ve Suggestopedia sistemini geliştirmek olarak belirlenmiştir (Lozanov, 1978a, 32-33).

Suggestopedia, bir yıl Sofya Tıp Enstitüsü'nde, bir yıl da Devlet Pedagoji Araştırma Enstitüsü'nde araştırılmıştır. Bu araştırmaları, Devlet Telkin Bilim Araştırma Enstitüsü'nde sözleşmeli olarak çalışan biliminsanları, öğretmenler ve diğer alanlardaki uzmanlardan oluşan yüz kişilik bir ekiple yirmi yıl süren diğer araştırmalar izlemiştir. Lozanov ve ekibi bu dönemde on yıl boyunca Milli Eğitim Bakanlığı tarafından belirlenen devlet okullarıyla çalışmıştır. Ayrıca Lozanov, on yıl süreyle Sofya Devlet Üniversitesi Telkin Bilim Bölümü'nde çalışmıştır. Bu süreçte çeşitli ülkelerde birçok üniversite ve okulda çeşitli projeler yürütmüştür. Telkin Bilim Araştırma Enstitüsü'ndeki pedagojik, psikolojik, fizyolojik tüm araştırmalar nörolog psikiyatrist, psikolog, fizyolog, pedagoğ ve filologlardan oluşan yetmiş beş kişilik bir ekip tarafından yürütülmüştür. Lozanov ve ekibinin elde ettiği sonuçlar, Sovyetler Birliği, Amerika Birleşik Devletleri, Finlandiya, Kanada, Macaristan, Almanya gibi ülkelerde çalışan uzmanlar ve araştırmacılar tarafından da doğrulanmış ve konuyla ilgili çeşitli ülkelerde yüksek lisans ve doktora tezleri yazılmıştır. Eğitim Araştırma Enstitüsü'nün çalışmaları arttıkça sonuçlar gizli tutulamamış, konuya gerek yurt içinde gerekse yurt dışında yoğun ilgi gösterilmiştir. (Lozanov, 1978a; 2009).

Hipermnezi (Yüksek Bellek). Lozanov'un yukarıda ele alınan deneyleri, beynimizde henüz açığa çıkmamış, uyuyan birçok rezervimiz bulunduğunu ve bu rezervlerden birinin de hipermnezi -yüksek bellek- kapasitesi olduğunu göstermiştir. Bu rezervin sistematik bir biçimde açığa çıkması, insanın sağlıklı ve uyumlu gelişiminin

doğal bir sonucudur. Lozanov'a göre Suggestopedia doğru bir biçimde uygulandığında hipermnezi ortaya çıkabilir (1978b:10).

Lozanov, hipermnezi olgusunun doğasını araştırmak için başlattığı bir dizi deney sonucunda, hipnoz halindeyken her zaman hipermnezinin ortaya çıkmadığını, hatta hipnozun bellek yetisini zayıflattığını, kişiye zarar verdiğini ve dengesiz kişiliğe yol açtığı sonucuna varmıştır. Bu bulgulardan hareketle, hipnoz uygulamalarını bırakarak araştırmalarını telkin üzerinde yoğunlaştırmış, hipnoz ya da klinik telkin olmaksızın bir dizi psikoterapi deneyi gerçekleştirmiştir (Lozanov, 2009). Lozanov'un bulguları, hipermnezinin daima telkin sonucunda ortaya çıktığını göstermiştir. Telkin mekanizmaları uygun olarak kullanıldığında, yüksek bellek kapasitesinin yanı sıra başka olumlu durumlar da ortaya çıkabilir. Örneğin, bilişsel yetenek ve akıl yürütme gücü gelişebilir, derslere karşı iyi bir tutum geliştirilebilir (Lozanov, 1978a).

Deneyler, sinir sisteminin, iletişim sürecinde optimal algoritmaya doğru eğilim gösterdiğini ve her düzeyde uygun bir uyarlamayla yeniden programlama yaptığını göstermiştir (Lozanov, 1978b:5). Lozanov'un deneylerinden çıkan bazı sonuçlar şunlardır:

1. Geçmiş yaşantılardan hiçbir şey kaybolmaz.
2. Sadece bilinçli değil bilinçdışı algılar da korunur (Lozanov, 2009:35).

Lozanov, *Suggestology and Outlines of Suggestopedya* (1978) ve *Suggestopedia/Reservopedia* (2009) isimli kitaplarında hipermnezi olgusuna ilişkin hem tarihten hem de günlük yaşamdan örnekler gösterir. Örneğin, besteci Toscanini yönetmek zorunda olduğu bir operayı bir günde ezberlemiş; eski kültürler, yazıtlarının yok edilme tehlikesine karşı kültür ürünlerini ezberlemişlerdir (learning by heart). Yoğun egzersizlerin ardından yüksek bellek kapasitesi gösteren yogiler içinde en yeteneklileri seçilmiş ve bu kişiler erken çocukluktan itibaren belleklerini geliştirmek amacıyla özel eğitim almışlardır. Görevleri yalnızca kültür ürünlerini ezberlemek olan Stotrayalar, Hindistan'da tüm yazıtların aynı anda yok edilmesi ve bu kişilerden yalnızca birinin hayatta kalma ihtimaline karşı tüm literatürü ezberlemişlerdir. Hatırı sayılır eski bir kültüre sahip olan Maoriler de okur yazar olmadıkları için kutsal kitaplarının yok edilme ihtimaline karşı Brahmanların yöntemlerine göre ezberlemeyi öğrenmişlerdir.

Lozanov, Telkin Bilim Enstitüsü'nde yüksek bellek kapasitesi gösteren K.M. adında birini de incelemiş ve bu kişinin hesap makinesinden daha hızlı karmaşık işlemler yapabildiğini tespit etmiştir. Söz konusu kişinin bunu nasıl yapabildiğini anlamak amacıyla hipermnezinin doğasını araştırmış ve konuyu deneylerle aydınlatmak istemiştir.

Bu deney sonuçlarının çoğu akademik dergilerde yayınlanmıştır. Lozanov'u bulgularına göre hipermnezi ya da uzun süreli yüksek bellek sıradan belleğin olanaklarını kat be kat aşmaktadır. Hipermnezi, bir tedavi mekanizması olarak katarsis yönteminin de temelidir (Lozanov, 2005:13).

Lozanov, Suggestopedia/Reservopedia isimli son kitabında çoğunlukla beyin araştırmaları üzerinde yoğunlaşmıştır. İnsanda henüz açığa çıkmamış uyuyan kapasiteleri edimselleştirme meselesinin çağlar boyunca ele alındığının altını çizerek eski dönemlerde görülen yüksek bellek kapasitesine ilişkin olguları, güncel bellek araştırmalarıyla karşılaştırarak aralarında ortak nöropsikolojik-fizyolojik süreçler olup olmadığını irdelemiştir. Alanyazındaki sınırlı kaynaklara göre, antikçağda birçok ezoterik okulda bu konuda başarılar elde edilmiştir. Tarihsel kökenleri ezoterik uygulamalardan gelen modern bilimsel psikoterapide, insanın rezerv kapasitelerini açığa çıkarıp geliştirme konusu esasen nevrotik ve psikosomatik hastalıkların tedavisi alanındadır. Tedavi devam ederken, ciddi oranda rezerv kapasitesi açığa çıkabilir (Lozanov, 1978b:1). Psikoterapi uygulamalarında açığa çıkan sıra dışı olgu insanın zengin potansiyeli olduğunun da kanıtıdır (Lozanov, 1978a:7).

Lozanov, tarihte ve günlük yaşantıda rastladığımız üstün yetenekli insanların, insanın muazzam potansiyeli olduğuna ilişkin bir kanıt sunarken, bu kişilerin de beyin rezervlerine ulaşabilmiş kişiler olduğuna dikkat çekmiştir. Lozanov, tıp alanındaki uygulamalarını daha sonra eğitim alanında yoğunlaştırarak telkinin eğitim pratiklerinde nasıl uygulanabileceğini göstermeye çalışmıştır. Araştırma bulguları farklı oranlarda da olsa hipermnezinin tüm öğrencilerde görülebileceğini; uygun yöntemler kullanıldığı sürece herkesin beyin/zihin rezervlerine ulaşılabilceğini göstermiştir (Lozanov, 2005:39). Başka bir deyişle, üstün yetenekli insanlarda doğal olarak açığa çıkan rezervlerin, sıradan insanlarda da uygun yöntemler kullanıldığında açığa çıkıp çıkmayacağını anlamak için başlattığı deneylerden hareketle, Lozanov bu tür örneklerin çoğaltılabileceği sonucuna varmıştır.

Lozanov'a göre, yüksek bellek kapasitesi (hipermnezi) gibi insana özgü olan bu doğal kapasiteler mistisizm perdesinin ardında kitlelerden gizlenmiş ve ortalama insan, potansiyelinin açığa çıkabileceği bilgisinden mahrum bırakılmıştır. İnsan toplumun sınırlandırıcı normlarına yenik düşmüş ve giderek sınırlı bir varlık olduğunu kanıksamıştır.

Lozanov, insanda yüksek bellek kapasitesine ilişkin kanıtlardan yola çıkarak, bu kapasitenin yüzde iki yüz ile yüzde üç yüz oranında artabileceği sonucuna varmıştır.

Klinikte yüksek bellek kapasitesine benzer bulgulara epilepsi, şizofreni, histeri vakalarında, bazı beyin hastalıklarında, bazı ilaçların kullanımına bağlı olarak ve zehirlenme durumunda geçici de olsa rastlanabilmektedir. Bununla birlikte, normal koşullar altında bazı sağlıklı bireylerin de yüksek bellek yetisi gösterdiği bilinmektedir (Lozanov, 2009:21-22). Tüm bunlar Lozanov’a göre her insanda yüksek bellek kapasitesi olduğuna ilişkin kanıtlardır. “Kırk yıl öncesine kadar, herkeste hipermnezi derecesinde artabilen bellek potansiyeli olabileceği ve bunun yaygın eğitim uygulamalarında güvenli bir biçimde ortaya çıkabileceğine ilişkin herhangi bir kanıt bulunmamaktaydı” (Lozanov, 2009: 24).

Lozanov, normal koşullarda bellek kapasitesini arttırabilecek çeşitli koşulları araştırdıktan sonra klinik, programlayıcı ve manipüle olmayan telkinin yeterli olduğu sonucuna varmıştır. Onun kavramsallaştırdığı telkinde bireyin kararlarına ve özgürlüğüne saygı gösterilmekte ve her koşulda yaratıcı çözüm arayışı teşvik edilmektedir (Lozanov, 2009:25).

3. Dönem: 1970’lerde Bulgaristan Milli Eğitim Bakanlığı ile Ortak Yürütülen Okul Deneyleri ve Avusturya Deneyleri. Lozanov’un bu dönemi Bulgaristan ve Avusturya’daki devlet okullarında yürütülen kapsamlı deneysel çalışmaları içermektedir.

Bulgaristan Okul Deneyleri. Lozanov’un bu dönemi, çeşitli derslerde ve yaş gruplarında çok sayıda kişinin katılımıyla gerçekleştirilen kapsamlı okul deneylerini içerir. 1970-1971 akademik yılında Sofya’da onuncu sınıf öğrencilerinden oluşan bir gruba bir yıl boyunca tüm dersler Suggestopedia sistemi ile öğretilmiştir. Bu süreçte, ders saatleri günde dört saate düşürülmüş, spor dersleri ise iki saatten dört saate çıkarılmıştır. Ders saatlerinin ve ev ödevlerinin azaltılmasına karşın öğrencilerin konuları daha iyi öğrendiği, kendilerine güvenlerinin arttığı ve iyi bir ruh halinde oldukları gözlemlenmiştir.

1972-1973 akademik yılındaki deney ise Sofya’nın 122. okulunda birinci sınıf öğrencileri üzerinde uygulanmıştır. Bir sonraki akademik yıl, deneyin kapsamı genişletilmiş, Dragalevtsi köy okulu da bu deneylere katılmıştır. Sofya’daki 139. okul ve Simeonovo köy okulu kontrol okulları olarak seçilmiştir. Üç buçuk ay süren bir akademik dönemde, deney grubuna birinci ve ikinci sınıfın konuları öğretilmiştir. Geri kalan zaman ise diğer derslerin tekrarına ayrılmıştır. Yapılan ölçümlerde deney gruplarında okuma

oranının %75 kontrol gruplarında ise %45 olduğu tespit edilmiştir. İlkokul düzeyinde ilk kez yapılan bu deneyde, Suggestopedia'nın öğrencilerin gelişimi, sağlık durumları ve öğrenme kapasiteleri üzerindeki etkileri de araştırılmıştır. (Lozanov, 2005:109-193).

1972-73 akademik yılında, ders saatleri azaltılmış ve öğrencilere ev ödevi verilmemiştir. Eğitim bakanlığının iki akademik yıl için okutulmasını öngördüğü müfredat, deney gruplarında ev ödevi olmaksızın bir akademik yılda tamamlanmıştır. Bu koşullar altında öğrenmenin ne kadar kalıcı olabileceği sıklıkla sorgulandığı için birinci dönemin sonunda ve ikinci dönemin başında deney ve kontrol gruplarına aynı konularda kontrol testleri yapılmıştır. Deney grupları, tatil öncesi ve tatil sonrasında soruların %72'sini çözebilirken, kontrol grupları tatil öncesinde soruların %65'ini, tatil sonrasında ise %36'sını çözebilmiştir. 1973-1974 akademik yılında deney okulu olarak Sofya 122. okulundan üç birinci sınıf ve üç ikinci sınıf belirlenmiş, kontrol okulu olarak da Sofya 139. okulu seçilmiştir. Deney grubunda yüz yetmiş sekiz öğrenci Suggestopedia ile öğretilirken, kontrol grubundaki öğrenciler eğitim bakanlığının genel müfredatını takip etmiştir. Deney ve kontrol grupları 1973-1974 akademik yılında birinci sınıf konularını kapsayan giriş ve çıkış testlerine göre değerlendirildiklerinde ise deney ve kontrol gruplarının her ikisi %86 oranında soru çözebilmiştir. Ancak yıl sonunda deney grubu ikinci sınıf sorularından %77.39'unu çözerken, kontrol gruplarından en iyi öğrenciler bile bu soruların yalnızca %5.28'ini çözebilmiştir. Bulgular, deney gruplarının artırılmış ders içeriklerine karşın öğrencilerin gelişimlerinin bundan olumsuz yönde etkilenmediğini göstermiştir. Bir diğer bulgu ise deney gruplarındaki öğrencilerin özellikle matematik derslerindeki akademik başarılarının artmış olmasıdır. Bunun yanı sıra, deney gruplarında daha az devamsızlık görülmüştür. Deneylerden elde edilen başarılı sonuçlar, Suggestopedia uygulamalarının ülke genelinde yaygınlaşmasını sağlamış ve deneylerin kapsamı genişletilmiştir (Lozanov ve Balevski, 1975b:24).

1975-1976 akademik yılında yapılan deneyler Plovdiv, Haskovo, Dimitrovgrad, Blagoevgrad, Pleven, Mikhailovgrad şehirlerindeki okulların yanı sıra, Dolni Voden ve Marchaevo köyü okullarını ve Sofya'daki üç okulu kapsamıştır. On beş deney okulunda uygulamalara toplam bin beş yüz öğrenci katılmıştır. Adı geçen şehirlerden birer kontrol okulu seçilmiştir ve bu okullardaki toplam öğrenci sayısı bin üç yüzdür. Bu uygulamada, deney grupları haftada beş gün okula devam etmiş ve bu gruplara ev ödevi verilmemiştir. Kontrol grubundakiler ise haftada altı gün okula devam etmiş ve yoğun ev ödevi yapmışlardır. Yapılan ölçümlerde, deney gruplarının, iki akademik yılda öğrenilen konuları bir akademik yılda öğrendikleri ve okuma başarılarının da %91.5 olduğu tespit

edilmiştir. Kontrol gruplarında ise bu oran %79.5 olarak hesaplanmıştır. Kontrol grupları üç yüz otuz dört ders saati ve yoğun ev ödevleriyle bu oranı elde ederken deney grupları ev ödevi olmaksızın ve doksan dokuz ders saatiyle bu başarıyı yakalamıştır. Keza deney gruplarındaki bin beş yüz öğrencinin, birinci sınıf konularındaki matematik başarısı %80.3'ken kontrol gruplarında bu oran %63.3'tür. Buna ek olarak, birinci sınıfa devam eden deney grubunun ikinci sınıf konularından elde ettiği başarı oranı %81'ken, ikinci sınıfa giden kontrol grubu öğrencilerinin ikinci sınıf matematik konularındaki başarısı %66.4'tür. 1977-78 akademik yılında deney ve kontrol gruplarına verilen ön-test ve son-test sonuçları değerlendirildiğinde ise deney gruplarındaki öğrencilerin anlama becerisinin %63.53, kontrol gruplarının ise %38.32 olduğu saptanmıştır (Lozanov, 2005:114-193-194; 1978a:330-331; Lozanov, 2009:188). 1975-76 ve 1977-78 akademik yıllarında toplam iki bin üç yüz birinci ve ikinci sınıf öğrencisi, aralarında on iki psikoterapistin ve dört akademisyenin olduğu bir komisyon tarafından gözlemlenmiş ve deney gruplarındaki nevrotik bozuklukların kontrol gruplarına göre yarı yarıya azaldığı tespit edilmiştir.

1977'de UNESCO, Suggestopedia ile ilgili kapsamlı bir rapor sunulmasını istemiştir. Bunun üzerine Paris'teki UNESCO binasında, UNESCO yetkililerine yabancı dil alanındaki uygulamalar gösterilmiştir. 11-16 Aralık 1978'de, UNESCO tarafından belirlenen yirmi uzman sistemin etkinliğini görmek ve gelecekte konuyla ilgili neler yapılacağını belirlemek üzere Sofya'daki uygulamaları gözlemlemiş ve Suggestopedia uygulamalarının birçok derste parlak sonuçlar doğurduğunu açıklamıştır. UNESCO, öğretmen yetiştirilmesi, UNESCO'ya bağlı uluslararası Suggestopedia ve Suggestology derneği ile Sofya'da uluslararası öğretmen yetiştirme merkezi kurulmasını kararlaştırmıştır (Lozanov, 2005:197-199; Lozanov, 2009:211). 1978'de Helsinki'de ve Moskova Üniversitesi'nde düzenlenen Suggestopedia konferansları bu dönemdeki diğer önemli gelişmeler arasında sayılabilir (Lozanov, 2009:193).

Avusturya Deneyleri. Lozanov ve ekibi, Viyana Devlet Pedagogische Akademie ve Avusturya Milli Eğitim Bakanlığı'na 1973-1980 yılları arasında yaptıkları çalışmaları rapor olarak sunmuştur. Ayrıca beş yıl boyunca Viyana'da Lozanov ve ekibi için oluşturulan Öğrenme Araştırma Enstitüsü'nde çalışmalara devam edilmiş; 1973-1979 yılları arasında bu ekip Viyana Pedagoji Akademisi'ndeki deneyleri denetlemiştir. Bulgaristan'da okuma, yazma ve matematik alanlarında elde edilen başarılı sonuçlar

Viyana'daki deneysel araştırmalarla da doğrulanmıştır (Lozanov, 2005:188; Lozanov, 2009:201-202).

Avusturya Milli Eğitim Bakanlığı'nın, Viyana'da yrtlen Suggestopedia araştırmalarının sonuçlarıyla ilgili yazdığı rapor şu maddeleri içermektedir:

1. Matematik: Birinci sınıf ğretim hedeflerine ulaşılmış, ikinci ve üçüncü sınıf konuları da birinci sınıf öğrencilerine başarıyla öğretilmiştir.
2. Okuma:Deneyin amacı çocukların okuma becerisini iyi derecede geliştirmektir. Bu amaçla, öğrencilere yoğun okuma parçaları verilmiştir. Kasım ayına kadar çocukların çoğu çok iyi derecede okuyabilmiştir. Birinci sınıfın hedef davranışları ilk yarıyılın sonunda tamamen kazanılmıştır.
3. Yazı Yazma: Birinci sınıfta kazanılması gereken tüm hedef davranışlar ile ikinci sınıfın hedef davranışlarının büyük bir kısmı kazanılmıştır.
4. Deneylere dahil edilmeyen konuların da hedef davranışları kazanılmıştır. 1974-75 eğitim-ğretim yılında Lozanov, veliler, öğretmenler ve okul yönetimi arasında yapılan görüşmeler sonucunda, herkesin sonuçlardan memnun olması nedeniyle bir sonraki eğitim-ğretim yılın için bir planlama yapılarak gerekli iyileştirmelerle deneylere devam edilmesi önerilmiştir.

Franz Beer, Viyana'daki deney bulgularıyla ilgili şöyle bir ereve çizmektedir:

1. Suggestopedia ile kısa zamanda yoğun bilgi öğrenilebilir. Nicel ve nitel değerlendirmeler de sonuçların başarısını ortaya koymaktadır.
2. Deneyler, okul, öğrenme ve öğretimle ilgili olumlu çağrışımlar kazandırmıştır.
3. 2. maddenin bir sonucu olarak, ğrenci ve öğretmenler arasında güven ilişki kurulmuştur.
4. ğrenme keyifli bir ortamda gerçekleştiği için çocuklar öğrenmekten keyif almakta, merak ve hevesle öğrenmektedir.
5. Çocukların yaratıcılığı giderek artmaktadır.
6. Öğrencilerde saldırgan davranışlarda azalma görülmüştür (psikohijyenik etki).
7. Zengin eğitsel etkinlikler sayesinde, öğrenciler aynı materyali tekrar etmek zorunda değildir.
8. Tüm duyulara hitap eden eğitsel etkinliklerle öğrenmek öğrencileri güdülemektedir.
9. Okuma ve anlama düzeyinde hedef davranışlar çok iyi derecede kazanıldığı için birinci sınıfın başından itibaren kitap bilgi kaynağı olmuştur.

10. Deney sınıflarından biri üçüncü yılındadır. Bu sınıfta şimdiye dek bir yıl tekrarlayan ya da okulu bırakan hiçbir öğrenci olmamıştır. Avusturya’da sınıf tekrarlama ve okulu bırakma oranı genel olarak % 8’dir.
11. Çocuklarının akademik başarısı ve sınıfta velilerin gözlem yapabilmeleri onların okula olan ilgilerini arttırmıştır. Bu da dolaylı olarak çocukları olumlu yönde güdülemektedir (Lozanov, 2009:203).

Lozanov, Suggestopedia deneylerinden elde edilen olumlu sonuçları genel hatlarıyla şöyle özetlemektedir:

I. Öğretim sürecinin başarılı olması için gerekli olan temel potansiyel yetenekler söz konusu olduğunda:

1. Toplumsal normların beklentilerini aşacak şekilde birim zamanda öğrenilen bilgi hacminde %100 ya da %200’den daha fazla artış
2. Kalıcı öğrenmede artış
3. Klasik Ebbinghaus unutma eğrisinin, Suggestopedik kendiliğinden geri çağırma eğrisine dönüşmesi
4. Belleğin güçlenmesi ve öğrenilenlerin yaratıcı süreçlere dönüştürülmesi
5. Zihinsel ve yaratıcı faaliyetlerde artış
6. Konsantrasyon ve dikkat artışı

II. Potansiyel yeteneklerin ortaya çıkmasıyla birlikte görülen olumlu yan etkiler:

1. Yoğun bilgi edinme sürecinde olumlu duygularda kendiliğinden artış
2. Kan basıncının düzenlenmesi
3. Öğrenme korkusundan özgürleşme
4. Yorgunluğun görülmemesi, azalması ya da dinlenme (derin rahatlama) etkisi
5. Çeşitli rahatsızlıklara karşı psikoterapötik etki
6. Vücudun bağışıklık sisteminin güçlenmesi
7. Yaşama karşı bakış açısının genişlemesi
8. Sosyalleşme ve iletişim kurma yeteneklerinin gelişmesi
9. Dengeli, uyumlu, gelişmiş bir kişiliğin oluşması, ilgi alanlarının genişlemesi
10. Öğrenme sırasında ve sonrasında objektif fizyolojik verilerin (EEG, skingalvanik reaksiyonlar, çeşitli duyarlılık biçimleri, motor reaksiyonlar, kan basıncı ve nabız vs.) iyileşmesi
11. Tekrar ve pekiştirme olmaksızın dersi tamamladıktan uzun bir süre sonrasında da (aylar, yıllar) bellek, zekâ, düşünme, dikkat gibi rezervlerin edimselleşmesi
12. Kişisel gelişim ve çoklu kişiliklerin bütünleşmesi (Lozanov,1990a:10-11).

4. Dönem: 1980-1990. Bu dönem, Bulgaristan'daki siyasi koşullar nedeniyle Lozanov'a getirilen yasağın onu akademik çevrelerden uzak bıraktığı, sesini dünyaya duyuramadığı bir dönemdir. Lozanov, 1 Ocak 1980'de resmi bir seyahatle Amerika'ya gitmek üzereyken Bulgaristan sınırında durdurularak pasaportuna el konulmuş ve ev hapsinde tutulmuştur. Bu dönem, Lozanov'un araştırmalarının yanlış uygulama ve yorumlarla gölgelendiği bir döneme de işaret eder.

Daha önce de değinildiği gibi, 1978'de UNESCO yetkililerinin Bulgaristan'a gelerek pilot okullarda yaptıkları gözlemler sonucunda, Suggestopedia eğitim sisteminin etkinliği ve bu nedenle yaygınlaştırılması gerektiği konusunda bir rapor yayınlamışlardır. Lozanov (2009:202-204) bazı idari makamların Suggestopedia uygulamalarının yurt dışında yayılmasını engellemek istediklerini, böylece deneylerin durdurulduğunu ve tüm bu olayların, bilgi edinmenin ve onu batılı ülkelerle paylaşmanın çok zor olduğu soğuk savaş dönemine denk geldiğinin altını çizerek o günleri şu sözlerle anlatır:

UNESCO'nun onayından bir yıl sonra ABD'ye doğru resmi bir seyahate çıkmak üzereyken sınırda durduruldum ve pasaportuma el konuldu. 1989'daki siyasi değişikliklere kadar on yıl süren ev hapsine alındım. Seyahat etme özgürlüğüm, üniversitede ve televizyonda devam eden eğitimlerim yasaklandı. Yazışmama bile izin verilmedi, hiçbir akademik yayın yapamadım, yurt dışından kimseyle telefonla bile görüştürülmedim. Sadece evimden enstitüye gitmeme izin verildi. Bu sürede, diğer ülkelerdeki taklitçiler benim adıma dünyaya kendi versiyonlarını tanıttılar, ancak bu uygulamaların Suggestopedia ile hiçbir ortak yanı yoktu. Kendimi koruyamadım; zira dünyada olup bitenlerden bihaberdim. 1989'daki siyasi değişikliklerden sonra özgürlüğüme kavuştuğumda öğretmenleri ve hekimleri yetiştirmeye devam ettim. 1989'daki değişikliklerden önce yeterince akademik yayın yapamamıştım çünkü zihin rezervlerinin işlevselleşebilmesi için gerekli olduğunu savunduğum sevgi ve kişisel özgürlük görüşlerim, devletin resmi ideolojisiyle tehlikeli bir çelişki içindeydi. Bu tarihten sonra Avusturya'da yaşadım ve geçimimi sağlamak için çalışmak zorunda kaldım. Dünyanın farklı yerlerindeki asil ve onurlu arkadaşlarımla yardımlarıyla elimden geleni yapmaya çalıştım. Umarım gelecek nesiller bizim adımlarımızı takip edeceklerdir. Zira Suggestopedia yeni kültür için bir perspektiftir (Lozanov, 2009:219).

Tüm bunların yanı sıra Lozanov, 1984'te Suggestology Araştırma Enstitüsü'ndeki (The Research Institute of Suggestology) yöneticilik görevinden ayrılmıştır. 1985'te St. Kliment Ohridski Sofya Üniversitesi'nde Telkin Bilim ve Kişisel Gelişim Merkezini (The Center of Suggestology and Development of Personality) kurmuştur. 1989'da Tokyo Sanno College tarafından, 1990'da ise İsveç Stiftelsen Pedagogisk Utveckling Pedagogisk tarafından Salzburg'ta Suggestopedia konferansları düzenlenmiştir.

5. Dönem: 1990-2000. Bu dönemde Suggestopedia/Suggestology kavramıyla birlikte Desuggestopedia/Desuggestology, kavramı yan yana anılmaya başlamıştır. 1993'te Lozanov ve Gateva tarafından Viyana'da Uluslararası Desuggestology Merkezi (International Center for Desuggestology) ile Viktorsberg'te Uluslararası Öğretmen Yetiştirme Merkezi (International Center for Training and Specialization of Teachers) kurulmuştur. 14 Eylül 1997'te yaptığı sanat deneyleriyle Lozanov'un çalışmalarına çok önemli katkılar sağlayan çalışma arkadaşı Evelyn Gateva yaşama veda etmiştir.

6. Dönem: 2000'ler ve Sonrası. Lozanov'un bu dönemdeki çabası yoğunluklu olarak çağdaş beyin araştırmalarına göre araştırmalarının çerçevesini belirlemek yönünde olmuştur. 2009'da yayımlanan *Suggestopedia/Reservopedia* kitabında kuramının son halini ortaya koymakla birlikte, gelecekte beyin araştırmalarından elde edilen bulgular doğrultusunda kuram ve uygulamaların geliştirilebileceğini ifade etmiştir. Bu dönemde, 1960'ların bağlamdan kopuk teknik uygulamaları, yerini tüm parçaların bütünüle ilişkilendirildiği anlamlı örüntülere ve bağlamsal bütünlük anlayışına bırakmıştır.

Lozanov, ülkesindeki siyasi koşullar 90'larda değişmeye başladıktan sonra 1998-2008 arasında Avusturya'da; 2008'de ise ülkesinde dönüş yaparak yaşamının sonuna kadar Sliven'de yaşamış ve konuyla ilgilenen uzmanları ülkesinde yetiştirmeye devam etmiştir.

Bu dönemdeki diğer önemli gelişmeler arasında: 2006'da Norveç'te Lozanov International Trainers Association; 5 Şubat 2010'da Prof. Dr. Georgi Lozanov and Prof. Dr. Evelina Gateva Foundation; 24 Mayıs 2010'da Suggestopedic School of Science and Art Together'ın kuruluşu; 22-24 Temmuz 2010'da Sliven'de düzenlenen Uluslararası Suggestopedia/Reservopedia Konferansı sayılabilir. Bu konferansta Lozanov ve Gateva'nın 70'lerden o güne kadar yetiştirdiği farklı uzmanlık alanlarındaki öğretmenler ve araştırmacılar bir araya gelerek bilgi alışverişinde bulunmuş ve Suggestopedia'nın geçmişi, bugünü ve geleceği üzerinde tartışılmıştır. Lozanov, 6 Mayıs 2012'de Sliven'de yaşama veda etmiştir. Günümüzde, Bulgaristan'daki bazı okullarda ve özel eğitim merkezlerinde klasik Suggestopedia'nın yanı sıra Suggestopedia'nın çeşitli versiyonlarıyla uygulamalara devam edilmektedir.

Lozanov'un Öğrenme ve Öğretim Kuramının Bilimsel (Nöropsikolojik / Nörofizyolojik) Temellerine İlişkin Bulgular

Lozanov'un psikoterapi uygulamalarında elde ettiği deneyimlerini deneysel bilimin alanına taşıması sonucunda ortaya çıkan Suggestopedia/Reservopedia uygulamalarının kuramsal zemini başından itibaren insan beyni ve plastisite araştırmaları göz önünde bulundurularak oluşturulmuş ve öğrenme sürecinde öğrencilerin beyin faaliyetleri ve stres düzeyleri zamanın teknolojik koşullarına göre gözlemlenmiştir. Lozanov, eğitim süreçlerinin, güncel beyin araştırmalarından elde edilen bulgulara göre yapılandırılmasına ve öğretmenlerin de bu konuda bilgilenererek bilim insanlarıyla iyi ilişkiler kurmaları gerektiğine dikkat çekmiş ve ironik bir dille, öğretmenlerin, beynin işlevlerini öğrenmek yerine, genellikle beyne nasıl işlemesi gerektiğini öğretmekle meşgul olduklarını söylemiştir (Lozanov, 2009:86).

Lozanov, sağ ve sol beynin özellikleriyle uyumlu bir öğretim süreciyle insan beyninden en yüksek derecede verim alabilmeyi hedeflemiştir. Geleneksel eğitim sistemi, dünyayı belli kalıplar halinde algılamamızı sağlayan ve doğrusal olarak işleyen sol beynin işleyişiyle uyumlu haldedir. Öğretim, genelde doğrudan kortikal yapılara, özelde ise sol yarımküreye göre yapılır, oysa yarımküreler işlevsel bir bütünlük içinde faaliyette bulundukları için korteks, korteks-altı birlikte uyarılmalıdır (Lozanov, 1978a:255).

Suggestopedia süreçlerinde eğitim içeriklerinin mantığa uygun yapılandırılmasıyla sol yarımkürenin, duygusal doygunluğun sağlanmasıyla da sağ yarımkürenin gereksinimi karşılanır ve korteksten hipotalamusa kadar her seviyedeki sistem hızlandırılır (Lozanov, 1991a:107). Beynin farklı bölümlerinde korteks, alt korteks, sağ ve sol yarımküreler, sentez ve analiz süreçleri merkezi sinir sisteminde daima aynı anda gerçekleşir. Bunun yanı sıra, hipotalamus, limbik sistem ve retiküler oluşum da harekete geçirilir (Lozanov, 1979).

Daha önce de değinildiği gibi Lozanov'a göre, insan bir bütündür ve dolayısıyla eğitim süreçlerinde de insan bir bütün olarak ele alınmalıdır. Çünkü bireyin her davranışı, hatta ilk bakışta önemsiz gibi görünen beyin faaliyetleri bile beyin yapılarındaki çeşitli bağlantıları yansıtır ve bütün kişiliği etkiler. Lozanov, geleneksel eğitimde yalıtık, bağlamdan ve bütünden kopuk bir biçimde işlenen konunun hem beynin işleyişiyle hem de insanın bütünlüğüyle uyuşmadığını öne sürer. Duygular bastırılır, hayal gücü sınırlandırılır, arka planda fazla bilgi verilmez. Öğretim süreci, her göze farklı bir bilginin

konulduğu çekmecelere ya da bilgisayar belleğine dönüştürülür (Lozanov, 1991b:112-113).

Lozanov'un araştırmaları sınıf içi ilişkilerin ve iletişimin insan beyninin kimyasını değiştirebileceğini de ortaya koymuştur. Asetilkolin, noradrenalin ve serotonin retiküler oluşumun işleyişinde rolü olan biyokimyasal ileticilerdir. Sözgelimi, duygularımızın ve davranışlarımızın düzenleyicisi olan serotonin düzeyi düştüğünde şiddet davranışlarının genellikle arttığı gözlemlenmiştir. Suggestopedia ile öğretim, serotonin-enerji sistemlerini harekete geçirerek ya da katekolemin sistemlerini baskılayarak uyanıklık yoğunluğunu ideal hale getirir. Dahası, Suggestopedia/Reservopedia uygulamalarının derin psikolojik rahatlamanın etkisiyle stres biyokimyasını etkilediği ve optimum düzeyde homeostasis (iç denge) sağladığı tespit edilmiştir (Lozanov, 1991a:105-106).

Yeni Bir Bilimin Olanığı: Telkin Bilim (Suggestology) ve Psikofizyolojik Temelleri

Lozanov, telkini deneysel yöntemlerle araştırmış, bilinçdışı zihinsel faaliyetler, bellek, yaratıcılık, rezerv kapasiteleri sorunları üzerinde çalışmıştır. Suggestopedia zamanla telkinin bileşenlerini, temel özelliklerini ve yasalarını belirleyen deneysel çalışmalar için bir yöntem haline gelmiştir. Lozanov'un ilk yıllarda yaptığı deneylerde, hatırlama oranındaki artış ve öğrenmenin hızlanmasının yanı sıra, zihinsel faaliyetlerde ve yaratıcılıkta görülen artış eğitimde yeni bir yolun, Suggestopedia'nın yolunu açmıştır. "Suggestopedia'nın geçirdiği aşamalar yalnızca telkin bilimin deneysel yöntemi olan Suggestopedia açısından değil, telkin bilimin (Suggestology) gelişimi açısından da önem taşımaktadır (Lozanov, 1978a:13).

Telkin bilim, insan doğasını çevresiyle zengin karmaşık ilişkileri içinde ele alır ve genellikle yeterince farkında olmadığımız ve bilimsel araştırmalarda da göz ardı edilmiş bir konu olan zayıf uyaranları inceler. Lozanov'a göre insanla doğal ve sosyal çevre arasında dengenin sağlanmasında, kişiliğin gelişmesinde, birey ile sosyal çevresi arasındaki çözülmez bağlarda bulunan psikolojik mekanizmalar, genellikle bilinç eşiğinin altında yer alır (Lozanov, 1969:12).

Telkin bilim, çağdaş fizyoloji ve psikoloji araştırmaları tarafından da doğrulanan beynin/zihninin şu üç psikofizyolojik temel işlevine dayanmaktadır:

1. Bilincin ayrı faaliyetleri yoktur. Bilinç ve bilinçdışı bölünmezdir.

Lozanov'un düşünce sisteminde kişilerarası iletişim ve zihinsel faaliyetler ayrılmaz bir bütün olduğu gibi aynı zamanda bilinçli ve bilinçdışıdır. Bilinçdışındaki uyaranlar yok olmazlar. Çevresel algılar ve duygusal uyaranlar geçici değildir. Bu ilke, bireyin yaratıcı gelişimi açısından bilinç ve bilinçdışı süreçlerin uyumlu olmasını gerektirir.

2. Bilinçdışına kabul edilen her uyaran, birbiriyle ilişkilendirilir, kodlanır, çok boyutlu olarak sembolize edilir

Bu ilkeye göre beyin yalıtık uyaranları kabul etmez. Alıcının çevresinden, ortamından ya da ruh halinden her zaman birincil uyarana tutunan başka uyaranlar vardır. Uyarının uzun süreli belleğe aktarılmasının tek yolu budur (Lozanov, 2005:65).

Lozanov, Miller⁸ kuralını aşacak şekilde bilgi yüklenmesiyle kısa süreli belleğin kapasitesinin aşılabileceğini ortaya koymuştur. Bu yedi birimin doğasına bağlı olarak, kısa süreli bellek aşılabılır ve bilgi uzun süreli belleğe aktarılabilir. Yalıtık bilgi, ilave algılamalar ya da uygun bir duygusal uyaran ile çoğaltıldığında yoğunlaşan dikkat bilinçli kontrolü kaybeder ve böylece bilinçdışının, analiz işlevlerini üstlenmesiyle bilgi beyne kalıcı bir şekilde yerleşir (Lozanov, 2009:54; 2005:65).

Lozanov, ilişkilendirilmeyle tüm uyaranların bir bağlam içinde olduğunu ifade etmektedir. Uyarının kodlanmış olması ise, bellekte daha kolay depolanması için uyaranların kısaltılıp sıkıştırılmasını ifade eder. Somut bir örnek vermek gerekirse, derslerde anlamlı bir bütün olarak sunulan bilgi hikâyeleştirilerek kodlanır. Bu türden bir kodlama, içeriğin daha kolay hatırlanmasını ve alıcının içerikle duygusal bir bağ kurmasını sağlar. Uyarıların sembolize edilmesi ise bir uyarının bütün resim için bir sembolü ifade etmesidir. Uyarın, alıcının zihninde bir dünya yaratacak ve bu dünya herkes için farklı olacaktır. Bu az çok bilinç dışı-metaforik bir düşüncedir. Zihnimiz çaba harcamadan bilinçdışı semboller yaratır. Bir bağlam ile ilişkilendirilen uyaran, kodlanarak sembolik seviyeye dahil edilir. Sembolik olan en üst seviyedir. Bu seviye dünya felsefesidir (Lozanov 1991; Akt. Tarr, 1995:22).

3. Her algı komplekstir. Uyarınlar kompleks oluşlarıyla her zaman farklı zihin durumlarıyla bağlantılıdır.

⁸ Miller'ın (1956) klasik makalesinde öne sürdüğü gibi, çoğu insan bir bellek uzamı testinde yedi madde hatırlayabilir. Miller, sınırlı bellek uzamımızın her bir maddenin içerdiği bilgi miktarını artırarak genişletilebileceğini öne sürmüştür. Örneğin, bellek uzamının görünürdeki kapasitesi hatırlanması gereken materyali anlamlı bazı parçalara, yani kümelere bölüp bu şekilde kodlama yapılarak artırılabilir. TRTBKLG dizisini hatırlamak TRT-BJK-LGS dizisini hatırlamaktan daha zordur (Terry,2012: 398-399).

Telkin bilimin bu üçüncü ilkesine göre, beyin bir bağlam içinde olmayan uyaranları kabul etmez. Uyaranlar, alıcının çevresinden ya da zihin durumundan etkilenir. Telkin bilimin bu üç ilkesi, eğitim süreçlerinde beynin bir bütün olarak katılımını, analiz ve sentez süreçlerinin eş zamanlı gerçekleşmesini, bilinç ve bilinçdışı süreçlerin bölünmezliğini gerektirir. Her ne kadar şematik olarak verilmiş olsa da telkin bilimin bu üç temel prensibi, iki temel psikofizyolojik mekanizmanın, çevresel algılar ve duygusal uyaranların önemine işaret etmektedir (Lozanov, 1978b: 20).

Lozanov'a göre bilinç, sınırlı yapısı nedeniyle bir anda karmaşık çevresel algıları algılayamadığı için, çevresel algıların bilinçdışı algılanması doğal bir eğilimdir. Telkin bilim, bilinç ve bilinçdışı düzlemlerini uyumlu hale getirmenin olanaklarını da araştırır. Sözgelimi, içten bir iletişim için el, yüz, beden hareketleri ve ses tonu gibi sözsüz iletişim araçlarıyla söylenenin bağdaşması gerekir. Öte yandan, uyaranlar karmaşıktır çünkü aynı uyarana farklı alıcıların nasıl tepki vereceği bilinmemektedir: Belli bir uyaran bir öğrencide gevşemeye ve daha yavaş kalp atışlarına neden olurken başka bir öğrencide kan basıncında artışa ve terlemeye yol açabilir. Lozanov, bu noktada her uyaran için olası tek bir cevap vardır diyen davranışçılık ekolünden ayrılmaktadır (Tarr, 1995:32-33).

Suggestopedia/Reservopedia'nın Dayandığı Beyin Kuramları

Bu bölümde Lozanov'un kuramının hangi beyin araştırmalarından beslendiğine ilişkin bulgulara yer verilecektir.

Yer Belirlemecilik (Localization), Eşgüçlülük (Equipotentialism) ve Holografik Beyin Kuramları. Sinirbilim alanındaki araştırmalar sayesinde bugün öğrenmede hangi anatomik yapıların öne çıktığı bilinmektedir. Lozanov, *Suggestopedia/Reservopedia* (2009) kitabında beyinde öğrenmeyle ilgili olan hipotalamus, limbik sistem, retiküler formasyon gibi yapılara ilişkin kısa bilgi verdikten sonra bu bilginin söz konusu yapılarla ilgili oldukça basitleştirilmiş bir tablo sunduğunu ve henüz araştırmalarla bu yapıların işlevlerine ilişkin genel kabul görmüş bir anlayışa ulaşmadığımızı belirterek dikkatimizi Suggestopedia/Reservopedia'ya çeker: Burada önemli olan, Suggestopedia/Reservopedia'da beynin iki yarımküresinin etkin bir şekilde kullanılması, hem rasyonel hem de duygusal unsurların aynı anda ve dengeli olarak etkinleştirilmesidir (Lozanov, 2009: 122).

Lozanov, yukarıda adı geçen son yapıtında, güncel bellek araştırmalarına da yer vererek bellek bölgesi konusunda hâlâ sıcak tartışmalar olduğuna dikkat çeker. Bu kapsamda, yer belirlemecilik (lokalizasyon) ve eşgüçlülük (equipotentialism) olmak üzere iki ayrı ekol bulunmaktadır: Birçok araştırmacı varsayıma dayalı bir bellek merkezi olduğunu ileri sürmekte olup bu görüş, en belirgin biçimde ennegramlar kuramında bulunmaktadır. Ennegramlar, olayların, imgelerin ve olguların hatıralarını saklayan korteksteki izlerdir. Çağrışım yoluyla ya da yeni algılarla yüzeye çıkarlar. İnsan belleğinin beyinde belli bölgelerde depolanabileceğine ilişkin ilk görüşler Penfield'in çalışmalarına dayanmaktadır. Penfield, beyin korteksinin çeşitli bölgelerini elektrotlarla uyararak hastaların tepkilerini kaydetmiştir. Bu elektrotları, temporal lobların belli noktalarına yerleştirdiğinde, hastaların yaşamlarında uzun süredir unutulmaya yüz tutmuş olayları bir film gibi hatırladıklarını gözlemlemiştir. Elektrotun, farklı bir noktaya temas etmesiyle de yeni bir filmin başladığını tespit etmiştir. Penfield'in çalışmalarıyla birlikte belleğin bir merkezi olduğu fikri geçerlik kazanmış ve ennegram kuramı önemli hale gelmiştir. K.S. Lashley ise pek çok kişiyi beyinde belleğe özgü bölgeler olmadığı konusunda ikna etmiştir; yaşamını ennegramları bulmaya adanmış K.S. Lashley, bu merkezlerin varlığını tespit edememiş ve bunun üzerine "eş güçlülük" kuramının savunucusu olmuştur (Lozanov, 2009:122-123).

Lozanov'a göre sinirdilbilim alanında kaydedilen ilerlemelere karşın yanıtlanması gereken bazı sorular söz konusudur: Zihnin içeriği sözle nasıl ifade edilmektedir; sözcükler nasıl depolanmakta, kavramlarla nasıl ilişkilendirilmekte ve yeniden nasıl etkinleştirilmektedir? Bunlar yanıt arayan sorulardan yalnızca birkaçıdır. Lozanov'a (2009:125) göre beyindeki belli bölgeler, diğerlerine göre daha etkindir, ama zihinsel faaliyetler beyin bütünüyle ilişkilidir. Beyindeki bir bölgenin hasar görmesi durumunda ilgili işlevin tamamen yok olmaması bunun bir göstergesidir (Lozanov, 2009:125).

Yunanca "bütün" anlamına gelen hologram ise bazı araştırmacılar tarafından yalnızca metafor olarak değil, kortekse ait işlevlerle ilgili pratik bir model olarak kullanılmıştır. Benzer şekilde, korteksin tamamı değilse de en azından büyük bir kısmı, gelen tüm uyarılar hakkında bilgi almaktadır. Bilgi sadece ayrı merkezlerde alınmamakta, her şey hakkında her şey bilgilendirilmektedir. K.H. Pribram, hologram hipotezinin ilk aşamasında beyin hiyerarşik yapısını göz önünde bulundurmamış olsa da daha sonra bu hipotezi, beyin özellikle sol yarımküresinin bir bilgisayar gibi işlediği düşüncesiyle birleştirmiş ve kapsamlı bir kuram oluşturmuştur. Farklı bir ifadeyle, Pribram, bir yandan beyin korteksinin bozulan bölümünün, işlevlerini diğer alanlara

devrettiğini gösteren bir hipotez oluştururken diğer yandan, bu hipoteziyle beyin fonksiyonlarının dikey ve yatay hiyerarşisini desteklemiştir (Lozanov, 2009:126).

Beyin araştırmaları, bilgi işlem sürecinin yalnızca korteks gibi dar bir anatomik alanda değil, çeşitli aşamalarda diğer alanlarla da bağlantısını ortaya koymuştur. Ayrıca, korteksin her bir bölümünün, herhangi bir uyarana ilgili tüm bilgileri bir şekilde aldığı da anlaşılmaktadır. Bununla birlikte, araştırmalar beynin holografik bir işlevi olduğunu gösterse de yapılarının bütünüyle eş güçlü olmadığını ortaya koyan bulgular da mevcuttur (Lozanov, 2009:123).

Lozanov’un Beyin Kuramı. Lozanov, beynin yapısını açıklamak için lokalizasyon ve holografi kuramlarının yanında üçüncü bir olasılık olarak “fasetli işlevsel beyin” tezini öne sürer. Ona göre beyin, çok küçük beyinlerden oluşmaktadır. Beyin bu yapısıyla insan vücudundaki diğer organların düzenleniş biçimine benzemektedir. Örneğin, böbreklerimiz yaklaşık iki milyon nefrondan oluşmaktadır ki, bu iki milyon minik böbreğe eşittir. Böbreğin en küçük yapısal ve işlevsel birimi olan nefron, bir glomerul ve ona bağlı tübüllerden oluşmaktadır. Akciğerler ise alveol denilen yaklaşık 70 milyon işlevsel ve yapısal birimden oluşur. Beyin söz konusu olduğundaysa en küçük yapısal birim nöron olarak adlandırılmaktadır. Her bir nöron ayrı bir birey gibidir ve nöronlar arasındaki bağlantılar hesaplanacak olursa, bu sayı en gelişmiş bilgisayarlarla karşılaştırılamayacak kadar astronomik olur. Bu nedenledir ki beyinle ilgili bu kadar çok araştırma yapılmış olsa da kesin sonuçlar yok denecek kadar azdır. Beyin, çoklu kişiliklerin çeşitli durumlarıyla ilgili olan ya da olmayan çok sayıda temel işlevsel ve yapısal birimden oluşur. Bu yapısal ve işlevsel birimlerin her biri bir faset, küçük bir beyindir. Milyarlarca nöronun birbiriyle yaptığı sayısız bağlantı, olasılıklar bakımından zengin bir çerçeve çizer. Her bir nöron, her bir faset, diğer nöronlarla yatay ve dikey olarak bağlantılıdır ve bunu gösteren yeterli anatomik delil bulunmaktadır. Bu, bir fasetteki bir uyarının, korteksin geniş bir alanında neden eş zamanlı algılandığını da açıklayabilir. Uzmanlaşmış ilgili bölgelerde bulunup bulunmamasına bağlı olarak her bir faset bir uyarana tepki gösterebilir. Her küçücük beyin milyarlarca küçük beyinle bağlantılıdır ve beynin holografik işlevi böyle mümkün olabilmektedir. Her şey her konuda bilgilendirilmektedir (Lozanov, 2009:128-129).

Lozanov, beyni anatomik ve fizyolojik açıdan bilimsel bir temele dayandıran bu yaklaşımlara ek olarak nöropsikolojik açıdan da ele almaya çalışır:

Beyne psikolojik açıdan başka bir yaklaşım getirmek istiyoruz. Basitçe, klinikte ya da klinik dışında görülen ve günlük yaşamda da olduğu kanıtlanan çoklu kişilikleri örnek olarak verebiliriz. Kişiliğin ayrışması durumunda, çoklu kişilik içindeki ayrı kişiliklerin, tipik ve tutarlı nitelikler sergilediği bilinmektedir. Ana kişilikteki bazı özellikler çoğunlukla korunsun da ahlaki ve hayata karşı tutumlarda bazı farklılıklar görülebilir. Bütün kişilik farklı olabilir. Bunu anatomiye ve beynin bellek, duygu, konuşma, hastalık gibi durumlarına aktardığımızda ise doğru ve makul bir açıklama bulmak mümkün değildir. Beyin farklı bir kişilikle farklılaşıyor mu? Beyin çoklu kişiliğin ikinci bir varyasyonunda değişiyor mu? Beyin bütün kişiliğin özelliklerine geri dönüyor mu? Beyin, bütün kişiliğin ne olduğunu düşünüyor? Beynin işlevlerini, kişilik değişikliğiyle birlikte bellek kaybının olmaması ve belleğin sürekliliğiyle anlamamız gerektiğinde bu daha da karmaşıklaşır (Lozanov, 2009:129-130).

Lozanov’a göre, kişilik, zihin ve beynin yarımküreleri arasında bütünlüğü sağlayabilmek karmaşık bir meseledir ve eğitim süreçlerinde mutlaka bu bütünlük korunmaya çalışılmalıdır. “Her öğretim süreci, yeni bilgi edinirken bir yandan, beynin fizyolojik işleyişine, diğer taraftan zihin ve beyin faaliyetlerinin gelişim eğilimlerine göre olduğunda başarı sağlar. Bunu sağlamak her öğretmenin en büyük sorumluluklarından biridir” (Lozanov, 1990a:13).

Lozanov, Suggestopedia/Reservopedia kitabında lokalizasyonculuk, holografik ve fasetli işlevsel yaklaşımlarının beyin/zihin problemini çözemediğini belirterek dikkatini beyin/zihin meselesine çevirir. Lozanov, bu meselenin, materyalizm ile idealizm arasındaki tartışmalara dayandığını ve beyin araştırmaları bir umut doğursa da yine de bu kavramlardan birini ya da diğerini desteklemek için ikna edici yeterli deneysel kanıt bulunmadığını ileri sürer. Materyalizmin savunucuları, beynin zihni nasıl ürettiğini kanıtlamaya çalışırken, idealizmin savunucuları ise zihnin, hatta ruhun, piyanistlerin piyanoyu kullandığı gibi beyni kullandığını kanıtlamayı ummaktadır (Lozanov, 2009:132).

Lozanov, beyin-zihin problemini bazı araştırma bulguları çerçevesinde irdeler. Amacının, zihnin biyolojiden bağımsız olarak anlaşılabilirliği fikrini çürütmek olduğunu ileri süren ve psikolojiyi, biyolojinin bir dalı olarak gören nörofizyoloji dalında Nobel Ödüllü Edelman’ın çalışmasını (1992) bu alandaki yetkin çalışmalardan biri olarak ele alır. Edelman’ın amacı zihinsel durumun morfolojik olduğunu göstermektir. Bu görüş kapsamında, bilincin evrimi yeni morfolojiye dayanmaktadır. Lozanov’a göre böyle bir anlayış, yalnızca yapı değiştiğinde zihnin, bilincin, zihinsel süreçlerin ve nihayetinde kişinin değişeceğine işaret eder ve bu da evrimi yalnızca yapıların evrimine indirgemek

demektir. Lozanov, yapı ilkesini araştırmalarının merkezine yerleştiren Pavlov'un (1927, 1938) bile bu derecede aşırı bir biyoloji yapmadığını öne sürer (Lozanov, 2009:132).

Lozanov, Edelman'nın karşısına J.C. Eccles'in görüşlerini koyar. Tıp alanında Nobel Ödüllü Eccles'in, "Animal Consciousness and the I Consciousness of Man" başlıklı makalesindeki şu görüşüne yer verir:

Materyalist çözümler, eşsiz varlığımın deneyimlerini açıklamakta başarısız olduğu için, ruhumu ve onun eşsizliğini doğaüstü manevi bir yaratılışa bırakmak zorundayım. Teolojik olarak bu şu demektir: Her ruh, Tanrı'nın, yaratılış ve doğum arasındaki bir anda ruhundan fetusa üflediğı ilahi bir yaratılıştır. Bu, beni ilahi yaratılış öğretisine götüren eşsizliğe olan en derin inancım. Başka sağlam bir açıklamam yok: Ne muhteşem bir piyango olan genetik benzersizlik ne de benzersizliğimizin nedeni olmayan fakat en iyi ihtimalle onu değıştiren çevre etkileri (Eccles; Akt. Lozanov, 2009:132).

Lozanov (2009:133) zihnin beyin tarafından üretilen bir şey olmadığı ve onun bağımsız kimliğini destekleyen görüşlerden yola çıkarak şu iki soruyu eklemeler:

1. Zihinsel süreçlerin hızı: Zihinsel süreçler zamana bağılı değıldir, oysaki biyolojik sistemler, çoklu bilgi işleme olasılığını kabul edersek zaman gerektirir.

2. Beyin korteksinin işlevini devretmesi ve genel olarak işlevlerin göçü: Gerçekten de yapı işlevi belirliyorsa o zaman anatomik olarak kendileri için uygun olmayan alanlar ve sistemler tarafından zihinsel işlevlerin üstlenilmesini nasıl açıklayabiliriz? Bu, belli bir dereceye kadar, zihnin her bir işlevinin belli bir yapıyla mutlak bağılı olduğu fikriyle çelişmiyor mu?

John Lorber'in araştırması, beyindeki işlevlerin göçü ve holografik işlev kuramının yanı sıra J.C. Eccles'in görüşlerini destekler niteliktedir. Lorber, beyin dokusunda ciddi hasarları olan bir dizi hidrocefali hastası üzerinde yaptığı gözlemlerle beyinle ilgili geleneksel birçok kavramın sorgulanmasına yol açmıştır. Bu gözlemler, beyin işlevsel plastisitesinin, eş deyişle, değışip gelişebilme kapasitesinin sınırlarının nereye varabileceğini göstermesi açısından önemlidir. Lorber, bir konferansta "beyniniz gerçekten gerekli mi?" sorusunu yöneltti. Bunun ardından yapılan hararetli tartışmalardan ise tam bir sonuç alınamadı (Lozanov, 2009:133).

Lozanov'un Öğrenme-Öğretim Kuramının Sanat ve Estetik Temellerine İlişkin Bulgular

Çalışmanın bu bölümünde Suggestopedia/Reservopedia'nın hangi sanat ve estetik temeller üzerinde yükseldiğine ilişkin araştırma bulguları ele alınacaktır.

Evelyna Gateva'ya Dair: İnsan-Sanat Anlayışı ve Sanat Deneyleri

Lozanov, Suggestopedia/Reservopedia uygulamalarının sanat ve estetik boyutunu birlikte geliştirdiği çalışma arkadaşı Evelyna Gateva'nın *Creating Wholeness Through Art (1991)* kitabının önsözünde, Gateva'nın çalışmalarının gelecekte insan potansiyeliyle ilgili yapılacak çalışmalar için bir ilham kaynağı, bir belge ve delil olduğunu yazar. Gateva, eğitim süreçlerinde belli bir amaç doğrultusunda sanattan nasıl yararlanılabileceğiyle ilgili yaptığı deneysel çalışmalarla Lozanov'un kuram ve uygulamalarına önemli katkılar sunmuştur. Gateva'nın, insan potansiyelini en üst seviyede açığa çıkarabilecek sanat eserlerinin neler olabileceğini anlamak için yaptığı bu çalışmalar doktora tezinin de omurgasını oluşturmuştur. Lozanov, Gateva'nın çalışmalarına katkısını şu sözlerle dile getirir:

Son derece yetenekli bir müzisyen ve dilbilimci olan meslektaşım Prof. Dr. Evelina Gateva metodoloji konusunda önemli yardımlarda bulundu. Evelyna, enstitü kurulduktan altı yıl sonra aramıza katıldı ve üzerinde çalışmaya başladığım klasik sanatın yerini daha iyi anlamamı sağladı. Müzik bölümlerini geliştirmeme ve örneklerle yöntemleri zenginleştirmeme yardımcı oldu. Oldukça başarılı İtalyanca ve İspanyolca dersleri verdi, yeni kitaplar yazdı ve bu kitapları gözden geçirdi. Yabancı dil dersleri için şarkılar ve matematik öğretimi için gereksinim duyduğum operaları besteledi. Derin anlayışıyla sağladığı bu önemli katkıların yanı sıra, çalışmalarına sunduğu güzellikler için kendisine daima minnettarım (Lozanov, 2009:218-219).

Lozanov'a göre klasik sanat pelerinini giymekle birlikte beyin rezervlerine ulaşmak çok daha kolay hale gelmiştir çünkü rezervleri açığa çıkarmak için yalnızca neyin öğretildiği değil, nasıl öğretildiği de önemlidir. Ayrıca sanat, öğrenme sürecini çok daha keyifli ve etkili hale getirmiştir. Estetiğin, eğitim süreçlerinde olduğu gibi yaşamda da önemli bir yeri vardır. (Lozanov, 2005:12).

Yirmi dört yüzyıl önce Platon ve Aristoteles de birey ve toplum üzerinde sanatın derin etkilerinden söz etmiştir. Bunun nedeni, sanatın bir iletişim biçimi olarak yalnızca insanı etkilemekle kalmayıp aynı zamanda sanat nesnesinin anlamlı ve zengin

çağrışımlara yol açmasıdır. Sanatın, bilişsel ve duygusal gelişimin yanı sıra bellek de dahil olmak üzere tüm kişiliği etkilediği akılda tutulmalıdır. Yaratıcı sanat eserlerinin estetik bir nesne olarak alınılması ise her zaman telkin aracılığıyla gerçekleşmektedir (Lozanov, 2005:41).

Gateva'ya Göre İnsan. Gateva'nın sanat araştırmalarına geçmeden önce, onun eğitim anlayışına ışık tutan ve Lozanov ile aynı çizgide olan insan anlayışına değinmek yerinde olacaktır. Gateva'ya göre insan biyolojik bir varlık olarak kozmik düzenden, yerçekimi kuvvetinden ve yakın çevresinden bağımsız bir varlık değildir. İnsan, iç güdüler, koşullu ve koşulsuz tüm refleksleri, zekâsı, sezgileri, düşünme gücü, düşleri, öğrenme ve eğitim yoluyla sürekli bir yaşam mücadelesi veren ve varlığını akılsallaştırmaya çalışan; bir dereceye kadar çevresini değiştirebilen ancak daha çok ona uyum sağlayan bir canlıdır. Bununla birlikte, insan, toplumun hiyerarşik yapısından ve dayattığı normlardan bütünüyle özgür olarak dünyaya gelir. Doğduğumuzda henüz gelişmemiş ve farklılaşmamış beyin yapıları ve konuşma merkezleri çevrenin etkisiyle yavaş yavaş farklılaşır ve gelişmeye başlar. Bu yapılar, sağlıklı bir ortamda gelişirken genellikle insanın hayatta kalma ve ona uyum sağlama mücadelesinde olumsuz yönde etkilenir. Çocuk, doğuştan gelen içsel özgürlüğü nedeniyle sezgisel olarak otoriteye boyun eğmek istemez, ona eleştirel ve şüpheli yaklaşır, hatta oyunun kurallarını bozmak ister. Çünkü içsel özgürlüğün doğuştan gelen doğası gereği çocuk kendisi için neyin doğru ya da yanlış olduğunu bilir (Gateva, 1994:1).

Ne var ki gerek ailede gerekse okulda çocuğun içsel özgürlüğü genellikle göz ardı edilir ve onun daha çok sosyal çevresine uyum sağlaması beklenir. Çocuğun içsel özgürlüğünün farkında olunmaması, ilerleyen yaşamında çelişkilere, iç ve dış çatışmalara, acı çekmesine, saldırgan davranışlara, çeşitli rahatsızlıklara ve tekrar eden sorunlara yol açabilir. Bu nedenle, çocuğun doğuştan getirdiği içsel özgürlüğü törpülemek yerine, bu özgürlüğün keşfedilip çocuğa rehberlik edecek yönde geliştirilmesi gerekir ki, topluma uyum sağlama sürecinde ya da olası zorluklarla karşılaştığında çocuk bu içsel lidere güvenip ondan güç alabilsin. İçsel özgürlük, kişiliği geliştirir ve onu özgün kılar. Kendisini içsel olarak özgür hisseden kişi olumsuz telkinlerden daha az etkilenir ya da hiç etkilenmez. İçsel özgürlük, bencilliği özgeciliğe dönüştürür ve kişi böylece toplumla bütünleşmeye çalışır. İçsel yaşamı daha zengin ve dengeli hale getirir, insan

ilişkilerinde ve iletişimde kişinin kendisini doğal, kendiliğinden (spontane), zarif, sakin ve içten tavırlarla ifade edebilmesini sağlar (Gateva, 1994:2-3).

Gateva'nın Sanat Anlayışı. Gateva'nın sanat araştırmaları 1971-1984 arasında farklı derslerde yürütülen kapsamlı deneylerden oluşan yoğun bir dönemi kapsar. Bu araştırmalar Gateva'nın *Interaction between the Intonations of Speech and Music in Learning New Instructional Content* başlıklı doktora tez çalışmasının da odağını oluşturmaktadır (Gateva, 1990b:216-217).

Bilimsel ve teknolojik devrimle birlikte sosyal ve ekonomik yaşamın tüm alanlarının bilgisayarlaşması, düşünce, dil ve diğer sembolik insan sistemleri üzerinde teknokratik bir iz bırakırken, insan ilişkilerini dengelediği ve yabancılaşmayı önlediği için sanatın rolü ve anlamı da buna bağlı olarak önemli hale gelmiştir (Gateva, 1991a:3). Gateva'ya göre, sanat, insanın hem dünyevi ve pratik hem de güzel ve incelikli ikili doğasını yansıtan bir edimdir. Sanat, farklı göstergebilim sistemlerini hümanist ve evrensel bir çizgide birleştirme gücü taşır. İnsanın daha fazla bilme isteğinin yaşamının temeli olduğu düşünüldüğünde, günümüzün bilgi ve teknoloji dünyasında gerekli bilgileri ansiklopedik bir zihin geliştirmeksizin öğrenme gereksinimimiz her geçen gün daha da artmaktadır. Sanat, sanatsal ve bilimsel düşünceyi herkesin anlayabileceği biçimde ilişkilendirerek, ders içeriklerinin daha kısa zamanda ve daha kalıcı öğrenilmesine katkı sağlar. Ancak farklı alanlardaki konu içeriklerinin küçük parçalar halinde ve birbirleriyle ilişkilendirilmeden öğretildiği güncel eğitim uygulamaları, sanatlar ve bilimler arasında keskin bir ayrım oluşturarak ikisi arasındaki ilişkiyi reddetmektedir. Sanatsal düşünce, bilimsel düşünceden, bilimsel düşünce de sanatsal düşünceden ayrılamaz, her ikisine de dünyayı anlamamız için aynı anda gereksinimimiz vardır (Gateva, 1991a:7-58). Gateva (1994:3), sanatın insan üzerindeki etkilerini şu sorularla belirginleştirir:

İletişim ve eğitim süreçlerinde saldırganlığı nasıl dönüştürebilir ve onu aynı zamanda bireysel ve toplumsal faydaya yönelik yaratıcılık için nasıl kullanabiliriz? Kendimizde ve öğrencilerimizde yeniye ve bilinmeyene karşı bir çocuğun saflığını, şaşkınlığını ve hayranlığını nasıl koruyup geliştirebilir ve bunu anlığa, yeniliğe ve sürekli bilgi açlığına nasıl dönüştürebiliriz? İçgüdüleri, duyuları, duyguları ve sezgileri akla tabi kılmadan ve ondan mahrum bırakmadan verimli bir şekilde nasıl kullanabiliriz? Hem kaos hem düzen ve disiplin ortamında kendimizi nasıl rahat hissedebiliriz? Beyin hücrelerimizin genç ve aktif kalmasını nasıl sağlayabiliriz? Yanıtların bir kısmının, uyarlanmış Suggestopedia sanatı tarafından verilebileceğine inanıyoruz. (Suggestopedia sanatı) bir yandan, bilinçdışı ve bilinç düzeylerinde işleyen bir sanat olduğu, diğer

yandan da kişiliği baskılayan telkinlerden özgürleştirdiği, yaratıcı fikirler ve modeller geliştirebilecek yönde içsel ve dışsal özgürlüğü beslediği için telkin edicidir.

Çeşitli sanatların bireşimi (sentezi) ile doğrusal (lineer) olmayan biçimde, karmaşık (complex) konu içeriklerinin birbirleriyle bağlantılı, bütüncül bir yaklaşımla tasarımından ve öğrencilerin potansiyel kapasitelerini açığa çıkaracak psiköterapötik ve psikohijyen etkiler sağlamak amacıyla doğan “Suggestopedia sanatı” bilim ve sanatların gösterge sistemlerinde bilginin bir bütün olarak yeniden oluşturulmasını sağlar. Konu içerikleri, sanatsal bir imge olarak özümser, düşünülür ve yeniden oluşturulur (Gateva, 1991a:3). Suggestopedia sanatı, bilimsel ve sanatsal düşünceyi, tümevarım ve tüm dengeli yöntemlerini, sol ve sağ beyin yarımkürelerinin faaliyetlerini dengelemek, senkronize etmek ve uyumlu hale getirmek için kullanılabilir (Gateva 1991b:117-118).

Sanat, içsel özgürlüğün yanı sıra, içgörüyü, hoşgörüyü ve yaratıcılığı geliştirir. Ayrıca, öğrenme sürecini zihinsel bir tatile dönüştürür, böylece öğretmen ve öğrencilerin ruh hali sevinçli, coşkulu ve dengeli olur (Gateva, 1994). Sanatın, işlevsel, bilişsel, üretken, arındırıcı (katartik) özellikleri, onu etkili eğitim uygulamalarının güvenli bir yolu haline getirmektedir. Her insanın yaratıcı yeteneği olduğu ve altın oran yasasına göre güzellik anlayışı olduğu da kabul edilmelidir (Gateva,1990:51).

Lozanov’un telkin kuramı Suggestopedia sanatının geliştirilmesi ve eğitim sürecinin sanatsal tasarımı açısından önem taşır (Gateva, 1991a). Telkin bilim, insanın bilinçdışı algılama ve öğrenme kapasitelerini araştırır. Evrensel olarak kabul edilen toplumsal normlar göz önüne alındığında kısa sürede yoğun bilgi öğrenebilmek için yalnızca bilinci dikkate almak yanıltıcı olabilir. Deneyler, bilinç düzeyinde aktarılan bilginin kalıcı öğrenme ile sonuçlanmadığını, üstelik beynin can sıkıntısı durumunda kendisini kapattığını ve bu gibi durumların öğrenme korkusuna (didactogeny) neden olduğunu göstermektedir (Lozanov & Gateva, 1988).

Suggestopedia sanatı özellikle klasik sanata vurgusuyla öne çıkar. Zamanın testinden geçerek her çağda insanlığın beğenisini kazanmış ve insanlığa ilham vermiş klasik sanat, biçim ve içeriğiyle bilinç ve bilinçdışına etki ederek kısa sürede kapsamlı konu içeriklerinin kolay ve etkili bir biçimde özümsermesi için uygun koşullar oluşturur. Klasik sanat bunu, iyimserliğe (burada iyimserlik, yaşamı tüm halleriyle kabul etmek demektir) ve çatışmaların etik olarak nasıl çözülebileceğinin keşfine götüren güzelliğin ölçüsü altın oran ile sağlar. Büyük sanatçılar, insan duygularını, hislerini, ruhun bilgeliğini ve saflığını, yaşamın hem olumlu hem de trajik yanını eserlerinde

yansıtabildikleri için, telkin bilim açısından önem taşır ve sanat, evrensel bir telkin biçimi olarak kabul edilir (Gateva, 1991a). Klasik sanat eseri, biçim ve içeriğiyle mantık, duygu ve hislerin dengelenmesi yoluyla derin psikolojik rahatlama sağlar ve insan üzerinde olumlu etki yaratır. Derin psikolojik rahatlama, bilginin yorgunluk ya da stres olmaksızın yaratıcı bir biçimde öğrenilmesine katkı sağlar (Gateva, 1991b:118).

Gateva, Suggestopedia eğitiminin önemli bir unsuru olan klasik müzik eserlerinin seçiminde Haydn, Beethoven ve Mozart'ın eserlerinin önemine dikkat çekerek söz konusu eserlerin “mikro ve makro dünyaları, insanın iç dünyasını, sonsuz kozmosu, yüce duyguları, pragmatizmi, tüm dünyanın düşüncesini, dilini, tonunu, dünyada adalet için insanın derininde yatan hayallerini, ruhun özgürlüğünü ve keşfedilmeyen gizemini” bir araya getirdikleri için önemli olduklarını vurgular. Viyana klasikleri, mantık ve duygunun dengeli olmasını, ölüm karşısında yaşamın zaferini vurguladığı için de dikkate değerdir. Tüm bunlara ek olarak, Suggestopedia uygulamalarında klasik müzik eserleri, psikolojik yönden rahatlatıcı etkilerine göre de seçilmiştir. Her klasik sanat eseri Suggestopedia'nın amacına uygun koşulları sağlayamadığından “Suggestopedia sanatında eserlerin seçimi sadece sanatsal ve eğitsel değerine göre değil, aynı zamanda öğrencilerin, odaklanmasına ve rahatlmasına sundukları katkılara göre yapılmıştır” (Gateva, 1991a:74). Bu kapsamda, klasik öncesi dönem, klasik dönem, romantik dönem ve modern dönem bestecilerinin yanı sıra, folklor, caz ve pop türlerinde eser veren otuzdan fazla bestecinin yüzden fazla eseri üzerinde deneyler yapılmıştır (Gateva,1991c:134).

İnsan psikolojisi üzerindeki olumlu etkileri nedeniyle eserlerinden yararlanan besteciler, yazarlar ve ressamalar ise şunlardır: Corelli, Vivaldi, Bach, Handel, Couperin, Rameau, Brahms, Tchaikovsky, S. Vladigerov, P. Lekeov, Schubert, Brahms, Schumann, Wolf, Mahler, Rossini, Leoncavallo, Verdi, Puccini, Bizet, Delibe, Gounod, de Fia, E. Lecuona, Dante, Petrarch, Boccaccio, Leopardi, Carducci, Pascolo, Deleda, Ginsburg, Ameches, Cervantes, Galdos, Lara, Goethe, Schiller, Heine, Maupassant, Hugo, Doda, Stendahl, Shakespeare, Burns, Kipling, Pushkin, Tolstoy, Michalengelo, Raphael, Leonardo da Vinci, Velasquez, Murillo, El Greco, Goya, Rembrand, Renoir, Roerich, V. Dimitrov, the Master, Delacroix, Brueghel, Monet, Pissaro, Picasso, van Gough, Cezanne, Levitan, Repin vd (Gateva, 1991a:63).

Keza, W.von Humboldt'tan başlayarak farklı ekoller tarafından ortaya atılan dilbilimin tartışmalı sorularına aşına olmamız da aynı derecede önemlidir; A.Schleicher'in natüralizmi, H.Steinthat, Potebnya ve W.Wundt psikolojisi; Alman okulundan neogrammerler (Junggrammatiker) ve “Gestalltpsychologie”, Croce'nin

estetik idealizmi; F.de Saussure'den R. Barthes'a Fransız sosyoloji okulları; geçmişten günümüze işlevsel (yapısal) dilbilim; ve ayrıca dil ve düşüncenin temel sorunlarına ilişkin Marksist dilbilimsel bakış açısı, farklı dramaturjik sanat kuramları (Ibsen, Wagner, Stanislavsky, Vigotski, Brecht, Berg, Ionesco) yine telkin bilim açısından akılda tutulmalıdır. Bu liste, her biri telkin bilimin ilgi alanlarına giren semiyotik ve sembolojinin, semantik mantık, programlama ve sibernetiğin problemlerini kapsayacak şekilde genişletilmiştir (Lozanov ve Gateva, 1988:64-69).

Gateva'ya göre psikoterapötik özellikleri olan Suggestopedia sanatının “katartik” özelliği özellikle önemlidir. Suggestopedia, Yunan tiyatrosunun ilkelerinden de izler taşır. Antik Yunan'da tiyatro her vatandaş için bir gerekliliktir. Eski Yunanlılar, Homeros ve Aescyhlus'un tanrılarında ve tanrısal kahramanlarında, Sofokles'in güçlü kahramanlarında, Euripides'in zıt ruhlu karakterlerinde ve Aristophanes'in ulusal kahramanlarında kendilerini görerek ruhu ve bedeni arındırmışlardır. Yunan düşünce biçimi, sanatın halk üzerinde etkili olduğu sistemlerden birini yaratmıştır (Gateva, 1991a: 64).

Gateva'ya göre Suggestopedia dersi, sanatsal ve bilimsel düşünceyi eş zamanlı harekete geçirdiği için öğrenciler bütün ve parça arasındaki ilişkiyi hemen kavrar. Ders kitabının ve uygulamaların telkin ettiği olumlu değerler, öğrencileri dersin en başından itibaren öğrenmeleriyle ilgili sınırlayıcı toplumsal normlardan özgürleştirir, sınırsız kapasiteleri olduğuna dair bir inanç geliştirmelerine yardımcı olur (Gateva, 1991a).

Sanat Deneyleri. Gateva, sanat deneylerine 1971 yılında, kendi tasarladığı bir izlenceyle başlamış ve bu deneyleri Bulgaristan'daki 16 okulda binlerce öğrenci üzerinde 12 yıl aralıksız sürdürmüştür (Gateva, 1991a:20). Bununla birlikte Sofya St. Kliment Üniversitesi'nde ve Avusturya'da da çeşitli öğrenci ve öğretmen gruplarıyla çalışmalar yapılmıştır (Gateva, 1994). Suggestopedia uygulamalarında yararlanılan klasik sanat eserleri, öncelikle öğrenme ve bellek, öğrenci ve öğretmen davranışları üzerindeki etkileri ölçüldükten sonra ders içeriğine katılmıştır. Amacına uygun bir biçimde uygulandığında Suggestopedia eğitiminin psikolojik yönden sağaltıcı etkilerinin yanı sıra odaklanma, dikkat, hatırlama, öğrenme kapasitesi, kan basıncı, nabız, sinir sistemi, kardiyovasküler ve vejetatif sistem üzerinde de olumlu etkileri tespit edilmiştir (Gateva, 1991:123-124). Suggestopedia sanatının, eğitim sürecini olumlu yönde etkilediği, öğretmen ve öğrencilerin yaratıcı yeteneklerini geliştirdiği de gözlemlenmiştir (Gateva, 1990).

İlkin 10. sınıfa giden on beş ve on altı yaşlarındaki bir grup öğrenci üzerinde sanat deneyleri yapılmıştır. İlk uygulamalarda, öğrencilere Einstein'ın müziğe duyduğu ilginin yanı sıra bazı bestecilerin yaşamöyküleri anlatılmış, operaların konusu ile ilgili bilgi verilerek Haydn, Mozart ve Beethoven'un bazı klasik müzik eserleri dinletilmiştir. Bu deneylerde, sanatın içeriğe katıldığı her dersin başarılı geçtiği, öğrencilerin klasik sanata olan ilgilerinin arttığı, resim yapmaya ve şiir okumaya başladıkları tespit edilmiştir. Daha sonraki uygulamalarda klasik müzik arka plan olarak kullanılmaya başlanmıştır. Aynı yıl, önce yabancı dil derslerinde klasik müzik eserlerinden yararlanılmış ve giderek farklı sanatların senteziyle birlikte “Suggestopedia sanatı” ortaya çıkmıştır. Böylece sistemin sanatsal yapısı oluşmaya başlamıştır. 1972'de Sofya'daki 122. okulda yedi sekiz yaşlarındaki ilköğrencileriyle yapılan bir deneyde arka planda bir çocuk senfonisiyle birlikte çarpma ve bölme işlemlerinin tabloları verilmiştir. Tüm tablolar bazı bilinen çocuk hikâyelerinin resimlerine göre tasarlanmış ve ilgili tablolar konunun işlenmesinden birkaç gün önce sınıf duvarına asılmıştır. 139. kontrol okulu ile sonuçlar karşılaştırıldığında deney gruplarının kazanımlarının çok daha iyi olduğu tespit edilmiştir. bin üç yüz on iki birinci sınıf öğrencisi üzerinde yapılan bir başka deneyde de matematik öğretiminde kullanılan bazı sanatsal araçlar sayesinde ciddi oranda öğrenmenin gerçekleştiği görülmüştür (Lozanov & Gateva, 1988).

Yine matematik dersinde yeni bir konu ders programına göre uyarlanmış bir tiyatro gösterisi aracılığıyla sunulmuştur. Bulgular, takviye öğretime gerek olmadan yalnızca gösterinin izlenmesiyle de konunun önemli oranda öğrenilebileceğini ortaya koymuştur ($p < 0,05$) (Lozanov, 1975a).

Bir başka deneyde, çocukların yaşlarına uygun olarak seçilen klasik müzikler birinci, ikinci ve üçüncü sınıflarda matematik, okuma yazma ve yabancı dil derslerinde arka plan olarak kullanılmış ve çocukların okuma düzeylerinde artış olduğu ve yazılarının düzeldiği tespit edilmiştir. Ayrıca, çocukların ve öğretmenlerin ses tonlarının yumuşadığı, daha zarif ve yumuşak davranışlar sergiledikleri gözlemlenmiştir.

1972 yılında 122. okulda birinci sınıflarda anadili ve matematik öğretiminde Gateva tarafından bestelenen bir müzikal kullanılmıştır. Harfler, heceler, sözcükler, toplama ve çıkarma işlemleri bu müzikalin içinde verilmiştir. Bütün çocuklar da bu müzikalin oyuncularını olarak yer almışlardır. Daha sonra ilköğrenciler için matematik derslerinde kullanılmak üzere operalar yazılmıştır. Bu operalar, opera sanatçıları ve öğrenciler tarafından icra edilmiştir. “Suggestopedia operası” adını alan bu eserler eğitim süreçlerinin etkisini artıran önemli birer araç olmuştur. 1971-72 akademik yılında,

yetişkinler için yabancı dil derslerinde sanat içeriğe katılmış, öğretim yöntemleri sanatsal bir temel üzerine oturtulmuştur. Sanatsal araçların etkililiği üzerine yapılan deneyler daha sonra diğer tüm alanlarda, ilkokul ve okul öncesi çocuklar üzerinde ve yetişkinler üzerinde tekrar edilmiştir.

Üç yüz iki ilkokul öğrencisi üzerinde yapılan başka bir deneyde, sanatın İngilizce öğretimindeki etkisi tespit edilmiştir. Deney bulguları, yalnızca didaktik sanat ile temas etmeleri durumunda bile öğrencilerin içeriği ciddi oranda öğrendiklerini göstermiştir. Ev ödevi ya da herhangi bir konu tekrarı olmadığı halde deneyden bir sonraki gün verilen test sonuçları ise Lozanov'un "hatırlama yasası" gereğince öğrencilerin öğrenme miktarında belirgin bir artış olduğunu göstermiştir. Deneylerdeki farkın istatistiksel olarak anlamlı olduğu tespit edilmiştir ($p<0,001$).

Diğer yandan, deneyler öğrencilerin problem çözme ve görev temelli (task-based) öğrenme becerilerinde de bir artış olduğunu göstermiştir. Çocukların öğrendikleri bilgiyi, benzer problem ve görevlerde (task) de kullandıkları görülmüştür. Klasik müziğin kullanıldığı dinleti oturumlarının öğrenme etkisi üzerine yapılan araştırmalar, yeni konuların ciddi oranda bu bölümde uzun süreli belleğe aktarıldığını göstermiştir.

Bu dönemde çeşitli sanat eserleri analiz edilerek öğretmen ve öğrencilerin sanat gösterilerinin yanı sıra, resim, şiir, roman, drama ve müzikal filmler ile çeşitli gösterilerin kaydından oluşan zengin bir veri tabanı oluşturulmuştur. Derslerde yararlanılan farklı türdeki sanat eserlerinin öğrenciler ve öğretmenler üzerindeki etkileri test edilip değerlendirilmiştir.

Lozanov'a Göre İnsan Potansiyelini Açığa Çıkaran Öğrenme ve Öğretim Süreçlerinin (Suggestopedia/Reservopedia) Araçları, Yasaları, İlkeleri, Aşamaları ve Öğretim Programlarına Yansımalarına İlişkin Bulgular

Çalışmanın bu bölümünde Suggestopedia/Reservopedia süreçlerinin araçları, yasaları, ilkeleri, ders aşamaları ve öğretim programlarına nasıl yansıdığına ilişkin bulgular ele alınacaktır.

Suggestopedia/Reservopedia Süreçlerinde Araçlar

Suggestopedia'nın farklı yaş gruplarında uygulanabilmesi için belli başlı düzenlemeler yapılması gereklidir ve bu düzenlemeler psikolojik, didaktik ve sanatsal araçlarla yapılmaktadır.

Psikolojik Araçlar. Psikolojik araçlar, öncelikli olarak eğitim süreçlerinde “iletişimin” tasarlanmasını, yaş gruplarına ve konuya göre çevresel algıların düzenlenmesini gerektirir. Lozanov'un bulgularına göre, çevresel algılar, bilginin özümsemesini kolaylaştırarak uzun süreli belleğe aktarılmasında etkin bir rol üstlenmektedir. Lozanov'a göre sınıf hem psikolojik yönden hijyen standartlarına uygun olmalı hem de estetik bir biçimde düzenlenmelidir. Dersin ihtiyacına göre tasarlanan poster ve afişler, sanatsal ve estetik bir zevkle yapılmalı ve düzgünce yerleştirilmelidir.

İletişimin bir diğer boyutunda ise öğretmen bulunmaktadır. Lozanov'a göre, öğrenciler gördükleri, duydukları ya da hissettikleri her şeyi taklit ederler, bu nedenle öğretmenin canlı, ilham verici, sakın ve işinden zevk alan biri olması gerekir. Lozanov, öğretmenlerin psikolojik araçları gerektiği gibi kullanabilmeleri için, psikoloji eğitimi almaları üzerinde durur. Ders kitapları, araç-gereçler, öğretim materyalleri ve eğitim süreçlerinin değişiklik gerektiren tüm yönleri gözden geçirilmelidir. Bunun yanı sıra, öğrencilerin nasıl güdülenebileceği, insan potansiyelini ortaya çıkaracak doğru öğrenme ve öğretim koşullarının nasıl oluşturulacağı, öğrenci hatalarının nasıl düzeltilebileceği, travmatik durumlardan kaçınmak için öğrencilere bütün bir insan olarak nasıl yaklaşılacağı, onlara nasıl rol model olunabileceği ve öğrenirken nasıl mutlu olunabileceği de öğretmenlere öğretilmelidir (Lozanov, 2009:61). Öğretmen, öğretim materyallerini bütünsel olarak nasıl sunabileceğini bilmeli, çevresel algıları, duygusal uyaranlarla birleştirme sanatının ustası olmalıdır (Lozanov,1978b:33). Öğretmen, “öğrenmeyi öğrenme” konusunda da öğrencilere destek olmalıdır (Lozanov, 1978a:267).

Didaktik Araçlar. Didaktik araçlar, ders içeriklerinin artırılmasını ve kodların genelleştirilmesini ifade eder. Buna göre bir ders saati içinde işlenecek konunun geleneksel yöntemlere göre iki ya da on kat daha fazla olması gerekir. Lozanov'a göre artırılmış içerik, işlenecek konu hakkında genel bir fikir vermelidir. Kodların genelleştirilmesi ise bazı açılardan önemlidir. İlki, kısa süreli belleğin sınırlılıkların

aşılmasını sağlar. İkincisi, eğitim sürecini baştan sona her aşamada anlamlı bir seviyeye taşır. Ayrıca dikkat, bilinç düzeyinde anlama odaklanırken, bilinçdışı, genel koddaki örtük (implied) unsurlara odaklanır. Bir örnekle açıklamak gerekirse, yabancı dil öğretiminde, öğrencinin dikkati, bütün tümceye, anlamlı iletişime yönelirken, eş zamanlı olarak telaffuz, sözcük bilgisi ve dilbilgisi ikinci düzlemde kalmalıdır. Öğrencinin dikkati kısa süre bu unsurlara çekildikten hemen sonra tümceye ve anlama geri dönmelidir. Bu uygulamadaki amaç, dilin bu unsurlarının özel bir dikkat ya da çaba gösterilmeksizin bütün yapıyla birlikte öğrenilmesidir (Lozanov, 2009:62).

Benzer şekilde çocuklara okuma öğretilirken tek tek harf öğretimi yapılmamalıdır. Çünkü harf öğretiminde çocuğun harfleri hecelerle, heceleri sözcüklerle, sözcükleri tümcelerle birleştirmesi beklenir. Bu türden bir yaklaşımla, temel zihinsel alışkanlıklar edinilir ve daha ileri düzey alışkanlıklara yol açabilmek amacıyla daha sonra bu temel alışkanlıklardan vazgeçilir. Bu yaklaşım, öğrencide öğrenme korkusuna ve özgüvensizliğe yol açacağı için çocuklara okuma öğretiminde öncelikle sözcük ya da tümce gibi anlamlı unsurlar öğretilmelidir. Harfler ise ikinci düzlemde kendiliğinden öğrenilmelidir. Örneklendirmek gerekirse, sınıfın duvarına asılan görsellerde çocuğun dikkati çoğunlukla görselin bütününe yönelirken (bilinçli birinci düzlem) harf görselin içine saklanır (bilinçdışı ikinci düzlem). Farklı bir ifadeyle, görsel aracılığıyla bütün ve parça (sözcük ve harf) eş zamanlı olarak sunulur. Parça (harf), bütünün (sözcük) bir parçası olarak açık olmalıdır. Parçalar holografi ilkesine göre bütünün özelliklerini taşımali, her şey her şeye yansıtılmalıdır. Bu yaklaşım, eşgüçlülük beyin kuramı ve beyin faaliyetlerinin dinamik işlevsel yapılarıyla uyumludur (Lozanov, 2009:62-63).

Didaktik araçlar kapsamında, eğitim içerikleri gözden geçirilerek, disiplinlerarası bir yaklaşımla tekrar planlanmalıdır. Buna göre içerik genişletilerek, Suggestopedia'nın ilke ve yasalarına göre yeniden düzenlenmelidir. Ders içeriğinin genel bir bakış açısına göre planlanması konuların temel ilkelerini kavramayı ve öğrenmeyi kolaylaştırır. Bu türden bir yaklaşım, öğretimin parçadan bütüne doğru olduğu süreçlerde mekanik alıştırma yoluyla kazanılan zihinsel alışkanlıklar edinme hiyerarşisini kırdığı için öğrencinin motivasyonunu artırır ve onu her açıdan geliştirir.

Sanatsal Araçlar. Sanatsal araçlar, sanatın eğitim süreçlerinde kullanımıyla ilgilidir. Daha önce de değinildiği gibi Suggestopedia uygulamalarında, Evelynna Gateva'nın deneysel çalışmalarıyla sanat eserlerinden yararlanılmaya başlanmış ve bu

alışmalarla Suggestopedia bir sanat pedagosine dönüşmüştür. Lozanov'un düşüncesinde sanat, gerek yüksek güdüleme özelliğı gerekse belleğı alınacak bilginin kendiliğinden büyümesi ya da gruplanması için en etkili unsurdur. Lozanov, sanatı basit bir eğlence aracı olarak görmez, sanat, öğrenme sürecinin bir aşaması değil, ders içeriğinin önemli bir bileşenidir. Lozanov'a göre sanat, ikinci düzlemde (bilinçdışı) zengin periferik algılar sunarak psikolojik uyum sağlar. Müzik, edebiyat, canlandırma gibi sanatsal araçlar, hem temel bilgileri öğretmek hem de öğrencilerin ilgili derse karşı tutumlarını olumlu yönde etkilemek amacıyla kullanılır. Sanat araçları konunun kısmen de olsa anında öğrenilmesini sağlar; bundan sonra öğretmenin işi daha kolay ve keyifli hale gelir (Lozanov, 2009: 63). Sanatsal araçların, psikoterapötik ve eğitsel etkileri de vardır (Lozanov, 1979: 7).

Suggestopedia sanatının özgürleştirici, öğretici ve güdüleyici olmak üzere üç özelliğı bulunmaktadır. Sanat, öğrenme ve öğretme süreçlerinde yalnızca keyifli bir ortam oluşturmak için değil, aynı zamanda öğrencileri duygusal, bilişsel, estetik ve etik yönlerden geliştirmek ve onların zihin yapılarını ve tutumlarını olumlu yönde değiştirmek amacıyla kullanılır.

Suggestopedia/Reservopedia Süreçlerinde Olmazsa Olmaz (Conditio Sine Qua Non) Yasalar

Sevgi Yasası. Lozanov'da insan sevgisi “olmazsa olmaz” (conditio sine qua non) bir yasadır çünkü “sevgi, huzur ve güven yaratır ve öğrencilerin gözünde öğretmenin prestijine katkıda bulunur” (Lozanov, 2009:56). Nitekim Lozanov, insanı içtenlikle sevmeyen öğretmenlerin insan potansiyeli üzerinde çalışmaya başlamamalarını ve onlara öğretmenliğı, sevginin bir ifadesi olarak görünceye kadar beklemelerini önermiştir (2011:14; Lozanov, 2009:56).

Öğretmenin, işini sevgiyle yapmaktan başka seçeneğı yoktur. Sevgiyle öğretmek, öğretmenlerin kendi kendilerine öğrenmeleri gereken bir şeydir. Öğrenciler, sevgi atmosferini hissederek ve daha sonra bunu sosyal yaşamlarına aktararak kendi aralarında sağlam ve dostane ilişkiler kurarlar. (Lozanov, 2005:17).

Lozanov, sevginin bir ifadesi olarak çocuğına bisiklet sürmeyi öğreten anne-baba metaforundan yararlanır. Bu metafor, Lozanov'un deyişiyile öğretmenin öğrencilerine olan sevgisini ve özeni gösterir. Buna göre çocuk, kendisine bisiklet öğreten yetişkinin,

ne zaman bisikletinin arkasından tuttuğunu ve kendisine yardım ettiğini bilmez. Keza Suggestopedia/Reservopedia sınıflarında, öğrenciler çoğunlukla öğretmenlerinin yardımından habersizdir; her başarı, öğrencinin kendi başarısıdır. Lozanov'un belirttiği gibi Suggestopedia, öğretmeden öğretmektir. Öğretmen, destek olmak için el uzatan iyi bir arkadaş gibidir (Lozanov, 2009:56-57).

Lozanov'un şu sözleri özelde sınıfta, genelde ise tüm insan ilişkilerinde nasıl bir tavır sergilenmesi gerektiği konusunda özellikle dikkate değerdir:

Hangimiz, yetişkin olsun, çocuk olsun yanımızda anlayışlı bir insana ihtiyaç duymayız ki? Yaptığı yardımlardan hiç söz etmeyen, hatta yaptığı yardımın bilinmesine izin bile vermeyen anlayışlı bir insana. Bir insana yardım ettiğinizde, bu konu hakkında konuşmamalısınız hatta başkalarının bunu anlamasına bile izin vermemelisiniz. İşte o zaman beklenen gerçekleşir (yapılan yardım yerini bulur) (Lozanov, 2009:193).

Lozanov, insanın başkalarına yaptığı beklentisiz, içtenlikli yardımı ve dayanışmayı sevginin bir ifadesi olarak görmüş ve bunun huzur, mutluluk ve güveni de beraberinde getirdiğini belirtmiştir. Onun gözünde insan yalnızca insan olduğu için saygıyı hak eden bir varlıktır. Eğitsel süreçlerde öğretmenden yansıyan sevgi ve güven, huzur duygusu verir, bu da rezervlerin daha kolay açığa çıkabilmesi için gereken koşullardan birini sağladığı için öğrenmeyi kolaylaştırır. Suggestopedia öğretmeni, sevgi ve özgürlük olmadan potansiyel kapasitenin ortaya çıkmayacağını bilincindedir. Ancak sevgi de tek başına yeterli değildir. Salt sevgiyle yüksek sonuçlar elde edilemez, yöntemle birlikte sevgiye ihtiyaç vardır (Lozanov,2009:149). Lozanov, sevgi yasasıyla özünde insan sevgisini kast etmekte ve insan potansiyelini açığa çıkaran unsurun sevgi olduğunu vurgulamaktadır. (Lozanov, 2011:15). Lozanov'un telkin kuramının temelini de insan sevgisi oluşturur (Lozanov, 2005:40).

Özgürlük Yasası. Özgürlük ve sevgi yasası iç içedir. Çünkü ancak sevginin olduğu yerde gerçek özgürlükten bahsedilebilir (Lozanov, 2011:15). Özgürlük, öğretmen tarafından dikte edilmeyen doğal bir hal olduğu için, öğrenciye iç sesini dinleme fırsatı verir. Özgürlük, burada kişinin kendini rahatça ifade edebilmesini sağlayan içsel bir özgürlük halini temsil eder. Hata yapmak, öğrenmenin doğal sonucudur ve doğal karşılanmalıdır. Hatalar, öğrencilere hissettirilmeksizin düzeltilmeli, doğru yanıt sakın bir biçimde dile getirilmelidir. Öğretmen, hiçbir koşulda baskı yapmamalı ve ısrarcı olmamalıdır (Lozanov, 2009:58).

Lozanov'a göre sevgi ve özgürlük yaşamın her alanında insanın gelişimi ve mutluluğu için olmazsa olmazdır (Lozanov, 2005:18). Lozanov, bu noktada “desuggestive pedagogy” kavramını öne sürerek kavramsallaştırmaya çalıştığı telkinin, karşılıklı güven hissetmenin bir sonucu olarak geçmiş psikotravmalardan da özgürleştirici olduğunu belirtmiştir (Lozanov, 2005: 40).

Öğrenme süreçlerinde, herkesin temel ihtiyacı olan bilgi ihtiyacı karşılanmalı, öğrencilere psikolojik yönden özgür ve rahat koşullar sağlayacak yönde olumlu öğrenme deneyimleri sunulmalıdır. Psikoterapi ve sanatın özgürleştirici ve uyarıcı rolüyle pedagojinin öğretici ve eğitici rolü birleştirilmelidir (Lozanov, 1975c:13)

Öğretmenin İnancı. Lozanov, eğitim süreçlerinde öğretmenin inancını da olmazsa olmaz bir yasa olarak konumlandırır. Öğretmen, öğrencilerinin kapasitelerini açığa çıkarabilme konusunda hem kendi yeteneğine hem de öğrencilerine inanmalıdır. İnsanın kapasitelerinin sınırlı olduğunu dayatan toplumsal normların baskısına karşın yine de tüm öğrencilerin başarılı olacağına dair bir inanç öğretmene ilham verir (Lozanov, 2011:16). Bu içten sevinç, öğretmenin çevresel algılarıyla (peripheral perceptions) öğrencilere geçmekte ve öğretmenin zihin durumu öğrencilere yansımaktadır. Bu beyin rezervleri seviyesinde titreşen bir iletişim ve öğretmen beklentilerinin, öğrenci beklentilerini etkilediği karşılıklı bir süreçtir, yani beklenti, beklenti doğurmakta ve bu doğal olarak kendiliğinden, herhangi bir çaba olmaksızın gerçekleşmektedir (Lozanov, 2009: 58-59).

Geleneksel öğretmenlerin, çoğunlukla öğrencilerin kendileriyle ilgili sınırlandırıcı inançlar geliştirmesini pekiştiren bir iletişim dili vardır ve bu öğretmenler çoğunlukla kendi potansiyellerinin de farkında değildir. Gateva'nın da belirttiği gibi öğretmen bugünün ve yarının dinamiklerine göre gelişebileceğine ve eğitebileceğine olan gücüne ve yeteneklerine inanmıyorsa öğrencilerine ilham da veremez (Gateva, 1990a:91-92).

Pygmalion. Lozanov, yüksek beklenti etkisini ölçen Amerika'da yapılan Hawthorne etkisi (Roethlisberger, F ve W.J. Dickson, 1939) ve sınıfta Pygmalion etkisi (Rosenthal, R & L. Jacobson, 1968) olarak bilinen deneylerin telkin açısından zenginliğine işaret eder. Bu iki deney, çoğunlukla plasebonun bir çeşidi olarak yorumlanmıştır. 1920'lerin sonunda Chicago bölgesinde bulunan Western Electric Company'nin Hawthorne İşletmesi'nde yapılan bu çalışma, işyerinde istihdam

koşullarında yapılan değişikliklerin, çalışanların performansı üzerinde olumlu etkileri olduğunu ortaya koymuş ve yapılan her değişiklik, koşulları iyileştirir beklentisini doğurmuştur (Lozanov, 2005:49).

Alanyazında “Pygmalion etkisi” ya da “kendini gerçekleştiren kehanet” (self-fulfilling prophecy) olarak bilinen kavram ise öğretmen beklentisini öğrencilerin akademik performansı ile ilişkilendirir. Bu kapsamda, 1968’de Harvard Üniversitesi’nde yapılan deneyler, olumlu öğretmen beklentisinin öğrenci başarısını arttırdığını ortaya koymuştur. Lozanov’a göre ortamın özellikleri ve diğerlerinin davranışları üzerimizde telkin etkisi oluşturmaktadır (Lozanov, 2009:97).

Lozanov, Hawthorne etkisi, Pygmalion etkisi gibi plaseboların güçlü bir etkisi olduğunu, bu nedenle öğretmenlerin bu konuda yapılan akademik çalışmalardan haberdar olmaları gerektiğinin altını çizmiştir. Bununla birlikte, Lozanov, Suggestopedia eğitimini yalnızca Hawthorne etkisi ve Pygomalion etkisi ile açıklamanın doğru olmayacağını da vurgular; öğretmenler yeni teknikler denediklerinde, ortaya çıkan Hawthorne etkisine güvenmemelidir. Eğitim süreçlerimiz, sürekli kendi deneyimlerimizin ışığında gelişip ilerlemelidir. Her zaman büyüme yönünde adım atmalı, büyümek için gereken riski alabilmeli ve sürekli araştırmalıyız, aksi halde eğitimi sağlam temeller üzerine inşa edemeyiz (Lozanov, 2009:99).

Artırılmış İçerik Yasası. Bu yasa, ders içeriklerinin geleneksel eğitim süreçlerinden en az iki ya da üç kat daha kapsamlı olmasını gerektirmektedir. Geleneksel norm zaman içinde değişirse, sürekli gelişim uyarısı ışığında ders içerikleri de süreklilikle çağın gereksinimlerine göre zenginleştirilmelidir. Suggestopedia’nın uzmanlar tarafından onaylanmış psikoterapötik, psikohijyenik ve eğitici etkilerini göz önünde bulundurarak ders içeriklerinin kapsamı kesinlikle daraltılmamalıdır. İçeriğin geleneksel sınırlarla çevrevelenmesi insan kapasitelerinin sınırlı olduğuna dair toplumsal normu doğrulayıp pekiştirir. Buna bağlı olarak insanın gelişimi de gecikir (Lozanov, 2009:59).

Bütün-Parça Parça-Bütün Yasası. Suggestopedia/Reservopedia süreçlerinde bütün-parça, parça-bütün olmazsa olmaz yasalardan biridir. Modern yaşam büyük sıçramalar yaptığı için çağın bir gereği olarak her alanda giderek genişleyen bir bakış açısı kazanmak gerekir. Bu nedenle de öğrencilerin yoğun biçimde bilgi edinmeleri

gerekmektedir. Öğrenciler, bütün (global) kavramlara hâkim olmalı ve bunun üzerine yenilerini inşa edebilmelidir (Lozanov, 2009:73; Lozanov, 2005:68).

Bütün-parça parça-bütün yasası, beynin farklı bölümlerinin, bütün beyin hakkında bilgi içerdiğini gösteren bazı beyin araştırmalarına dayanmaktadır. İnsan uyaranları karmaşık olarak alır ve bir uyarana bir bütün olarak tepki verir. Bu da parçaların birbirinden ayrı olmadıklarını, daima bir bütünün parçası olduğunu göstermektedir. Öte yandan, bütünün parçada, parçanın da bütünde olduğunu öne süren felsefi bir anlayış da vardır; bu anlayışa göre bütün ve parça ayrılmaz bir bütündür. Atom, evrenin yasalarını yansıtır, evren ise atomun içindedir. Yalıtık hiçbir varlık yoktur. Bu yüzden öğrenirken parçalar bütünle birlikte öğrenilmelidir (Lozanov, 2009: 60). Parça, bütün içinde ayrıca ayırt edilebilmeli ve hangi bütüne ait olduğunu göstermelidir (Lozanov, 2011:17).

Bu yasaya göre, her bütün daha büyük bir bütünün parçasıdır ve bu sonsuza kadar gider. Neyin bütün kabul edileceği ise öğretmenin ustalığına kalmıştır. Bütünün ne olduğu, kişilik özelliklerine, değişen ilgi alanlarına ve o anda baskın olan duyguya göre esneklik gösterebilir:

Örneğin, duygularımızın piyeyi deve yapabileceğini iyi biliriz. Öyle ki aşk, toplumun parçası olan herhangi birini, birdenbire hayatımıza anlam katan bir evrene dönüştürebilir. Pablo Neruda'nın, çeşitli nesneler ve sebzeler için yazdığı ağıtlar, belli bir olguya karşı öznel tutumumuzu yansıtan bu devingen bakış açısının ve deneyim değişikliğinin bir örneğidir. Böylece, örneğin, “Domates’e Ağıt”ında, Neruda birçok domates arasından sadece birini deneyimin merkezine yerleştirir. Bilinç ve dikkatin odaklandığı bu domates, birdenbire dünyadaki en önemli nesne olur ve bütün dünya, hiyerarşik olarak bu domatesin egemen olduğu bir anlayışa göre yapılandırılır (Lozanov, 2009:76).

Lozanov, bütün-parça yasası çerçevesinde holistik (bütüncül) ve parçacı (partial) eğitim anlayışlarının eksikliklerine dikkat çekerek bu anlayışları eleştirmiştir. Lozanov'a göre (2009) bütüne değil de parçaya odaklanıldığında, dikkat çoğunlukla ilgili parçaya odaklanır ve bu da daha sonra bütünün anlaşılmasını zorlaştırır. Bununla birlikte, sonradan bir araya getirilen parça parça bilgiler de asla bütünün yerini alamaz, yalnızca bir araya getirilmiş parçalar olarak kalır. Bu sebeptendir ki konular her zaman bir bağlam içinde öğretilmelidir. Bütünü yansıtan iç içe geçen öyküler ve oyunlar konuları bir bağlam içinde sunmanın etkili yollarındandır.

Lozanov'a göre yalnızca bütüne odaklanan, parçaları önemsemeyen eğitim anlayışları da genellikle yanlış ya da eksik öğrenmeyle sonuçlanmaktadır. Bütüncül yaklaşımdaki temel zorluklardan biri, öğrencinin parçaları öğrenme konusunda yaşadığı

zorluktur. Çünkü bu tür öğretimde içerik büyük bölümler halinde ve genel hatlarıyla sunulmakta, ayrıntılar ya da parça ise ya kendiliğinden ya da daha ileri bir seviyede öğrenilmeye bırakılmaktadır. Diğer zorluk ise, bütüncüllüğün kendi doğasından kaynaklanmaktadır, yalnızca bütüne odaklanan, parçayı göz ardı eden bütüncül (holistic) öğrenme ve öğretme süreçlerinde devingenlik yoktur.

Lozanov, bütüncül yaklaşımın eksiklikleri nedeniyle çocuklara okuma öğretiminde sözcük temelli öğretimin neden terk edildiğini şöyle açıklamaktadır: “Çocuklar ilk on veya yirmi sözcüğü ezberler, harfleri bilmedikleri için yeni sözcükleri ya okuyamazlar ya da çok hatalı okuyabilirler. İşte bu noktada, bütüncül yöntemden, tek tek harflerin ya da hecelerin öğrenildiği geleneksel yönteme dönüş yapılır (Lozanov, 2009:74). Bütüncül yaklaşımı, yabancı dil öğretimi kapsamında ele aldığımızda ise öğretimde, dilbilgisi, telaffuz ve sözcüklere odaklanılmadığı için dil yapıları genellikle çok iyi öğrenilmez ve öğrenciler konuşurken çoğunlukla hata yapar (Lozanov, 2009:76).

Altın Oran Yasası. İlk kez M.Ö. 3. yüzyılda Öklid’in kitabında adı geçen “altın oran” kavramı, Lozanov’un yine olmazsa olmaz yasalarından biridir. Bu oran, evrendeki en mükemmel oran olarak kabul edilmiştir. Platon, Pisagor ve Phythagoras’ın okulları da altın oranla ilgilenmiş, Leonardo da Vinci’de bu konu üzerinde çalışmıştır. Birçok filozof, bilim insanı ve mimarın da ilgi duyduğu bir konu olan altın oran, doğada, insan vücudunda, beynin yapısında ve sinir sisteminde, DNA’da ve birçok sanat eserinde bulunmaktadır (Lozanov, 2009:76-77).

Altın oran biri daha küçük -minör- diğeri daha büyük-majör- olarak adlandırılan ve birbirleriyle uyumlu zıtlıklardan oluşan iki eşit olmayan orandan oluşur (Doczi, 1981:3). Bir parça, iki eşit olmayan parçaya bölündüğünde, küçük parçanın büyük parçaya oranının, büyük parçanın bütüne oranına eşit olması durumunda altın oran elde edilir. Herhangi bir çizgide, böyle bir oranda sadece bir nokta bulunmaktadır ve bu nokta “altın oran” olarak adlandırılır. Altın oran şu denklemle ifade edilir:

$$A:B=B/(A+B)$$

Matematiksel ifadesi ise $(a-x)/x = x/a$ ’dır.

Elde edilen, $x^2 + ax - a^2 = 0$ denklemidir ve bu denklemi çözdükten sonra x’in değeri 0.6180339’dur. Böylece 0.6180.339 oranında olan ya da bu oranın belli bir derecesinde herhangi iki değişken altın oran içinde bulunur. Bu sayı, on ikinci yüzyılda Leonardo Fibonacci tarafından geliştirilen Fibonacci serisinde de ifade edilmiştir. Bu

seride, her tam sayı önceki iki tamsayının toplamıdır. Örneğin, 1,2,3,5,8,13,21,34,55,89,... gibi sonsuza giden bir dizide $2 + 3 = 5$, $5 + 3 = 8$, $8 + 5 = 13$ 'tür. Fibonacci serisinde herhangi bir tamsayı, dizideki bir sonraki sayıya bölündüğünde sonuç 0.62 olur ve bu sonuç, tam sayı değerinin artmasıyla giderek 0.62'ye yaklaşır. Dördüncü tam sayıdan sonra ise bu oran 0.618'e yaklaşır (Lozanov, 2005:18).

Suggestopaedia uygulamalarında bilginin özümsemesini kolaylaştıran klasik sanat, uyum ve estetik ağırlıklı olarak altın oran üzerinde temellendirilmiştir (Lozanov, 2005:22). Suggestopedia/Reservopedia, özellikle olumsuz telkinlerden özgürleştirici, (desuggestive), yeniden eğitici (deprogramming) yeniden bilgi, beceri ve alışkanlıklar kazandıran son hali ile altın oran yasasıyla uyumludur (Lozanov, 2009: 76).

Altın oran, Suggestopedia uygulamalarında gerek dersin çeşitli aşamalarına gerekse öğretmenin ses tonuna yansıyan ve zengin içeriğin kısa süre içinde öğrenimini kolaylaştıran bir armonidir. Öğretmenin ustalığını gösterdiği yer de burasıdır: Hızlı, yavaş, orta üç tempo arasında geçişi yapılabilmesi, dinamizme -yüksek, orta, düşük- ışıık ve gölge kazandırması ve şimdilik denge için en sağlam psikolojik ölçü olan altın oranın kurallarına göre ders aşamalarının süresini ayarlayabilmesidir (Lozanov & Gateva, 1988:28).

Suggestopedia uygulamalarında altın oran, en belirgin biçimde parça ve bütün arasındadır. Öğretmen, bu orana sezgisel olarak da uyulup uyulmadığını anlayabilir. Altın orana uyulmaması durumunda, öğretmen ve öğrenciler kendilerini yorgun hisseder. Ders ise monotonlaşır, uykuya yol açan, hipnotize eden bir sürece dönüşür ve öğrenme gerçekleşmez (Lozanov, 2011:18).

Lozanov, yorucu, gürültülü, aşırı hareketli derslerden uzaklaşmanın yollarından biri olarak da altın oranı göstermiştir. Evrendeki uyumun, denge ve güzellik yasasının bir ifadesi olan altın oran, geleneksel eğitimde sıklıkla görülen zihinsel karmaşanın bertaraf edilmesini sağlar.

Klasik Sanat ve Estetik Yasası. Klasik sanat ve estetik, duyu organlarıyla algılanmayan, farkındalığın eşlik etmediği sayısız uyaran yayma özellikleri nedeniyle bir iletişim aracı olarak kullanılabilir. Sanat, derin psikolojik rahatlama için elverişli koşullar oluşturarak öğrenmeyi kolaylaştırır ve zevkli bir öğrenme ortamında beyin rezervlerine ulaşabilme olanağını artırır. Sanat ilham verir ve öğrenmenin korkuyla ilişkilendirildiği “hastalıklı” yerden dikkati uzaklaştırır (Lozanov, 2009:60-61).

Suggestopedia/Reservopedia'nın İlkeleri

Lozanov, öğrencilerin yaş özellikleri ve eğitim hedeflerine göre öğretim süreçlerinde değişiklik yapılmasını gerektiren üç ilke ortaya koyar: i) stressiz, mutlu, derin psikolojik rahatlama, ii) bilinç ve bilinçdışının birliği ve beyin işlevlerinin bütünlüğü, iii) rezerv kompleksleri seviyesinde telkinle bağlantı.

Bu ilkelerden ilki, öğrenme sürecinde özgür ve mutlu olmayı, zihinsel rahatlama, odaklılığı ve neşeli bir özgürlük halini ifade eder. Öğrenme süreçlerinde gerginlik ve stres, çoğunlukla öğrencinin belli bir dersi anlama konusunda kendine olan güvensizliğinden kaynaklanmaktadır. Güvensizlik ise, zihinsel faaliyetlerin işleyişini bozmaktadır. Kendi kapasitesine inanmayan kişi, anlayıp öğrenmek için her ipucunu yakalamaya çalışır ve ancak yakaladığında rahatlar. Lozanov, sınavlar sırasında öğrencilerin yaşadığı gerginlik hallerini de trajik bir manzara olarak tanımlar. Öğrenci, ancak endişe ve stresten uzaklaştığında entelektüel ve yaratıcı etkinlikler için gerekli olan dingin koşullar sağlanmış olur. Bu ilke, öğretmenin, öğrenmeyi öğretmesini de içerir (Lozanov, 1978a:265).

Lozanov'a (2009) göre geleneksel eğitim sistemleri çoğunlukla öğrencinin mutluluğunu göz ardı etmektedir. Suggestopedia uygulamalarında ise neşe ve eğlence, öğrencilerin yoğun ders içeriklerini zahmetsizce öğrenmesinden ve insanın doğuştan gelen bilgi ve öğrenme gereksiniminin ciddi oranda karşılanmasından kaynaklanır. Öğretmen, öğrenmenin zor ve yorucu bir süreç olduğu ve bu nedenle eğlencenin gerekli olduğunu ima etmez. Neşe ve mutluluk, tüm öğrenme ve öğretim sürecinde doğal bir haldir. Öğrenme ortamları, kaygı, stres ve korkunun ağır bastığı hastalıklı yer (ill-place) olmaktan çıkıp neşe ve mutluluk dolu sağlıklı ortamlara (healthy place) dönüşmelidir.

İkinci ilkeye göre, bilinç ve bilinçdışı süreçler eş zamanlı harekete geçirilmelidir. Üçüncü ilke ise beyin/zihin rezervlerinin ya da potansiyel yeteneklerin tüm eğitim süreci boyunca açığa çıkarılmasını ifade eder.

Suggestopedia/Reservopedia Uygulamalarının Aşamaları

Suggestopedia ortaya çıktığı 1960'larda bağlamdan kopuk bir içerik ve kuru bir teknikle uygulanıyordu. 1970'lerde ise Lozanov'un kendi deney bulgularıyla bellek ve beyin araştırmalarındaki diğer bulgulara bağlı olarak farklılaşmaya başlamış ve sanatın da eğitim süreçlerine katılmasıyla birlikte içeriğin zenginleştiği ve bağlamın öne çıktığı

bütünsel bir özellik kazanmıştır. Klasik Suggestopedia dersi, giriş (introduction) dinleti oturumları, (concert sessions), ayrıntılandırma (elaboration) ve uygulamı (performance) olmak üzere dört aşamadan oluşmaktadır.

Aşama I: Giriş (Introduction). Her yeni ders (ünite ya da konu) girişle başlar. Lozanov'un ifadesiyle konuya "sanatsal ve espirili bir uvertür niteliğinde olan giriş bölümü"nde, sınıfla ilk temasından itibaren öğretmenin tutum ve davranışlarında kolaylaştırıcılık ve zarafet hâkimdir. Öğretmen, en uygun projeyi seçip öğrencilerine sunan ve onları da bu projeye katılmaya davet eden bir yönetmendir. Bu proje başından sonuna kadar öğretmen ve öğrencilerin dayanışmasını gerektirir. Ders, bir film, öğrenciler ise bu filmin aktörleridir. Ders, daha ilk dakikalarında bir oyunla başlar ve oyun içinde oyunlarla devam eder. Öğretmenle öğrencilerin ilk teması olan ilk ders çok önemlidir. En büyük bütün her zaman ilk derste verilir. Sözelimi, yabancı dil öğretiminde ilk derste altı yüz ile sekiz yüz elli arasında yabancı sözcük ve temel dilbilgisi zengin bir bağlam içinde öğretilir. Böylece öğrenciler, ilk dersten itibaren kendilerini kısıtlanmış hissetmezler ve iletişim kurmak için geniş olanaklara sahip olurlar (Lozanov, 2009:148-149).

Klasik Suggestopedia dersinin ilk aşamasını oluşturan giriş bölümünün amaçları şu şekilde özetlenebilir.

1. Sıcak, espirili, rahat ve samimi bir ortam yaratmak,
2. İletişim kurmanın kolay olduğunu göstermek,
3. Öğrenmenin zor ve keyifsiz bir deneyim değil, aksine, kolay ve keyifli bir deneyim olduğunu göstermek,
4. Öğretmenin, bütünsel düşünebilmesine yardımcı olmak (Lozanov, 2009:151-152).

Aşama 2: Dinleti Oturumları (Concert Sessions). Bu bölüm, Lozanov'un deney bulgularına göre belirlediği klasik müzik parçaları eşliğinde ders içeriğinin öğretmen tarafından okunmasını içerir. Deneyler, dersin bu bölümünün öğrenmeyi ciddi oranda artırdığını göstermiştir:

Suggestopedia derslerinde kullanılan müzikler, enstitünün laboratuvarlarında deneysel olarak test edilmiştir. (Müzikler) içeriğin öğrenilmesini kolaylaştırdığı

gibi, eğitim, kültür ve psikohijyen unsuru olarak da pek çok gereksinimi karşılamaktadır. Öğrencilerin belirli müziklerden hoşlanıp hoşlanmamaları ya da müziklerin dinleyicilerin zevkine hitap etmesi çok önemli değildir. Bu nedenle, eğitsel, psikohijyen ve estetik açılarından derinlemesine ön çalışma yapmadan, olumlu ve kalıcı etkileri olup olmadığını anlamadan, mutlu ve rahat koşullarda sağlam ve yaratıcı öğrenmenin kolaylıkla gerçekleştiğini görmeden seçilen müziklerin başka müziklerle değiştirilmesini önermemekteyiz (Lozanov,1978a: 333).

Klasik Suggestopedia uygulamalarında giriş ve dinleti bölümleri arasında otuz dakika ara verilir. Giriş bölümünü her zaman dinleti oturumları izlemek zorundadır. Lozanov, aktif ve pasif olmak üzere iki aşamadan oluşan bu bölümden verimli sonuç alabilmek için aşamaların aynı gün arka arkaya yapılması gerektiğini belirtmiştir.

Aktif Dinleti Oturumu (Melodram). Aktif dinleti oturumu, dersin diğer bölümleri gibi Lozanov'un araştırmaları doğrultusunda geliştirilmiştir. Aktif oturumda kullanılan müzik parçaları zengin melodilidir ve duygusaldır. Bu bölümde, öğretmen ayakta durarak özel ses tonlamalarıyla ders içeriğini okur. Öğrenciler ise bölümün adından da anlaşılacağı üzere, öğretmen okurken metni takip ederek müziği dinler. Bu bölüm Gateva'nın ifadesiyle bir melodram türüdür:

Aktif oturumdaki besteler ağırlıklı olarak Haydn, Mozart ve Beethoven gibi Viyana klasiklerinden ve klasik romantik eserlerden oluşmaktadır. Telkin Bilim Araştırma Enstitüsü'ndeki birçok deney, rezerv potansiyeli açığa çıkarmak için gerekli olan psikolojik rahatlamının klasik sanatla gerçekleştiğini tartışmasız bir biçimde kanıtlamıştır. Klasik sanatın, her zaman büyük sanatçılara ilham veren güçlü bir uyarıcı olduğu bilinmektedir. Bununla birlikte, ustaların tüm eserleri, Suggestopedy'nin ihtiyaçlarına uygun değildir. Klasik eserler, mükemmel bir biçimde ifade edilen hümanizm felsefesi yoluyla etki gösterir. (Klasik sanat eserleri) insanın içinde, kaos ve uyumsuzluktan, düzen, uyum, tutarlılık, mantık, ilham ve zevke doğru doğal geçiş için gerekli olan koşulları oluşturur (Lozanov&Gateva, 1988:70).

Klasik müziğin psikoterapide de köklü bir yeri olduğu bilinmektedir. Klasik müzikteki altın oran sayesinde ders içeriği, klasik sanatın canlandırıcı gücü, estetik ve altın oranla harmanlanmış olur. Lozanov'a göre müzik duygu yaratır ve öğrenme sürecini kolaylaştırır. Sanat ise ilham verir, sanat olmadan da Reservopedia olabilir, ancak güzelliğe, estetiğe olan gereksinimimiz nedeniyle böyle bir Reservopedia gerekli değildir (Lozanov, 2009:153-154).

Pasif Dinleti Oturumu (Resital). Pasif dinleti bölümü, aktif dinleti bölümünde okunan ders içeriğinin öğretmen tarafından yeniden, ama bu kez farklı biçimde okunuşunu içerir. Bu bölümde, öğretmenin okuyuşu yumuşak olup günlük konuşmaya benzemekte ve içeriğin duygusuna göre değişiklik göstermektedir. Kullanılan müzikler, biçim ve içerik yönünden ciddidir ve entelektüel derinliğe sahiptir (Lozanov, 2009:154). Bu bölümde öğretmen, içeriği, metnin gerekliliklerine göre gerçeğe uygun, tutarlı ve normal bir tonlamayla sunmalıdır (Lozanov&Gateva, 1988:72).

Bu oturumda müzik esasen arka plan olarak kullanılır. Pasif kavramı ise burada derin psikolojik rahatlama halini ifade eder. Deneyler sonucunda belirlenen barok müzikler, öğrencilerin günlük sorunlardan, çatışma ve kaygılardan uzaklaşmasını sağlar ve odaklanma için gereken ortamı oluşturur. Lozanov, dinleti bölümünde öğretmenin ruh halinin de öğrenmeyi etkilediğini belirtmiştir. Pasif bölümün ardından öğrencilerin içeriği gece yatmadan önce ve sabah kalkınca okumaları istenir.

Aşama 3: Ayrıntılandırma (Elaboration) Dersin üçüncü aşaması olan ayrıntılandırma (elaboration), giriş ve dinleti bölümlerini izleyen bir sonraki gün yapılır. Bu aşamanın temel amacı, giriş ve dinleti bölümlerinde sunulan içeriğin çeşitli oyunlar ve etkinliklerle pekiştirilmesidir.

Lozanov (1975a), Suggestopedia sisteminde içeriği pekiştirmek amacıyla uygulanan her tekniğin Suggestopedia'nın ilkeleriyle uyumlu olması gerektiğini vurgulamıştır. Bu kapsamda, tekniklerin duygusal bir tonu olmalı, ilgi uyandırmalı, hayal gücünü, düşünce ve duyguları harekete geçirmelidir. Öğrenciler, ders boyunca etkin ve yaratıcı bir biçimde öğrendiklerini göstermelidir. “Suggestopedia uygulamalarında oyunlar, eğlence ve rahatlama amacı taşımaz, çünkü böyle bir yaklaşım ancak öğrenmenin zor olduğuyla ilgili toplumsal normu pekiştirir (Lozanov & Gateva, 1988:78).

Suggestopedia’da oyunlar, kaygıdan uzak, neşeli bir atmosfer oluşmasını sağlamak, öğrencileri psikolojik tramvalardan, gerginlikten uzaklaştırmak ve onlarda güven hissi oluşturmak amacını taşır. Bununla birlikte, oyunlar yoluyla potansiyelin daha kolay açığa çıkabileceği düşünülür. Öğrenmenin sıkıcı bir süreç olduğu düşüncesini pekiştirdiği için salt eğlence amacı taşıyan, öğretici olmayan oyunlara derslerde yer verilmemelidir. Etkinliklerin, eğlenceden çok sanatsal, didaktik ve psikoterapötik işlevi olmalıdır. Rahatlama, eğitsel süreçlerin olumlu yan etkilerinden biridir.

Lozanov (2009:160), ayrıntılandırma bölümüyle ilgili şöyle bir çerçeve çizer:

1. Öğrencilerin, özgür ve yaratıcı düşünme becerileri geliştirilir.
2. Tüm aşamalar bu aşamada birleşir ve bu bölümdeki her etkinlik diğer bölümleri anımsatır.
3. Öğretmen, öğrencilere halihazırdaki bilgi ve becerilerinin biraz daha üst seviyesinden hitap eder.

Aşama 4: Uygulayım (Performance). Uygulayım aşaması, öğrencilerin o ana kadar öğrendiklerini ortaya koydukları bir bölümdür ve öğrencilere dersin önemli unsurlarını gözden geçirme fırsatı sunar. Bu bölümde, her öğrencinin anlattığı kısa öykülerle ya da sordukları sorularla kendilerini özgürce ifade etmelerine olanak tanınır.

Lozanov'un Eğitim ve İletişim İlişkisi Hakkındaki Görüşleriyle İlgili Bulgular

Lozanov, iletişimin yoğun yaşandığı eğitim süreçlerinde doğru ve nitelikli iletişimin yönünü, ortaya koyduğu iletişim kuramıyla da göstermeye çalışmıştır. Ona göre, iyi iletişim, iyi eğitimin gereklerinden biridir ve eğitim sürecini daha nitelikli hale getirmek için iletişim psikolojisini bilmek gerekir. Öğrenci bir robot olmadığı için birtakım bilinçdışı, duygusal ve sezgisel unsurlar, onun bilgi, alışkanlık, beceri ve deneyim kazanma biçimini etkilemektedir (Lozanov, 1978a: 260).

Lozanov'a göre iletişimin sözlü ve sözsüz olmak üzere iki yönü bulunmaktadır. Sözsüz iletişim araçları ikiye ayrılır: İlk grup, çift düzlemlilik ve çift düzlemliliğin unsurları arasında olan tonlama ve ritmi kapsar. İkinci grup sözsüz iletişim unsurları ise bilginin kaynağının güvenilirliği (prestij ve otorite), çocuksulaşma ve sözde pasiflik (rahatlama) durumudur. Sözsüz iletişim unsurları, çeşitli sanat türlerinde duygusal ve estetik deneyim sırasında temel düşüncenin fark edilmeden algılanmasını sağlar. Sözsüz iletişim araçları ne kadar inandırıcı, gerçeğe yakın ve dikkatli bir şekilde seçilirse öğrenme de o kadar kolay olur (Lozanov, 1978a: 194).

Lozanov, sözsüz iletişim unsurlarının da insan kapasiteleri üzerinde etkili olduğunu deneylerle kanıtlamıştır. Bu kapsamda, sözsüz iletişim unsurları ve bu unsurların öğrenme-öğretim süreçlerindeki rolüne değinmek yerinde olacaktır.

Sözsüz İletişimin Unsurları ve Öğrenme ve Öğretim Süreçlerindeki Rolü

Çift düzlemlilik, tonlama, ritim, güvenilirlik (prestij ve otorite), çocuksulaşma, derin psikolojik rahatlama (dinleti durumu, sözde pasiflik) Lozanov'un iletişim kuramının sözsüz iletişim unsurlarıdır.

Çift Düzlemlilik (Double-planeness). Lozanov'a göre her iletişim edimi bilinç ve bilinçdışı olmak üzere iki düzlemde gerçekleşir. İki düzlemin uyumlu hale gelmesi önemlidir çünkü telkinle potansiyeli ortaya çıkarmanın yollarından biri de budur (Lozanov, 1975a: 8).

Lozanov'a göre, her iletişim farkında olarak ya da olmayarak yaydığımız çeşitli uyaranlardan oluşan ciddi oranda sinyal akışı içerir. Çoğunlukla bu sinyaller alıcı açısından büyük bir bilgi değeri taşır. Lozanov'un "ikinci düzlem iletişimi" ya da "sözsüz iletişim" olarak adlandırdığı bu iletişim, insanlara karşı tutumumuzun ve anlamlandıramadığımız sezgisel izlenimlerimizin kaynağıdır (Lozanov, 1978a:193). Bu şekilde, iletişimin gizli anlamını kavrar ve duyduğumuz sözcüklerin sezgisel olarak doğru olup olmadığını anlayabiliriz. Lozanov'un "telkinin büyüüp yeşerdiği toprak" olarak nitelendirdiği ikinci düzlem, iletişimde belirleyici bir rol oynar (Lozanov, 2009:106).

Lozanov'a göre, telkinin belli işleyiş mekanizması vardır. Buna göre, her düşüncede ya da algıda belli bir odak noktası ve çevresel arka planla ilgili birçok ayrıntı bulunur. Konuşma sırasında, birinci düzlemde (bilinç düzlemi) ileti, alıcının bilincinin merkezine düşer ve makul bir yanıt oluşturulur. Alıcı, bilinçli iletiye ek olarak, bu konuşmaya özgü olmayan, ama onu izleyen ya da tamamlayan bazı karmaşık uyaranlara da yanıt verir. İkinci düzlemde (bilinçdışı) bireyin kişiliğine göre kabul edilen telkin, onun duygularını, belleğini, zihnini, beklentilerini, ilgi alanlarını, güdülerini ve iradesini etkiler. Başka bir deyişle, bireyin açığa çıkmamış potansiyelini edimselleştirir ve yeteneğini ortaya çıkarır (Lozanov, 2009).

Lozanov, bu iki düzlemin iletişim süreçlerinde çoğunlukla birbiriyle uyumlu olmadığını, uyumun sağlanması için söylenenin, beden dili tarafından da doğrulanması gerektiğini vurgular. Lozanov'a göre, iki düzlem arasındaki uyumsuzluk en belirgin biçimde oyunculuğu iyi olan ama inandırıcı olmayan bir aktörün sanatında görülebilir. Bunun yaşamdaki ifadesi ise samimi yetersizliktir. Böyle bir iletişim biçimi eğitim süreçleri

de dahil olmak üzere tüm iletişim süreçlerinde başarısızlıkla sonuçlanır (Lozanov,1975a: 8).

Lozanov, bir gülümsemenin ya da samimiyetinin sahte olup olmadığını ele veren bazı yüz kasları olduğunu ve samimi bir gülümsemenin istemli oluşmadığını belirtmiştir. Bunu sezgisel olarak hissederiz (Lozanov, 2009). Bununla birlikte, Lozanov, sözsüz iletişim unsurlarının bir dereceye kadar kontrol edilebilir ya da yönlendirilebilir olduğunu da söyler. Büyük aktörler bu sanatın ustasıdır ve bazen kendi iç dengeleri bozulduğunda bile rollerini ikna edici bir biçimde oynayabilirler. Ancak bu çok çaba gerektirdiği için her zaman başarılı olunamayabilir. Bu nedenledir ki sanatçılar, yalnızca iyi halde olduklarında başkalarına görünmeyi tercih etmektedir. Lozanov'a göre gerçek sanatçılar da hekimler de öğretmenler de daima samimidirler (Lozanov, 2009, 1978a).

Tüm bunlardan yola çıkılarak denilebilir ki, telkin iletişimde samimiyet olduğunda etki yaratır. Çünkü söylenen söz, mantık açısından kabul edilebilir olsa da ona eşlik eden sayısız sözsüz uyaran tam tersini ifade ediyorsa güven ve etki oluşturmaz. Bir örnek vermek gerekirse, öğretmen sözleriyle öğrencisinin başarılı olduğunu söylüyor (birinci düzlem) ancak bunu inancı, mimikleri, jestleri ile onaylamıyorsa olumlu söz önemli bir etki oluşturmaz. Yalnızca birbiriyle uyumlu çift düzlemli davranışlar rezerv kapasitelerini açığa çıkaracak gerekli koşulları oluşturabilir.

Tonlama (Intonation). Tonlama, Suggestopedia/Reservopedia uygulamalarında hem güven oluşturmak hem de söylenenin etkisini arttırmak açısından önemlidir. Lozanov'a göre, ses tonu bilinçdışı potansiyeli açığa çıkarabilen bir araçtır. Ancak her tonlama zihin rezervlerini açığa çıkarmaz. Duygusal tonlama, duygusal açıdan daha yoğun uyarmakla birlikte, salt duygu yüklü, içeriksiz bir tonlama sözcüklerin etkisini genellikle azaltır. Ses tonu, kişiyi gündelik hayatın çerçevesinden çıkarır ve beklenti atmosferi oluşturur. Bazen de sessizlik, sestten daha zengin bir içeriğe sahip olabilir. Lozanov'a göre tonlamanın öğrenme sürecini kolaylaştırıcı bir etkisi vardır. Bunu test etmek amacıyla ilk deneyler yine yabancı dil öğretiminde yapılmıştır. Bu deneylerde, tonlama olmadan da yüksek bellek kapasitesine ulaşılmıştır. Ancak öğrenciler tonlamayı tercih ettiklerini ve öğrenmenin bu şekilde daha keyifli hale geldiğini ifade etmiştir. (Lozanov, 1978a:201-202).

Ses tonu, tüm karmaşıklığıyla insanın düşüncelerini, hislerini ve duygularını aktarmasının yanı sıra arındırıcı (katarsis) bir etki de yapar (Gateva,1991d:221).

İletişimin önemli unsurlarından biri olan öğretmenin ses tonu öğrenciler üzerinde etki uyandırır (Lozanov, 2009:61). Gateva'nın deyişiyle (1991e:157-158):

Suggestopedagog'un doğru eğitilmiş, tonlama yönünden zengin sesi, düşünce ve konuşmanın en ince ayrıntılarını yansıtmamasının yanı sıra, zamandan tasarruf sağlar ve muazzam miktarda bilgi iletir. O anda ya da sonrasında kendiliğinden yüksek bellek kapasitesi (hipermnezi) ortaya çıkarabilir...Psikolojik rahatlama ve odaklanma, ilham ve aydınlanma halleri oluşabilir ve psikofizyolojik rezervler açığa çıkarabilir. Öğretmenin mimiklerini, duruşunu ve beden dilini de ses tonuna eklediğimizde, çevresel ve hatta eşik altı algılamaların zenginliği kendiliğinden ve bilinçli çabalar olmaksızın kat be kat artar.

Lozanov, iletişimde yalnızca ne söylendiğinin değil, nasıl söylendiğinin de önemli olduğunu altını çizerek ve bunu örneklendirmek için şu notu düşer:

Bir baba, okuması için oğlunu yurt dışına gönderir. Ama uzun bir süre oğlundan haber alamaz. Nihayet bir gün oğlundan bir mektup alır, ama okuyamaz. Mektubu okuması için kasap komşusuna götürür. Kasap kaba ve rahatsız edici bir ses tonuyla mektubu okur: “Sevgili babacığım bana biraz para gönder”. Baba kızarak komşusunun okumasını keser: “Ayıp sana beş para etmez evlat! Sen uzun zaman mektup yazma, yazdığında da para iste!” Adam sonuna kadar dinlemeden mektubu kapıldığı gibi evin yolunu tutar ve birkaç gün sonra mektubu fırıncı komşusuna götürür. İkincisi, mektubu nazik ve yumuşak bir ses tonuyla okumaya başlar. “Sevgili babacığım bana biraz para gönder.” Bunun üzerine baba gülümser ve “işte hayırlı evlat”, der ve mektubu sonuna kadar heyecanla dinler (Lozanov,1978a:163).

Bu anlatının da gösterdiği gibi tonlama, metnin anlamını değiştirerek dinleyicinin metni algılayışını etkileyebilmektedir. Bu nedenle, öğretmen, hem öğretimin etkisini artırmak hem de monotonluktan kaçınmak için sesini etkili olarak kullanabilmeli, tek düze bir tonlamadan kaçınarak farklı tonlamalarla derse renk katabilmelidir. Her tonlamanın, psikofizyolojik ve biyolojik etkileri yeterince ölçülmemiş belli anlamı olduğu akılda tutulmalıdır (Gateva, 1991a:9).

Ritim (Rhythm). Lozanov'a göre ritim, doğadaki ritimlerin yansıması olan temel biyolojik bir ilkedir. Yaşam ritimlerle doludur. Gece ve gündüzün, mevsimlerin ve yılların belli ritmik döngüsü vardır. Müzik, dans ve reklamların belli ritimleri vardır. Ritimler, belli bir amaç taşıdıklarında daha çok etki yaratır. Lozanov, ritimler arasında verilen aralığın da önemli olduğunu belirtmiştir. Suggestopedia uygulamalarında, öğretmenler bu aralıkları anlam ve güvenle doldururlar. Bir dersin belli bir ritim ve doğru tonlamayla sunumu, öğrenmeyi önemli derecede etkilemektedir (Lozanov, 1978a:196-197).

Güvenilirlik (Prestij ve Otorite). Lozanov, insanın eş zamanlı olarak bilinç ve bilinçdışı uyarıları alımladığı; etkin ve eleştirel olduğu yeni bir iletişim modeli geliştirmiştir. Bu iletişim modelinde, temelde öğretmenin, hekimin ya da otorite durumundaki kişinin prestiji önemlidir. Burada prestij ya da otorite, otoriteriyenlik anlamında değil, otorite konumundaki kişinin (öğretmen, hekim, anne-baba, lider) rol model olarak itibarını, güvenilirliğini ifade etmektedir. “Prestijle, popülerlik, güç, pozisyon ya da ün kastedilmemektedir. Bunun anlamı, öğretmenlerin, öğrencilerle paylaştıkları bilgiyle ve kendi kişilik özellikleriyle öğrencilerin gözünde kazandıkları otoritedir” (Caine ve Caine 2002:142).

Lozanov’a göre bilginin kaynağı olan öğretmenin güvenilirliği öğrenme sürecini etkileyen önemli unsurlardan biridir. Farklı bir deyişle, bilginin kaynağına bağlı olarak algımız, anlamamız ve öğrenmemiz değişmektedir. Çünkü insan güvende olduğunu, önemsendiğini hissettiğinde, büyümek için risk alma eğilimi gösterir. Rezerv kapasitelerini açığa çıkaracak dış koşulların derin psikolojik rahatlama sağlamasıyla kişinin içsel ihtiyacı karşılanmış olur.

Lozanov, otoritenin öğrenme üzerindeki etkisini test etmek amacıyla Bulgaristan’daki bazı okullarda deneyler yapmıştır. Bu deneylerden birinde, farklı şiirlerden çıkan sözcüklerin listesi hazırlanarak kasete kaydedilmiş ve iki öğrenci grubuna dinletilmiştir. Rassal olarak seçilen gruplardan birine sözcüklerin, ünlü Bulgar şair P.K. Yavorov’un şiirinden alındığı söylenirken diğer gruba sözcüklerin kaynağı hakkında bilgi verilmemiştir. Ardından öğrencilerden hatırladıkları sözcükleri yazmaları istenmiştir. Verilerin analizi, iki grup arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark olduğunu göstermiştir (0.99) (Lozanov, 2009:104; Lozanov, 2005).

Lozanov, otorite değişkeninin öğrenme üzerindeki etkisini diğer deneysel araştırmalarda da test etmiş ve benzer sonuçlar elde etmiştir. Bu deneyler, okullarda güvenilir öğretmenlerin ve öğretim yöntemlerinin öğrenme üzerinde önemli etkisi olduğunu, bilgi kaynağının güvenilirliği arttıkça öğrenmenin de etkili olacağını göstermiştir (Lozanov, 2009). Lozanov’a göre, kişisel otorite, aklın otoritesi, büyük sanat eserlerinin otoritesi gibi çeşitli otorite türleri bulunmaktadır (Lozanov, 2009:104).

Çocuksulaşma (Infantalization). Çocukların yetişkinlerden daha iyi öğrendikleri yaygın bilinen bir gerçektir. Olumsuz toplumsal normların etkilerinden

özgürleşebilmek için bilgiye ve öğrenmeye karşı çocukluktaki gibi açık bir zihin ve ilgi uyandıracak koşulların oluşturulması gerekir. Çocuksulaşma, belli bir dereceye kadar algı, kavrayış, zihinsel esneklik, öğrenme ve yaratıcı hayal gücü bakımından erken yaş dönemlerine geri dönüşü ifade eder. Ayrıca yetişkinlere özgü sönük zihin yapısının daha keskin zihin yapısına dönüştüğü ve sezgiselliğin harekete geçtiği zihin durumu olarak açıklanabilir (Lozanov, 1978a:197-198).

Suggestopedia uygulamalarında daha açık ve alıcı bir zihin oluşturmak için kullanılan bazı teknikler vardır. Öncelikle, öğretmenin, öğrenme ortamına yansıyan huzur ve güven verici bir tutumu olmalıdır. Öğretmen ne kadar ilham ve güven vericiyse çocuksulaşma da o kadar etkili olur. Bu önkoşul sağlandıktan sonra kullanılan belli başlı teknikler arasında doğaçlama ve oyun gelir. Bu tür etkinlikler, mevcut zihin yapısını olumlu yönde etkiler ve çocuğun zihin yapısına yakın bir zihin yapısı oluşturur. Çocuksulaşma, güven ve huzur duygusunun sonucu olarak öğrenme sürecini önemli ölçüde kolaylaştırır ve keyifli hale getirir (Lozanov, 2009).

Derin Psikolojik Rahatlama, Dinleti Durumu, Sözde Pasiflik. (Concentrative Relaxation, Concert State, Pseudopassiveness). Lozanov, rahatlamaı dingin ve açık bir zihin durumu olarak tanımlar. Öğrenci, kuruntularından, günlük endişelerinden, yaşamı ve işiyle ilgili meşguliyetlerinden de zihinsel olarak özgür olmalıdır (Lozanov, 2009: 96). Zihinsel ve içsel rahatlama, beraberinde neşe ve özgürlük getirir (Lozanov, 1979). Öğrenme sürecinin bir sonucu olan kendiliğinden rahatlama, psikohijyeni ve yaratıcılığı arttırır (Lozanov, 1990b: 162).

Daha önce de değinildiği gibi, çocukluk çağında öğrenme daha kolay ve kalıcıdır. Öğrenme süreci, normal, sakin ve akışta bir seyir izlemektedir. Gelişim sürecinde, yanlış öğrenmelerle, öğrenmenin doğal işleyişinin bozulması öğrenmeyi zorlaştırmaktadır (Lozanov, 1978a: 197).

Lozanov’a göre, her bilginin çalışılarak öğrenileceği maksimi, temelde doğru olmasına karşın yanlış anlaşılmış ve öğrenciler öğrenmek için çok çaba sarf etmeleri gerektiği düşüncesine kapılmışlardır. Bu anlayışın sonucu olarak, birçok etkinlik isteksizce yerine getirilir. İsteksizlik, çoğunlukla yorgunluğa ve bellek kapasitelerinin zayıflamasına yol açar. Lozanov’a göre eğitimde etkin olma ilkesinin unsurlarından biri olarak “aktif ya da etkin öğrenme” kavramı da birçok eğitimci tarafından yanlış

yorumlanmıştır. Aktif öğrenme zihnin akış⁹ durumunda olduğu ve yaratıcı süreçlerin etkin olduğu devingen bir süreçtir.

Suggestopedia uygulamalarında zihni alıcı ve dingin hale getirebilmek amacıyla deneyler doğrultusunda seçilen bazı klasik müzik eserlerinden yararlanılır. Lozanov dinleti durumu ya da sözde pasiflik durumu olarak da adlandırdığı bu süreçle ilgili şu notu düşer:

Gerekli olan, derse karşı dingin, özgüvenli bir tutum geliştirilmesi ve bir dinletidekiyle aynı zihin durumunun oluşturulmasıdır. Bir dinleti sırasında, dinleyiciler davranışsal olarak pasiftir, öğrenmek ya da anlamak için zihinsel çaba harcamazlar, kendilerini duygusal olarak müziğe bırakırlar. ... (burada) fiziksel, zihinsel ve davranışsal pasiflik gerçek bir pasiflik değildir, çünkü müzik dinlerken karmaşık iç süreçler oluşmakta, ruh halleri ortaya çıkmakta, zihinde çağrışımlar ve fikirler oluşmaktadır (Lozanov, 1978a:205).

Lozanov, sözde pasiflik durumunun, yüksek bellek kapasitesini açığa çıkardığını ve zihinsel faaliyetleri stres olmaksızın artırdığını belirtmiştir. Suggestopedia uygulamalarında, içsel etkinliğin ifadesi olan yaratıcı sözde pasiflik sakin bir öğrenme sürecine zemin hazırladığı için enerji ve zaman tasarrufu sağlamaktadır. Derslerde yorgunluk ya çok az görülmekte ya da hiç görülmemektedir. Zihinsel rahatlama, zihinsel faaliyetlerle odaklanmayı artırır ve belleği güçlendirir. Bu sürece eleştirel farkındalık ve yaratıcı süreçler de eşlik eder. Bu sebeple Suggestopedia’da dinginlik, edilgenlik hali olarak anlaşılmamalıdır.

Lozanov’a göre, biyolojik ya da psikolojik sistemler durağan olmadıkları ve evrendeki her şey titreştiği için öğrenme sürecinde rahatlama hep aynı seviyede seyretmez. Yüzlerce öğrenci üzerinde yapılan deneyler, her seviyede rahatlamanın farklı zihinsel işlevlerle (duygu, düşünme biçimi, tutum ve motivasyon) ilişkisini ortaya koymuştur (2005:60-61). İyi niyetli, spontane kahkaha ve espriler de doğal rahatlama biçimidir ve eğitsel süreçlere dahil edilmelidir (Lozanov, 2009).

Suggestopedia /Reservopedia Süreçlerinin Öğretim Programlarına Yansımaları

Lozanov’un disiplinlerarasılık düşüncesine göre öğretim “doğrusal” olmamalıdır. Bu türden bir yaklaşım, öğrenciye karşı bakışı da değiştirir Geleneksel eğitim

⁹ Mihaly Csikszentmihalyi’ e göre akış, insanların bilinci uyumlu biçimde düzenlendiğinde zihinsel durumlarını tanımlama şeklidir ve böylece insanlar yaptıkları şeyi severek yapmaya devam etmek isterler (Csikszentmihalyi, 2017:24).

süreçlerinde olduğu gibi öğrenci, matematik dersinde salt matematik bilgisiyle, müzik dersinde de salt müzik bilgisiyle beslenip gerekli bilgileri alan ve her bölümünün birbirinden bağımsız biçimde çalıştığı bir makine değildir. Lozanov, doğrusal yaklaşımların yol açtığı sonuçlar hakkında şu notu düşer:

Eğitim süreci Reservopedia'nın karşı çıktığı doğrusal biçimde yapılandırıldığı zaman “duygusal” unsurdan kopuk, kuru bir öğretim gerçekleşir. Doğrusal eğitim süreçleri, çoğunlukla yanlış anlaşılan bilinç ilkesi açısından özellikle zararlı sonuçlar doğurur; bilinç ve bilinçdışı süreçlerin bölünmez bütünlüğü bozulduğu için eğitim süreci başarısızlıkla sonuçlanır (Lozanov, 2009:170).

Lozanov'a göre disiplinlerarasılık ise şu şekilde tasarlanabilir:

1.Duygu ve Mantık Arasında Denge Sağlanması. Akıl ve mantığa dayalı konuların öğretiminde daha duygusal bir ortam oluşturulmalı, kendi içinde duygusal olan konuların öğretiminde ise rasyonel düşünceye ağırlık verilmelidir. Bu şekilde, duygu ve mantık arasında bir denge kurulması hedeflenir. Burada, duygusal ve rasyonel süreçler birbirine alternatif değildir. İnsanın duygusal ve rasyonel yönü doğasında var olan dengeyle vurgulanmalıdır. Örneğin, matematik öğretiminde, konunun işlenişi canlı ve sanatsal olmalıdır. Problem çözerken, örnekler gerçek hayattan alınmalı ve ilgi uyandıracak biçimde sunulmalıdır. Olumlu duyguların daha yüksek zihinsel faaliyetlere yol açtığı göz önünde bulundurularak en zor ve sıkıcı problemler bile güzel duygularla ilişkilendirilmelidir. Genellikle şarkı söylemek ve müzik dinlemek gibi etkinliklerden oluşan müzik dersinde müzik parçasının yapısı hakkında ya da müzik kuramı hakkında bazı açıklamalar da yapılabilir (Lozanov, 2009:170-171).

2. Ders Tasarımında Bilinç ve Bilinçdışı Arasında Denge Sağlanması. Bu ilke kapsamında, öğretmenin, ders planı yaparken bilinç ve bilinçdışı konusunda bir içgörüsünün olması gerekir. Farklı bir deyişle, öğretmen, ne yalnızca bilinçli kavramaya ne de yalnızca buluş yoluyla öğrenmeye vurgu yapmalı, ikisi arasında denge kurmaya çalışmalıdır. Bunun için de başka derslerden konular katılabilir. Örneğin, matematik dersinde, edebiyat, müzik ya da güzel sanatlar alanından katılan çevresel (periferik) algılamalar yoluyla zihinsel faaliyetler geliştirilebilir. Sanat ve estetik konularının daha iyi kavranabilmesi için sanat nesnesi hakkında açıklamalar yoluyla bilinç ve bilinçdışı arasında denge sağlanabilir (Lozanov, 2009:171-172).

3. Konular Arasında Disiplinlerarası Bütünlüğün Sağlanması. Bütüncül tema, salt ilgili dersin konularından oluşmamalı; birbirleriyle ilişkili derslerde, dersler arasındaki farkı ortadan kaldırmaksızın ilişkili konular birleştirilmelidir. Böylece, ilgili dersin sorunlarına daha geniş ve farklı açılardan bakılabilir. Örneğin, müzik dersindeki bir ünite, eş zamanlı işlenen matematik dersinin kurallarıyla zenginleştirilebilir. Matematik dersinde ise öğretmen müzik dersinden örnekler verebilir. Her iki ders, hem müzik hem de matematik temalı şiirlerle zenginleştirilebilir. Benzer şekilde tarih, spor, güzel sanatlar ve el sanatları arasında da ilişki kurulabilir (Lozanov, 2009:172).

Ders Kitabı, Öğretim Materyalleri ve Öğretmenin (Suggestopedagogun) Özelliklerine İlişkin Bulgular

Bu bölümde Lozanov'un ders kitabı, öğretim materyalleri ve öğretmenin özellikleri hakkındaki görüşlerine ilişkin bulgulara odaklanılacaktır.

Ders Kitabı ve Öğretim Materyallerinin Özellikleri

Lozanov'a göre ders kitabının içeriği ve mizanpajı da öğrenciler üzerinde etki oluşturmaktadır. Ders kitabı güdüleyici, eğlenceli ve ilginç olmalıdır (Lozanov, 1978a:278).

Ders kitabı, zenginleştirilmiş kapsamlı bir içerikle temalar ilkesine göre yapılandırılmalı, ana tema da alt temalara bölünmelidir. İçerik hazırlanırken acıklı, tatsız konulardan kaçınılmalı, kahramanların belli nitelikleri olmalı ve onlar aracılığıyla öğrenmenin kolay bir süreç olduğu vurgulanmalıdır. Ayrıca, öğrencilere sanatsal ve bilimsel bakış açısı kazandırılarak onların yaşam duygusu beslenmelidir (Lozanov, 2009).

Suggestopedagog Olarak Öğretmen, Rolü ve Özellikleri

Suggestopedia uygulamaları, öğretmenin önemli bir rolü olduğunu ortaya koymuştur (Lozanov, 1973b: 143). Öğretmenin dersine hazırlanışı, konuyu ele alışı ve pekiştiriş biçimi de ders başarısı üzerinde etkilidir. Lozanov'a göre Suggestopedagog şu özellikleri taşımalıdır:

- Sevecendir, ama bunda aşırılığa kaçmaz, mesafeyi korur.

- Aktör gibi değil, kendisi gibi davranır.
- Zihin rezervlerini açığa çıkaracak bir iletişim dili benimser.
- Geleneksel alıştırma ve öğrenme yollarından kaçınır.
- Devingenlik ve kolaylık ruhu aşılır.
- Öğrencilerin öğrenme kapasiteleri konusunda yüksek beklentileri ve inancı vardır.
- Kız, erkek herkese eşit davranır, zayıf öğrencilere özen ve dikkat gösterir.
- Öğretmen, sahnede oynayan oyuncu gibi değil, bilgili bir arkadaş olarak öğrenme sürecine katılır.
- Öğretmen, öğrenme sürecinin ortak yaratıcısı (co-creator) olarak öğrencilerin kendiliğinden derse katılımını kolaylaştırır (Lozanov, 2009:150).

Lozanov, eğitim uygulamalarının beyin araştırmalarından elde edilen bulgulara göre olmasını ve öğretmenlerin de bu araştırmalar konusunda bilgilenmeleri gerektiği ve bilimsanlarıyla iyi ilişkiler kurmalarının da önemi üzerinde durur. Öğretmen, tüm öğrenme sürecini bilinç ve bilinçdışının bölünmez bütünlüğüne dayandırarak, hem aktif hem de pasif bilgi süreçlerine odaklanmalıdır. Her zaman öğretici yönünü korumalı, iyi bir aktör, yönetmen ve orkestra şefi niteliğine sahip olmakla birlikte, böyle bir rolden kaçınmalıdır. Benzer şekilde öğrencilerin de aktörlere dönüşümünden uzak durmalıdır. Çünkü sınıf sahne değildir (Lozanov, 2009:150). Öğretmen, birinci sınıf orkestra şefi gibi, provalar sırasında ve sonrasında herkesin kompozisyonun virtüözü olacak biçimde geliştirmelidir (Lozanov&Gateva, 1988:88).

Öğretmen, her öğrencinin bilgi seviyesini ve ihtiyaçlarını iyi bilmelidir. Ayrıca, sanatın öğretici yönü üzerinde yoğunlaşmalıdır. Öğretmen davranışlarıyla ilham vermeli, yönergelerinde “... hadi yapalım” ya da “şimdi şunu yapacağız” dememelidir (Lozanov, 2009:151). Lozanov’a göre asık yüzlü bir öğretmenin güven ve ilham vermesi zordur. Öğretmen kişisel meselelerini çalışma saatlerine taşımamalı, bu saatlerin kutsal olduğu bilinciyle görevinin başında yalnızca öğretmen olmalıdır (Lozanov, 2009).

Öğretmenin ses tonu, diksiyonu, zihinsel ve fiziksel açıdan esnek olması da önemlidir. Öğretmen, orkestra şefinin, sahne yönetmeninin, sanatçının, psikoterapistin icra ettiği sanatın temel noktalarıyla, izleyicinin ve dinleyicinin halinden anlamalıdır (Lozanov & Gateva, 1988). Öğretmenler, psikoterapötik, psikolojik, fizyolojik, felsefi ve sanatsal olmak üzere birçok yönden eğitilmelidir (Lozanov, 1977:89).

Lozanovcu bir bakışla eğitim süreçleri ne kadar iyi yapılandırılmış olursa olsun, gücünü öğretmenden alır. Eğitim süreçlerini canlandırmak öğretmenin sorumluluğudur. Öğretmen çok yönlü, çok boyutlu, doğaçlamalı, ama yapılandırılmış öğretimden sorumlu bir pedagog-sanatçı ve psikologtur. Böylece bir meslek olarak öğretmenlik, tüm karmaşıklığı ve hassasiyetiyle öğrenciyi anlamayı, her birinin henüz açığa çıkmamış potansiyeline olan inancı ve bu potansiyeli açığa çıkaracak yüksek beklentileri, sınırları aşmayı, nitelikleri geliştirmeyi ve tüm bunlar için de özgür, sevgi dolu ve insancıl bir iletişimi benimsemeyi; öğrencilerin, özgürce öğrenebilmeleri için fiziksel ya da içsel engelleri bertaraf edebilmeyi gerektirir. O, öğrenciyi yalnızca fiziksel bir varlık olarak değil, aynı zamanda ruhsal bir varlık olarak görür ve onun hem kendisine hem de dünyaya bakışını derinleştirmesine ve öğrencilerin giderek kendi öğretmenleri olmalarına destek olur. Bunda Suggestopedia'nın dünyayı farklı bilme, görme, duyma, dinleme ve ilişkilendirme biçimlerine olanak tanıyan ve içsesi güçlendiren etkisini göz ardı etmemek gerekir. Lozanov'un araştırmaları, insan zihnini/beynini araştırıp anlamaya ve insana daha derinden bakmaya odaklaşır. Her öğrencinin yeteneklerine inanan öğretmen, onun, keşfedilmemiş potansiyellerini açığa çıkarmak, farklı öğrenme deneyimleri kazanmalarına olanak sağlamak ve ilham vermek için hazır bulunur. Suggestopedia öğretmeni tüm bunlarla birlikte yaşam boyu devam edecek bir öğrenci olma vizyonu taşır. Bu bir bakıma sürekli gelişimi göze alabilmek ve yaşam boyu öğrenmeye gönüllü olmak demektir. Lozanov, sınıfın kalbi ve öğrenme ortamının mimarı olan öğretmenlerin, etik becerilerini geliştirmeleri konusunda da ısrar etmiştir. Öğretmen, grup dinamiğinin hem görünen hem de görünmeyen yüzüdür. Kaynak kişi, yönetmen, koç ve orkestra şefi olmak üzere çeşitli roller üstlenen öğretmen, tetikleyici, kolaylaştırıcı ve rehber olarak hizmet etmelidir. Suggestopedia öğretmeni, birçok öğretmenin mesleki ve kişisel yaşamında yeni bir anlam keşfetmek, yaşam boyu öğrenmek, gelişimin önündeki engelleri aşarak kariyer yaşamlarında erişmek istedikleri hedefin ve bu çerçevede sordukları soruların bir yansıması olarak görülebilir. Bu da öğretmeni, öğrenme ve öğretim konusundaki bakış açısını yeniden gözden geçirmek zorunluluğuyla karşı karşıya getirir (Tarr, 1995).

Lozanov'un Öğrenme ve Öğretim Kuramının Doğasına ve Genel Görünümüne İlişkin Bulgular

Araştırmanın bu bölümünde Lozanov'un öğrenme ve öğretim kuramının doğası ve genel görünümü hakkında elde edilen bulgulara yer verilecektir.

Suggestopedia/Reservopedia Süreçlerinin Bütüncül, Psikohijyenik, Psikoterapötik, Psikoprofilaktik Doğası

Suggestopedia/Reservopedia süreçlerinin, bütüncül (global), psikohijyen (tramvaları önleyici), psikoterapötik (tramvaları iyileştirici) ve psikoprofilaktik (iyileştirici, koruyucu) olmak üzere dört temel özelliği bulunmaktadır. Öğrenme ve öğretim süreçlerindeki tüm unsurların eş zamanlı olarak birleştirilmesi Suggestopedia/Reservopedia'yı bütünsel bir eğitim sistemine dönüştürmektedir. Eğitsel süreçlerin bütünselliği beyin rezervlerine ulaşmak için de elverişli bir zemin hazırlamaktadır (Lozanov, 1978a: 30).

Suggestopedia'nın yaslandığı, Lozanov'un "integral (bütüncül) psikoterapi kuramı" Jung ve Freud'un yöntemleri, klinik telkin ve hipnoz dışında çeşitli iletişimsel yöntemleri kapsayan bütüncül bir kuramdır. Bütüncül psikoterapi, tek tek ya da grup halinde uygulanabilir. Lozanov, sosyal çevrenin, kişiliğin belirleyici unsurlardan biri olmasının yanı sıra psikoterapide de önemli bir rol oynadığına dikkat çeker: "Grup psikoterapisi, yalnızca sakin ve eğlenceli bir ortam yaratmakla kalmaz; ayrıca, hızlı iyileşme (restorasyon) ve bütünleşme (entegrasyon) açısından birey üzerinde psikolojik bir etki oluşturur. Grup psikoterapisi, toplumsal çevrenin egemen rolünü ve kişiliği dengelediğini çok açık bir şekilde göstermektedir" (Lozanov, 1978a: 41).

Daha önce de belirtildiği gibi, Lozanov, geleneksel öğrenme ve öğretim süreçlerini, anlamsız ve mekanik tekrarlara dayandığı, merkezi sinir sisteminin analiz ve sentez süreçlerinin eş zamanlılığını, beynin sağ ve sol yarımkürelerinin bir bütün olarak işleyişini göz ardı ettiği için eleştirmiştir. Dersin işlenişi, merkezi sinir sisteminin yasalarıyla uyum içinde olmadığında, öğrenci, öğrenme sürecine bir bütün olarak katılamaz. Suggestopedia uygulamalarında ise çeşitli seviyelerde dinamik bir bütünlük sağlanması psikohijyenik ve psikoprofilaktik etkiler doğurur (Lozanov, 1990a:12).

Lozanov, öğrencinin sağlığı pahasına akademik başarıyı önceleyen yaklaşımların terk edilmesi gerektiğini savunur. Suggestopedia uygulamalarında elde edilen yüksek

akademik başarılarla karşın birincil olan öğrencinin sağlıklı gelişimidir. Eğitsel süreçlerde ilerleme ve iyileşme ihtiyacı her geçen gün arttığı için öğrencinin sinir sistemine ek yük bindirilmemelidir (Lozanov, 1978b: 22).

Suggestopedia'nın psikoterapötik etkisi ilk kez dil öğretimindeki çeşitli deneyler sırasında gözlemlenmiştir. Lozanov'un çalışma arkadaşlarından Prof. Dr. D. Kolarova ve Prof. Dr. Balevski'nin 1973 yılında yaptığı iki araştırma da sonuçları bakımından ilgi çekicidir. Kolarova, yüz on üç nevroz hastası üzerinde yaptığı araştırmada, Suggestopedia uygulamalarının katılımcılar üzerinde ciddi iyileşmeler sağladığını ve bu olumlu etkilerin üç yıl sonrasında da devam ettiğini tespit etmiştir. Balevski, Suggestopedia'nın zihinsel faaliyetler üzerinde olumlu etkisi olduğunu gözlemlemiştir. Kolarova ve Balevski'nin beraber yürüttükleri bir araştırmada, Suggestopedia ile öğretimin vejetatif ve yüksek tansiyon gibi rahatsızlıklar üzerinde de etkili olduğu saptanmıştır. Prof. Dr. I.Z. Velvoski'nin deneysel araştırması ise Suggestopedia ile öğretimin, psikoterapötik etkisinin yanı sıra psikohijyenik ve psikoprofilaktik etkileri olduğunu göstermiştir (Lozanov, 2009:186-189).

Suggestopedia süreçlerinin bir diğer özelliği de daha önce de değinildiği gibi, öğrencilere ev ödevi verilmeyişine karşın yüksek akademik başarı sağlamasıdır. Bu konuda Kharkov'da yapılan deneysel bir araştırmanın bulgularından hareketle, Velvoski, Suggestopedia'nın “psikojijyen biliminin” köşe taşlarından biri olarak kabul edilebileceğini öne sürmüştür (Lozanov, 2009:189).

1975-76 ve 1977-78 eğitim-öğretim yıllarında Bulgaristan'daki on altı okulda iki bin üç yüz birinci ve ikinci sınıf öğrencilerinin katılımıyla gerçekleşen kapsamlı bir deneyde, Suggestopedia'nın çocukların gelişimi üzerindeki etkileri tespit edilmiştir. Söz konusu deneyler on iki psikoterapist ve dört üniversite profesöründen oluşan bir ekip tarafından gözlemlenmiştir. Deney grubundaki çocuklara ev ödevi verilmemiş ve kontrol gruplarına göre iki kat daha fazla konu öğretilmiştir. Ayrıca, deney gruplarının haftalık ders saatleri azaltılmıştır. Bulgular, deney okullarında görülen psikolojik rahatsızlıkların kontrol okullarına göre yarı yarıya azaldığını ortaya koymuştur (Lozanov, 2009).

Bir başka araştırmada da Telkin Bilim Merkezi'nde onuncu sınıfa giden bir grup öğrenciye tüm dersler Suggestopedia eğitimiyle öğretilmiştir. Öğrencilerin beden eğitimi saatleri haftada iki saatten dört saate çıkarılmıştır. Genel olarak, ders saatlerinin azaltılmasına ve öğrencilerin ev ödevi yapmamalarına karşın akademik bilgi kazanımlarının yüksek olduğu, kendilerine güvenlerinin arttığı, fiziksel yönden enerjik ve canlı oldukları gözlemlenmiştir (Lozanov, 2009).

Çeşitli araştırma yöntemleriyle elde edilen verilerin istatistiksel olarak değerlendirilmesi sonucunda öğrencilerin nabızlarının, kan basıncının düzenlendiği ve zihinsel kapasitelerinde artış olduğu görülmüştür. Bu veriler ışığında, Lozanov, Suggestopedia'nın psikoterapötik etkisi olduğu varsayımının, bilimsel olarak da kanıtlandığını ve bunun gelecekte de araştırılması gereken bir konu olduğunu vurgulamıştır (2009).

Lozanov'un Öğrenme ve Öğretim Kuramının Genel Görünümü

Lozanov'a (2009:134) göre Suggestopedia/Reservopedia, yorgunluğun yerini dinlenmeye; eğitim süreçlerinde aşırı yüklenmeden kaynaklanan rahatsızlıkların, yerini sağlıklı gelişime; yabancılaşmanın yerini sosyalleşmeye; insan kapasitelerine ilişkin kısıtlayıcı normlara otomatik olarak boyun eğmenin yerini özgürleştirici ve amaçlı öğrenmeye; geleneksel öğrenmenin tipik özelliklerinden biri olan isteksizliğin ise yerini, âdeta süngerin suyu emmesi gibi bilginin kendiliğinden özümsemesi yoluyla kişilik gelişimine bıraktığı yeni bir öğrenme ve öğretim kuramı, yeni bir kültürdür. Lozanov'a göre bütün bir varlık olan insanın eğitimine yön verecek kuramın da onu tüm yönleriyle kapsayacak bütüncül bir yapıda olması gerekir. Lozanov, kuramının psikolojik, anatomik, fizyolojik, sanatsal, eğitsel, psikoterapötik ve hümanistik olmak üzere yedi boyutuna dikkat çekerek genel hatlarıyla şöyle bir şema çizer:

Kuram psikolojik yönden; beyin-zihin işlevlerini, yedi yasayı (sevgi yasası, özgürlük yasası, öğretmen inancının yaşandığına dair inancı (beklenti) yasası, içeriğin artırılması yasası, bütün-parça, parça-bütün yasası, altın oran yasası, klasik sanattan yararlanma ve estetik yasası), araçları (psikolojik, didaktik, sanatsal), eşik altı uyaranları, çevresel algıları ve çoklu benlikler kuramını; kuram anatomik ve fizyolojik yönden; beynin holografik ve yer belirlemecilik kuramlarıyla Lozanov'un beyin kuramını; kuramın sanat yönü; klasik sanattan faydalanılmasını, sanatın bir eğlence aracı olarak değil, tüm eğitim süreçlerinin ayrılmaz bir parçası olmasını; kuramın genel eğitsel yönü; artırılmış zengin içerik, bütünden parçaya parçadan bütüne vurguyu, ders planının aktif bilginin yanı sıra pasif bilgiyi de içermesini, kimseye zarar vermeme ilkesinin benimsenmesini, tüm eğitsel süreçlerde altın oranla denge ve uyumun sağlanmasını; kuramın psikoterapötik yönü; toplumsal telkinsel normları, kişiyi özgürleştirecek ve kişiliğini geliştirecek iletişim modellerinin benimsenmesini, eğlence olarak değil, dersin

bir parçası olarak kahkaha sistemini; kuramın hümanist yönü; eğitim süreçleri boyunca kişilik gelişimini, iyi iletişimin yanı sıra sosyalleşmenin geliştirilmesini içerir.

Lozanov’un Görüşlerinin Öğrenme Kuramları Çerçevesinde Değerlendirilmesine İlişkin Bulgular

Öğrenme kuramlarının ele alındığı bölümde de belirtildiği gibi öğrenmeyle ilgili çeşitli kuramlar bulunmaktadır ve bu kuramlar “davranışçı, bilişsel, yapılandırmacı, hümanist ve nörofizyolojik kuramlar” olmak üzere kabaca beş başlık altında toplanabilir. “Ancak herhangi birine uyan öğrenme kuramı bulmak güç olduğu için bu paradigmlar basit kategoriler olarak görülmelidir. Belli bir kuram, bir paradigmaya ise temel odak noktasından dolayı uyarlanır. Sözgelimi Hull’ın kuramı davranışçı görüşü olduğu kadar bilişsel görüşü de vurgulamıştır. Keza Tolman’ın kuramını da sınıflandırmak zordur çünkü hem davranışçı hem de bilişsel yönleri bulunmaktadır. Temel odak noktası nörofizyolojik olmasına karşın Hebb’in kuramı da bilişsel deneyimlerin nörofizyolojik bağlantılarını tanımlamadaki bir çaba olarak kabul edilebilir (Olson & Hergenhahn, 2016: 46-47).

Bu kapsamda, Lozanov’un öğrenme kuramını geleneksel kategoriler çerçevesinde sınıflandırmanın kolay olmadığı ileri sürülebilir. Lozanov, bilinçdışı ve onu etkileyen eşikaltı uyaranlar, telkin gibi meseleleri araştırmış ve bu konuları nörofizyolojik bir bakışla açıklamaya çalışmıştır. Diğer kuramcılardan farklı olarak da öğrenmenin doğasını hayvan deneyleriyle değil, çok sayıda insan üzerinde yapılan geniş kapsamlı ve uzun soluklu deneylerle ortaya koymuştur.

Lozanov, bilinçdışı, eşik altı uyaranlar ve telkinle ilgili görüşlerinde, Sovyet fizyolojik psikoloji kuramlarından etkilenmiştir. Lozanov’un “Suggestology” üzerine yazdığı doktora tezinin, o dönem bir Sovyet üniversitesi olan Kharkov Üniversitesi’nde yazıldığı ve bu üniversitenin çizgisini Bulgaristan’ın yakından izlediği akılda tutulmalıdır. Daha önce de belirtildiği gibi, Sovyet psikolojisi büyük ölçüde Marksizm-Leninizm ve I.P. Pavlov’un kuramlarına dayanmaktadır. Sovyet bakış açısına göre, zihinsel süreçler beyin ya da organik maddenin en yüksek biçimi tarafından üretilen özelliklerdir; zihinsel faaliyetin temelinde yatan beyin süreçlerini bilmeksizin zihinsel süreçleri anlamak ise imkansızdır. Bilinç, nesnel (veya dışsal) dünyanın bir yansımasıdır, dolayısıyla burada Lenin’in, düşüncenin, maddi dünyanın yansıması olduğunu ifade eden

“yansıma kuramını” izleyerek, bu süreçlerin yansıttığı nesnel gerçeklik dikkate alınmalıdır. Sinirsel bağlantılar ya da zihinsel süreçler, canlının yaşamı tarafından koşullanmakta ve yaşamdaki değişikliklere göre de değişiklik göstermektedir. İnsan bilinci, toplum yapısındaki maddi değişimlere göre koşullandığı ve bu değişimler çerçevesinde geliştiği için bilinç soyut olarak değil, somut tarihsel bir bağlamda incelenmelidir. Farklı bir ifadeyle, insan bilinci, insan türünün toplumsal gelişimiyle bağlantılıdır. Bilincin göstergesi davranışlardır ve bu davranışların değişmesi zihinsel süreçlerle, bu süreçlerin gelişimini büyük ölçüde etkileyebilmektedir. Öte yandan, Sovyet psikoloji geleneği, yüksek sinirsel süreçlerin bilinçdışı biçimlerini serebral süreçlerle ilişkilendirmiştir. Bilinçdışı bilişsel süreçleri de insan davranışlarının belirleyicisi olarak ele almıştır. F.V. Bassin gibi Sovyet psikologlarını da izleyen Lozanov, bilinçdışının varlığıyla ilgili görüşleri, diyalektik materyalizm, Seçenov, Bekhterev ve Pavlov’un Sovyet fizyoloji geleneği ve Gürcü psikolog D.N. Uznadze tarafından ortaya konan “şema” kavramı çerçevesinde ele almıştır. Bilinçdışı süreçleri ise sinir sistemi ve bellek kapsamında incelemiştir. Lozanov’a göre bilinçdışını göz önünde bulundurmadan insan davranışlarını ve motivasyonu anlamak imkansızdır. Telkinler ise maddi dünyadan alınan ve sinir sistemini etkileyen uyaranlardır. Sovyet fizyolojik psikoloji geleneğinde, insan davranışlarını etkileyen bilinçdışı serebral süreçlerin sistematik olarak gözden geçirilmesine yönelik çok az araştırma yapılmıştır. 1960’larda ve 1970’lerde, Sovyetler Birliği’nde bilinçdışına ilişkin kabul edilebilir tek açıklama Uznadze’nin, Gürcistan Bilim Akademisi Psikoloji Enstitüsü’nde araştırılan “şema” kuramıdır. Bilinçdışı bir nitelik taşımasına karşın şema, bilinçli deneyimler üzerinde belirleyici bir rol oynamaktadır. Sovyet psikologlarına göre, şema kavramı, sinir sisteminin işlevlerinde nesnel değişikliklere yol açan ve insan davranışlarını değiştiren çevresel unsurlar olarak tanımlanmaktadır ve bilinçdışının daha yüksek sinirsel süreçlerin özel bir biçimi olarak yorumlanmasını sağlamaktadır. Lozanov, doktora tezinde şemanın bilinçdışı olduğunu öne süren Sovyet görüşünü ele alır. Telkin, özellikle sözlü telkin, şemayı oluşturarak zihnin rezerv kapasitelerini açığa çıkarabilir. Lozanov’un telkin kuramının temelini Uznadze’nin şema kavramı oluşturmaktadır (Bancroft, 1999:22-25).

Lozanov’un “belli davranışlar için hazır bulunuşluğun içsel, bilinçdışı işlevsel düzenlenişi” (1978a:126) olarak tanımladığı şema kavramı, dünyayı öznel algılayışımızın karmaşıklığı ile insanın iç yapısının karmaşıklığını göstermesi” (Lozanov, 1978a:125) açısından Lozanov’un çalışmalarına ışık tutmuştur. Lozanov’a göre organizmanın sosyal çevresiyle denge kurmasını sağlayan, birey ile içinde yaşadığı toplum arasında bağ

oluşturan fizyolojik mekanizmalar çoğunlukla bilinçdışı gerçekleşmektedir. İnsan, bu düzenleyici ve dengeleyici fizyolojik mekanizmaların çoğunlukla farkında değildir. Lozanov, Uznadze'nin bu kapsamdaki araştırmalarına dikkat çekerek şema araştırmalarının, insan davranışlarının basitçe uyaran-tepki bağlamında gerçekleşmediğini gösterdiğini vurgular. Kişinin geçmiş deneyimlerine dayanan şeması da önemlidir. Şema deneyim sırasında oluşur ancak kişi bunun farkında değildir (Lozanov, 1978a:38).

Lozanov, Uznadze'nin deneysel çalışmalarının doğrudan bilinçdışı zihinsel faaliyetlerle ilişkili olduğunu, dolayısıyla zihinle ilgili araştırmaların aynı zamanda bilinçdışı zihinsel davranışlarla da ilgili olduğunu belirtmiştir. Örneklandırmek amacıyla, Uznadze'nin ağırlık yanılsaması ele alınabilir. Bu deneye göre, kişi bir elinde ağır top, diğerinde hafif top tuttukten sonra iki eline de eşit ağırlıkta top verildiğinde kişinin daha önce hafif top tutan eli, topun daha ağır olduğunu hisseder. Buna karşılık, ağır top tutan eli ise o topun daha hafif olduğunu hisseder (Lozanov, 1978a:128-129).

Uznadze'nin deneylerinde göstermeye çalıştığı gibi ağırlığın tekrar tekrar kaldırılmasının sonucu olarak, kişi elindeki nesnenin her zaman daha ağır olacağı “beklentisini” geliştirir. Farklı bir deney kurgusunda, kişi nesnenin ağırlığını algılayamaz ve o nesne ağır olsa da, diğer elindeki nesneden hafif olduğunu düşünür. Bu deneyi şema kuramıyla ilişkilendirdiğimizde, şemanın, kişinin dünyayı nasıl ve neden belli biçimde algıladığıyla ilgili karmaşıklığı gösterdiği söylenebilir. Şema, sonsuz sayıdaki olası yorumdan, belli yanılsamanın ya da yorumun neden tercih edildiğini açıklar. Olaylara, başkalarına ve dünyaya farklı açılardan bakabilmek olasıyken zihin yapımız nedeniyle hep belli açıdan bakma eğilimi gösteririz. Uznadze'nin çalışmalarının da gösterdiği gibi şu andaki yanılsamamız ya da yorumumuz, büyük olasılıkla dün bilerek ya da bilmeyerek sahip olduğumuz yanılsamalarla, yani görüş ve algılarımızla ilişkilidir (Tarr, 1995:26).

Öğrenme ve şema ilişkisi bağlamında denilebilir ki, öğrenciler önceki deneyimlerinin ve toplumsal normların etkisiyle, belli bakış açılarıyla sınıfa gelirler. Lozanovcu bir bakışla, öğrenmenin kolay ya da zor oluşu öğrencinin zihin yapısından, yani mevcut şemasından kaynaklanmaktadır.

Uznadze, şemanın çevreden alınan telkinlerle oluştuğunu göstermiştir. Bu kapsamda telkin, zihin yapısını değiştirebilecek temel unsurlardan biridir ve insan kapasitesini açığa çıkarabilen zihin yapısı da telkinle oluşturulabilir (Lozanov, 1978a:75).

Şema, davranışın aracıdır, gücünü ve yönünü belirler. Zihin yapısı, biyolojik ihtiyaçlar, tutum, motivasyon, beklenti, geçmiş deneyimler gibi çeşitli unsurlara bağlıdır”

(Lozanov, 1978a: 125). Tüm bu unsurlar olumsuz telkinlerden özgürleşme ve olumlu yeni normlar oluşturma sürecinde (desuggestive-suggestive) etkilidir. Lozanov (1978a:130) bu sürece katılan unsurları şu şekilde tanımlamıştır:

Zihin yapısı ya da şema: Belirli bir etkinlik türü için hazır bulunuşluğun bilinçdışı işlevsel, içsel örgütlenişidir.

Tutum: Belli bir olgunun değerinin kişi tarafından algılanışı, kişinin yaşam deneyimiyle oluşan bir kavram.

Motivasyon: Bir şeyi başarmak için artan istek ya da isteksizlik durumu.

Beklenti: Bir şeyin gerçekte başarılacağına ya da yaşanacağına olan inanç.

İlgi alanları: Bireyin kendini gerçekleştirme arayışının yönü.

İhtiyaçlar: Birey için yaşamsal önemi olanlar.

Bulgar Bilimler Akademisi Fizyoloji Enstitüsü Müdürü D. Mateev “Physiological Foundations of Suggestology and Suggestopedia (1973)” başlıklı makalesinde, Suggestopedia’nın yüksek sinir sisteminin yasalarına dayandığını belirtmiştir (Mateev, 1973:163). Mateev, Telkin bilim (Suggestology) Enstitüsü’nde yürütülen telkin çalışmalarının sağlam bilimsel ve fizyolojik temelleri olduğunu ve bunun iki önemli ayağının çağdaş fizyoloji laboratuvarının kurucularından biri olan A.A Ukhtomsky’nin “baskın ilkesiyle” (dominance principle), Seçenov’un “etkin dinlenme” (active rest) ilkesi olduğunu belirtmiştir. Baskın ilke, belirli beyin yapılarının uyarılmasıyla elde edilir. Derslerinde öğrencilerinin dikkatini çekebilen öğretmenler, öğrencilerin zihinlerinde “baskın odakları” oluşturarak bu ilkeyi doğal bir biçimde uygularken, sıkıcı ve zor gelen derslerde ise bu ilkenin göz ardı edildiği söylenebilir. Mateev, Lozanov’un telkin araştırmaları sayesinde, “baskın ilkesinin” psikoloji ve eğitim alanlarını önemli ölçüde etkileyebileceğini ve bunun sağlam bilimsel bir temel üzerinde yüksелеcek eğitim bilimlerinde Pavlov çağını başlatabileceğini ileri sürmüştür (Mateev, 1973:159-161).

Ukhtomsky’nin baskın ilkesi hem fizyolojik hem de felsefi açıdan önem taşımaktadır. Ukhtomsky bu ilkeyi, insanın varoluş ve bilgi sorunlarıyla olduğu kadar onun kendi ve toplumsal özü ve zihinsel süreçleriyle de ilişkilendirmiştir. Ukhtomsky’nin amacı ise insanda amaçlı davranışlara yol açan beyin işleyişinin nesnel mekanizmasını bulmaktır. Ukhtomsky, baskın ilkenin her şeyden önce ampirik olduğunu ve tüm canlılar için geçerli bir kural olduğunu vurgulamıştır. Ona göre sürekli değişen bir ortam, merkezi sinir sisteminde değişen “baskın odakları” uyandırmaktadır. Ukhtomsky, kortikal baskınların oluşumunda, insanın uyumunda, doğasını, içgüdülerini, gereksinimlerini, ilgi

alanlarını ve duygularını değiştirmesinde ve rezervlerinin edimselleşmesinde sosyal etkilerin önemli bir rol oynadığını düşünmüştür. Psikologlar arasında baskın doktrininin en ateşli taraftarları ise L. S. Vygotski, A. I. Leontiev, A. R. Luria, S. L. Rubinstein ve B. G. Ananiev olmuştur. Vygotski'ye göre, baskın ilke, davranışın birliği ve bütünlüğü nasıl olmaktadır; davranışları, daha önce bilinmeyen amaçlı eylemlere dönüştüren nedir temel sorusuna verdiği yanıtlar nedeniyle psikologlar açısından önem kazanmıştır (Batuev & Pavlova, 1986:265-268).

Mateev'e göre telkin bilimin diğer fizyolojik temeli ise "Seçenov etkisi" ya da "etkin dinlenme" olarak bilinen bir ilkeye dayanır. Sovyet fizyolojik psikoloji geleneğinin öncüsü Seçenov, organizmanın tüm faaliyetlerinin çevre tarafından belirlendiğini öne sürmüştür. Seçenov, bir uyaran etkili olduğunda, başka bir uyarımın baskılanmasının ya da engellenmesinin (inhibition) daha önce yorgun olan serebral yapıları onardığını ve bu yapıların dinlenmelerini kolaylaştırıp hızlandığını ortaya koymuştur. Sechenov'un ortaya koyduğu ilkeler daha sonra Pavlov tarafından geliştirilmiştir (Mateev, 1973:163). Fizyolog Sherrington'un da dediği gibi, sinir sisteminin bir bölümünün diğerini engellediğine etkisine ilişkin tez, Hipokrat kadar erken bir tarihte ortaya atılmakla birlikte, bunun geçerli bir görüş olarak kabulü 1863'te Seçenov'dan sonra mümkün olabilmıştır (Kanunikov, 2004: 597).

Lozanov, kariyerinin başında diyalektik materyalizmin ilke ve yöntemlerini kullanarak Pavlov'un kortikal uyarılma ve inhibisyon kuramlarını inceledi. Bilinç, bilinçdışı, parça-bütün, akıl, duygu, telkin ve telkinden özgürleşme gibi kutuplar arasındaki iç çelişkileri ele aldı (Pollack, 1979:17). Lozanov'un çalışmalarının dayanak noktalarından biri de daha önce de değinildiği gibi, Pavlov'un çalışmaları özellikle de ikinci sinyal sistemi kuramıdır. Bu kuram Pavlov'la ilgili bölümde ele alınmıştır.

Pavlov, fizyolojik bakışla, insanın tüm davranışlarının çevre tarafından belirlendiği üzerinde durur. Pavlov'un koşullu refleks ilkesi, çevredeki dış uyaranların önemini ve dolayısıyla organizmanın tepkilerinin geçmiş deneyimine bağlı olduğunu ortaya koymuştur. Bu nedenle kişinin geçmiş deneyimlerini göz önünde bulundurarak çevrede gerekli değişikliklerin yapılması gerekir. Pavlov'un düşüncesinde bir uyaran, herkesin deneyimine göre farklı tepkilere neden olduğundan sinir sistemi bir otomasyona benzemez. Lozanov, organizma ve çevre arasındaki bağ ile yüksek sinir faaliyetleri öğretisini ortaya koyan koşullu refleks ilkesinin gelecekteki fizyolojik araştırmalar ışığında yeni bir anlam kazanacağını ileri sürmüştür (Lozanov, 1978a: 36).

Pavlov, hayvan deneylerinden sonra insanın öğrenmesi üzerinde yoğunlaşmış ve bilinçdışı öğrenmenin fizyolojik temellerini atmıştır. Pavlov, bilinçle ilgili felsefi görüşleri bir yana bırakarak bilinci, fizyolojik terimlerle, büyük yarım küreler boyunca optimum uyarılabilirliğe sahip hareketli bir alan olarak tanımlamıştır. Yeni koşullu refleksler bu bilinçli bölgede kolayca oluşmaktadır. Büyük yarım kürelerin geri kalan alanlarındaki süreçler ise genellikle bilinçdışı özdevimli süreçlerdir. Pavlov’a göre yeni bağlantılar, kortekste, büyük yarım kürelerin yalnızca optimum uyarılabilirliği olan bölgelerinde değil, aynı zamanda bunların az ya da çok engellenen kısımlarında da oluşabilir. Bu bağlantı, bilinçli olmadığı için hemen fark edilmese de uygun koşullar altında zihinde kolayca belirebilir ve sebebi anlaşılmayan bir davranış olarak ortaya çıkabilir. İnsan evrimini düşündüğümüzde konuşmayı, genelleme ve soyutlama yapmayı, yüksek kavramların gelişimini ve insan düşüncesinin tüm olanaklarını hesaba katmaksızın insanın bilinçli faaliyetlerinden söz edemeyiz. Belli bir anda bilincin içeriğinin ne olacağı, ikinci sinyal (bilinçli-sözlü) sistemin hangi alanlarının optimal uyarılabilirlikte bulunduğuyla bağlıdır. Bu farklı hatlara sahip “hareketli ışık noktası” kararıp kaybolduğunda bilinç de kararıp kaybolur. Bilincin, optimal uyarılabilirliğin hareketli bir alanı olduğu ve kortekste yeni bağlantıların ışık noktası dışında kalan engellenmiş alanlarda da gerçekleşebileceği düşüncesi bilimsel alanyazında henüz yeterince ilgi görmemektedir. Çoğu zaman, bilinç, optimum uyarılabilirlik alanı dikkate alınmadan ya tüm ikinci sinyal (bilinçli-sözlü) sistemi ya da genel olarak tüm korteksin faaliyetleriyle ele alınmaktadır. Bilinçli-sözel sistemin, bilinçdışı sözsüz süreçlere katılımı ise iki sinyal sistemi arasında kesintisiz bir bağlantı olduğunu göstermektedir. Yeni bağlantılar oluşturmak için en iyi koşullar Pavlov’a göre bu hareketli ışık noktasıdır. Bu noktada uyarılabilirlik optimum düzeydedir. Bu alan oldukça dinamiktir ve sürekli olarak yer değiştirmektedir. Psikolojideki terminolojiyle bu durum, algı, duyum ve düşünceler yoluyla bilincin içeriğinin sürekli değişmesini ifade eder. Optimum uyarılabilirlik alanının dışında oldukça geniş kapsamlı bir engelleme alanı bulunur. Optimal uyarılabilirlik alanındaki sürekli yer değişiklikleri, engelleme alanında ve yoğunluğunda değişikliklere neden olur. Burada, bilinçdışı ve yarı bilinçli zihinsel faaliyetler korunur, birleştirilir, yeniden gruplandırılır ve daha çok geliştirilir. Bilinçdışı zihinsel süreçlerin önemli bir kısmı daha sonra bilincin nesnesi (zihin) haline gelebilir ya da bilinçli bir süreç her an bilinçdışı olabilir. Örneğin, şu anda bilinç ve bilinçdışı meselelerini tartışırken, matematik bilgimiz, bir şeyi yapma ya da yapmama niyetimiz zihnin erişiminin dışında olmakla birlikte ikisi de hala oradadır ve herhangi bir anda

zihinde yeniden belirebilir. Şimdi bile onlardan bahsedildiği için her okuyucunun karşısına kişiye özgü farklı içerik ve sorularla yeniden ortaya çıkmış olabilir. Tartışılan konuya geri döndüğümüzde yine bilinçdışı zihinsel süreçlerin bir parçası olur. Genel olarak, bilinçli ve bilinçdışı zihinsel süreçleri ayırmak, aydınlatılmış bir nesneyi gölgesinden ayırmak kadar imkansızdır (Lozanov, 1978a: 160-163). Çoğu durumda, bilinç tarafından fark edilmeyen bir uyaran bir süre sonra anlam kazanır ve kendi kendine telkine dönüşür. Bu durumu, K.Platonov (1957) ikinci (bilinçli-sözlü) sinyal süreçleriyle açıklamaktadır (Lozanov, 1978a: 159).

Buraya kadar söz edilenlerden de anlaşılacağı üzere, Lozanov'un öğrenme ve öğretim kuramı üzerinde Pavlov, Uznadze, Bassin, Platanov, Seçenov, Umktomsky gibi isimlerin etkileri bulunmaktadır. Diğer yandan, Lozanov'da, kişilerarası öğrenmenin önemine yaptığı vurguyla Vygotski'nin sosyokültürel kuramının izlerini sürmek de mümkün görünmektedir. İleri sürüldüğü gibi, birey yalnızca toplumsal koşullamalar yoluyla incelenemez. Nitekim Vygotski, içsel süreçlerin temeli olarak kişilerarası sosyal süreçleri görmüştür (Lozanov, 1978a: 52).

Vygotski'nin sosyokültürel kuramı da dahil olmak üzere, zamanının Bulgar ve Rus psikolojisi geleneğinde yetişen Lozanov, insanı hem çevreden doğrudan etkilenen hem de çevreyi etkileyen bir varlık olarak görür. Kişinin etkileşimde bulunduğu fiziksel ortam ve insanlar psikosomatik durumunu olumlu ya da olumsuz yönde etkileyebilir. Benzer şekilde, okul iyileştirebilir; öğrenmeyi, zekâyı ve yaratıcılığı, yani kişiyi bir bütün olarak olumlu yönde etkileyebildiği gibi rahatsızlıklara yol açarak gelişimi de engelleyebilir. Daha önce de üzerinde durulduğu üzere, Lozanov telkini, psikoterapide ve hipnozda kullanılan klinik ya da manipülatif telkin türü olarak ele almamaktadır. Onun düşünce sisteminde telkin, sözlü ve sözsüz uyaranlar aracılığıyla her iletişimde yer alır. Bu uyaranlar, hem dışsal hem de içseldir ve bazen bilinçli olarak fark edilseler de çoğunlukla bilinçdışı algılanırlar. Bu telkinler olumlu olduğu gibi olumsuz etki de yapabilir Bu haliyle telkin, özünde Vygotski'nin “araçlar” kavramına benzemektedir (Harizanova, 2018:323). Vygotski'nin bilinç araştırmalarında olduğu gibi, Lozanov telkin bilimin kuram ve yönteminin temel ilkelerini betimsel olarak değil, olguların altında yatan diyalektik ilişkileri açığa çıkaran süreçlerle açıklamıştır. Vygotski'ye göre sözcük insan bilincinin mikrokozmosu ise, Lozanov'a göre sözlü olduğu kadar sözsüz iletişim de telkinin mikrokozmosudur (Pollack, 1979:17-18).

Lozanov ile yan yana getirerek çalışmalarını karşılaştıracığımız isimlerden biri de Ebbinghaus'tur¹⁰. Her ikisi de öğrenme araştırmalarına bellek deneyleriyle başlamıştır. Ebbinghaus'tan farklı olarak Lozanov, kişinin farkında olmadığı çevresel uyaranların öğrenme üzerindeki etkilerini de araştırmıştır (Lozanov, 1978a: 33).

Çevresel algıların öğrenme üzerindeki etkisini test etmek amacıyla yapılan bir deney, yabancı dil öğretiminde gerçekleştirilmiştir. On gün süren bu deneye yirmi beş yaş üzerinde toplam yüz seksen iki öğrenci katılmıştır. Öğrencilerin hedef dilde bilmediği on sözcük tahtaya yazılmıştır. Ana dilinde karşılıkları da belirtilen bu on sözcüğün üzerine küçük harflerle on sözcüğü ezberleyin yazılmıştır. Bu yönerge, öğrencilerin on sözcüğü anlamlarıyla birlikte ezberlemeleri anlamına gelmektedir. Öğrencilerin tahtadaki bu on sözcüğe bir dakika bakmalarına izin verilerek elli sözcükten oluşan bir listede tahtadaki sözcüklerin altını çizmeleri istenmiştir. Aynı test, ikinci, üçüncü, dördüncü, beşinci ve onuncu gün tekrar edilmiştir. Verilerin analizi ilk günkü kontrolün %52.9 olduğunu gösterirken ikinci gün bu oranın %37.3'e düştüğünü göstermiştir. Günler arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlıdır. Başka bir deyişle Ebbinghaus'un "unutma eğrisi" doğrulanmıştır. Ancak on sözcüğün üzerinde yazılan yönerge farklılık göstermiştir. İlk gün yapılan kontrolde öğrencilerin bilinçdışı öğrenme oranı %2.5, onuncu gündeki oranı ise %13.8 olarak tespit edilmiştir. Birinci gün yapılan kontrol ile diğer günlerde yapılan kontroller arasındaki fark artışı istatistiksel olarak anlamlıdır (dördüncü gün $p<0.05$, beşinci gün $p<0.05$ ve onuncu gün $p<0.01$). Elde edilen, Ebbinghaus'un unutma eğrisinden farklı olarak bir "hatırlama eğrisi" olarak adlandırılabilir (Lozanov, 1978a:99-100). Eşik altı uyaranların öğrenme üzerinde etkisini ölçmek için yaşları on ile on beş arasında değişen beş yüz otuz üç öğrenci grubuyla yapılan başka deney de bu sonucu doğrulamıştır (Lozanov, 1978a: 98-99).

Lozanov'un görüşleri Bruner'in bilişsel kuramıyla da benzerlik göstermektedir. Bruner, çevreyi düzenleyerek, çağrışımıcılar ise çevreyi kontrol ederek öğrenme süreçlerini etkili hale getirmeye çalışmaktadır. Görünüşe göre Lozanov, hem çevreyi düzenlemek de hem de kontrol etmek istemektedir (Held, 1976:43).

¹⁰ Ebbinghaus'un meşhur klasik eğrisine göre, anlamsız hecelerin ezberlenmesinden bir saat sonra, sadece yüzde 44'ü hafızada kalırken, 48 saat sonra sadece yüzde 28'i hatırlanmaktadır. Ebbinghaus'un eğrisine göre bu, Suggestopedia uygulamalarında öğrenilen yoğun bilginin önemli miktarda unutulacağı anlamına gelir. Ama deneyler bunun tersini göstermiş; bilginin daha kalıcı olduğunu kanıtlamıştır (Lozanov, 1978a:218).

Ebbinghaus'a göre, hecelerin unutulması zamanla logaritmik olarak artarken, Suggestopedia uygulamalarında unutma lineerdir. Yapılan çalışmalar, telkinle açığa çıkan hipermnezinin kendine özgü yasaları olduğunu göstermektedir (Lozanov, 1978a:220-221).

Lozanov, duyguların öğrenme ve öğretim süreçlerindeki önemini herkesten daha önce anlamıştır. Lozanov'un araştırmaları, dikkat, anlam ve bellek üzerinde duyguların etkili olduğunu gösteren beyin araştırmalarıyla da doğrulanmaktadır. Lozanov, beyin araştırmalarından elde edilen bulguları müzik, canlandırma, rol oynama gibi tekniklerle eğitim süreçlerine başarılı bir biçimde aktarmıştır (Jensen, 1998:20).

Lozanov'un önemli bir diğer özelliği de aktif ve pasif deneyimlere yer açmasıdır. Örneğin, zengin ve karmaşık içeriğin, derin öğrenilmesini sağlayan aktif dinleti oturumları odaklı dikkat gerektirmektedir. Dersin daha sonraki aşamalarında farklı öğrenme tekniklerinden yararlanılmaktadır. Onun bu yaklaşımı, yeni bilgi ve becerilerin daha güçlü sinaptik bağlantı oluşturmak ve daha derin bellek izi sağlamak için belli bir kuluçka süresine ihtiyaç duyduğunu ortaya koyan beyin araştırmalarıyla uyumludur. Lozanov, hem bütünsel bir öğrenme kuramı hem de öğrencilerin potansiyellerini gerçekleştirmelerine yönelik bir dizi strateji sunma konusunda zamanının çok ilerisindeydi (Jensen, 1998:22-23).

Lozanov da Suggestopedia'nın temellerinin beyin tabanlı öğrenmeye dayandığını ve beyin rezervlerini açığa çıkarmak için beynin işleyiş yasalarının bilinmesi gerektiğini belirtmiştir. Lozanov'a göre insan beyni, birçok iç ve dış etkiye, çağrışıma, duyguya bağlı olarak sürekli bir uyanıklık düzeyinden diğerine geçmektedir, korteks ve alt korteks de dahil olmak üzere tüm beynimiz bir bütün olarak çalışmakta, eş zamanlı olarak analiz ve sentez yapmaktadır. Bu nedenle, öğretim materyallerinden, öğretmen davranışına kadar öğrenme ve öğretim süreçlerine dahil olan her unsur beynin işlevsel bütünlüğü ile uyumlu olmalıdır (İki, 1993:10-11). Yanı sıra, MacLean gibi Lozanov da korku hissettiğimizde beynin ilkel bölümlerinin ön plana çıktığını, bu nedenle korkunun azaltılması üzerine kurulu bir eğitim felsefesine sahip görünmektedir (Caine ve Caine, 2002:71).

Maslow'un hümanist öğrenme kuramına göre, bireyin üst düzey gereksinimlerinden önce alt düzeydekiler karşılanmalıdır. Lozanov da potansiyel kapasitelerin açığa çıkabilmesi için öğrencinin öncelikle güven gereksiniminin karşılanması gerektiğini ileri sürmektedir. Farklı bir ifadeyle, öğrenmeyi piramidin en üstünde olan bir gereksinim olarak gördüğümüzde öğrenmenin gerçekleşebilmesi için öncelikle uygun öğrenme koşullarının oluşturulması gerekmektedir. Bu kapsamda, Lozanov'un, Maslow'un kuramını desteklediği ileri sürülebilir (Held, 1976:14-15).

Ayrıca Lozanov, dünyanın birçok yerinde öğrenmenin hastalıklı bir süreç dönüşüğü, öğrencilere doğrudan ve dolaylı olarak öğrenmenin zor ve zevksiz bir süreç

olduğu yönünde telkinde bulunulduğu, bu nedenle tüm öğrencilerin beklentilerini karşılayacak biçimde hümanist öğrenme koşullarının sağlanması gerektiği üzerinde durmuştur. Lozanov'a göre yüksek beklenti, hümanist bir öğrenme ve öğretim kuramı olan Suggestopedia' da anahtar bir rol oynamaktadır. Herkes öğrenebilir; öğrenmek, eğlenceli ve kolaydır yönünde bir beklenti tüm öğrencileri kapsamalıdır.

Lozanov, Suggestopedia'nın en hümanist uygulamalardan biri olduğunu ileri sürmüştür. Bilgiyi, bilinçdışından bilince çıkaran bu özel sistem, belirgin biçimde hümanisttir ve gerçekten de sevgi doludur, demıştır (Lozanov, 2005:16). Lozanov, Suggestopedia'nın hümanist idealler üzerinde yükseldiğini gösteren bazı nedenler arasında; insan kapasitesi hakkında kanıksanmış, sınırlı ve karamsar bakış açısından özgürleştirmesini (de-suggest), insan kapasitelerine ve yeteneğine olan güveni, öğrencilerin mutluluğunu öncelemesini, iyi bir ruh hali yaratarak öğrencileri güdülemesini ve öğrencinin öğrenme yükünü hafifletmesini gösterir. Lozanov'a göre eğitim, yorucu ve sıkıcı bir zorunluluk olmamalı, bilincin ağrısız sancısız mutlulukla doğuşu olmalıdır (Lozanov, 1973c:661).

Lozanov, beynin rezerv kapasitelerinin, güven duyulan bir ortamda ortaya çıkacağına olan inancın da hümanizmin ilkeleriyle bağdaştığını dile getirmiştir (1973a:86). Lozanov'un eğitim kuramının tarihsel gelişim sürecinde en son biçimi olan Reservopedia, eğitim süreçlerinin insanlaşması, grup içinde insancıl ilişkiler geliştirilmesi üzerinde durur. Bu ısrarlı duruş, hümanist bir toplumsal kültürün oluşmasına olanak sağlayabilmesi açısından özellikle dikkate değerdir. Lozanov'un deyişiyle, insanlar arasında yeniden insancıl ilişkiler kurulmadan, insan türü adına parlak sonuçlar beklenmemelidir. Belirleyici olan, sevgi dilinde iletişim, insana insan olduğu için saygı gösterilmesi ve öğretim tekniklerinin insancıl yollarla uygulanması, hataların nazik ve dolaylı olarak düzeltilmesidir (Lozanov, 2009:13).

BÖLÜM 5

SONUÇLAR VE ÖNERİLER

Çalışmanın bu son bölümünde araştırmanın amaç ve alt amaçları kapsamında elde edilen bulgulardan çıkarılan sonuç ve öneriler ele alınacaktır.

Sonuçlar

Bu çalışmada, Lozanov'un Suggestopedia/Reservopedia adı verilen öğrenme ve öğretim kuramının doğası ve hangi temeller üzerinde inşa edildiği tüm boyutlarıyla irdelenmektedir. Çalışmada, öğrenme konusuna değgin araştırmalar ele alınarak Lozanov'un bu kuramlar arasındaki özgül yerinin belirginleştirilmesi de amaçlanmaktadır. Çalışmada ayrıca, Lozanov'un insan potansiyeliyle ilişkilendirdiği ve kuramının çekirdek kavramlarından biri olan telkin kavramına nasıl bir anlam attığı ve alanyazında telkin olgusu ekseninde dönen tartışmalar; Lozanov'un öğrenme ve öğretim pratikleriyle üstesinden gelmeyi hedeflediği meseleleri nasıl sorunsallaştırdığı ve tüm bunları Suggestopedia-Reservopedia uygulamalarına nasıl aktardığı çözümlenmeye ve böylece Lozanov'un eğitim düşüncesinin panoraması sunulmaya çalışılmaktadır.

Lozanov'un öğrenme ve öğretim kuramı, Bulgaristan'da yaşadığı dönemin tarihsel ve toplumsal koşullarından özgürleşme istencinin bir yansıması olarak kabul edilebilir. Genelde Sovyet fizyolojik psikolojisi, özelde Pavlov'un koşullu refleksler kuramı, ikinci işaret sistemleri, Uznadze'nin şema kuramı; sinirbilim ve bellek alanlarındaki araştırma bulguları; Lozanov'un telkin ve beyin üzerine araştırmaları ve integral psikoterapi kuramının yanı sıra, klasik sanat da Lozanov'un öğrenme kuramına ve uygulamalarına kaynaklık etmektedir.

Lozanov, telkin olgusunun işleyişini, işlevlerini ve insan davranışı üzerindeki etkilerini incelemek üzere telkin bilimi (Suggestology) kurmuş ve bu bilimin yöntemi olarak da Suggestopedia'yı geliştirmiştir. Çağdaş beyin araştırmalarına dayanan son uygulamalarına Reservopedia ve bunu yönlendirecek bilime Reservology (insan beyninin rezervlerinin bilimi) adını vererek gelecekteki uygulamaların bu adla anılacağına işaret etmiştir.

Lozanov'un izinden giderek insanın, sosyo-kültürel çevresiyle her an etkileşim içinde olan biyopsişik, bütün bir varlık olduğunu söylenebilir. Onun düşüncesinde, insan çok yönlü ve karmaşık bir varlık olarak bilinçli ve bilinçdışı olmak üzere iki düzlemde sürekli iletişim halindedir. Her birey eşsiz bir zenginlikle doğmuş olsa da yaratıcı gelişim önemli ölçüde birey ve çevre arasındaki olumlu etkileşime bağlıdır. Dolayısıyla toplumsal bir varlık olması nedeniyle insan hakkında yapılan bir araştırma onun bağlamıyla ilişkisi içinde incelenmesini gerektirir.

İnsanı çevresiyle devingen ilişkisi çerçevesinde ele alan Lozanov, insan gelişiminin önündeki psikolojik ve çevresel engelleri daha iyi anlamının ve bu engelleri nasıl aşabileceğinin yollarını araştırmış ve bu noktada telkin olgusunun önemini ortaya koymuştur. Dahası, beyin rezervlerini işlevselleştirebilecek olgunun telkin olduğunu savunmuş ve bu olguyu fizyolojik bir temele dayandırarak kavramsallaştırmıştır. Lozanov'a göre, telkin, iletişimin her anında var olan iki yönlü evrensel bir olgudur; olumsuz telkinler nasıl ki insan potansiyelini bastıracak kadar güçlüyse olumlu telkinler de insan kapasitelerini edimselleştirebilir. Olumlu telkinin olanakları, işleyişi ve işlevleri yeterince anlaşıldığında insan kapasitelerinin önündeki engeller de bertaraf edilebilecektir.

Lozanov, entelektüel yönden üstün başarı elde etmiş kişilerin doğal olarak potansiyel rezervlerine ulaşmış oldukları varsayımıyla, herkesin potansiyellerine ulaşabilmesi için bazı yollar tasarlandığında bu rezervlere ulaşıp ulaşılamayacağını araştırmıştır. Lozanov, bu noktada çevrenin düzenlenmesinin ve zengin uyaranların, özellikle farkındalığın eşlik etmediği zayıf ve eşik altı uyaranlarla çevresel (peripheral) algıların önemine dikkat çekmiştir. Zayıf uyaranların öğrenme üzerindeki etkilerini anlamaya çalıştığı deneylerinde, klasik Ebbinghaus unutma eğrisine karşılık Lozanov hatırlama eğrisini ortaya koymuştur.

Toplumsal uyaranlar ya da telkinler çoğunlukla olumsuz olduğundan insanın gelişimi ya gecikmiş ya da yavaşlamıştır. Lozanov'a göre yeni gerçekler ışığında insan gerçekliğine ilişkin toplumsal normlar değiştikçe insan türü hızla gelişebilecektir. Bu kapsamda, Suggestopedia-Reservopedia eğitim uygulamalarının insan potansiyeliyle ilgili kanıta dayalı yeni toplumsal normlar ortaya koymak amacıyla geliştirildiği söylenebilir. Lozanov, insan potansiyeline ilişkin sınırlandırıcı ve karamsar normların, olumlu normlarla yer değiştirmesi ve bu konuda olumlayıcı bir dil benimsenmesi halinde insana ve kapasitelerine olan bakımımızın değişebileceğini öne sürer. Bu bakımdan eğitimcilere önemli sorumluluklar yükler ve toplumun insana ve insan potansiyeline

ilişkin felsefesinin, Suggestopedia uygulamalarından elde edilecek sonuçlara göre değişeceğini savunur.

İnsan sonrası anlayışların söz konusu edildiği ve insanın ontolojik statüsüne dair hâkim görüşlerin sorgulandığı dijitalleşen bir çağda, Lozanov'un dikkati yeniden insana ve kapasitelerine çekmiş olması son derece dikkate değerdir. Onun izinden giderek denilebilir ki Lozanov, insanın doğal kapasitelerini gerçekleştirme çabasıyla Rönesans dönemindekine benzer çok yönlü ve bütün bir insan modelini Suggestopedia/Reservopedia pratikleriyle gerçekleştirmek istemiştir. Bunu da bilim ve sanat arasındaki ayrımı ortadan kaldırarak her ikisini de birbirleriyle ilişkisi içinde ele alarak gerçekleştirmeye çalışmıştır. Bu nedenle eğitim süreçlerinde matematik ve fen bilimlerinin yanı sıra sanat, müzik, edebiyat öğretimine de gereken önem verilmeli ve dersler arasında disiplinlerarasılık sağlanmalıdır.

Pavlov'un işaret ettiği merkezi sinir sisteminin dengelenmesi yoluyla dengeli insan tipi yetiştirmek ideali de Lozanov'un eğitim düşüncesinde yer alır. Suggestopedia kavramını oluşturan iki sözcükten biri olan "paidea"nın ise Lozanov'un düşünce sisteminde Yunan aydınlanmasına benzer bir bilinç aydınlanmasını ve yeniden uyanışı temsil ettiğini ve buna çıkan yolları işaret ettiği ileri sürülebilir.

Sokrates ile başlayan insanın kendini bilme çabasının Lozanov'un araştırmalarıyla doruk noktasına ulaştığı söylenebilir. Onun bütünüyle insan üzerinde odaklaşan araştırmaları, insanın ve toplumun en yetkin haline ulaşabilmesinin olanaklarını araştırır, öğrenme ve öğretim süreçlerinden başlayarak insan ilişkilerinin insanlaşmasına vurgu yapar. Bu vurgu, tüm insan ilişkilerinde şefkatli olmak, şimdi ve burada olarak insana özen göstermek, onu dikkatle dinlemek ve gerektiğinde onun ihtiyaçlarını karşılamaya hazır bulunmakla da ifade edilen özen etiği ile iç içe geçer. İnsan sevgisi ve insana gösterilmesi gereken saygı ve özendir ki Lozanov'un eğitim düşüncesinin çözümlenmesinde en çok dikkate alınması gereken noktalardan biridir.

Eğitimin, çocukların potansiyellerini gerçekleştirmeyi amaçlaması gerektiği yaygın olarak söylenir. Lozanov, tüm yaşamını insanın en üst yaratıcı potansiyelini güvenli yollarla nasıl gerçekleştirebileceğine adanmış; insanın öğrenmesiyle ilgili öne çıkan zorlukları insan zihninin/beyninin doğasını ve işleyiş yasalarını anlamaya çalışarak çözmüştür. Kökleri insan doğası kavramında yatan potansiyel kavramı Aristoteles'ten beri tartışılan ve güncelliğini koruyan bir konudur. Düşünce tarihine bakıldığında insan potansiyelinin doğuştan ve değişmez olduğu görüşünü savunanların yanı sıra, uygun çevre ve deneyim olanaklarının insan potansiyelini hayati derecede etkilediğini

savunanların da olduğu gör÷lür. Bu kapsamda, Lozanov'un ampirik bulgular doğrultusunda geliştirdiği ve UNESCO tarafından da gözlemlenerek etkinliği kabul edilen Suggestopedia/Reservopedia uygulamaları, insan potansiyelinin dinamik ve geliştirilebilir olduğu, uygun öğrenme koşulları sağlandığında herkeste kapasitelerin açığa çıkabileceği görüşünü doğrular. Bu çerçevede Lozanov'u, insan potansiyelini doğuştan ve değişmez bir bakışla ele alan tüm görüşlerin karşısında konumlandırmak mümkün hale gelmektedir. Genellikle eğitim süreçlerinde zekâ testlerinin sonuçlarına göre öğrencilerin potansiyeliyle ilgili beklenti içine girilir ve bu beklentiyle öğrenciler akademik yönden iyi ya da zayıf olarak işaretlenir. Biyolojik determinizme dayanan IQ öğretisinin, insanı, sınırlı ve ayrıştırmacı bir bakış açısıyla ele alan yaklaşımı, sinirbilim ve epigenetik alanındaki bulgulara karşın birçok öğretmenin düşünce ve inanç sistemini ve dolayısıyla eylemlerini etkilemeye devam etmektedir.

Lozanov, bireyler arasındaki öğrenme farklılıklarını çevresel telkinler sonucunda oluşan tutum farklılıklarıyla açıklayarak, öğrenmenin yetenek ya da zekâ meselesi değil, tutum meselesi olduğu düşüncesindedir. Buna göre, öğrencinin belli bir alana ya da derse karşı tutumu, öğrenme sürecini ve dolayısıyla akademik performansını etkileyebilir. Bu kapsamda, olumlu öğrenme deneyimleri kazandıracak yönde çevrenin düzenlenip kontrol edilmesiyle öğrencilerin tutum ve davranışlarını değiştirebilmek ve böylece yaratıcı kapasiteleri açığa çıkarabilmek olanaklı hale gelir. Buna göre zekâ bir sınır olarak görülmez. Sinirbilimin bulguları da beynin plastisite özelliği nedeniyle her an çevresinden etkilenererek değiştiğini, kolaylaştırıcı ortamın ve olumlu duyguların öğrenme üzerindeki etkisine işaret etmektedir.

Lozanov, insanlar arasında kapasiteleri açısından bir statü farkı yaratmaksızın, bilimin rehberliğinde insan potansiyeli hakkında daha kapsamlı düşünmemizi sağlar. Kapasitelerin herkeste açığa çıkabileceği görüşünü doğallaştırarak yeniden konumlandırır ve kapasiteleri açısından insanlar arasında ayırım yaratan paradigmayı dışarıda bırakır. Onun eğitim anlayışının temel noktalarında biri, kutbun iki ucundaki-akademik açıdan parlak kabul edilen öğrencilere olduğu gibi öğrenme güçlüğü çeken-öğrencilere karşı tutum ve davranışlarda da dışa vuran insancıl ve adil yaklaşımdır. Burada adalet, insana hak ettiği değerin verilmesi, onun yeteneğine güvenilmesi, herkesin potansiyel kapasitesini bütünüyle edimselleştirebilmek için gereken insani koşulları hazırlamaktır. Her bireye bu amaçla yardım edildiğinde daha üretken bireylerin ve toplumların önü de açılmış olacaktır.

Lozanov'un görüşleri benimsendiğinde adil ve hümanist idealler üzerinde yükselen moral bir dünya da olanaklı hale gelmektedir. Zira Lozanov, potansiyel olgusunu zümreden, cinsiyetten bağımsız bir mesele olarak görmüş ve herkesin kapasitelerini ortaya koyabileceği koşulların neler olabileceğini araştırmıştır. Bu bir bakıma asırlardır benimsediğimiz zihinsel alışkanlıkların ve sarıldığımız inanç kalıplarımızın bırakılması ve yeni olana yer açmak demektir. Böylece kişisel ve toplumsal iyileşmenin de önü açılabilir; zira iyileşmek insanın kendisiyle ilgili olumsuz öğrenmelerini öğrenmemiş hale getirmesine (unlearning) ve yerine olumlu olanları koymasına bağlıdır. Lozanov'a göre bu uzun zaman alabilecek bir süreç olsa da bilimsel bulguların ışığında realitelerin değişmesi kaçınılmazdır. Bu dönüşüm, kendini gerçekleştirebilmiş mutlu bireylerden tesis edilebilecek sağlıklı bir toplumun inşasını da beraberinde getirecektir.

Lozanov'a göre duyarlılığımız ve farklılıklarımız nedeniyle aynı uyaranlara her ne kadar farklı tepkiler de veriyor olsak yaşam boyunca aldığımız telkinlerin içeriğini dikkatli bir şekilde irdelediğimizde, hangilerinin gelişimimizi desteklediğini anlayabiliriz. Tam da bu noktada ifade etmek gerekirse, Suggestopedia/Reservopedia doğum anından itibaren içinde bulunduğumuz çevrenin etkisiyle yaşam ve kendimiz hakkında içselleştirdiğimiz olumsuz telkinlere ya da çevresel etkilere eleştirel bir gözle yeniden bakmamıza olanak verir; olumlu değişimin önündeki en büyük engelin kendimizle ilgili inanç kalıplarımız, özbenlik algımız olduğunu gösterir. Böyle bir farkındalığın, önümüzdeki iç ve dış bentleri keşfedip aşabilmenin ilk adımlarından biri olduğu söylenebilir.

Lozanov'a göre, iyileştirici ve koruyucu çevrenin dikkatle ve özenle tasarlanabilmesi için psikoterapi ilkeleri işe koşulmalıdır. Bu çerçevede Suggestopedia/Reservopedia süreçleri psikohijyen, psikoterapötik, profilaktik etkileriyle de karşımıza çıkmaktadır. Nitekim Lozanov, toplumu ve bireyi eğitim yoluyla iyileştirerek yeniden eğitebilmenin olanakları üzerinde durmuştur.

Günümüzde eğitim uygulamalarından etkili bir sonuç alabilmek için beyin araştırmalarından elde edilen bulguları eğitim süreçlerine aktararak öğrenme ve öğretme süreçleriyle ilişkilendirmek neredeyse kaçınılmaz olmuştur. Lozanov'un çalışmaları, beynin işleyişiyle uyumlu uygulama ve müfredatların nasıl tasarlanabileceğiyle ilgili önemli sezdirimler sağlamakta; sağ ve sol beynin özellikleriyle uyumlu bir öğrenme ve öğretim sürecinde insan beyninden en yüksek derecede nasıl verim alınabileceğini göstermektedir. Suggestopedia sınıflarının zengin etkileşimli doğası, öğrencilerin problem çözümünde yaratıcı yeteneklerini ve eleştirel becerilerini işe koşmalarını

gerektirir. Zengin uyaranlarla yapılandırılmış bir çevrede bilinç-bilinçdışı süreçler, mantık, duygu, analiz-sentez süreçleri ve beyin bir bütün olarak aynı anda harekete geçirilir. Farklı bir ifadeyle beyin bir bütün olarak çalışmakta ve bilgiyi de bu şekilde işlemektedir. Bu da öğretimin bütünden parçaya, parçadan bütüne göre düzenlenmesini gerektirir. Lozanov'a göre insan beyni yalıtık uyaranları kabul etmemektedir. Uyaranlar, her zaman alıcının çevresi, ortamı ve zihin durumuyla bağlantılıdır. Uzun süreli bellekte bağlantılar bu şekilde kurulmaktadır. Geleneksel öğrenme ve öğretim süreçleriyse dünyayı belli kalıplar halinde algılamamızı sağlayan ve doğrusal olarak işleyen sol beynin işleyişiyle uyumludur.

Daha önce de değinildiği gibi Lozanov, bilimsel ve sanatsal düşünce arasındaki ayrımı da ortadan kaldırmaya çalışmıştır. Beynin bilgiyi anlaması ve özümsemesi için analiz ve sentez yapabilme ihtiyaçlarını karşılamak üzere bütüncül ve doğrusal (lineer) olmayan biçimde tasarlanan Suggestopedia dersi, sanatsal ve bilimsel düşünce arasında bir denge kurulmasını sağlar. Böylece beynin iki yarımküresi arasındaki ayrım ortadan kaldırılarak yarımkürelerin eş zamanlı işleyişi sağlanır.

Lozanov, öncelikle mevcut eğitim uygulamalarını sorgulamasının ardından günümüz için çözüm önerilerinin neler olabileceği, öğrenme ve öğretimin yasa, amaç ve araçlarının neler olduğu üzerinde durmuş ve olmazsa olmaz “condicio sine qua non” dediği yedi yasa ortaya koymuştur: Sevgi yasası, özgürlük yasası, öğretmen in olağandışının yaşandığına dair inancı (beklenti) yasası, içeriğin artırılması yasası, bütün-parça, parça-bütün yasası, altın oran yasası, klasik sanattan yararlanma ve estetik yasası. Burada önemli sayılabilecek hususlardan biri de Lozanov'un bu yedi yasayı insanın büyüme ve gelişme yasası olarak alımlamasıdır ve bu yasalar doğrultusunda gerçekleştirilecek öğrenme ve öğretim süreciyle insanın sağlıklı ve hızlı gelişiminin olanaklı hale gelebileceği düşüncesidir.

Lozanov'un düşünce sisteminin omurgasını oluşturan olumsuz telkinlerden özgürleşme ve yerine gelişim odaklı yeni ve olumlu telkinleri koyma süreci (desuggestion-suggestion) ve bu süreç temelinde kurulacak iletişim, hem sınıf iletişiminin hem de kişinin kendisiyle kurduğu iletişimin yönünü belirlemesi açısından önemlidir. Kişilerarası insancıl diyalogların önünün açılması durumunda iç ve dış dünyadaki çatışmaların azalması ve hatta ortadan kalkması mümkün hale gelebilecek, sınıf ikliminden başlayarak benimsenen şiddetsiz diyaloglarla şiddetsiz ve barışçıl bir toplum ve dünya kültürü yaratma hayaline bir adım daha yaklaşılmış olacaktır. Lozanov, böylece insan bilincinin gelişimine ket vurabilecek unsurları bertaraf etmeyi hedeflemiştir. Bu

hedef doğrultusunda, gelişme, büyüme ve ilerleme süreci olarak gördüğü “eğitim”i de insan gelişimine engel olabilecek tüm unsurlardan arındırmak istemiş ve bu açıdan öncelikle “dil”in kullanımından başlayarak iletişimde seçilen sözcüklere, sözlü ve sözsüz iletişim unsurlarına özen, titizlik ve hassasiyet gösterilmesi gerektiğinin altını çizmiştir.

Lozanov, geliştirdiği uygulamaların itici gücüyle insanın yeteneklerini, bilgi ve ilgi alanlarının da geliştirilmesini hedeflemiştir. Asri sorumluluğu bireyi ve toplumları her açıdan geliştirip büyütmek olan eğitim, bilim ve sanatın beslediği ortak bir alandan iyiyi, güzeli, etik ve estetik olan evrensel bilgi birikimini aktarmalıdır.

Aristoteles’in “insan doğası gereği bilmek ister” sözü âdeta Lozanov’un düşünce sisteminde yankı bulur gibidir. Nitekim Lozanov, eğitim süreçlerinde insan doğasının bir gereği olan bilgi gereksiniminin, zengin içerikler yoluyla karşılanmasının ve öğrencilerde öğrenme merakının süreklilikle geliştirilmesiyle yaşam boyu öğrenmenin yolunu açar.

Lozanov’un kuramsallaştırmaya çalıştığı, artık işlevselliğini yitirmiş eğitim süreçlerini, yeni realitelere göre temellendirilebilecek öğrenme ve öğretim kuramı üzerinden sorgulamak ve eğitimi dönüştürecek paradigmanın çerçevesini çizmektir. Bu bağlamda, evrensel değerler temelinde kurulacak yeni eğitim yukarıda sözü edilen yedi yasayı içselleştirebilmiş öğretmenlerden oluşacaktır. Lozanov, eski sistemle özdeşleşen otoriter geleneğin yöntem ve yaklaşımlarını, ödül ve ceza anlayışını sorgulayarak oluşturmaya çalıştığı yeni eğitimin temel amaçlarından biri olarak baskıcı yapının bertaraf edilmesi ve böylece özgürleştirici eğitim vizyonunun benimsenmesi olarak görür. Her öğrencinin potansiyelinin açığa çıkması için gerekli koşulların ne olduğunun farkında olan yeni öğretmen, yeni eğitim sisteminin de itici gücü olacaktır. Lozanov, bu çerçevede öğretmenlere önemli sorumluluklar yüklemekte ve bu hayalin gerçekleşebilmesi için insanı seven, insanın iyiliği için çalışabilecek öğretmenlerin önemine dikkat çekmektedir. Böylece okullar da birer cazibe merkezi haline gelerek öğrencinin kendisini güven alanında ve evindeymiş gibi hissettiği, gitmek için heyecan duyduğu, sevilip saygı gördüğü, kendisini özgürce ifade edebildiği bir ortama dönüşecektir.

Yaşam durağan olmadığı gibi akış ve ilerleme halidir. Lozanov, eğitimin de bilimsel gerçeklerin ışığında ilerlemesi gerektiğini, Suggestopedia/Reservopedia uygulamalarının beyin araştırmalarından elde edilen bulgular rehberliğinde her çağda yeniden güncellenmesi gerektiğini vurgulamıştır. Zira Lozanov, Suggestopedia/Reservopedia’yı geliştirirken insanın sağlıklı gelişimiyle uyumlu olabilecek ve onun potansiyelini açığa çıkarabilecek her unsuru deneyip test etmiş ve deney sonuçlarına göre işe yarayan unsurları kuram ve uygulamalarının içine katmıştır.

Lozanov, eğitimde uzun bir süredir tartışıl原因 gelen kemikleşmiş temel sorunlara getirdiğı çözüm önerileriyle artık işe yaramayan düşünce ve inanç sistemlerinin tahakkümünden uzaklaşmayı da hedeflemiştir. İnsanın eğitimle insanlaştığı, herkesin kendini gerçekleştirebilmesine olanak sağlayan yeni toplumsal norm oluşturma çabasıyla da dikkate değerdir. Eğitimle eğitilen insan daha sonra yine eğitimin sağladığı donanımla kendi kendini (self-education) eğitecektir.

Sonuç olarak, Lozanov'un ortaya koyduğu, özelde, Pavlovcu koşullama ve çağrışımıcılığa, Uznadze'nin bilinçdışı şema kuramına ve Vygotski'nin sosyokültürel kuramına, genelde ise Sovyet fizyolojik psikoloji geleneğine ile çağdaş bellek ve beyin araştırmalarına ve klasik sanata yaslanan hümanist bir öğrenme ve öğretim kuramının yansımasıdır, denilebilir. Lozanov, insanı bir bütün olarak eğitecek ve onu psikolojik, anatomik, fizyolojik, sanatsal, eğitsel, psikoterapötik ve insan yönleriyle ele alan bütüncül ve çok boyutlu bir öğrenme ve öğretim kuramı ortaya koymuştur. Çalışmada, Lozanov'un eğitim düşüncesi incelenerek çağımızın eğitime yön verebilecek öğrenme ve öğretim süreçlerinin hangi kaynaklardan beslenebileceğı ve hangi temeller üzerinde inşa edilebileceğı açıklanmaya ve Lozanov'un kuram ve uygulamalarının potansiyel gücü ortaya konmaya çalışılmıştır.

Öneriler

Lozanov'un kuram ve uygulamaları günümüzdeki öğrenme ve öğretim süreçlerine rehberlik edebilecek temeller açısından bir çerçeve sunabilir, eğitimdeki güncel arayışlara bir yanıt olabilir.

Çalışmada, Lozanov'un eğitimle ilgili görüşleri yakın okumalarla analiz edilip çözümlenmeye çalışılsa da çalışma, Lozanov'un yalnızca İngilizce kitap ve makaleleriyle sınırlandırıldığı için Bulgarca metinleri de ayrıntılı olarak incelenmelidir.

Lozanov'un metinlerinin yanı sıra Sovyet fizyolojik psikolojisiyle ilgili metinler özgün dilinden İngilizceye ya da Türkçeye çevrildikçe Lozanov'un düşünce sisteminin daha iyi anlamlandırılabilceğı ileri sürülebilir. Pavlov ve Uznadze'nin özgün kaynaklarına dayanan ve her ikisinin öğrenmeyle ilgili görüşlerini ele alan çalışmalar da eğitim bilimlerine katkı sağlayacaktır.

Dünyamızın değişimine uygun eğitim anlayışlarını benimseyerek ve bireylerin potansiyellerini geliştirerek çağın sorunlarını aşmaya çalışmak akılcı yollarından biri

olarak karşımıza çıkmaktadır. Çağımız, öğrencileri sürekli doğru sorular sormaya ve yeni şeyler öğrenmeye teşvik eden, gelişim odaklı bir zihniyetin benimsenmesi gerektiğini göstermektedir. Yaratıcı ve ahlaki bir yaşam sürdürmek için gerekli olan becerilerin öğrenilmesi aciliyet kazanmıştır. Günümüzde bireylerin ve toplumların refahı için gerekli olan bilgi, yetenek ve yaratıcılığı geliştirmeye yönelik bir paradigma değişikliği için Lozanov'un görüşleri kayda değer bir öneri olarak kabul edilebilir.

Lozanov'un kuram ve uygulamaları, genelde, eğitimdeki dönüşüm çabalarına özel de ise öğretmen yetiştirme ve eğitim programları alanlarında yapılabilecek çalışmalar için bir rehber olabilir, bu alanlardaki çalışmalara ilham verebilir.

Suggestopedia/Reservopedia eğitiminin farklı kültürlerdeki etkisini anlamak için çeşitli kültürlerde pilot çalışmalar yürütülerek kültürlerarası karşılaştırmalar yapılabilir. Konu, psikoterapötik, psikohijyenik ve psikoproflaktik yönlerden yeniden araştırılabilir. Gelecekte beyin araştırmalarından elde edilecek bulguları da göz önünde bulundurarak Lozanov'un kuram ve uygulamalarının gelişime açık yönü belirginleştirilebilir.

Suggestopedia alanında çalışan öğretmenlerin ve farklı alanlardaki uzmanların görüşleri alınarak uygulamaların öğretmenlerin ve uygulayıcıların yaratıcılıkları ve potansiyel gelişimleri üzerindeki etkisi araştırılabilir.

Lozanov'un üzerinde durduğu eşik altı ya da farkındalığın eşlik etmediği zayıf uyaranların öğrenme üzerindeki etkileri hakkındaki çalışmalar da alanyazına katkı sağlayabilir.

Artırılmış zengin içerik, daha az ders saati ve ev ödevi olmaksızın elde edilen yüksek akademik başarı, Suggestopedia/Reservopedia uygulamalarının bir paradokstur. Deney ve kontrol grupları belirlenerek ev ödevinin çocuklar ve gençler üzerindeki etkilerini konu edinen bir çalışma da ilgi çekici olabilir.

Lozanov'un işaret ettiği her insanda var olan evrensel rezerv kompleksinin kabulü, anne karnından başlayarak her dönemde çocuğun çevresinin zenginleştirilmesini ve eğitim süreçlerinde farklı öğrenme stillerinin -duyarak, görerek, yaparak, yaşayarak- işe koşulmasını gerektirdiğinden öğrenme ortamları bu yönde düzenlenebilir.

Geçmiş çağlardan devraldığımız kuramlarına göre şekillendirilen eğitim sistemimizi bugünün dünyasının gereklerine göre özellikle bilginin disiplinlerarası doğası, beyin araştırmaları, bütün-parça ilişkisi, bilgidaki üstel atış, giderek artan hız, değişim, dönüşüm, iletişim bağlamında yeniden tasarlamalıyız. Çağımızın karmaşıklığının yanı sıra büyük veriyi kavramayı ve onunla başa çıkmayı kolaylaştıracak yönde eğitim süreçlerini gözden geçirmeliyiz.

Yaratıcı düşünörlere olan gereksinimi göz önünde bulundurarak, okullarda, yaratıcılığı besleyecek bir yaklaşımla, öğrencileri çeşitli sanat alanlarından eserlerle derinlemesine karşılaştıracak güçlü bir sanat izlencesi tasarlanabilir. Bilimin izinden giderek denilebilir ki insan içinde bulunduğu çevre koşullarına göre geliştirilebilir bir varlıktır, bu nedenle insana kendini gerçekleştirebileceği çevre koşulları sunulmalıdır.

Öğrenme deneyimlerini yalnızca akademik ya da bilişsel becerilerle sınırlamayarak sosyal, duygusal, ruhsal ve etik boyutlarıyla da insanı bir “bütün” olarak geliştirecek eğitim vizyonuyla mevcut sorunlarımıza çözüm odaklı yaklaşabiliriz.

İçinde bulunduğumuz bilgi çağında toplumların ayakta kalabilmesi için yaratıcı kapasite önemli bir insan özelliği olarak görölmeli ve eğitim vizyonumuz, herkesin toplumun gelişiminde önemli rolü olduğu ve tüm öğrencilere yeteneklerini geliştirmeleri için olanaklar sunulduğu takdirde kendisini mümkün mertebe geliştirebileceği ve böylece daha mutlu bir hayat sürdürebileceği inancından beslenmelidir.

Bugün her dönemden daha fazla insan potansiyelinin gelişimini baltalayan klişeleri, anlayışları ve toplumsal normları sorgulamamız gerektiği açıktır. Bu türden bir sorgulamanın, toplumsal telkinlerin insanın gelişimi üzerindeki etkilerini anlamamız açısından önemli olduğu söylenebilir. Her çocuğun biricik olduğu düşüncesiyle, çocukları kapasitelerine göre sınıflandıran ötekileştirici dilden uzaklaşmalı; başarılı, başarısız, güçlü, zayıf, problemli, yetenekli, yeteneksiz gibi sözlerle onları işaretlemeyen her birinin kapasitelerini işlevselleştirmeye odaklanmalıyız.

Lozanov’un deyişiyile, kaslarımız gibi beynimizin de geliştirilebilir olduğu düşüncesinden yola çıkarak her çocuğa en üst potansiyelini ortaya koyabileceği yönde deneyim olanakları sunabilseydik dünyamız nasıl bir yer olurdu sorusu üzerinde yeniden düşünmeliyiz.

KAYNAKLAR

- Alıcı, T. (2010). *Öğrenmenin Bilimsel Temelleri*. Ankara: Palme Yayıncılık.
- Angelini, A. (2008). History of the unconscious in Soviet Russia: From its origins to the fall of the Soviet Union. *The International Journal of Psychoanalysis*. 89:2, 369-388, doi: 10.1111/j.1745-8315.2008.00020.x
- Arık, İ.A. (1995). *Öğrenme Psikolojisine Giriş*. İstanbul: Der Yayınları.
- Aristoteles. (1975). *Politika*. (M. Tuncay, Çev.). İstanbul: Remzi.
- Arkun, N. (1979). *Kişilikte Çatışma: Regression İtilme Freud ile İnhibisyon Pavlov'un Karşılaştırılması*. İstanbul:
- Babkin, B. P. (1946). Sechenov and Pavlov. *The Russian review*. Vol.5. No.2. pp. 24-35. doi:10.2307/125155
- Baldwin, J. M. (1905). *The story of the mind*. New York: D. Appleton and Company.
- Bancroft, J. (1999). *Suggestopedia and language acquisition: Variations on a theme*. Amsterdam: Gordon and Breach Publishers.
- Barzakov, I. (1990). The role of Suggestopedia for 21st century thinking and creativity. *Proceedings of the International Conference on Suggestopedia* (pp. 89-90). Salzburg: Stiftelsen Pedagogisk Utveckling.
- Bassin, F. (1969). Consciousness and the unconscious. In Cole, M., Maltzman, I. (Eds.), *A Handbook of Contemporary Soviet Psychology*. (pp.399-420). New York: Basic Books, Inc., Publishers.
- Batuev, A.S.,&Pavlova, L.P. (1986).The principle of the dominant in modern psychophysiology. *Translated from Zhurnal Vysshei Nervnoi Deyatel'nosti imeni*, Vol. 34, No.6, pp.1011-1021, November-December,1984.doi:10.1007/BF01148165
- Bauer, R.A. (1952). *The new man in Soviet psychology*. USA: Harvard University Press.
- Brown, D., Lee, H. (2015). *Teaching by principles*. New York: Pearson Education, Inc.
- Bruner, J.S. (2021). *Eğitim Süreci*. Ankara: Pegem Akademi.
- Buran, A. (2015). Nitel Araştırmada Veri Toplama. A. Buran, F. N. Seggie, ve Y. Bayyurt (Editörler), *Nitel Araştırma: Yöntem, Teknik, Analiz ve Yaklaşımları* (ss. 43-58). Ankara: Anı.
- Caine, R. N., & Caine, G. (2002). *Beyin Temelli Öğrenme*. (G. Ülgen, Ed.) Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Canan, S. (2017). *Değişen Beynim*. Tuti Kitap: İstanbul.

- Carlson, N. R. (2014). *Fiyolojik Psikoloji* (Cilt 8). (M. Şahin, Ed.) Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Churcland, P. S. (2018). *Nörofelsefe*. (Ö. Yılmaz, Çev.). İstanbul: Alfa Yayınları.
- Coué, É. (1922). *Self-mastery through conscious autosuggestion*. S. A. Van Orden. (Ed.), New York: Malkan Publishing Co., Inc.
- Creswell, J. W. (2013). *Nitel Araştırma Yöntemleri*. M. Bütün, & S. B. Demir. (Editörler) Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Csikszentmihalyi, M. (2017). *Mutluluk Bilimi Akış*. (B. Satılmış, Çev.). Ankara: Buzdağı.
- Cummins, J. (1976). The cognitive basis of the Uznadze illusion. *International Journal of Psychology*, 11(2), 89-100. doi.org/10.1080/00207597608247350
- Çelen, N. (1999). *Öğrenme Psikolojisi: Kuramlar*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Dewey, J. (2022). *Nasıl Düşünürüz?* (H. Kayıkçı, Çev.). Ankara: Fol.
- Diamond, M. & Hopson, J. (1998). *Magic trees of the mind: How to nurture your child's intelligence, creativity and healthy emotions from birth through adolescence*. New York: Plume.
- Doczi, G. (1981). *The power of limits: proportional harmonies in nature, art and architecture*. Boston: Shambhala Publications Inc.
- Dougal, S. (2001). *Front line-story: The language of suggestion and desuggestion on the front-line in Italy (1943-1945)*. Freiburg: Gotthard Media.
- Dougal, S. (2011). Suggestion with a capital "S". *Proceedings of International Scientific Conference on Suggestopaedia* (pp. 20-29). Sliven: The Prof. Dr. Georgi Lozanov and Prof. Dr. Evelina Gateva Foundation.
- Driscoll, M. P. (2012). *Öğretim Süreçleri ve Öğrenme Psikolojisi*. (Ö. F. Tutkun, S. Okay, E. Şahin, Çev.). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Eagleman, D. (2016). *Beyin Senin Hikayen*. (M. Doğan, Çev.). İstanbul: Domingo.
- Edelman, G. M., & Tononi, G. (2019). *Bilincin Evreni: Maddenin Hayale Dönüşümü*. (A. Subaşı, Çev.). İstanbul: Küre Yayınları.
- Erdem, H. H. (2005). Marks Felsefesinin Temel Kavramları ve Tarihsel-Diyalektik Materyalizm. (s.27-41). *Kaygı, Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi*, 4, 27-4.
- Erden, M. ve Akman, Y. (1997). *Eğitim Psikolojisi: Gelişim-Öğrenme-Öğretme*. Ankara: Arkadaş Yayınları.
- Fancher, R. E. (1997). *Ruhbilimin Öncüleri*. (A. Yardımlı, Çev.). İstanbul: İdea Yayınevi.
- Freud, S. (1975). *Kitle Psikolojisi*. (K. Şipal, Çev.). İstanbul: Bozak Yayınları.

- Friedman, T. L. (2007). *The world is flat: A brief history of the twenty first century*. New York: Picador.
- Gagné, R.M. (1970). *The conditions of learning*. New York: Holt, Rinehart, and Winston Inc.
- Galisson, R. (1983). *La suggestion dans l'enseignement*. Paris: CLE International.
- Gardner, H. (2021). *Zihin Çerçevesi*. (E. Kılıç, G. Tunçgenç, Çev.). İstanbul: Alfa.
- Gateva, E. (1990). Development of the potential creative talents of the personality through Suggestopedia. *Proceedings of the International Conference on Suggestopedia* (pp. 51-71). Salzburg: Stiftelsen Pedagogisk Utveckling.
- Gateva, E. (1990a). Some difficult moments in the suggestopedic teaching of foreign languages. *Proceedings of the International Conference on Suggestopedia* (pp. 91-99). Salzburg: Stiftelsen Pedagogisk Utveckling.
- Gateva, E. (1990b). Suggestopedic art in different school subjects and ages. *Proceedings of the International Conference on Suggestopedia* (pp. 215-224). Salzburg: Sofia University St. Kliment Ohridski.
- Gateva, E. (1991). Conclusions of complex psychopedagogical research and physiological measurements of the effect of the Suggestopedagogical forms of art on the trainees. *Journal of the Society Accelerative Learning and Teaching*, 16(2), 123-131.
- Gateva, E. (1991a). *Creating wholeness through art: Global artistic creation of the educational training process*. Minneapolis: Accelerated Learning System, Ltd.
- Gateva, E. (1991b). Methods of application of Suggestopedagogical art in different school subjects. *Journal of the Society Accelerative Learning and Teaching*, 16(2), 117-122.
- Gateva, E. (1991c). Teaching new educational content by melodrama and recital. *Journal of the Society Accelerative Learning and Teaching*, 16(2), 133-141.
- Gateva, E. (1991d). The contrast in communication and in the educational process. *Journal of the Society Accelerative Learning and Teaching*, 16(2), 143-149.
- Gateva, E. (1991e). Suggestologists and suggestopedagogues and vocal voice training. *Journal of the Society Accelerative Learning and Teaching*, 16(2), 157-175.
- Gateva, E. (1994). The freedom of personality in the learning process, stimulated by adapted art. *Symposium on the Problems of Suggestion and Reserve Capacities of the Brain/Psyche*, (pp. 1-5).
- Gazzaniga, M. S. (2014). *Cognitive neuroscience: The biology of the mind*. New York: W.W. Norton & Company.

- Gheorghiu, V. A. (1989a). The development of research on suggestibility: Critical considerations. In V. A. Gheorghiu, P. Netter, H. J. Eysenck, & R. Rosenthal (Eds.), *Suggestion and suggestibility: Theory and research* (pp. 3-55). Berlin: Springer-Verlag Berlin Heidelberg.
- Gheorghiu, V. A. (1989b). The difficulty in explaining suggestion: Some conceivable solutions. In V. A. Gheorghiu, P. Netter, H. J. Eysenck, & R. Rosenthal (Eds.), *Suggestion and suggestibility: Theory and research* (pp. 99-112). Berlin.
- Goodenough, F.L. (1950). Edward Lee Thorndike. *The American Journal of Psychology*. (63), 291-301.
- Gökberk, M. (2014). *Felsefe Tarihi*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Graham, L.R. (1987). *Science, philosophy, and human behavior in the Soviet Union*. New York: Colombia University Press.
- Gray, J.A. (1966). Attention, consciousness and voluntary control of behaviour in Soviet psychology: Philosophical roots and research branches. (O'Connor, N. Ed.). *Present-day Russian Psychology*. (içinde). (pp. 1-38). Oxford: Pergamon Press. Ltd.
- Gredler, M. E. (2017). *Öğrenme ve Öğretme: Kuramdan Uygulamaya* (Cilt 6). (Ö. Polat, Aslan Çiftçi, H. Editörler) Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Grigoriev, A.L. & Griorian, N.A. (2007). I.M. Sechenov: The patriarch of Russian physiology. *Journal of The History of the Neuroscience*. 16, 19-29. doi: 10.1080/09647040600653121
- Gut, D. M. (2011). The need to integrate 21st century skills into content area instruction. In G. Wan, & D. M. Gut (Eds.), *Bringing schools into the 21st century* (pp. 137-157). London: Springer. doi:10.1007/978-94-007-0268-4
- Gutek, G. (2014). *Eğitime Felsefi ve İdeolojik Yaklaşımlar*. (N. Kale, Çev.). Ankara: Ütopya.
- Harizanova, S. (2018). Caring for the whole person in the EAP classroom. In. J. B. Cummings & M. L. Blatherwick (Eds.), *Creative Dimensions of Teaching and Learning in the 21st Century*, 321–330. Rotterdam: Sense Publishers.
- Harmer, J. (2015). *The practice of English language teaching*. Cambridge: Pearson.
- Hattie, J., & Yates, G. C. (2014). *Visible learning and the science of how we learn*. New York: Routledge.
- Held, D.F. (1976). *The effects of the Lozanov method for teaching word meaning to fifth and sixth graders*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Iowa State University: Iowa.
- Hergenhahn, B.R., & Henley, T. B. (2014). *An introduction to the history of psychology*. Belmont: Wadsworth.
- Hergenhahn, B. R., & Olson, M. H. (2001). *An introduction to theories of learning*. New Jersey: Prentice-Hall, Inc.

- Hertzog, R. L., Hritzuk, J., & Unruh, W. R. (1969). Soviet psychology of set as related to parameters of the educational process. *American Educational Research Association Symposium* 1-31. Alberta: U.S Department of Health, Education & Welfare Office of Education. <https://eric.ed.gov>
- Honer, S., Hunt, T., & Okholm, D. (2020). *Felsefeye Çağrı*. (H. Ünder, Çev.). Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.
- Iki, S. (1993). Interview: Georgi Lozanov ve Evelyn Gateva. *The Language Teacher*. (7), 9-12.
- Imedadze, I. (2009). Uznadze's scientific body of work and problems of general psychology. *Journal of Russian and East European Psychology*, 47(3), 3-30. doi.org/10.2753/RPO1061-0405470301
- Jacobs, H. H. (2010). Provocation, invigoration and replacement. In H. H. Jacobs (Ed.), *Curriculum 21st essential education for a changing world* (pp. 30-59). ASCD.
- Jensen, E. (1988). *Joyful fluency: brain compatible second language acquisition*. San Diego: The Brain Store Inc.,
- Jensen, E. (2005). *Teaching with the brain in mind*. Virginia: Association for Supervision and Curriculum Development.
- Johnson, C. E., & Templeton, R. A. (2011). Preparing teachers for the 21st century: A renaissance. In G. Wan, & M. G. Dianne (Eds.), *Bringing schools into the 21st century*. London: Springer.
- Kandel, E. (2011). *Belleğin Peşinde: Yeni Bir Zihin Biliminin Doğuşu*. (M. Doğan, Çev.). İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.
- Kanunikov, I.E. (2004). Ivan Mikhailovich Sechenov: The outstanding Russian neurophysiologist and psychophysiologist. *Journal of Evolutionary Biochemistry and Physiology*, Vol. 40, No. 5, 2004, pp.596-602. doi:10.1007/s10893-005-0016-4
- Karasar, N. (2016). *Bilimsel Araştırma Yöntemi: Kavramlar, İlkeler, Teknikler*. Ankara: Nobel.
- Kay, K., & Greenhill, V. (2011). Twenty first century students need 21st century skills. In G. Wan, & D. M. Gut (Eds.), *Bringing schools into the 21st century* (pp. 41-65). London: Springer.
- Ketchuashvili, G. (1994). Dimitry Uznadze. Prospects: *The Quarterly Review of Comparative Education*, 687-701. doi.org/10.1007/BF02195297
- Kılıç, T. (2021). *Yeni Bilim: Bağlantısallık Yeni Kültür: Yaşamdaşlık*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Kıvılcımlı, H. (2014). *Diyalektik Materyalizm Nedir?* İstanbul: Sosyal İnsan Yayınları.
- Kızıltepe, Z. (2015). Alanyazın Derlemesi. F. N. Seggie ve Y. Bayyurt (Editörler), *Nitel Araştırma: Yöntem, Teknik, Analiz ve Yaklaşımları* (ss. 36-42). Ankara: Anı.

- Kozulin, A. (1984a). *Psychology in utopia: Toward a social history of Soviet psychology*. Cambridge: The MIT Press.
- Kozulin, A. (1989b). The changing face of Soviet psychology. *Studies in Soviet Thought*. Vol 37, No.3 pp.185-189. doi.org/10.1007/BF00819361
- Krippner, S. (1986). *Hidden reserves and human potentials: Soviet and American perspectives*. *International Journal of Psychosomatic*, 33(4), 34-38. doi.org/10.1177/0022167886264004
- Kumaravadivelu, B. (2008). *Understanding language teaching: From method to postmethod*. New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates Publishers.
- Kurzweil, R. (2017). *İnsanlık 2.0: Tekilliğe Doğru Biyolojisini Aşan İnsan*. (M. Şengel, Çev.). İstanbul: Alfa/Bilim.
- Larsen-Freeman, D. (2003). *Techniques and principles in language teaching*. Oxford: Oxford University Press.
- Le Bon, G. (1997). *Kitleler Psikolojisi*. (Y. Ender, Çev.). İstanbul: Hayat.
- Lefebvre, H. (2021). *Diyalektik Materyalizm*. (B. Yıldırım, Çev.). İstanbul: Sel.
- Livingston, J. C. (2006). *Modern Christian thought*. Minneapolis: First Fortress Press.
- Lozanov, G. (1967). Suggestopedia and memory. *International Psychosomatic Week Proceedings* (pp. 535-539). Roma: Instituto di Psicologia.
- Lozanov, G. (1969). Suggestology: In the process of instruction. *Report for the UNESCO, according to an agreement with the World Federation of Teacher's Unions*, Sofia.
- Lozanov, G. (1973a). Foundations of Suggestology. In G. Lozanov (Ed.), *Problems of suggestology* (pp. 71-87). Sofia: Research Institute of Suggestology.
- Lozanov, G & Novakov, A. (1973b). "The Suggestopedic method in foreign language training." In G. Lozanov (Ed.), *Problems of Suggestology*. Sofia, Bulgaria: Research Institute of Suggestology.
- Lozanov, G. (1973c). Concluding speech In G. Lozanov (Ed.), *Suggestology and Problems of Pedagogy*. Sofia, Bulgaria: Research Institute of Suggestology.
- Lozanov, G. (1975). Round table with Dr. G. Lozanov. *Suggestopedia - Canada 1972-1974 Brief Seminars* (pp. 277-298). Ottawa: Public Service Commission of Canada.
- Lozanov, G. (1975a). Suggestopaedy in primary schools. *Suggestology and Suggestopaedia: Bulletin of the Suggestology Research Institute Under the Ministry of People's Education*, 1(2), 1-21.
- Lozanov, G. & Balevski, P. (1975b). The effect of the Suggestopaedic system of instruction on the physical development state of health and working capacity of first and second grade pupils. *Suggestology and Suggestopaedia*." In *Bulletin of the Suggestology Research Institute*. Sofia, Bulgaria, 1(1).

- Lozanov, G. (1975c). The suggestological theory of communication and instruction. *Suggestology and Suggestopedia, Bulletin of the Suggestology Research Institute*, 1(1), 1-13.
- Lozanov, G. (1977). The Bulgarian experience. *The Journal of The Society for Accelerative Learning and Teaching*, 2(3-4), 85-95.
- Lozanov, G. (1978a). *Suggestology and outlines of Suggestopedy*. New York: Gordon and Breach Science Publishers.
- Lozanov, G. (1978b). Suggestology and suggestopedia: Theory and practice. *Working Document for the Expert Working Group 11-16 December*, Sofia: Bulgarian National Commission for the United Nations Educational Scientific and Cultural Organization.
- Lozanov, G. (1979). Accelerated learning and individual potential. *Prospects*, 9(4).
- Lozanov, G., & Gateva, E. (1988). *The foreign language teacher's Suggestopedic manual*. London: Gordon and Breach Science Publishers.
- Lozanov, G. (1990a, October). Suggestopedia and some aspects of the psychophysiology of the potential abilities (reserves) of personality. *Proceedings of the International Conference on Suggestopedia*(pp.9-16).Salzburg:Stiftelsen Pedagogisk Utveckling.
- Lozanov, G. (1990b, October). Some notes on the psychohygiene of the intensive teaching of foreign languages. *Proceedings of the International Conference on Suggestopedia* (pp. 159-164). Salzburg: Stiftelsen Pedagogisk Utveckling.
- Lozanov, G. (1991a). On some problems of anatomy, physiology and biochemistry of cerebral activities in the global artistic approach in suggestopedagogic training. *In Journal of the Society for Accelerative Learning and Teaching*, 16 (2).
- Lozanov, G. (1991b). The integrity of personality in Suggestopedagogic training. *Journal of the Society for Accelerative Learning and Teaching*, 16 (2).
- Lozanov, G. (1991c). Suggestological realization and development of the global approach in foreign language teaching. *Journal of the Society Accelerative Learning and Teaching*, 151-156.
- Lozanov, G. (2005). *Suggestopedia-desuggestive teaching: Communicative method on the level of the hidden reserves of the human mind*. Vienna: Dr. Georgi Lozanov International Centre for Desuggestology.
- Lozanov, G. (2009). *Suggestopedia/Reservopedia: Theory and practice of the liberating-stimulating pedagogy on the level of the hidden reserves of the human mind*. Sofia: St. Kliment Ohridski University Press.
- Lozanov, G. (2011). The most important traits of Suggestopedia. *Proceedings of International Scientific Conference on Suggestopaedia* (pp.11-19). Sliven: The Prof. Dr. Georgi Lozanov and Prof. Dr. Evelina Gateva Foundation.

- MacLean, P. D. (1978). A mind of three minds: Evolution of the human brain. *National Science Teachers Association*. 45, (4), 31-39. doi.org/10.1177/016146817807900609
- Makashvili, K. D. (2015). Anticipation in Uznadze's theory of set and some findings in applied psychology. In N. Mihai (Ed.), *Anticipation: learning from the past: The Russian/Soviet contributions to the science of anticipation* (pp. 493-506). Springer.
- Malim, T. & Birch, A. (1998). *Introduction to psychology*. London: MacMillian Press.
- Marley-Payne, J. (2021). Rethinking nature and nurture in education. *Journal of Philosophy of Education*, 55(1), 143-166. doi.org/10.1111/1467-9752.12527
- Mateev, D. (1973). Physiological foundations of Suggestology and Suggestopaedia. In G. Lozanov (Ed.), *Problems of suggestology* (pp. 159-165). Sofia: Research Institute of Suggestology.
- McDougall, W. (2001). *An introduction to social psychology*. Ontario: Batoche Books.
- Merriam, S. B. (2018). *Nitel Araştırma: Desen ve Uygulama için Bir Rehber*. S. Turan (Ed.), Ankara: Nobel.
- Morgan, C.T. (1995). *Psikolojiye Giriş*. S. Karakaş (Ed.), Hacettepe Üniversitesi Psikoloji Bölümü Yayınları: Ankara.
- Morin, E. (2013). *Geleceğin Eğitimi İçin Yedi Gerekli Bilgi*. (H. Dilli, Çev.). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Morris, C.G., (2002). *Psikolojiyi Anlamak*. H.B., Ayvaşık, M. Sayıl (Editörler), Türk Psikologlar Derneği: Ankara
- Nalçacı, E. (2017). Aydınlanma Mücadelesinde Önemli Bir Adım: E. Nalçacı (Ed.), *Tarihselci Yöntem ve Bilim Tarihi*. (ss. 85-95). İstanbul: Yazılama.
- Olson, M.H. & Hergenhahn, B.R. (2016). *Öğrenmenin Kuramları*. M. Şahin (Ed.), Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Ormrod, J. E. (2013). *Öğrenme Psikolojisi* (Cilt 6). M. Baloğlu (Ed.), Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Ornstein, R. E. (2004). *Sağduyu*. (M. Atalay, Çev.). İstanbul: 2004.
- Pavlov, I. (1975). *Şartlı Refleksler ve Sinir Bozuklukları*. (N. Arkun, Çev.). İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- Pavlov, I. P. (1960). *Psychopathology and psychiatry*. (D. Myshne, & S. Belsky, Trans.). Moscow: Foreign Languages Publishing House.
- Payne, T.R. (1967). The brain-psyche problem in soviet psychology: A survey of its development and perspectives. *Studies in Soviet thought*. Vol. 7, No.2. pp.83-100. doi:10.1007/BF00819121

- Payne, T. R. (1968). *S. L. Rubinstein and the philosophical foundations of Soviet psychology*. Dordrecht: D. Reidel Publishing Company.
- Phillips, D.C., & Soltis, J.F. (2019). *Öğrenme Perspektifleri*. (S. Durmuş, Çev.). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Pink, D. H. (2006). *A whole new mind: Why right-brainers will rule the future?* New York: Riverhead Books.
- Platonov, K. (1959). *The word as a physiological and therapeutic factor: The theory and practice of psychotherapy according to I.P. Pavlov*. Moscow: Foreign Languages Publishing House.
- Pollack, C. (1979). Suggestology and Suggestopedia revisited. *The Journal of Suggestive-Accelerative Learning and Teaching*, 4(1), 16-31.
- Prinz, J. J. (2012). *Beyond human nature: How culture and experience shape the human mind*. New York: W.W. Norton & Company.
- Punch, F.K. (2005). *Sosyal Araştırmalara Giriş: Nice ve Nitel Yaklaşımlar*. (D. Bayrak, H.B. Arslan, Z. Akyüz, Çev.). Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Rahmani, L. (1973). *Soviet psychology: Philosophical, theoretical, and experimental issues*. New York: International Press, Inc.
- Razran, G. (1965). Russian physiologists' psychology and American experimental psychology: A historical and a systematic collation and a look into the future. *Psychological Bulletin*. 63, (1), 42-64. doi:10.1037/H0021566
- Razrun, G. (1978). Systematic psychology and dialectical materialism: A Soviet story with non-Soviet imports. *Behaviorism*, 6(1), pp. 81-126. www.jstor.org/stable/27758907
- Rey, F. L.G. (2014). Advancing further the history of Soviet psychology: moving forward from dominant representations in Western and Soviet psychology. *History of Psychology*. 7, (1), 60-78. doi: 10.1037/a0035565
- Reynolds, G.S. (1977). *Edimsel (Operant) Şartlamaya Giriş*. (İ. Dinç, Çev.). Ankara: Hacettepe Üniversitesi Basımevi.
- Richards, J.C. & Rodgers, T.S. (2001). *Approaches and methods in language teaching*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Richardson, K. (2020). *Zekânın Bilimi ve İdeolojisi: Genler, Beyin ve İnsanın Potansiyeli*. (M. Doğan, Çev.). İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.
- Rosenthal, R., & Jacobson, L. (1968). *Pygmalion in the classroom*. New York: Holt, Rinehart and Winston, Inc.
- Scheffler, I. (1985). *Of human potential: An essay in the philosophy of education*. Boston: Routledge & Kegan Paul.

- Schultz, D. P., & Schultz, S. E. (2007). *Modern Psikoloji Tarihi*. (Y. Aslay, Çev.). İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Schunk, D. H. (2014). *Öğrenme Teorileri: Eğitimsel Bir Bakışla* (Cilt 3). M. Şahin (Ed.), Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Schwartz, S., & Begley, S. (2015). *Beyin ve Zihin: Nöroplastisite ve Zihinsel Gücün Önemi* (Cilt 2). (G. Çakmak, Çev.). İstanbul: Bahçeşehir Üniversitesi Yayınları.
- Senemoğlu, N. (2015). *Gelişim, Öğrenme ve Öğretim* (Cilt 24). Ankara: Yargı Yayınevi.
- Sheskey, B. (2010). Creating learning connections with today's teach-savvy student. In H. H. Jacobs (Ed.), *Curriculum 21: Essential education for a changing world* (pp. 195-209). Virginia: ASCD.
- Sidis, B. (1899). *The psychology of suggestion: A research into the subconscious nature of man and society*. New York: D. Appleton and Company.
- Skinner, B. F. (1999). *Cumulative record*. Cambridge, Massachusetts: B.F. Skinner Foundation.
- Skinner, B. F. (2002). *Beyond freedom and dignity*. Indianapolis: Hackett Publishing Company, Inc.
- Skinner, B. F. (2005a). *Science and human behavior*. Cambridge, Massachusetts: B.F. Skinner Foundation.
- Skinner, B. F. (2005b). *Walden two*. Indianapolis: Hackett Publishing Company, Inc.
- Smith, E.E., Nolen-Holeksama, S., Frederickson, B.L., & Loftus, G.R. (2012). *Atkinson-Hilgard Psikolojiye Giriş*. (Ö. Öncül, D. Ferhatoğlu, Çev.). Ankara: Arkadaş.
- Smith, R. (2015). *Zihin ve Doğa Arasında: Bir Psikoloji Tarihi*. (T. Binder, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Snow, C. P. (1999). *İki Kültür*. Ankara: Tübitak.
- Stevenson, L., Haberman, D., Wright, P., & Witt, C. (2018). *İnsan Doğası Üzerine On Üç Teori*. (D. Tanla, Çev.). İstanbul: The Kitap Yayınları.
- Tanrıdağ, O. (2014). *Beyin-Davranış İlişkileri Üzerine Konferanslar ve Dersler*. İstanbul: T.C. Üsküdar Üniversitesi Yayınları.
- Tarde, G. (2019). *Toplumsal Yasalar: Bir Sosyoloji Taslağı*. (E. Sünter, Çev.). İstanbul: Norgunk Yayıncılık.
- Tarr, R. L. (1995). *Understanding the spirit of Georgi Lozanov's work in second language learning as informing the complex future of pedagogy* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Minnesota Üniversitesi. ABD.
- Terry, W. S. (2012). *Öğrenme ve Bellek*. B. Cangöz. (Ed.), Ankara: Anı.

- Thalheimer, A. (2013). *Diyalektik Materyalizme Giriş*. (S. Altınçekiç, Çev.).İstanbul: Yordam.
- Théodoridou, Z.D., Lazaros, C. & Triarhou, L.C. (2009). Fin-de-siècle advances in neuroeducation: Henry Herbert Donaldson and Reuben Post Halleck. *Mind, Brain, and Education*. 3 (2), 119-129. doi.org/10.1111/j.1751-228X.2009.01062.x
- Thomson, G. (1991). *İnsanın Özü: Bilimin ve Sanatın Kaynakları*. (C. Üster, Çev.). İstanbul: Payel Yayınevi.
- Todes, D. (2000). *Ivan Pavlov: Hayvan Makinesini Araştırırken*. (E. Kılıç, Çev.). Ankara: Tübitak.
- Treadwell, M. (2011). Whatever Happened? In G. Wan, & D. M. Gut (Eds.), *Bringing schools into the 21st century* (pp. 7-40). London: Springer.
- Trotter, W. (1921). *Instincts of the herd in peace and war*. London: T. Fisher Unwin Ltd.
- Uygur, N. (2007). *Kuram-Eylem Bağlamı: Çözümleyici Bir Felsefe Denemesi*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Uzbay, T. (2017). *Görünmeyen Beyin: Beyninizin Karanlık Tarafını Ne Kadar Tanıyorsunuz?* İstanbul: Destek Yayınları.
- Uznadze, N. D. (1966). *The psychology of set*. (B., Haigh, Trans.). Cambridge: Springer. Science Business Media, LLC.
- Uznadze, D. N. (2009). The psychology of set. *Journal of Russian and East European Psychology*, 47(3), 67-93. doi:10.2753/RPO1061-0405470304i
- Ülken, H. (2013). *Eğitim Felsefesi*. İstanbul: Doğubatı.
- Üstün, S., Nalçacı, E. (2017). Alexander Luria: Bilişsel Sinirbilimin Temelleri Atılıyor. E. Nalçacı (Ed). *Tarihselci Yöntem ve Bilim Tarihi*. (ss. 187-205). İstanbul: Yazılama.
- Vygotsky, L.S. (2018). *Düşünce ve Dil*. (B. Erdoğan, Çev.). İstanbul: Roza Yayınevi.
- Vygotski, L. (2021). *Psikolojideki Krizin Anlamı: Yöntembilimsel Bir İnceleme*. (Ş., Alpagut, Çev.). İstanbul: Yordam Kitap.
- Watson, J. B. (2017). *Behaviorism*. New York: Routledge.
- Wilmarth, S. (2010). Five socio-technology trends that change everything in learning and teaching. In H. H. Jacobs (Ed.), *Curriculum 21: Essential education for a changing world* (pp. 80-96). Virginia: ASCD.
- Yıldırım, A., ve Şimşek, H. (2016). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin.

EKLER

EK 1. Etik Kurul Onayı

ANKARA ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ALT ETİK KURULU KARAR ÖRNEĞİ

Karar Tarihi : 09/12/2019
Toplantı Sayısı : 14
Karar Sayısı : 409

409- Üniversitemiz Eğitim Bilimleri Enstitüsü Eğitimin Kültürel Temelleri Anabilim Dalı doktora öğrencisi **Seçil Türköz**'ün "Suggestopedia: Yeni Bir Eğitim Felsefesi" başlıklı tezi ile ilgili 01/11/2019 tarihli "İnsan Üzerinde Yapılan Klinik Dışı Araştırmalar Başvuru Formu" Etik Kurulumuzca incelendi.

Üniversitemiz Eğitim Bilimleri Enstitüsü Eğitimin Kültürel Temelleri Anabilim Dalı doktora öğrencisi **Seçil Türköz**'ün "Suggestopedia: Yeni Bir Eğitim Felsefesi" başlıklı tezinin, araştırma protokolüne uyulması ve etik onay tarihinden itibaren geçerli olması koşuluyla uygulanmasının etik açıdan uygun olduğuna oy birliği ile karar verildi.

EK 2. Görsel

Prof. Dr. Georgi Lozanov (1926-2012)

Uluslararası Suggestopedia Konferansı, 22-24 Temmuz 2010, Sliven, Bulgaristan

EK 3. Görsel

Prof. Dr Evelyn Gateva. Georgi Lozanov'un Suggestopedia/Reservopedia (2019) kitabından alınmıştır.

BENZERLİK BİLDİRİMİ

“GEORGI LOZANOV’UN ÖĞRENME ve ÖĞRETİM KURAMI” başlıklı tezimin ana bölümü (ön bölüm, kaynaklar ve ekler hariç) Turnitin İntihal Tespit Programı aracılığıyla incelenmiş ve ilgili rapor danışmanım tarafından da kontrol edilmiştir. Kontrol sırasında (1) “Yedi sözcükten daha az olan benzeşmeler” (2) “Kaynaklar” (3) “Doğrudan alıntılar” ve (4) “Lisansüstü tezim ile ilgili yapmış olduğum kendi yayınlarım ve yararlandığım mevzuat metinleri gibi kaynaklar” dışarıda tutulmuştur. Benzerlik kontrolüne ilişkin rapordan elde edilen sonuçlar aşağıda sunulmuştur.

Rapor Tarihi	: 20-Eki-2023 08:40PM (UTC+0300)
Gönderim Numarası	: 2202012866
Sayfa Sayısı	: 225
Sözcük Sayısı	: 61098
Karakter Sayısı	: 438911
Benzerlik Oranı	: % 4
Savunma Tarihi	: 13.09.2023

Yukarıda belirtilen sonuçları gösteren Turnitin İntihal Tespit Programı’na ilişkin orijinal raporu, sonuçlarda herhangi bir değişiklik yapmaksızın bu beyanım ekinde Enstitüye teslim ettiğimi, tezimin %10’dan fazla benzerlik oranı içerdiğinin, tek bir kaynakla eşleşme oranının ise %2’den fazla olduğunun belirlenmesi durumunda, bundan doğabilecek tüm yasal sorumluluğu kabul ettiğimi bildirir, saygılarımı sunarım.

Öğrencinin Adı Soyadı: Seçil TÜRKÖZ

Tarih: 20.10.2023

İmza:

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı ve Soyadı : Seçil TÜRKÖZ

E-Posta Adresi :

İş Deneyimi :

Unvan	Görev Yeri	Yıl
Öğretim Görevlisi	Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi	2005-
Öğretmen	MEB, İstanbul	2001-2005
Editörlük Asistanı	Doğan Kitap, İstanbul	2000-2001

Akademik Bilgiler

Öğrenim Durumu:

Derece	Bölüm/Program	Üniversite	Yıl
Yüksek Lisans	İngiliz Dili Eğitimi	Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi	2010
Lisans	İngiliz Dili ve Edebiyatı	Boğaziçi Üniversitesi	1999

Yayınlar:

Türköz, S. (2018). Maxine Greene'in Felsefesinde Sanat ve Estetik Eğitimi. *The Journal of Academic Social Science*, (392-401).

Bailey, R., Barrow, R., Carr, D. & McCarty, C. (2019). Eğitim Felsefesi Klavuzu. H. Ünder (Çev. Ed.). Ankara: Pegem Akademi Yayınları. "Açıklamalı Bir Eğitim Düşünürleri Listesi" bölümünün çevirisi, ss.180-202).

Besler-Türköz, S. (2015). Rethinking the concept of suggestion within Suggestopedia. *Atiner's Conference Paper Series PHI2015-2409*, (3-11).

Tezel, V. & Türköz, S. (2011). An experimental approach to teaching vocabulary through Sugestopedia. *Proceedings Volume International Scientific Conference on Suggestopedia*, (86-108).